

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

H A N D L I N G A R.

25
TJUGONDEFEMTE DELEN.

NY FÖLJD.

FEMTE DELEN.

STOCKHOLM.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

STOCKHOLM, 1867.

P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKER.

INNEHÅLL.

	Sid.
Några Bidrag till Sveriges Krigshistoria, åren 1711, 1712 och 1713. Försök till historisk afhandling af OSCAR FREDRIK, 3:dje delen.....	1.
Upplysningar och Anmärkningar om en för Sveriges Laghistoria vigtig urkund, den förlorade Söderköpings-Rätten. Inträdestal af Gustaf Edvard Klemming.....	261.
Utredning af frågan om national-belöning åt Carl von Linné vid 1760—1762 årens riksdag. Af Olof Immanuel Fåhræus	287.
Protokoll, hållna vid öppnandet af Konung Carl XII:s likkista den 31 Augusti 1859 och Konung Gustaf III:s likkista den 23 Maj 1866	311.
Förslag till Inskrifter och Minnespenningar, hvilka Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien uppgifvit eller granskat och gillat åren 1856—1865:	
<i>A.</i> Inskrifter	327.
<i>B.</i> Minnespenningar.....	337.

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens samt Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Ledamöter och Tjenstemän. Åren 1753—1782; 1786—1867.

NÅGRA BIDRAG

TILL

SVERIGES KRIGSHISTORIA,

ÅREN 1711, 1712 OCH 1713.

FÖRSÖK

TILL HISTORISK AFHANDLING

AF

OSCAR FREDRIK.

TREDJE DELEN.

Uppläst i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien
den 7 April och 19 Maj 1863.

III.

Svenska härens uppbrott ur Pommern, slaget vid Gadebusch, kapitulationen i Tönningen, 1712—1713.

Historien är den spegel, hvaruti såväl de mäktige på jorden som dess ringaste innebyggare, till gemensam upplysning och förädling, kunna skåda det förflutnas händelser afbildade. Denna spegel blifver först rätt klar, då händelserna icke längre bortsymmas af de moln, dem dagens vexlande vindar jaga framför solbilden, eller gömas bakom fördomarnes och partisinnets täta dimmor.

Häfdaforskaren bör med ödmjuk tillförsigt omfatta den tro, att en högre hand städse leder människoslägtets öden, att de olyckor, af hvilka en kärleksrik Försyn tillåtit regenter och folk hemsökas, måste anses såsom rättvisa straffdomar för hvad de i kortsynt öfverdåd hafva brutit, eller såsom nödvändiga länkar i händelsernas sammanhängande kedja, och att slutligen hvad som skett verkligen har ländt eller åtminstone bordt och kunnat lända till mensklighetens sanna väl. Alla folk hafva skulder att afbördas. Så äfven vårt. Olyckorna kommo icke heller öfver oss oförtjenta. Väl kan den ytlige betraktaren stundom tro sig finna dessa olyckor hafva varit hårdast just då, när skulden varit minst, eller åtminstone hafva träffat sådana personer, hvilka varit de oskyldigaste verktyg, och hvilkas uppoffrande trohet och ädla nit förtjent ett bättre öde. Men fattar man med djupare alfvar händelsernas inre sammanhang och beroende af hvarandra, undflyr man det så vanliga misstaget, att fästa sig vid ett alltför trångt

begränsadt område, vare sig med hänseende till tid eller rum, så försvinner mången skenbar motsägelse; den eviga rättvisans sol gjuter sina strålar öfver människoslägtets öden, och det blifver klart att dessa måste betraktas ifrån en högre, en allmännare synpunkt, för att kunna sanningsenligt bedömas.

Om till exempel ett folks olyckor under någon viss gifven tidrymd hafva bidragit till det stora helas lycka och förkofran under samma eller näst efterföljande tid, hvarföre icke då uppfatta dem såsom välsignelsebringande pröfningar till och med för sjelfva det lidande folket? Alla länders öden äro i grunden oskiljaktigt sammanknutna med hvarandra, — så tyda vi historiens skrift; alla människor äro bröder — så lär oss den kristna religionen; och stridande mot båda, vore den verldsåsig, som ställde något särskildt folks interessen utom det allmännare gemensamma interesstet, eller som föreställde sig ett särskildt lands ära och lycka såsom något, stående i oförenlig motsats till alla andras.

Med dessa åsigter blifver det mindre nedslående att följa Magnus Stenbock och hans män på den tunga väg, som en okuffig pligtkänsla, en allt uppoffrande kärlek till konung och fosterland förmått dem att beträda, och som för de flesta ibland dem ledde till fångenskap och död. Efterverlden bör vörda hjeltemodet och förtjensten, äfven då de icke krönas af lyckan; hon bör icke döma efter utgången. Denna står i högre händer och lärers bestämmas efter högre lagar än dem, som de samtida åskådarne vanligtvis kunna uppfatta. Menniskans afsigter och bemödanden äro de, som bestämma häfdens dom. Bevisa dessa sig hafva varit ädla, uppriktiga och alffvarliga, då bör den samvetsgranne forskaren söka undvika att fördöma; hans sträfvande bör då vara att med vörndnad betrakta och med mild försigtighet bedöma.

Framför allt bör han med möjligaste oväld framställa de förhållanden, under hvilka händelserna förbereddes och utfördes. Detta är här viktigare än någonsin, ty af dem bestämdes verkligen, oberoende af de längst fram på scenen ställda personerna, företagets slutliga utgång. Vi önske alltså att få yttra några ord i detta ämne, hvarefter vi, trogne vår en gång fattade föresats, skola låta de handlande, så vidt möjligt, tala för sig sjelfva. Tack vare de rikhaltiga archiverna i Stockholm och Köpenhamn, saknas icke tillfälle dertill ¹⁾.

Afsigten med den stora trupsändningen till Pomern 1712 var tydligen, att norrifrån räcka Konungen handen, och sålunda öppna honom återvägen till sitt rike, då han i spetsen för en Turkisk här skulle inbryta uti Pohlen. Att afgöra den större eller mindre sannolikheten för sistnämnda förutsättning ligger egentligen utom vårt ämne. Vi vilja blott anföra, att under större delen af 1712 synes Konungen ännu haft den säkraste förhoppning att se denna sin älsklingsplan gå i fullbordan ²⁾, och just derföre var han äfven så ytterst angelägen att flottans utrustande och härens öfverförande måtte utan dröjsmål bedrifvas. Ja, vid bedömandet af Konungens förhållande till Stenbock under fälttåget måste man alltid ihågkomma, att den förre ännu mot slutet af nyssnämnda år stod i lifliga underhandlingar med Porten, och att alltså hvarje steg, hvilket ofördelaktigt återverkade på dessa, af honom naturligtvis med misshag skulle anses.

Emellertid äro de hufvudfrågor, hvilka här föreligga oss till besvarande, följande:

¹⁾ Jag är Kongl. Danske Riksarchivarien, Conference-Rådet Wegener särdeles tack skyldig för den utmärkta beredvillighet, hvarmed han förskaffat mig afskrifter och förteckningar ur Köpenhamns rikhaltiga och värdefulla archiver.

²⁾ Derom vitna bl. a. bref från Mr Monasterol till Stenbock, samt Amiralitets-Kapten Feifs, och Sekreteraren Bunges bref.

1:o) Kunde sjelfva företaget, i tid och med vederbörlig kraft utfördt, hafva egt sannolikhet att lyckas? samt,

2:o) Kunde det *nu* lyckas? Kunde det ens vågas under de förhållanden, dem Stenbock efter sin landstigning på Tysklands jord förefann?

Vår första fråga är svår att nöjaktigt besvara. Likväl kan det icke bestridas, att den fruktan, som i hela Europa herrskade för Svenska vapnen, samt den brist på enighet och kraft, som de förbundne monarkerne ådagalagt vid angreppet mot Svenska Pommern, synas berättiga till den förhoppning att företaget ingalunda varit overkställbart.

Vi måste föreställa oss flottan och första transporten afseglade redan i början af Juli månad, innan Amiral Sehested bemäktigat sig Binnenvattnet; de tre transportresorna ifrån Carlshamn gynnade af en ljus och vacker årstid, hastigt och utan missöde utförda, samt den Svenska Örlogsflottan, bättre förd och isynnerhet mindre olycklig, innestängande den Danska innanför Drogden.

Vi måste vidare tänka oss Stenbock i spetsen för minst 20,000 man landstigande på Tysklands kust, derstädes förenande sig med General Düker, som hade 4 à 5000 man under sitt befäl, oberäknadt Stettins garnison, och medförande till hela den förenade 25,000 man starka hären lifsmedel och alla förnödenheter för öfver två månaders ¹⁾ tid.

Slutligen måste vi ihågkomma att de belägrande under försommaren icke ens voro tjugutusen man starka, att de led o fullkomlig brist på belägringskanoner och materiel, att de innehade en onaturligt vidsträckt ställning, långt utom skotthåll från fästningarne, samt voro utan någon kraftig överbefälhafvare och aflägsna ifrån sina reserver.

Skulle icke en General med Stenbocks erkända snille hafva väl begagnat sig af den stora fördelen att kunna

¹⁾ Samtida skriftställare påstå till och med, att han kunnat nära sin här omkring fyra månader, om allt blifvit öfverfördt.

välja tid och ställe för sitt angrepp, och alltså kommit både oväntad och öfverlägsen¹⁾? Antingen direkte från Rügen eller genom Stralsund, som bildade ett starkt befästadt och lämpligt beläget brohufvud, kunde han med samlad styrka hafva tågat åt Greifswald, Wolgast och Üsedom, upphäft Stettins blokad och sprängt den blott några tusen man starka, illa försedda belägringscorpsen utanför dess murar. Derefter var han så godt som i ryggen på fiendens hufvudstyrka, och hade till följd deraf äfven på samma gång befriat Stralsund. Hvad eller hvem kunde sedan hafva hindrat honom från att fortsätta marschen till Pohlen? Konungen af Preussen hade ännu icke öppet förklarat sig²⁾, och en lycklig början af fälttåget hade säkert förmått denne till iakttagande af ökad försigtighet. I Pohlen kämpade ännu Stanislai partigångare, stundom med framgång, emot Augusts. De väntade blott på Stenbocks här, för att utbreda resningen öfver hela landet. Spelet hade troligen varit vunnet. Den första frågan kan alltså med ja besvaras.

Annorlunda var förhållandet *nu*, då Stenbock anlände till Stralsund först emot slutet af September månad. Det gynnsamma ögonblicket hade gått förloradt. Vi hafva i det föregående sett huru ofullkomligt Rådet uppfyllde Konungens önskan, huru den ena månaden efter den andra förgick utan att den viktiga truppsändningen blef bedrifven med kraft, och huru slutligen man hade blott en enda mans mod och inflytande att tacka för verkställigheten af

1) Hans afsigt var verkligen äfven nu att afvakta frosten dels på Rügen dels i Stralsund, under tiden oroa fienderna med täta utfall och sedan forcera deras högra flygel i spetsen för 24,000 man, men hungern dref honom ut. (Nemeitz, Mém. de Stenbock).

2) I Brandenburg hade nämnde Konung låtit sammandraga en här, omkring 10,000 man stark, och man smickrade sig en tid med hoppet att den skulle användas mot dem af våra fiender, hvilka ej respekterat Preussens neutrala område.

hela företaget. Vi hafva äfven sett huru ett sällsamt olycksöde följde Stenbock och hans vapenbröder, och huru den af motvind fördröjda dyrbara transportflottan, ändtligen hunnen till sin bestämmelseort, dels förstördes dels skingrades, samt huru de knappt sextontusen man starka landstigne Svenskarne, utblottade på allt, intågade i Stralsund, som numera var hårdare inneslutet af talrikare fiender, under det fiendens segrande flottor beherrskade Östersjön och försvårade alla ytterligare hjälpsändningar.

Ryktet hade länge föregått Stenbock och förstorat hans stridskrafter. Det hade tjenat fienderna till väckelse och varning. De hade på eftersommaren dragit till sig betydliga förstärkningar, hvarigenom deras visserligen ännu vidsträckta linier ¹⁾ blifvit starkare besatta, och de riktade sina hufvudsakliga ansträngningar emot Stralsund ²⁾, emellan hvilken stad och Rügen de lyckats till en del afstänga förbindelsen. Visserligen voro de förbundna monarkerne ännu icke fullkomligt eniga. De tvistade bland annat om det antal trupper, med hvilka hvar och en borde bidraga vid belägringen, och om hvem som skulle åtaga sig underhållsskyldigheten för de afdelningar, hvilka voro detacherade från en af de förbundna armeerna till någon af de öfriga ³⁾. Faran hade dock närmat dem till hvarandra. Deras härsmakt uppgick nu till nära 30,000 man; deraf omkring hälften Ryssar under Furst Menschikoff, en Sachsiske armecorps under den skicklige Fältmarskalken Grefve

1) "Ils avaient tiré des lignes de six lieues de France d'étendue, de deux toises de largeur et de trois de profondeur depuis Tribsees en Poméranie jusques à Damgarten aux confins du Duché de Mecklenbourg." Nemeitz, Mémoires de Stenbock.

2) Blott 4,000 Ryssar blockerade Stettin.

3) Bref ifrån Konung August till Generalen Baron v. Scholten af den 18 Oct.; ifrån Öfverste Weyer till densamma af den 19 Oct.; samt Mémoire från denne till Konung August den 15 Oct. (Kongl. Danska Geheime Archivet).

Flemming ¹⁾, och något Dansk rytteri under Jörgen Rantzau, hvilket dock icke ännu anryckt längre än till trakten af Rostock och utgjorde ett slags förtrupp till den ifrån Holstein antågande Danska hufvudhären. Ett personligt möte var beramad i Greifswald, der redan Konung August infunnit sig och dit Czaren snart väntades efter fullbordad badkur i Carlsbad. Värst af allt var dock att Konungen af Preussen visade Sverige mer och mer uppenbar fiendskap. Lockad genom hoppet att få sin andel af rofvet och under påtryckning af de förbundnes betydliga stridskrafter hade han till och med, såsom det berättas, försett Ryssarne med groft belägringsartilleri, som desse saknade, och det kan bevisas att han numera ej tillåtit Stenbock beträda Preussens mark utan krigsförklaring. Den Romerske Kejsaren, som med glädje såg det af gammalt fruktade Sverige försvagadt, uppmuntrade i hemlighet alla Tyska furstar till fiendtligheter mot oss och lyckades blott allförväl. England tvekade och nöjde sig med fagra löften.

Den enda bundsförvandt, vårt fädernesland ännu egde kvar på kontinenten, var Frankrike; men den åldrande Ludvig den Fjortonde, redan trött vid det långvariga och olyckliga Spanska successionskriget, var ljum i sin vänskap och kunde för ögonblicket icke lemna något verksamt bistånd. Svenskarne voro således fullkomligt öfverlemnade

¹⁾ Den 1 October stodo följande Sachsiska och Ryska trupper i Pommeru för Stralsund, nemligen:

Sachsiskt Infanteri	3 Regimenten	2,400 man.	
» Kavalleri	9 Regimenten	5,000 »	
» Artilleri	1 Regemente	800 »	8,200.
Ryskt Infanteri	10 Regimenten	8,000 »	
» Dragoner	6 Regimenten	4,700 »	12,700.

Summa 20,900.

(Sachsiska archiven).

åt sina egna krafter i den olika striden mot öfverlägsna, omringande fiender.

Dessa stodo orörlige bakom sina förskansningar, nu nästan ointagliga till följd af höstregnet, som fyllt alla kärr och moras. De hade utsugit landet vida omkring. Om Stenbock icke lidit brist utan förmått afvakta frosten, då hade han måhända med någon utsigt till framgång kunnat tänka på ett angrepp i trakten af Tribsees; men det var just de dertill nödvändiga förråderna som saknades. General Dükers voro mycket medtagna ¹⁾, och Stenbocks egna hade den 18 September gått förlorade. Motvind och dålig väderlek försvagade hoppet om ny transport och till och med försvårade truppernas öfverförande till Stralsund. Sedan denna sednare transport ändtligen var verkställd, fanns icke brödföda för en vecka öfrig ²⁾. — Stenbock kunde alltså ej längre dröja; han måste bryta sig igenom för att undgå hungersnöden. Det sätt hvarpå han beredde och utförde denna genombrytning vitnar om både politiskt och militäriskt mästerskap; men då han dervid nödvändigtvis valde den enda punkt, mot hvilken han med hopp om framgång kunde vända sina vapen, nemligen den vestligaste, så aflägsnade han sig från det föresatta målet och utsatte sig derigenom för mycket klander. Ingen förebrådde honom det tagna steget bittare än Kongl. Rådet Grefve Wellingsk, hvilken, sedan han blifvit fördrifven från Stade, nu beklädde ett slags utomordentligt sändebuds embete i den fria riksstaden Hamburg. Men skulle vi väl instämma i detta hårda klander? Eller gifver oss icke fastheldre förestående korta

1) »Tout ce que l'isle de Rügen avait produit de grains cette année était presque consummé par la Garnison de Stralsund & par le Corps de Troupes qui était sous le commandement du Général Düker». *Nemitz, Mém. de Stenbock.*

2) Somliga Regimenten hade blott 2 dagars proviant qvar då utmarschen ur Stralsund företogs. Stenbock yttrade sjelf i bref till Konungen att det nu hette: »Friss Vogel oder Stirb!»

framställning fullt skäl, att med nej besvara vår föreliggande fråga, samt derigenom erkänna vår öfvertygelse om omöjligheten för Stenbock, att under förhanden varande förhållanden fullgöra Konungens uppdrag och möta honom i Pohlen.

Vi återtaga nu tråden af vår berättelse. »Sedan de transporterade tropperna voro passerade Wittmond in på sjelfva Landt-Rügen» säger Stenbock i sin Berättelse till Konungen ¹⁾ — »och man nu mera var fienden vuxen, om dess armée på samma ö vågade göra landstigning, lades så väll de nyss transporterade som de förr på Landt-Rügen camperade Regimenter kring öön i cantonements-
 kvarter, efter de förrige behöfde litet hämta sig, sedan de varit illa på sion, och de senare intet mindre sedan de hela tiden natt och dag stått vid stränderne och afväntat fienden. I medlertijd samblades för arméen vivres och fourage, efter den proviant och hafran, som transporten brakt med, var borta, under samma tid skaffades och en hoop broredskap och bräder siöledes opp till Strahlsund, som hans Excell:ce ärnade framdeles betiena sig af ²⁾). Den 6:te October begynte Regimenterna från Landt-Rügen till Strahlsund öfversättias, och den 9:de der på fölliande hölts i Hans Majestät Konungen af Pohlens närvaro General Krigs Råd med samptel. herrar Generaler och Öfverstarne, beslutande (hvad) i anledning af närvarande beskaffenhet för Kongl. Maj:ts höga tjenst var nyttigast och giörligast emot fienden företaga.»

Den styrka, som var församlad i Stralsund den 15 October, bestod af fyra Regimenten rytteri och 3 Regimenten dragoner, tillsammans omkring 6,400 man, med 6,000 hästar, samt af 13 Infanteri-Regementen, tillsam-

¹⁾ Dat. högkvarteret Volkenshagen den 28 October (gamla stilen) A:o 1712 och undertecknad C. N. Sylwin. (Riks-Archivet).

²⁾ Äfven bromaterielen, hvaraf en stor del befaun sig på första transporten, var förstörd eller förskingrad.

mans omkring 11,000 man. För att närmare redogöra här för och för bedömande af härens tillstånd meddelas i Bilagan A 1, A 2¹⁾ ett noggrannare styrke-förslag. Man finner der uppgifvet, att, förutom General-Löjtnant Carl Gustaf Düker, hvilken i egenskap af General Guvernör öfver Svenska Pommern förde befälet närmast under Grefve Stenbock, tjenstgjorde vid armeen 6 Generals-personer, nemligen vid rytteriet: General-Majorerne Grefve Aschenberg, Baron Marschalck och Grefve Mellin²⁾, och vid fotfolket General-Majorerne Pattkull, Schommer och Baron Ekeblad. Vi kunna tillägga, att General-Löjtnanten Taube medföljde härens högkvarter och att General-Major Mevius af Stenbock utnämndes till Öfver-Kommandant i Stralsund. Armeen hade derjemte 13 Öfverstar, 18 Öfverste-Löjtnanter, och 21 Majorer³⁾. I det föregående hafva vi sett huru de fleste indelte Regimenternas och några värfvade Regimentens tillstånd i allmänhet befanns, innan fälttågets början. Den här bifogade listan utvisar yttermera, att vakanta nummerna, särdeles vid fotfolket, utgjorde en femtedel i medeltal. Men vid ett af de värfvade Regimentena, det Wrangelska, om 1,000 man på stat, funnos blott 89, — säger åttationie — friska »präsesentes», och 895 nr voro vakante. Vid ett annat, det Ribbingska af samma planstyrka, funnos 330 präsesentes och 528 vakanta. Vid Södermanlands Regimente, om 1,200 man,

1) Hemtad ur Riks Arch. Anmärkas bör att i detta förslag talas hvarken om den beridna livvakt, som tjenstgjorde omkring Konung Stanislai person och torde hafva utgjort omkring 100 man, ej heller om det värfvade Dragon-Regemente, som under den raske Öfverste Bassewitz vid det stundaude fälttåget gjorde så stora tjenester. Att ej artilleristyran finnes upptagen, förvånar ingen som tagit kännedom om dylika förslager från denna tid. Till Bilagan fogas uppgift rörande arméens fälttraktamente (Bilagan A 3).

2) General-Major Marderfelt är besynnerligt nog icke uppgifven såsom närvarande. Han deltog dock i hela fälttåget.

3) Inberäknade Cronstedt samt Major Stjernhoff vid Artilleriet, hvilka icke finnas i bilagan upptagna.

voro 375 vakanser o. s. v. Sjuke bland gemenskapen funnos redan till ett antal af 200 ryttare och dragoner, samt 1,191 infanterister; derjemte omkring 200 sjuka bland de af sjöresan särdeles medtagna hästarne. Sjukligheten tilltog dagligen, till följd af brist och trängsel inom den blokerade staden. Befälet var temligen fulltaligt och i allmänhet funnos deribland få sjuka. Deremot voro de högre infanteri-officerarne oberidne, och alla befunno sig fullkomligt utblottade på bagage, emedan denna skulle medföljt någon af de senare transporterna¹⁾. Äfven voro manskapstälten och en del af trosseffekterna qvarlemnade i Carlshamn i anledning af bristande utrymme på flottan. Några Regimenten hade inga eller alldeles utslitna munderingar, emedan de nya antingen ej kunnat framskaffas i tid till Carlshamn, eller medtagits i stora kistor på transportfartygen, ifrån hvilka de aldrig hunno blifva ilandsatta. Andra Regimenten, bland hvilka Dalregementet, hade visserligen kläde till nya munderingar, men ingen förfärdigad²⁾, och i den belägrade staden var naturligtvis hvarken tid eller tillfälle att sy kläder. Man hade således nog anledning till bekymmer. Stenbock hade visserligen föranstaltat om att uppköp skulle göras af nya kläder i Wismar och Hamburg, men det var ovisst om dessa kunde fås, ännu mera om man kunde lyckas införa dem i den belägrade staden. Också utandades Stenbock hela sin ängslan och sitt missmod uti ett vidlyftigt bref till Rådet, dateradt Stralsund den ^{22 Sept.}/_{3 Oct.}, således innan ännu trupperna samlats i nämnde stad. Rådet svarade undvikande, öfverlemuande all beslutande rätt, men också allt ansvar till honom, samt hänvisande honom för öfrigt till att taga råd af Grefve Wellingk, hvilken, såsom det följande ådagalade, icke alltid gaf Stenbock de mest gagneliga³⁾.

1) Jemför Nemeitz, Mémoires de Stenbock.

2) Löjtnant Muncks Journal under fälttågen 1712—18. Manuscript.

3) Denna Kongl. Senatens skrifvelse finnes intagen af Loenbon.

Krigsrådets öfverläggningar räckte flera dagar och voro ganska lifliga. Alla öfverensstämde att ause ett »frontalt» anfall på fiendens förskansningar för omöjligt och tillstyrkte enhälligt att bryta sig igenom på dess yttersta venstra flygel vid Damgarten, der han vore svagast samt illa befästad och bevakad; derefter — sades det — kunde man marschera in i Meklenburg, ett land jemförelsevis förskonadt från krigets fador, och der Rostocks och Wismars hamnar gáfvo tillfälle att draga till sig de förråder, hvilka med en följande transport kunde förväntas¹⁾. Stenbock sjelf tyckes verkligen redan länge förut hafva varit af denna åsigt och ej heller motsagt den nu. Men ett nytt ämne tillkom, som ökade stundens betydelse. Konung Stanislaus hade redan någon tid hyst tvifvel om möjligheten att återvinna sin krona. Han såg med vemod de dagligen växande svårigheterna och Sveriges tilltagande svaghet. Han ryste vid den tanken, att blott för hans skull Pohlen skulle sönderslitas genom ett aldrig upphörande inbördes krig, och fann att, äfven om den lilla Svenska styrkan kunde lyckas hinna öfver Pohlska gränsen, skulle den, i brist af proviant och förråder, snart gå sin säkra undergång till mötes. Redan före afresan från Carlshamn hade han från Preussen erhållit bemedlingsförslag till att ingå förlikning med Konung August. I hans närmaste omgifning, ja äfven i hans egen släkt, hade detta förslag verkligen ganska ifriga förespråkare²⁾. Äfven Konung August synes hafva yttrat någon önskan om underhandlingens öppnande, ehuru kanske såsom vanligt med mindre

¹⁾ Krigskonseljens protokoller finnas i Riks-Archivet.

²⁾ Redan den 12 Sept. skref Stenbock härom till Konung Carl bl. a. följande: »Konung Stanislaus har jag lemnat i tusende sorgfälligheter, varandes Han genom de propositioner honom ifrån Berlinske Häfvet gjorde vordne, särdeles genom dess Fruentimber, satt uti ett ogement bekymmer, hvarom Han tvifvelsutän E. Kongl. Maj:t lärer hafva berättat, ståendes Han, såsom en from och dygdig Herre, intet at råda, utan umgicks, när jag vid honom skildes, med Kloster- och Philosophiska tankar.»

ärliga afsigter. Efter olyckan med transporten ökades Stanislai bekymmer och fredslängtan. I sitt sinne hade den olycklige Konungen länge umgåtts med planen att sjelf afresa till Bender och der uti Konung Carls händer öfverlemna den krona, som alltförhårdt tryckte på hans hjessa. Han yrkade derföre nu, att under någon passande förvändning en vapenhvila med de förbundna härarne skulle afslutas. Man påminner sig att Carl hade åt Stanislaus gifvit ett slags öfverbefäl vid den armé, som skulle inbryta i Pohlen, så att det var svårt att motsätta sig hans åstundan. Stenbock sökte väl göra invändningar, i det han föreställde huru mycket det skulle smärta Konung Carl att öfvergifva både sin älsklingsplan och sin trognaste bundsförvandt, samt att ett vapenstillestånd vore stridande emot de honom, Stenbock, gifna särskilta förhållningsorder m. m., men fåfängt. Konung Stanislaus talade med hela värman och kraften af den oegennyttigaste öfvertygelse, och Stenbock fogade sig efter hans vilja med den föresats att så mycket som möjligt tillgodogöra sig och sin här frugterna af dessa underhandlingar, då han ej kunde förhindra dem. Frågan om utvexling af fångar under instundande fälttåg kunde lämpligen begagnas såsom utgångspunkt för vidare stillestånds eller fredsunderhandlingar, och Stenbock gjorde derföre förslag härom till Grefve Flemming, med hvilken han varit nära bekant under ungdomsåren. Han fann denne ganska böjd för ett personligt möte. Pass utbyttes och efter något formgräl och dröjsmål bestämdes mötet att försiggå i byn Falkenhagen den ^{30 Sept.}_{11 Oct.} Med Flemming följde Ryske Generalen von Pruisse (von Bruse?), Danske Öfversten Lewenhorn (Lövenörn?), en Rysk diplomatisk agent Wessolofsky, Sachsiske General-Adjutanten Kreuger samt en vakt af en half squadron. Stenbock, som lemnade Stralsund nämnde dag kl. 6 om morgonen i vagn under eskort af 50 man rytteri, hälften ur Bremiska, hälften ur Pommerska Regimentet, kom-

menderade af Major Harang, medförde General-Majorerna Mevius och Pattkull¹⁾, General-Auditören Sylvin och Fältsekreteraren Nemeitz. De båda Fältherrarne möttes vid pass 2,000 steg ifrån byn, och sedan båda stigit till häst åtföljdes de till Grefve Flemmings kvarter i prestgården. De samtal här egde rum finnas omständligen berättade af Flemming sjelf och meddelas i en bilaga²⁾. Deraf vill synas, att Stenbock ej hade rätt alfvar med sitt förslag, och att äfven Flemming med misstro betraktade sin fordne ungdomsvän, ehuru han eljest personligen väl undfägnade och hjertligt mottog honom. Så ofta fredsverket kom på tal, visade sig tydligt, att allt, hädanefter som hittills, skulle bero på Stanislai afsägelse. Det intryck Stenbock efter sammankomstens slut medbragte till nämnde Konung torde ytterligare hafva styrkt denne i sitt uppsåt att resa till Bender, för att i Konung Carls händer återlemna sin krona. Måhända var denna Konungens afsigt icke Stenbock emot. Han kunde sedan sjelf få friare händer. Om han en gång lyckats komma in i Meklenburg, så kunde han ju dessutom fortsätta den började underhandlingen och dermed möjligtvis vinna tid och rådrum. Frågan om »cartellet» hölls derföre öppen, och skulle vidare afhandlas. Flemming rådde emellertid uttryckligen sin Konung att förstärka linierna och bombardera Stralsund, hellre än att tro på alfvaret af de framkastade fredsförslagen.

Stenbock å sin sida föreslog Stanislaus, att ej låta några till intet ledande underhandlingar afbryta krigsrörelserna, emedan fienden blott syntes afvakta förstärkningar, och de Svenska soldaternas nöd dagligen tilltog³⁾. Han

1) Ursprungligen hade Stenbock tänkt medtaga Düker och Taube, men man nekade pass för dessa, under den obefogade förevändning, att de ej varit rätteligen utvexlade ur Rysk fångenskap.

2) Bilagan B, ur Danska Geheime Archivet.

3) »Bröd fanns endast för dagen. — — — Ed. Majestäts Lurifax, hvilken aldrig varit utsatt för värre, är dock lika glad och hoppas på Gud.» (Bref till Konungen den 8 Nov. n. st. Riks-Archiv.)

hade redan uppgjort en plan att tilltvinga sig genomgång på fiendens yttersta venstra flygel vid Damgarten, hvilken punkt syntes jemförelsevis mindre bevakad. Visserligen var Meklenburg ett neutralt land, men den neutraliteten hade icke heller fienderne aktat. Visserligen voro äfven här mötande naturhinder af betänklig art, men dem aktade Stenboeck ringa, sedan en gång nödvändigheten var klart insedd, och han beflitade sig att öfvervinna dessa hinder. Han hade i all tysthet med stor omtanka och ansträngning lyckats anskaffa medel till broslagning och dylikt, samt ådagalade vid utförandet af den vågade rörelsen ett förnyadt prof på denna säkra fältherreblick, som gjort honom så ryktbar och som endast de största olyckor slutligen mäktade fördunkla.

Ett nytt krigsråd hölls i Stralsund den $\frac{9}{20}$ October, dervid Konung Stanislaus, alla Generaler och alla Regementschefer voro närvarande. Här utalade Stenboeck öppet sitt misstroende och sina tvifvel om framgången af de påbörjade underhandlingarne. Han tillade, att, ehuru de visserligen för syns skull borde fortsättas och han till den ändan beslutat ytterligare skicka en parlamentär till Konung August i Greifswald, så borde och måste man ofördröjligen söka genom ett djerft utfall rädda hären undan den hotande hungersnöden. Detta bifölls, och Stenboeck grep nu verket an med försigtighet och kraft. Den första omsorgen var Stralsunds förseende med tillräcklig garnison. Dertill bestämde han en styrka af omkring 1,600 man, nemligen hela Jönköpings Regemente, 757 man, 2:a bataljonen af Södermanlands — högst 100 man friska ¹⁾, 2:a bataljonen af Schoultziska samt qvarlefvorna af Ribbingska och Wrangelska värfvade Regementet, tillsammans omkring 550 man, utom sjuka; derjemte 150 man dragoner.

¹⁾ En ny rekrytkommendering anlände snart och bragte bataljonens styrka till omkring 400 man. (Regementets Historia).

Till Kommandant utnämndes, i stället för General Claes Ekeblad, som skulle åtfölja arméen, den åldrige, men erfarne General-Major Mevius, och uppsatte han för honom en utförlig instruktion rörande stadens försvar och truppernas vård ¹⁾).

Till Hertigen af Meklenburg Fredrik Wilhelm sände han en Öfverste Schwerin, för att begära fritt genomtåg, i likhet med Danska trupper, och ehuru Hertigen icke öppet vågade gifva sitt samtycke, visade denne Furste sig mera välsinnad emot Sverige än de öfriga Riks-furstarne ²⁾).

Den 20 October sammankallade han Stralsunds borgerskap på rådhuset. Här höll han ett vackert afskedstal till dessa medlemmar af ett för orubblig trohet och kärlek till Sverige af ålder känt samhälle och uppmanade dem i de mest bevekande ordalag till ståndaktighet. Talet gjorde djupt intryck på alla närvarande, ty Stenbocks personlighet var äfven här högt älskad och en hvar insåg stundens betydelse. Stenbock sjelf trodde sig gå döden till mötes; han skref derföre sitt testamente ³⁾) innan afmarschen. Derefter gafs tågorder till samtliga de Regementen, hvilka skulle draga i fält. Vi låta derföre nu Stenbocks egen fält-journal åter få ordet.

»Sedan — — — om aftonen samptel. H:rr Generalerne undfått behörige Ordres oppbröt Arméen med mine att villia attackera linierna den 21 October från Strahlsund, således, H:rr General-Lieutenant Düker förde avenguardet bestående af Brehmiske Cavalleriet, samt Mardefelts och Strömfeldts Dragoner samt sex feldtstycken med Ordres att hasta alt hvad han förmådde till Dahmgardten att der sökia fatta posto, samt slå bryggia öfver Aen innan fien-

¹⁾ Bilagan C, ur Sv. Riksarchivet.

²⁾ I Schwedische Fama XIII och XIV del., finnas flera både Stenbocks och Meklenburgska Regeringens manifest, hvilka innehålla åtskilligt upplysande i detta hänseende.

³⁾ Det är dateradt Stralsund den 3 Oktober 1712. (Kongl. Danska Geh.-Arch.).

den kunde draga sig tillsammans att förekomma oss, hafvande (hopp) att fördöllia vårt upbrott på några dagar för at ingen menniskia sluppit genom Campementerna ifrån Stralsund ¹⁾. Berörde H:r General-Lieutenant med desse 3 Regementer stod om natten i Redbars. General-Adjutanten Loppeno(w) afskickades med 200 hästar till Frantsbourgh att observera fiendens rörelser i des linier och dem till Hans Excell:ce tydligt kungjöra, derefter följde sedan H:r General-Lieutenant Taube med Westgiöta Cavalieriet, H:r General-Major Aschebergs ²⁾ samt det Pommerske Regimentet till häst och H:r General-Majoren Ekeblads Regimente till foot, hvilka om natten stodo i Karnin; sist togade Hans Excell:ce med alt öfrige Artilleriet och Infanteriet, på hvilka senare 1,500 bräder voro utdelte att bära med till (att) giöra broar af, och som vägarne voro mycket diupa i det då varande starka rägnen, så hinte de eij mera ifrån middagen in på sena aftonen, än till Püth 1 mil ifrån staden. Hans Maj:t af Pohlen med des svite följde och alt stadigt hos Hans Excell:ce. Arrierguardet commenderade H:r General-Major Patkull. Dagen efter, som var den 22 October, hinte H:r General-Lieutenant Düker till Dahmgardten, tog der stånd, samt afdref fiendens förwacht som stod på andra sijdan Passet åth Ribbenitz der fienden hade en Skantz uppkastat, sedan några man af dem ihjälskutne och blesserade blifvit; H:r General-Lieutenant Taube, som med sine Troupper första natten stådt i Karnin afväntade Hans Excell:ce dagen efter, stående de sedan nästa natten tillsammans i Långe-Haus Hagen; om morgonen derefter, som var den 23 October, hastades i första uplysningen med marchen af hela Arméen åth Dahmgardten, der vid middagstijden hela Arméen till-

¹⁾ Det berättades visserligen att fienden hade hemliga spejare på den Svenska sidan, till och med i Svenska embetsmäns familjer, men utgången tyckes visa motsatsen, ty företaget blef doldt.

²⁾ Enkedrottningens Lif-Regemente.

sanmanstötte; Hans Excell:ce tog sitt högkvarter $\frac{1}{4}$ mil från staden på hofvet Plumendorf, der åen Rechenitz ¹⁾, som går förbi Dahmgardten litet nedanföre löper, görande å begge sidor, men i synnerhet åth den Mecklenburgska ett långt Morass om 1,600 alnar tvert öfver, hvilket ehuru det sades öfvergåengeligit vara och att boskapen torra sommaren eij kan gå öfver Mosen ned till Åen, ville Hans Excell:ce dock försökia att komma deröfver med Arméen, hvarföre Hans Excell:ce lätt slå sammans bräder att läggia öfver der som diupt och sankt var, lätt så jämte 400 man Infanteri ²⁾ föra ned 8 Fäldtstycken ³⁾ till åbrädden att betäckia dem, som med störrar försedde skulle gå öfver att pröfva hvar man kunde leta sig fram genom mossen, och som fiendens Cavallerie vid pass 1,000 hästar ⁴⁾ stodo oppstälde på fasta landet å andra sidan, speltes med styckena braft på dem löst så att man såg huru det träffade i Sqvadronerna och huru fienden derfor måste draga af in åth skogen, hvarviid så väll som att i det samma canonerades från Passet vid Dahmgardten på de fiendtelige trouppar som der kommit förbij marcherandes, fienden fått vid pas 90 man döde och blesserade, hvilket tillika med det ovanliga stället att gå öfver på, i fienden jagade märkelig skräck som man sedan förnummit; der på lätt Hans Excell:ce om aftonen föra ned Pontonerne sampt broredskapen till Åen och gjordes genast öfvergängen till reds, brooen vid Damgardten blef oek samma afton färdig.»

1) Bron befanns af fienden vara uppbränd och på motsatta stranden artilleri afbröstadt, hvilket besköt General Dükers trupper samt blesserade 9 man innan elden hann besvaras å vår sida.

2) Södermanlänningar och Dalkarlar.

3) Dessas placering och eld skedde under Öfverste-Löjtnanten Cronstedts omedelbara ledning.

4) General-Majoren Prinsen af Weissenfels stod på denna flygel af de förbundnes här med inalles 4 Regimenten rytteri och 4 Regimenten fotfolk af Sachsiska hären under sitt befäl. De torde tillsamman hafva utgjort en styrka af omkring 6,000 man, betydligt spridda.

»Sedermera om aftonen kallade hans Excell:ce alla herrar Generalerne tillsammans och gjorde till dagen efter sådan disposition, nembl. som nu begge bryggorne voro öfver slagne ¹⁾ skulle H:r General-Lieut:nt Düker, som dagen före fattat stånd i Dahmgardten, der gå öfver med sex Canoner, Strömfeldts och Mardefeldts Dragoner, Westgiötarne till häst, Brehmiske Cavalleriet, H:r General-Major Ekeblad med sitt regemente samt Schultzes och Elfsborgs lähns Infanterier; hans Excell:s sjelf med H:r General-Lieut:t Taube och alt öfrige Infanteriet med 8 Fäldtstycken skulle gå öfver åen och morasset vid Plumendorf, der på ock alt det öfriga Cavalleriet skulle föllia om möjeligit vore, hvar och icke skulle det beledsagas af H:rr General-Majorerne Gref Ascheberg och Marschalk öfver bryggan vid Dahmgardten. Först skulle de ned till åen commenderade 400 man under Öfv:st Lieut:t Schlippenbach och Majoren Leijonhufvud gå öfver bryggan genom morasset det bästa de kunde att fatta posto på högden af andra sijdan, uppå dem skulle föllia H:r Öfversten Horn och Majoren Modéus (Modée) af Östgiötarne med manskapet som buro bryggorne att der med opfylla Moorkulorne brukandes sedan deras gewär det bästa de kunde, derpå åter H:r General Major Patkull med Sörmanlänningarne, Dahlkarlarne och Westgiöta-Dahls-regementet; derefter H:r Grefve de la Gardie med Östgiötarne, Wessmanlänningarne, Helsingarne samt Nerikes och Wermelands Regimentet. H:r General-Major Schommer, som hade dagen, skulle bli vid spetzen hoos Hans Excell:ce och h:r General-Lieutenanten Taube, att draga försorg om hvad som förefalla kunde. Öfverste-Lieutenanten Cronstedt med Artilleriet, skulle föllia på Infanteriet, om det möjeligen skie kunde, hvar och icke skulle han sätta anspan före att gå till Dahmgardten och der sluta på Ca-

¹⁾ Kapten Ramel med särskildt uttagne timmermän hade sig detta viktiga arbete anförtrodt vid Dahmgardten.

valleriet; arrière guardet bestående af 600 hästar och 500 man till foot ¹⁾ med Öfverst.-Lieut:t Gröning, skulle föras af H:r Öfverste Roosen, hvilken skulle väl besätta alla avenuerne till Dahmgardten att icke fienden motte kunna falla in i vårt bagage, som alt dijtfördes, och skulle H:r Öfversten der blifva ståendes tils alt bagaget i sin behörige ordning vore öfver, om icke andra ordres inlupo ²⁾. På broon vid Dahmgardten skulle Capit:n Rammel med sine timmermän stå under hela marschen, och tillse att icke något motte gå söndre som marschen hindra kunde. General-Adjutanten Loppenau som hade ordres att med sine 200 hästar gå från Fransbourgh och stöta till arméen, så snart han förnumme arrier-guardet vara passerat, kom samma afton till bakars, berättande det fienden intet ännu dragit sig utur deras linier; hafvande han intet heller någon vidare fientelighet ehrfarit än ett partie Hussarer honom i förvachten öfverfallit dervid han allena en ryttare förlorat, men deremot sex af fiendens nederhuggit. Efter disposition och förordning som ofvan förmält är skiedde anmarschen dagen efter, den 24 dito, bärande soldaterna med sig bräder, dörrar och portar att broa för sig med, samt hvarie 2:ne man en fashine der med alla diupa sumpar och holor betäcktes så att hela Infanteriet och Artilleriet gingo väl och lyckel. öfr, der nepeligen någon menniska förr passerat ³⁾, och som man på andra sijdan eij blef varse någon fiende gafs befallning till Cavalleriet att gå den bättre vägen öfver broon vid Dahm-

¹⁾ Pommerska Rytteri-Regementet samt bataljonen af Westmanlands Regemente.

²⁾ En del af bagaget gick sjövägen till trakten af Dahmgardten och Ribbenitz, så t. ex. Dalregementets m. fl. Löjtn. vid Dalregementet H. I. Muncks Journal under fälttåget 1712—13. (Copia af orig. i förf:s ego.)

³⁾ I hållregn med pukor, trumpeter, trummor och håboer och med utslagna standarer och fanor, säger Munck i sin intressanta Journal, som här nedan ofta återopas.

garden. Hela arméen stältes genast opp straxt vij kommit öfr på Meklenbourgske sijdan och lossades vore 8 fäldtstycken, som med sine anspan följt öfr morasset, samt gofvo regementerne salva att bränna af det våtblefne geväret. Hans Maj:t af Pohlen så wäll som något hvar voro hiertel. glade att wij så lyckel. med fiendens förlust och utan någon manspillan å vår sijda kommit förbij fiendens dubble och fasta linier, der på åtskillige Potentater med så stort antahl manskap nu öfver ett helt åhr arbetat¹⁾. Fienden hade af de rörelser och de ferme anstalter, som dagen förut giordes, tagit i betänkiande att hålla stånd, utan heller i god tijd draga af med Infanteriet och 3:ne fäldtstycken; General-Majoren Prinsen af Weissenfeldtz har med 3000 hästar samma dag gått igenom Ribbenitz åt Rostock».

Fältmarskalken, som tog höggvarter i Ribbenitz, lät genast rekognoscera trakten omkring sig, under det att han inväntade sin tross, som på de djupa vägarne blott med stor svårighet kunde åtfölja kavalleriet. Redan den ^{25 Oct.} _{5 Nov.} inlopp underrättelse att Prinsen af Weissenfels, ehuru numera förenad med Rantzaus Danska rytteri, ej vågat qvarstanna i Rostock, utan dragit sig söderut, under det Rantzau tågat åt Holsteinska gränsen. Så stor var den öfverraskning och förskräckelse, som bemäktigat sig fienderna då de varseblifvit den djerfva rörelse Svenskarne nyss utfört. Fältmarskalken Grefve Flemming, tidigt underrättad om Svenska härens marsch, anbefalldes genast sina Regementen indragning åt venstra flanken, för att följa densamma. Han stod den ^{25 Oct.} _{5 Nov.} om morgonen vid Tribsees, samt lät sin förtraf framrycka i riktningen mot Warnaströmmen. Den 26 vi-

¹⁾ Stenbock skrifver sjelf till Carl XII d. 8 November härom, att «ingen mejniska trott att arméen kunde gå fram der. — — — Ed. Majest:s Lurifax, hvilken aldrig varit utsatt för värre, är dock lika glad och hoppas på Gud, samt Konungens nådiga förtroende».

sade sig fienden redan i trakten af Lage och Tessin. Ryska hären utgjorde reserven. Genom Sachsiska General-Adjutanten v. Thienen anmodades Grefve Stenbock om ett nytt sammanträde nära Ribbenitz, för att, såsom det hette, fortsätta de påbörjade underhandlingarne. Stenbock hemställde till Konung Stanislaus om man numera borde inlåta sig i dem sedan arméen lemnat Stralsund. Denne ej allenast samtyckte utan ville till och med sjelf personligen tillstädesvara. Samtalet égde rum den ^{25 Oct.}/_{5 Nov.} i Stenbocks, Dükers och Taubes närvaro, helt nära byn Ribbenitz. Under ömsesidiga aktningsbetygelser och försäkringar om gemensam önskan att återställa freden, öfverenskom man lätt nog om förslag till både »cartel» och stillestånd; men hela underhandlingen strandade, nu som förr, på svårigheten att vinna Konung Carls samtycke. Den sluge Flemming föreslog derföre vid afskedet Konung Stanislaus att sjelf afresa till Bender och öppet afsäga sig kronan, ett förslag som, efter hvad vi sett, fullkomligt öfverensstämde med dennes böjelse och som äfven snart derefter skulle gå i verkställighet. Han åsyftade med detta förslag tvifvelsutän i främsta rummet att vinna tid, ty för hvarje dag nalkades de förbundna härarne allt närmare och med samlade krafter. Svenska hären kunde omöjligt utan största fara kvarstå uti sin ställning med flanken vänd åt fienden. Derföre, sedan underrättelse ingått att Danskarne utrymt Meklenburg och trosskolonnen hunnit ansluta på härens hufvudstyrka, beslöt Stenbock att åter bryta upp, tåga vesterut och till en början bemäktiga sig Rostock, der han skulle erhålla en bättre ställning och vore närmare den efterlängttade andra transporten. För bedömandet af detta fälttåg, må vi än en gång upprepa det, kan man icke nog erinra sig de tvenne omständigheter, hvilka beherrskade Stenbocks alla rörelser, neml. Konungens af Pohlen böjelse för fred, rättfärdigad genom Sveriges nöd och afskilda tillstånd emot sina

många fiender, samt hoppet att genom transporten från Carlshamn erhålla förstärkning af folk och förråder. Men i Rostock, som man trodde obesatt, hade, genast efter Danskarnes aftåg, inryckt en bataljon Meklenburgskt fotfolk, äfvensom några kompanier Preussare. Desse sednare hade fordrat och erhållit inträde på den grund, att deras Konung hade »directorium agens» i den s. k. Neder-Sachsiska kretsen ¹⁾). När Öfverste Bassewitz, Krigs-Rådet Eckard och Fält-Sekreteraren Nemeitz, dem Stenbock skickat ledsagade af 500 dragoner såsom eskort, begärde fritt genomtåg och inqvartering, svarade Kommendanten, en Meklenburgisk Öfverste vid namn Gideon Dupuis ²⁾), tvärt nej, och hvarken hot eller öfvertalning kunde förmå honom till annan eftergift än att hos Hertigen begära nya föreskrifter. För att påskynda ett gynnsamt svar lät Stenbock då General-Löjtnant Taube ³⁾) i Schwerin yrka, att åt Svenska hären borde tillerkännas samma rätt, som nyss förut tillkommit dess fiender. Hertigen tvekade af fruktan för Preussen och gaf undvikande svar. Stenbock kunde icke länge vänta, utan beslöt taga staden i besittning med våld. Sedan han med armeen marscherat till Wolkenshagen ⁴⁾), der han den $\frac{27}{7}$ Oct. sjelf tog sitt höggvarter, lät han derföre en brigad, anförd af General-Major Schommer ⁵⁾), bestående af 2:ne bataljoner fotfolk, nemligen en Södermanlands under Öfverste Schlippenbach

1) Enligt Westphaliska freden skulle Sverige och Brandenburg skiftevis föra detta directorium i 30 år hvardera, hvilket borde ombytas högtidligen på en kretsdag. Sverige innehade detsamma alltsedan 1681. År 1712 öfvergick denna rättighet genom Svensk-Bremiska regeringens medgifvande, men utan kretsdagsbeslut, till Preussen och man har beskyllt Grefve Wellingk för att utan den öfriga regeringens vetskap hafva afträdt densamma.

2) Enligt andra uppgifter en Öfverste du Brenil.

3) Åtföljd af General-Adjutanten Loppenau.

4) En liten stad i Meklenburgska landet, belägen omkring en Svensk mil öster om Rostock.

5) Med hvilken General-Adjutanten Sparre följde.

och en Nerikes och Wermlands under Öfverste Adlerfelt, samt en bataljon dragoner under Bassewitz, öfver Bentowitsch nalkas Rostock. Bassewitz, sjelf Meklenburgare, utsändes på rekognoscering. Då han kom till Warnaströmmen fann han att fienden öfverfört alla färjor och båtar till andra stranden. Han afvaktade skymningen och lät då några af sina dragoner sitta af samt två och två på stora baktråg färdas öfver vattnet och bemäktiga sig några båtar, med hvilkas hjälp snart hela dragonbataljonen och derefter fotfolket fördes till vestra stranden. Gymnad af mörkret nalkades Öfversten derefter staden och upptäckte, innan daggroningen, nära den östra eller s. k. Croepeliner-porten ett ställe, der grafven var uttorkad och föga djup samt vallen mycket låg och illa bevakad. Med raskhet kastade sig nu 20 man in öfver denna vall och desse afväpnade lätt den fåtaliga och fullkomligt oberedda vakten vid porten, öppnade densamma, fällde vindbryggan och insläppte Bassewitz med sitt manskap, hvilket fattade posto på det s. k. Hopfenmarkt, innan allarm i fästningen hunnit gifvas. Besättningen måste kapitulera, men erhöll fritt aftåg; deremot skulle Svenskarne få förfoga öfver allt i fästningen befintligt krigsförråd och proviant äfvensom artilleri samt vara allrådande herrar i staden, dock utan præjudice för Hertigens af Meklenburg souverainitet och endast så länge Stenbocks armé behöfde militäriskt besätta densamma jemte kringliggande trakter. Stadens och Akademiens privilegier skulle lemnas oantastade och emot betalning af några tusen »Reichsthaler» lofvades att Svenska besättningsstyrkan i sjelfva staden om möjligt ej skulle öfverstiga 1000 man ¹⁾. I hufvudsaken stadfästades denna kapitulationsakt af Stenbock den $\frac{3}{11}$ November, och de Tyska trupperne fingo nu

¹⁾ Jemför Loebom och Nemeitz, Mém. de Stenbock, hvilkas uppgifter äro något skiljaktiga.

uttåga med flygande fanor och klingande spel, hälften till Bützou, andra hälften till grannskapet af Schwan. General-Major Schommer blef Kommendant i Rostock, dit krigskommissariatet äfven förlades. Sjelf marscherade Stenbock med hufvudstyrkan utan uppehåll igenom denna stad, lemnade derstädes Södermanlands samt Nerikes och Wermlands Regimenten i garnison, och förlade oförtöfvadt armeen i kantoneringsqvarter så beqvämt som möjligt, dock så, att den utan dröjsmål kunde samlas och intaga stridsställning emot fienden med fronten åt söder, den venstra flygeln stödd emot Warnafoden och den högra i förbindelse med Wismar. Han lät öfverallt utsprida öfverdrifna rykten om sin styrka ¹⁾ och egnade all omsorg åt de sjukas vård äfvensom åt armeens förplägning och förseende med nödvändiga förråder. Meklenburgs rika bygder hade visserligen varit mindre hemsökta af kriget än de flesta andra Nordtyska länder, och soldaterna kunde här hemta sig något efter utståndna mödor och stränga marscher ²⁾, men enligt Stenbocks uppgift voro dock förråden ej så särdeles stora, och han led dessutom stor brist på penningar ³⁾, hvilka voro nödvändiga i det neutrala landet. Deraf hände sig naturligtvis att soldaten stundom med våld bemäktigade sig brödfödan. Ehuru sådant strängt bestraffades, kunde alla invånarnes klagomål här öfver icke afhjelpas, och den Hertiglīga regeringen blef, såsom man lätt kan inse, under sådana förhållanden icke mera vänligt stämd och beredvillig att understödja indrif-

1) Se t. ex. Schwedische Fama, der Regimentena upptagas fulltaliga och hela styrkan till 17,172 man kavalleri och infanteri.

2) «Je les ai vu de mes propres yeux, et même avec compassion, marcher quelquefois dans la boue jusqu'à mi jambe; et lorsque l'Armée campait ou plutôt faisait halte, car elle n'avait point de tentes, c'était sur un terrain qui ne ressembloit pas mal à un marais, où ces pauvres gens étaient obligés de se tenir debout jour et nuit, et se voir exposés aux injures du temps dans une saison aussi rude.» (Justification de Mr le Cte Stenbock, par Nemeitz).

3) Bref till Wellingk den 11 Nov. n. st.

vandet af de ganska dryga kontributionerna ¹⁾). Se Bilagan D. Samtidigt med dessa krigsrörelser fortsattes underhandlingarne nästan oafbrutet, ehuru utan slutligt afgörande.

Fältmarskalken Grefve Flemming hade med några Sachsiska och Ryska lätta trupper låtit öfverrumpla och besätta staden Güstrow och syntes vilja angripa de Svenska förposterna vid Warna. Sjelf hade han sitt högkvarter i Wadan och en del af hans front var betäckt af Nebelfloden och kringliggande träsk. Prinsen af Weissenfels hade med 5 à 6000 man inryckt i linien på hans venstra flygel och stod omkring Jamen. Dock var hela den allierade hären icke samlad, och dess chef i sjelfva verket ingalunda hågad att våga en hufvuddrabbning. Å båda sidor sökte man alltså tillfälle till en sammankomst, egentligen blott för att vinna tid. Hvem som nu gjorde första steget dertill, är svårt att säga. Stenbock bedyrar i sin »Relation» det han hade all möjlig möda ospard att afråda Konung Stanislaus ifrån all tanke på förlikning med Konung August, men fåfängt. Loenbom, som på originalspråket meddelar den interessanta brevexlingen mellan Stenbock och Flemming, låter förstå att första förslaget dertill afgafs ifrån Svensk sida. Om så verkligen var förhållandet, hvilket synes troligt ²⁾, så upptogs det med ifver af Grefve Flemming och en ny sammankomst beramades, hvartill äfven Kongl. Rådet Wellingk ifrån Hamburg skulle inbjudas. Men Wellingk, som till en början tillstyrkt Stenbock i sitt förehafvande, tvekade i sista stund af fruktan för Konung Carls vrede ³⁾. Czar Peter, upp-

¹⁾ General Krigs-Kommissariatets skrifvelse, dat. Hökqvarteret Rostock den $\frac{5}{16}$ November 1712 (Schwed. Fama, XIV Del.

²⁾ Andra påstå att Ryska Generalen Bruse i ett bref, hvarest å Czarens vägnar utvexlingen af fångar afslogs, skulle hafva på eget bevåg ifrågasatt ett yterligare möte.

³⁾ Att denna fruktan ej var ogrundad synes af flera hans bref till Stenbock under Decenber månad 1712. (Danska Gch. Arch.)

tänd af vrede öfver Stenbocks djerfva och lyckade rörelse och rädd för separاتفred mellan August och Stanislaus, ville ej höra talas om något personligt möte, utan fordrade att striden skulle fortsättas med kraft. Allt tätare skärmytslingar föreföllo mellan Pohlska partigångaren Smiegelsky och de anryckande Ryska förposterna. Det Danska rytteriet, 5 Regimenten starkt, nalkades från Lauenburg Svenskarnes högra flygel. Från Sverige kommo underrättelser, hvilka för ögonblicket gäfvö ringa hopp om den andra transporten. Man måste taga ett raskt beslut. I Stenbocks verksamma själ uppsteg derföre den tanken att försöka anfälla fiendens högra flygel vid Güstrow. Han hade nu samlat lifsmedel för 10 dagar och afsändt alla sina sjuka jemte tyngre materiel till Wismar, och tillkännagaf sin afsigt i ett krigsråd som hölls den $\frac{9}{20}$ November. Generalerne gillade enhälligt hans plan, oaktadt de insågo svårigheterna vid dess utförande. Man borde öfvergå Warna vid det fordna Benedictinerklostret Rühn, derefter skyndsamt draga sig norr om Güstrow, så vida der varande moras vore möjliga att öfvergå, vidare genom Krakou och Waldershagen marschera emot Teterow, och derifrån söka att taga Sachsare och Ryssar i flanken¹⁾. Wismar och Stralsund med sina otillräckliga garnisoner måste lemnas åt sitt öde, under förhoppning att dem ifrån Sverige kunde lemnas snar undsättning, och med så stor styrka som möjligt borde man söka skyndsamt bryta sig väg till Pohlen, krigsföretagets ursprungliga och egentliga mål. Regimentena beordrades derföre marschfärdiga och uti en särdeles vältalig proklamation till sina »värdaste bröder och krigs-camerater»²⁾ sökte Fältherren ått ytterligare lifva deras mod. Men i elfte timman uppstodo oväntade svårigheter af flerartad beskaffenhet. General-Löjtnant

1) Jemför Stenbocks berättelse om den «vid Gadebuseh erhållna fullkomliga seger» m. m. (tryckt i Stockholm 1713).

2) Tryckt hos Loebom.

Düker hade sjelf åtagit sig att jemte General-Major Marschalk och Öfverste Bassewitz undersöka flodöfvergångarne och kringliggande trakt. Med 100 hästar såsom eskort begaf han sig till Rühn, men fann olyckligtvis floden af det häftiga höstregnet starkt ansvalld, hela trakten mycket vattensjuk och vägarne bottenlösa; derjemte fienden på sin vakt och i anmarsch, så att han på det ifrigaste aförde hela företaget såsom överkställbart. Han tillade, att, äfven om man lyckades komma öfver Warna, innehade fienden förträffliga ställningar bakom Nebel och Rekenitz floderna, der han omöjligt kunde tvingas till strid, innan frost inträffat. Åt en så både djerf och skicklig fältherre som Düker kunde man icke neka gehör. Men ännu starkare voro de hinder, hvilka på politikens område restes omkring oss, ehuru dessa af tidens historieskrifvare i allmänhet icke nog blifvit framhållna. De hemtade dock helt naturligt sin orsak såväl i personliga som i allmänna förhållanden.

Konung Stanislaus hade icke ändrat tankar; tvertom mognade hans beslut allt mer och mer. Han yrkade med en hos honom mindre vanlig kraft och bestämdhet, det man borde, i och för fredspräliminärernas ratifikation, skyndsamt afsända en inflytelserik man, helst militärperson, till Konung Carl i Bender. Den Polske Konungen ville sjelf snart följa denne i spåren, för att, såsom han hoppades, förmå Carl att afstå ifrån all tvekan. Stenbock utsåg till den grannliga beskickningen General-Löjtnanten Taube, en aktad krigare och pålitlig man, hvilken förmådde med sakkunskap redogöra för härens ställning och utsigterna för kriget¹⁾. Han uppdrog åt denne General äfvenledes att under vägen besöka hofven i Schwerin och Berlin, för

¹⁾ Detta var helt säkert enda orsaken hvarföre just Taube afsändes, och jag har ingenstädes funnit bestyrkta hvarken de flestades löst frankastade vinkarne om oenighet emellan honom och Düker, derföre att de voro General-Löjtnanter af samma dag, eller om Dükers förmenta missnöje med Stenbocks öfverbefäl. Tvertom berömmar Stenbock sig af dem båda, och de förtjenade äfven hans loford.

att på det förra stället utverka fördelar för armeen, dess kvarter m. m., på det sednare åter fritt genomtåg för densamma genom Preussiska området till Pohlen¹⁾). För detta sistnämnda fanns nog väl talande skäl, särdeles i anledning af all den hjälp de allierade ofta erhållit från Konung Fredrik den 1:ste; men då Generalen i förening med Svenske Envoyén Friesendorff mundtligen yrkade härpå och framlemnade ett bref från Stenbock till Konungen i samma ämne, tog den Preussiska regeringen genast mycket illa vid sig, beklagade sig öfver hotelser och åberopade ifrigt sin okränkbara neutralitet. Konungen af Preussen skref till och med två egenhändiga bref till Stenbock²⁾), deri han bland annat säger: »att han väl af den orsak att den bekanta Crassauska corpsen, vid återtåget från Pohlen, *de facto* tagit vägen genom landet, sedermera måst tillstådja omförmälte Nordiska allierade lika och samma rätt, för att uppfylla villkoren af en noggrann neutralitet; som han under detta krig beslutat iakttaga, men önskade icke att sådant skulle förnyas. Han kunde väl, under vissa förbehåll, tillstådja genomtåg (»*innoxium transitum*») då nöden dertill tvunge, men alldeles intet uppehåll, långt mindre någon strid inom de Preussiska gränserna, ty då måste han möta våld med våld; han hoppades slutligen, att Stenbock ej skulle tvinga honom till öppen fiendtlighet genom ringaktande af dessa välment tankar» o. s. v. Af sådana och dylika utlåtelse kunde man otvetydigt draga den slutsats, att utan föregående seger vore numera tåget genom Preussen högst äfventyrligt, om ens verkställbart utan ett nytt krig. Detta funno äfven Stanislaus och Stenbock så mycket tydligare,

1) Dagen då Taube afreste har jag ej funnit bestämd, men det bref som Stenbock afsände med honom till Bender och finnes i Riks-Archivet, är dateradt den $\frac{11}{2}$ November från Högkvarteret Schwan. Troligen sändes det med kurir till Berlin.

2) Daterade den 15 och 19 November 1712 från Cölln an der Spree. (Orig. på Tyska i Danska Geheime Archivet och hos Loebom).

som utförliga rapporter ifrån både Taube och Friesendorff genom den återvändande General-Adjutanten Loppenau erhöllos, hvilka förkunnade närmare om underhandlingarnes gång och den Preussiska regeringens tankar. Äfven från andra håll, såsom från Holland och England, kommo samtidigt underrättelser om dessa regeringars stigande farhågor för de af tåget genom Preussen möjligen härflytande förvecklingar, hvilka kunde menligt inverka på det Spanska successionskrigets fortgång.

Deremot lät det Preussiska hofvet de Svenska underhandlarne förstå, att ett stillestånd, under hvilket verkliga fredsunderhandlingar kunde komma i gång, vore önskvärdt och att det ville förklara sig emot den af parterna, som derpå icke inginge. Dessa underrättelser gjorde djupt intryck på Stanislaus, hvilken såsom vanligt fordrade att höra Stenbocks tankar härom, hvarpå denne afgaf ett memorial dateradt Schwan den $\frac{10}{21}$ November, deri man ser afspeglad den tvekan som rådde i hans själ. Han förklarar sig beredd att slåss till det yttersta, säger sig på förhand viss, att »Hans Kongl. Maj:t min Allernådigste Konung, aldrig i evighet gifver sitt samtycke emot den Alt-Ranstadtiska freden till Konung Augusti bibehållande på thronen», och att han således med misshag skall förnimma ett stillestånd vara afslutadt, som kan tvinga till fred; »blifvandes armeens tillstånd emellertid ej förbättrad eller fiendernas motståndsförmåga minskad». Slutligen »hänskjuter han allt under Stanislai godtfinnande och mogne decision, begärandes blott positive ordres».

Konung Stanislaus svarade derpå följande dagen och tillkännagaf sitt beslut, hvilket han ytterligare stadfästade genom ännu ett bref den 24 November n. st. ¹⁾). Han hade, sade han, fattat den oryggliga föresatsen att uppoffra sig helt och hållet för Konungens person, dess rikets rädd-

¹⁾ Bilagan E.

ning och sitt eget fosterlands lugn; därför tvekade han ej längre, i trots af all den stridslust, som han delade med Generalerne och armeen. Förhållandena fann han vara sådana, att man svårligen kunde lyckas hinna Pohlska gränsen, utan att blifva upprifven under vägen. Derföre ville han ofördröjligen göra ett stillestånd och derom underrätta Konung Carl. Detta vore enda utvägen, helst som fienderne tycktes nu vilja ingå på Preussens förslag, i det hopp att Svenskarne skulle neka, hvarigenom äfven Preussen skulle sluta sig till antalet af våra öppet förklarade fiender. Sverige stode öfvergifvet af alla, och om man icke snart genom fredliga mått och steg vunne några vänner, så blefve man kanske tvungen till en oförmånligare fred o. s. v. Stenbock uppmanas derföre slutligen, att träda i omedelbar underhandling med Grefve Flemming om stillestånd, hvarvid följande punkter borde afgöras: 1:o. Bestämmandet af härarnes ömsesidiga områden. 2:o. Att Danskarne skulle göra halt. 3:o. Att andra Svenska transporten skulle få under stilleståndet debarkera på Tysk botten, äfvensom garnisonerna i Stralsund, Stettin, Wismar och Rostock förstärkas och förändras. 4:o. Att stilleståndet skulle afslutas på 3 månader, så att Konungens svar ifrån Bender kunde inväntas. 5:o. Att kurirer skulle hafva fritt genomtåg å ömse sidor. Otvifvelaktigt menade Konung Stanislaus uppriktigt, men med skäl kan dock frågas, om man med hopp om framgång nu kunde inleda en underhandling på sådana vilkor?

Emellertid skickades till åtlydnad af denna tydliga befallning två högre officerare till Flemming, hvilken ej illa upptog deras ärende, men endast yttrade betänklighet om den långa tiden för stilleståndet. Det var ganska tydligt att han ville efter två veckor, sedan Danskarnes hufvudhär huunit blifva marschfärdig, kunna hafva händerna fria. Detta fann Stenbock äfven och gjorde ännu en gång

föreställningar hos Stanislaus, tilläggande slutligen, det Envoyén Friesendorff meddelat ett nyligen erhållet bref från Konungen i Bender med förnyad uttrycklig befallning, att »det expedientet om Konung Augusti conservation borde sättas å sido, såsom hvar till Hans Kongl. Maj:t aldrig kunde samtycka». Men Stanislaus stod fast vid sitt beslut. Det var numera orubbligt och en sammankomst beramades med Grefve Flemming i den lilla Meklenburgska byn Lüssow nära Güstrow till den $\frac{1}{2}^{\frac{1}{5}}$ November. På morgonen s. d., straxt innan Stenbock begaf sig till detta möte, hölls en ny krigskonselj, der alla till och med Öfverste-Löjtnants grad voro tillkallade, och der, sedan Stenbock först vidlyftigt framställt armeens belägenhet, Konung Stanislaus i allas närvaro förnyade sin befallning till honom att begynna underhandlingen om 3 månaders stillestånd. Stenbock reste till Güstrow åtföljd af General-Major Mellin. Då Konung August personligen der infann sig tillika med Prins Menschikoff och Grefve Flemming, uteblef deremot Stanislaus. Man möttes med höflichkeit å ömse sidor och talade äfven något om vilkoren, men utan att komma till annat resultat än en vapenhvila på 14 dagar, under hvilken tid Stanislaus kunde i ro afresa äfvensom Czarens tankar inhemtas, då man hoppades blifva öfverens om längre stillestånd och fredsvillkor. Sedan Stenbock om qvällen återvänt till sitt höggvarter vid Schwan och redogjort för sitt ärende, sändes Öfverste Bassewitz och Krigs-Sekretären Sandberg åter till Flemming den $\frac{1}{2}^{\frac{6}{7}}$ November med närmare affattade vilkor; men äfven vid denna andra sammankomst blef icke allt afgjort¹⁾. Stanislaus gaf sig emellertid ej tålmod att längre dröja, utan lemnade armeen efter ett hjertligt afsked från Stenbock den $\frac{1}{2}^{\frac{8}{9}}$ November, samt begaf sig till Berlin. Högsta befälet uppdrogs åt

¹⁾ Stenbock beklagade sig häröfver i ett bref, der han påminner om det löfte Flemming skulle gifvit att bryta med Ryssarne vid första tillfälle, som kunde tjena till förevändning. (Danska Archivet).

Stenbock. Han medförde äfven bref ifrån armeen, med sanna drag tecknande dess tillstånd, och ett dylikt skulle äfven medtagas af General-Löjtnant Taube, som ifrån Berlin skulle åtfölja på resan till Turkiet. Den olycklige Konungen påskyndade sin resa, men anlände dock ej till Bender förr än på dagen tre månader derefter. Carl XII var då redan i Demotica och undertiden hade dessutom tyvärr mycket förändrat sig och utsigterna voro mörkare än någonsin. Men häfden måste i vördadt minne förvara den ädle Stanislai uppoffrande oegennyttia, likasom den ock bör vättvisligen bevitna, att de underhandlingar, för hvilka Stenbock senare måste erfare Konungens onåd, icke kunna läggas honom till last, utan skedde på befallning. Att det uppskof de föranledde begagnades af Stenbock med klokhet¹⁾, är hans förtjenst.

Dagen efter Konungens afresa blef stilleståndet afslutadt på 14 dagar, räknadt ifrån den 1 till och med den 14 December (n. st.)²⁾. Områden bestämdes för de krigförande att militäriskt besätta under vapenhvilan. Båda armeerne förbehöllo sig rättighet att utskicka med pass försedda partier och kurirer. Marodörer kunde deremot angripas. Handeln äfvensom posterna skulle oqvaldt fortgå. En förliknings-domstol, bestående af en General från hvardera sidan, skulle sammanträda så ofta det behöfdes. Men dessa punkter lära aldrig blifvit vederbörligen ratificerade och höllos knapt af någondera parten³⁾. Emellertid under rättade Stenbock Kongl. Rådet Grefve Wellingk i Hamburg genom bref, skickadt med Fält-Sekreteraren Sandberg

¹⁾ »Han ville redeligen förtjena det namn af »Lurifax» Konung Carl gifvit honom». (Bref till Carl XII. Tönningen den 23 Februari 1713. Danska Archivet).

²⁾ Närvarande vid detta mötte voro, utom Stenbock och Flemming, Ryske Generalen Pflug och Danske Öfversten Meijer.

³⁾ Ätminstone icke af fienden, ty Stenbock skrifer till Konungen från Tönningen, att han snart märkte, det Flemmings löften »sig ej annars grundade än på fourberie». (Danska Archivet).

och General-Adjutanten Tiesenhausen, om sin belägenhet, begärande hjälp i råd och penningar, så väl af honom som genom hans försorg af den hemmavarande Regeringen. Med Konungen i Danmark försökte han att inleda särskilda underhandlingar, under förevändning af ett cartels ingående, men förgäfves¹⁾, ty nöden hade gjort fienderna eniga. Czar Peter sjelf anlände den 9 December från Carlsbad till Güstrow, sedan han på vägen varit nära att blifva tillfångatagen af en kringströfvande afdelning Svenskt rytteri²⁾, till trots af sin Preussiska eskort. Han kom med återvunna krafter och förnyad stridslust, sammanträffade genast med Konung August, och sedan blef det intet vidare tal om stilleståndets förlängning. Man måste ånyo vädja till vapnen, och dertill rustade sig ock den Svenske härföraren efter bästa förmåga. Han samlade lifsmedel och anställde värfningar³⁾. Sina ej fåtaliga sjuka sände han till Wismar och erhöll derifrån friskt manskap i ersättning. Slutligen drog han till sig Rostocker-garnisonen, sedan allt hopp om andra transportens ankomst dit omsider försvunnit. Sjelf förflyttade han sitt kvarter till Wismar, för att der kunna egna några dagar åt vården af sin af öfveransträngning och bekymmer försvagade helsa⁴⁾. Fält-Sekreteraren Sandberg återsändes af Grefve Wellingk den 10 December och bragte ingalunda lindring i dessa bekymmer. Wellingk, hvilken allt hitintills beständigt rådt Sten-

1) Danska trupper öfvergingo tvertom Traven i trots af stilleståndet, för att söka förening med Sachsarnes venstra flygel. De borttogo åtskilliga mindre fouragerings-partier och en spannmålstransport från Lübeck. Stenbock till Carl XII, Tönningen 1713. (Danska Geh. Archivet).

2) v. Halem, *Leben Czar Peters des Grossen*, II. Vol. Czaren tog sitt kvarter i den lilla byn Lage helt nära staden Güstrow.

3) Dervid synes Meklenburgaren Öfverste Bassewitz å nyo varit honom till det ovärderligaste biträde. Måhända var det här som den Bassewitzska dragon-bataljonen uppsattes, hvarom i senare förslag, men icke i tidigare, talas.

4) Grefve Stenbock led af tidt återkommande anfall af stenkolik.

bock till tåget inåt Meklenburg, ställde sig nu förtörnad så väl deröfver, som öfver de inledda underhandlingarne, varnade för Konung Carls vrede och yrkade på ofördröjlig uppsägning af stilleståndet samt genombrytande af fiendernas ställning, för att bana sig väg till Pohlen. Det förra var nog öfverensstämmande med Stenbocks afsigt; det sednare åter nu mera svårare än någonsin, utan härens sannolika undergång, i anseende till Sachsares och Ryssars starka och väl förskansade fördelningar vid Warnow, Nebel och Streckenitz floderna. Dessutom behöfdes penningar för tåget genom det neutrala Preussen, och af dylika sände Wellink ej så mycket som en enda fyrk. Stenbock beslöt derföre att följa sin egen ingifvelse. Fiendernas ställning syntes sjelf likasom påpeka hans handlingssätt. Deras högra flygel var starkast, ty här stodo Sachsare och Ryssar med tillsammans omkring 25,000 man. Till venster om dessa hade Fältmarskalken Flemming detacherat en ryttarfördelning, förd af den kække General Baudissin, åt Schwerin och Stuhrfloden, i ändamål att söka förbindelse med den Danska hufvudstyrkan, som under Konung Fredriks eget öfverbefäl vid vapenhvilans slut stod i och omkring Gadebusch¹⁾). Den fiendtliga stridslinien bildade således en vidsträckt halfcirkel omkring Wismar såsom medelpunkt, och dess båda yttersta flyglar, minst 10 Svenska mil aflägsnade ifrån hvarandra, kunde omöjligt gifva det hastiga ömsesidiga understöd som vederbordt. Här var således för andra gången under det korta fälttåget tillfälle till en af dessa flankrörelser i öfverlägsna fienders åsyn, hvilka en senare tid så ofta beundrat hos den moderna krigskonstens mästare; till ett af dessa slag, hvilka genom sin snabbhet och sin samlade kraft grundlagt det härförare-

¹⁾ Den 10 December bröt denna armé, då 48 sqvadroner och 18 bataljoner stark, upp från Oldeslohe, för att kunna inträffa vid Gadebusch den 14 om morgonen. Bref från General Schollen till Konung August. (Sachsiska Archivet).

rykte, som med oförgänglig glans omstrålar minnet af segraren vid Marengo, Ulm och Montmirail. Och tillfället lemnades icke obegagnadt.

Den 11 December inträffade Stenbock åter vid armeen i högkvarteret Schwan. Regimentena sammandrogos emellan Wismar och denna ort under de närmast följande dagarne. Af de 16,000 ¹⁾ man, befäl och manskap, med hvilka Stenbock utryckt ur Stralsund, kan det antagas att minst tolf à femton hundra man dels redan aflidit, dels såsom sjuke nu qvarlemnades i Wismar. Deremot kommanderades en del af det i Wismar sedan föregående år garnisonerande Kronobergs Regimente ²⁾ att numera åtfölja hären, och denna förstärktes dessutom af en dragon-bataljon, som ställdes under Öfverste Bassewitz's befäl ³⁾, så att den styrka, med hvilken fälttåget ånyo öppnades, torde böra beräknas till knapt 15,000 man stridande och icke stridande af alla vapen och alla grader. I Wismar hade en bro-tross blifvit förfärdigad, i stället för den vid Wittow förlorade, och dragare dertill voro äfven, ehuru med svårighet, anskaffade.

Den 15 bröt armeen upp från sina kvarter och tågade vesterut, utan att någon visste hvart. För att hindra Ryska hären att förfölja, blefvo alla broarne öfver Warna floden på morgonen förstörda, med undantag af den vid Bütsow, hvarest de Meklenburgiska trupperna hade sina kantoneringskvarter. Samma afton samlades hären i och öster om Neukloster ⁴⁾, hvarest den rastade öfver natten och der Stenbock utdelade noggranna och kloka befallningar angående ordningen vid marschen, folkets förplägning m. m.,

¹⁾ Artilleriet oberäknadt.

²⁾ Sannolikt en svag bataljon eller högst 200 man. Enligt Wolffs journal sammanslogs den med Schoultz's värfvade Regimente, hvaraf en bataljon var med armeen.

³⁾ Dess styrka torde uppgått till högst 300 man. (Wolffs Journal).

⁴⁾ Knappa 3 Svenska mil vester om Schwan, fem-fjerdedels mil sydost om Wismar.

så att inga uppehåll eller misstag dervid skedde. Den 16 på morgonen kallade trummorna ånyo truppen under gevär, och nu börjades en fyra dagars marche forcé, som, i betraktande af de svårigheter man hade att bekämpa, kanske icke eger många motstycken i historien. Det var midt under den mörkaste och värsta årstiden. Det regnade och snögade om hvartannat. Landet var sankt, vägarna voro bottenlösa och hvarken truppens beklädnad eller skodon i ett skick, passande för vinterfälttåg. Man hvilade blott korta stunder då och då och marscherade utan längre raster natt och dag den 16 och 17 December¹⁾. När folket ej längre kunde uthärda att gå i den tunga och djupa leran, som klumpade sig under fötterna, togo ryttarne dem upp en på hvarje häst. Andra såsom konvalescenter och mindre sjuka fördes på ammunitionsvagnarne under särskildt betäckning. Först om aftonen den 18 December gjordes halt i närheten af Mühlen-Eixen, en by belägen omkring 6 Svenska mil ifrån Neukloster.

Vid Mühlen-Eixen erhöles underrättelser om fiendernas förehafvanden, dels genom spejare, dels genom fångar²⁾. Man erfor att den Danska hären stod i stridsställning bakom staden Gadebusch, med fronten mot öster, och syntes vänta anfallet ifrån Vehlböcken och Frauenmarck. General Baudissins ryttarifördelning, 32 sqvadroner stark, hade äfven brutit upp och sökte nu att

¹⁾ »När hvilostunden skulle ske slogs med trummorna geväret af, då manskapet måste lägga sig på samma ställe der de kommo att stå, utan någon ordentlig ställning, och när de då hvilat en timma intagne på en upphöjd och djup åker eller ibland klippor, måste de upp och nedmarschera igen, fast senor och leder voro af köld så stela att jag ibland måste gå på knäna tills att de blefvo mjuka». (Muncks Journal).

²⁾ Bland de sednare må nämnas en General-Adjutant ifrån Grefve Flemming och en Dansk Brigad-Major, som återvände med något svar ifrån Czaren och hans enträgna föreställningar att innan fiendtligheternas början närma sig honom. Denne sändes till Wisnuar. Stenbocks Relat. 1716. v. Halem, Leben Czar Pters m. fl.

uti ilmarscher vinna förening med den Danska hären. Flemming skyndade att personligen sätta sig i spetsen för denna styrka¹⁾. Svenska armeens hastiga marsch ifrån Schwan åt Neukloster och byn Meklenburg hade nemligen uppväckt förundran i de allierades höggvarter. Mången smickrade sig med hoppet att Stenbock nu ville innesluta sig i Wismar och förespådde att han der snart skulle blifva fångad. Endast Flemming förmådde rätt uppfatta den Svenske fältherrens afsigt och handlade med den beslutsamhet stunden fordrade. Detta märkte Stenbock äfven ganska väl och han beslöt derföre, att genom en hastig rörelse åt venster dels komma i flanken på Danska hären, dels om möjligt hindra Sachsiska rytteriets förening med densamma. Tidigt den 19:de måste alltså de genomblötta och uttröttade soldaterna åter intaga rotar och led samt anträda marschen. I stället för att fortsätta åt Vehlböcken, togs nu vägen söderut öfver Gross-Eixen, Dalberg och Gottmansforde till ett ställe benämndt Ulenkrug, en Svensk mil från Mühlen-Eixen, der härens tête inträffade i skymningen. Denna dag marscherades med större försigtighet i anledning af fiendens närhet. Det Strömfeltska och en del af Marskalekska Dragon-Regementet²⁾ utgjorde hela dagen avantgardet, men under marschen sände Stenbock Öfverste-Löjtnanten Grefve C. E. Lewenhaupt med resten af Marskaleks dragoner, 300 hästar, till förstärkning, samt lät derefter Major Taube framrycka med 200 man³⁾ bärande spadar och plankor för att underlätta marschen, och Öfverste-Löjtnant von Böhnen med en bataljon Helsingar till dessas understöd. Tätt efter dessa följde General-Major Schommer med 3 bataljoner, bestående af Ekeblads och Schoultz's Regimenten. Hela avantgardet, hvartill äfven Öfverste-

1) Den 18 Decemb. n. st. var han i Schwerin.

2) Vid pass 800 hästar under General-Major Marschalck.

3) Förmodligen Kronobergare.

Löjtnant Cronstedt med 8 fältstycken detacherades, ställdes under befäl af General-Löjtnant Düker¹⁾). Denna styrka fortsatte i sena qvällen marschen obehindradt ifrån Uhlenkrug, der en trång och sank defilé vidtog, som af fienden lätt hade kunnat försvaras med ringa styrka²⁾), och stannade mellan byarne Klein- och Gross-Brüetz, belägna omkring en half Svensk mil ifrån Gadebusch. Efter avantgardet följde Stenbock sjelf med hufvudstyrkan på 5 kolonner. I midten marscherade artilleriet, parken och trossen; på hvardera sidan närmast en infanteri-, och ytterst en kavalleri-kolonn.

Vid midnattstid voro alla Regimentena i sina bivouakställningar och truppen sökte hvila så godt möjligt var under ett tilltagande snöblandadt regn. Alla märkte med glädje att det nu ändtligen gällde att slåss, och mente det vore bättre att dö med svärd i hand, än förgås af hunger och elände på landsvägarne. Stenbock lät utdela till armeen ett kvartal fält-traktamente; hvarje soldat erhöll 2 Caroliner, och den som ville fick begå Herrans heliga nattvard³⁾). En stund sedan armeen gjort halt, hördes 3:ne styckeskott ljuda i natten. Det var en allarm-signal, som gafs i Danska högqvarteret, der man nu sent omsider märkt att Svenskarne voro i flanken och att man skyndsamt måste ändra ställning. Tack vare Flemmings omtanka och drift, erhöll Konung Fredrik just i detta brydsamma ögonblick en dyrbar förstärkning, ty i dagningen förenade sig de 32 Sachsiska squadronerne med Danskarne⁴⁾). Fältmarskalken sjelf begaf sig i sporrsträck

¹⁾ Dessa detaljer äro hemtade ur den Relation, som finnes i Svenska Krigs-Archivet.

²⁾ Några ryttarepatruller, förmodligen Sachsiska, visade sig väl, men drogo sig genast tillbaka.

³⁾ Munchs Journal.

⁴⁾ Enligt en Fransk Relation skulle Flemming äfven ifrån början medtagit något infanteri, men detta blef efter och vände sedermera om.

till Konungen, för att bedja honom påskynda ordnandet af sin här, emedan han med egna ögon sett Svenskarnes förtrupper nalkas. Redan innan dagningen var nemligen den outtröttelige Bassewitz med sina dragoner åter på rekognoscering och kom ända fram till en Dansk fältvakt, som drog sig undan. Bassewitz dröjde qvar till dess han såg huru hela armeen begynte intaga sin nya ställning på höjderna vid Wackenstedt ¹⁾. Derom inrapporterade han vid pass kl. 9 f. m. Armeen var då, sedan nära 2 timmar, redan i marsch fram emot Wackenstedt i samma ordning som föregående dag. Stenbock, åtföljd af Düker och eskorterad af något kavalleri, begaf sig sjelf fram åt förtrafven för att noggrannt undersöka Danskarnes ställning. Kl. 11 f. m. var armeens tête anländ till endast ett par kanonhåll från fienden.

Den ²⁰ December 1712 är en märkvärdig dag i våra tideböcker. Svenska hären tillkämpade sig på denna dag en lysande seger, det sista af de många ärorika fältslag, der Svenska styrkan, utan bundsförvandter, uppgått till öfver 12,000 man. Med förlätlig förkärlek dröje vi vid dess skiftesrika tilldragelser; med stolthet återkalle vi minnet af de längesedan hänsofne fosterländske män, hvilka denna dag förde befäl och under hvilkas enkla drägter klappade de tappreste, de ädlaste hjertan ²⁾.

Den Svenska härens »ordre de bataille» var följande:

Högste Befälhafvare: Generalen Grefve Magnus Stenbock.

Närmast i befälet: General-Löjtnanten Carl Gustaf Düker.

Staben: General-Adjutanterne Sparre, Klinckowström, Loppenau, Wachtmeister, Tiesenhausen, Vasholdt. Derjemte voro åtskilliga högre officerare hären följaktige,

¹⁾ Fransk Relation om slaget.

²⁾ Se Bilagan F.

dels såsom volontörer dels ursprungligen såsom Konung Stanislai Adjutanter. Bland dessa må nämnas General-Major Grefve Brahe och Schwerin, hvilka tjenstgjorde vid högkvarteret.

General Krigs-Kommissarie: Malmberg. Krigs-Råd: Märten Lilliehöök. General-Auditörer: Sylvin och Eckardt. Fält-Sekreterare: Sandberg, Hofrådet Nemeitz och Dahlman.

Första Linien.

Högra flygeln: 20 sqvadroner under General-Majoren Baron Marschalck med Strömfelts dragoner, Vestgöta¹⁾ och Bremiska Rytteri-Regementena.

Centern: 15 bataljoner under General-Majorerne Patkull, Ekeblad och Schommer med Södermanlands, Dals, Elfsborgs, Vestgöta-Dals, Nerikes och Vermlands, Vestmanlands och Ekeblads samt Schoultz' Regimenten²⁾.

Venstra flygeln: 22 sqvadroner under General-Major Grefve Ascheberg med Pommerska och Enkedrottningens Lif-Regemente till häst samt Marschalckska Dragon-Regementet.

Andra Linien.

Högra flygeln: 6 sqvadroner under General-Majoren Grefve Mellin med en del af Marderfelts dragoner.

Centern: 4 bataljoner under t. f. General-Majoren Grefve De la Gardie med Östgöta och Helsinge Regimenten.

Venstra flygeln: 6 sqvadroner under Öfverste Marderfelt, tillf. General-Major, med återstoden³⁾ af sitt Dragon-regemente och Öfverste Bassewitz's dragonbataljon.

1) Blott 6 kompanier voro med armeen. Jemför föregående Del, sidan 116.

2) jemte Kronobergs Regimentes svaga bataljon. (Se här ofvan pag. 38).

3) 4 sqvadroner.

Artilleriet under Öfverste-Löjtnant Cronstedt, med 20 fältstycken¹⁾, i ordre de bataille vid andra liniens center.

Svenska härens styrka i stridbart manskap uppgifves något olika i olika samtida skrifter; men efter de noggrannaste jemförelser och undersökningar torde den, såsom ofvan är antydt, rätteligen antagas till 19 bataljoner och 54 sqvadroner. Sedan det manskap, som till trossens fortskaffande och betäckning²⁾ samt armeens dagligen tilltagande antal sjuke blifvit afräknade, bör bataljonen beräknas till högst 330 man och sqvadronen till 110 man, af hvilka icke ens alla voro beridne. Med tillägg af 300 man artilleribetjening blifver alltså Svenska härens styrka på valplatsen omkring 12,500 man af alla vapen³⁾. Regimenternas indelning äfvensom namnen på deras chefer och högre officerare m. m. meddelas i en särskild Bilaga⁴⁾.

Den Danska härens indelning och styrka enligt dess ordre de bataille var följande⁵⁾:

Konungen sjelf förde öfverbefälet och närmast honom var högste befälhafvare Generalen v. Scholten.

Artilleriet, bestående af 14 fältstycken, fördes af General-Major Wilster.

Första Linien.

Högra flygeln: 10 sqvadroner, under General-Löjtnant Devitz och General-Major Juel, utgjordes

1) Af dessa voro 19 af metall och en af jern. (Se Gen.-Major Wolfs Journal m. fl.). Enligt en uppgift i Svenska Krigs-Archivet skulle 30 kanoner medföljt hären.

2) Inga trosskuskar medföljde ifrån Sverige.

3) Oberäknadt återstoden af ett svagt Pohlskt Lifgarde till häst, under befäl af Öfverste-Löjtnant Stenflycht.

4) Bilagan G.

5) Enligt uppgifter hemtade, dels ur Schwedische Fama XVI Del, dels ur en Relation i Svenska Krigs-Archivet om slaget.

af Lifdragoner, Garde till häst och Regimentet Rosenörn¹⁾.

Centern: 10 bataljoner, under General-Löjtnanterne Hohendorff och Krage, General-Majorerne Bruun och Garben, Brigadièrerne v. Schalk de Witteman och Grefve Sponneck, utgjordes af Lifgardes Regimentet till fot, Grenadier-Gardes-Regimentet och Regimentena Arnholdt, Zeplin och Friis.

Venstra flygeln: 12 sqvadroner, under General-Löjtnant Legard och General-Major Mörner, utgjordes af Juelska och Danopska Rytteri- och halfva Bülowiska Dragon-Regimentena.

Andra Linien.

Högra flygeln: 12 sqvadroner, under General-Major Daac och Brigadier Bülow, utgjordes af Lif-Dragon-Regimentet och Regimentena Löwenhielm och Brockdorff.

Centern: 9 bataljoner, under General-Löjtnant Wedel Wedelsborg, General-Major Mesting och Brigadier Krage, utgjordes af Marin-Regimentet, Drottningens (enl. andra Prins Christians) Lif-Regimente, Regimentet Krage samt bataljonerna Wiborg, Mesting och Rosenörn.

Venstra flygeln: 12 sqvadroner, under General-Major Lewetzow och Brigadier Devitz, utgjordes af Regimentena Eyffler och Lewetzow samt halfva Bülowiska Dragon-Regimentet.

Danska hären bestod alltså af 19 bataljoner, 46 sqvadroner och 14 kanoner, och kan man antaga dess manskapsstyrka till minst 13,200 man af alla vapen.

Den Sachsiska Ryttericorps, hvilken i dagningen den 20:de stötte till Danska hären, var 32 sqvadroner

¹⁾ De båda förstnämnda på 3:ne, det sistnämnda på 4 sqvadroner.

stark, under Fältmarskalken Gefve Flemmings öfverbefäl. Näst honom kommenderades den af General-Löjtnant Baudissin samt af General-Majorerne Prins von Weissenfels och Eichstedt. Den bestod af 4 Regimenten dragouer, neml. Bareutz's, Baudissins, Weissenfels's och Bruuses samt 4 Regimenten Curassierér, neml. Königinn, Chur-Prinz, Prinz Alexander och Johnston's, eller tillsammans omkring 3,800 hästar¹⁾.

Fiendtliga härsmaktens hela styrka kan alltså antagas till nära 17,000 man i striden deltagande. De Danska trupperne hade under hela hösten legat i jämförelsevis goda qvarter, utan att af fiender vara oroade, och uppträdde alltså på valplatsen under gynnsamma förhållanden. Det Sachsiska rytteriet åter kom fram i sista stund efter en ansträngd marsch uttröttadt och med en del sjuka hästar. Icke desto mindre måste det genast intaga sin plats, såsom armeens tredje linie, i dess nya ställning vid Wackenstedt. Hela Danska armeens tross skickades tidigt om morgonen tillbaka åt Roggendorff.

Några upplysande ord om sjelfva slagfältet torde böra föregå berättelsen om striden och dess skiftande tilldragelser.

Från söder till norr sträcker sig en dalgång, i hvars djup ån Radegast slingrar sig fram sökande sin väg åt Traven, i hvars större vattenmassa den förlorar sig ej långt från Travemünde. Denna å är föga djup, men dess stränder äro sumpiga och den utgör således ett ej obetydligt hinder för en anfallande. Den upprinner i ett vid pass 2000 alnar söder om byn Wackenstedt beläget moras, som vid tiden för vår berättelse var både vidsträcktare och djupare än nu för tiden, och på hvars

¹⁾ Bland främmande officerare, hvilka bevistade slaget, må nämnas på den Svenska sidan: Preussiske Öfversten Baron Lottum, och på den fiendtliga den sedermera så ryktbar vordne Maréchal de Saxe och Franske Markisen de Langallerie.

östra sida ligger en skog, utgörande ett passande flygelstöd för den, som till försvar besatt ställningen vester om Radegast. Marken höjer sig på båda sidor om ån mot norr, så att dalen blir djupast straxt öster om Wackenstedt, hvarest den äfven är trängst och dess bräddar brantast. Derefter sänker sig marken å nyo mot Gadebusch, som ligger en och en half Svensk fjerding's väg längre nordligt. Byn Wackenstedt med närmast omgifvande mark har ett ganska beherrskande läge. Jemte denna punkt finnas tvenne ungefärligen lika höga, nemligen två på vestra och två på östra sidan om ån. Den från Uhlenkrug anryekande har svårt att hålla sina rörelser dolda. Terrängen derstädes lärer kunna betraktas som en enda lång defilé, begränsad i norr af smärre skogslundar. Emellan en af dessa och den nordligare af de på kartan utmärkta kullarne framtogade Svenska härens högra flygel; centern (infanteriet och artilleriet) gick öfver denna höjd, och venstra flygeln åter emellan densamma och den sydligare höjden. Trossen med betäckning af 2 à 3 sqvadroner Marderfelts dragoner under befäl af Major Harang, stannade bakom den sydligare höjden vid Kaeselow. Detta dragon-detachement deltog ej i striden förr än möjligen emot slutet, då den venstra flygelns rytteri gjorde sitt sista lyckade anfall, hvarom mera längre ned¹⁾.

Sedan Stenbock framkommit till höjderna öster om ån Radegast, kunde han tydligt se den Danska härens ställning och rörelser. Den förra var ännu ej fullständigt intagen och rörelserna tycktes utvisa, att fienderne blifvit öfverraskade i sin förra ställning vid Gadebusch, emedan truppfdelningarne voro blandade om hvarandra. Dock kunde han väl förstå att de ämnade försvara passet vid Wackenstedt och att, om de fingo tid på sig till att väl besätta den ovanligt förmånliga stridsmarken, så skulle se-

¹⁾ Se den bilagda Kartan öfver slagfältet, uppgjord af Löjtnanten J. Mankell efter undersökningar på stället.

gern, ifall den ens kunde vinnas, köpas med strömar af blod. Han skickade därför bud på bud till sitt infanteri och artilleri att påskynda marschen, men den branta marken försenade deras ankomst ungefär en timmas tid, och rytteriet kunde ensamt intet uträtta. Han måste således vänta.

När Flemming kom till Konungen af Danmark ytterst på venstra flygeln¹⁾, fann han der alla Generalerne, dem han fåfängt sökt vid sina trupper i detta kritiska ögonblick²⁾. Han föreställde då den tvingande nödvändigheten af: 1:o att bättre besätta passet framför centern med infanteriet, hvilket nu kommit att stå bakom kavalleriets andra linie; 2:o att starkt besätta skogen, hvaremot hären stödde sin högra flygel och hvarifrån man kunde väl bestryka passet med muskötterield; 3:o att rytteriet borde sättas på 3 eller 4 linier, ja 10 t. o. m. om det behöfdes i det trånga utrymmet, blott icke framför utan på sidorna och bakom infanteriet för att understödja detsamma, hvaremot armeens fältstycken borde framföras ända till Wackenstedt, samt 4:o att man framförallt borde skynda sig att bringa trupperna ur deras oordning. General Scholten var af annan åsigt och man förlorade en god stund med gräl. Slutligen aflägsnade sig Flemming, för att ordna det Sachsiska kavalleriet såsom 3:dje linien på högra samt 3:dje och 4:de linien på venstra flygeln, allt efter som utrymmet tillät. Sedan han ridit bort började Konungen och hans Generaler först att finna riktigheten af hans åsikter, och nu gäfvos order i denna anda, men för sent och ofullständigt samt utan att Flemming visste derom. Fyra bataljoner skicka-

1) Bilagan H. Flemmings rapport till Konungen af Danmark om slaget. (Sachsiska Krigs-Archivet).

2) » — — — Je demandais où étaient les Généraux, qui commandaient — — — on me répondit qu'ils seraient peut être tout à fait à gauche. Je demandais ensuite quels ordres ils avaient donné; on me répondit qu'ils n'en avaient point donnés». (Bref från Flemming till en Dansk. Sachsiska Archivet).

des in uti skogen¹⁾. Fyra andra, till deras understöd, skulle uppställas bakom och till venster om densamma, men kommo ej fram i rättan tid. Midt för passet vid Wackenstedt deremot ställdes först endast fyra bataljoner. Bland dessa ofvannämnda trupper befanns visserligen eliten af Danska fotfolket, bland andra Gardet och Grenadier Regimentet, men styrkan var alltför svag. De 14 kanonerna bragtes i batteri, men icke så att de rätt väl kunde bestryka den djupa ådalen, utan blott höjderna midt emot. Rytteriet fördelades på flyglarna och bakom fotfolkets första linie²⁾, men dettas andra linie blef alltförlänge lemnad qvar bakom Danska rytteriet. Ståndordningen blef flerstädes bruten, ja till och med flyglarne förbytta, såsom det synes, dels genom missförstånd och ore diga befallningar³⁾, dels genom brist på utrymme och bruten mark.

Kl. $\frac{1}{2}$ 12 begynte Svenska trupperne att rycka an. Stenbock sjelf red omkring och utdelade order till alla Regementscheferna, uppmuntrade befäl och trupp och hel-sades af sina soldater med hänförelse. Munck berättar: »Stenbock kom till fotfolket ridande i en grå surtout-rock på en mörkbrun vacker klippare; då beordras att Regimentena skulle ställa sig opp, då red Fältmarschalken till hvarje och ett Regemente och sade: nu sen I för Eder våra fiender, ha'n I lust att gå på dem och visa Eder tapperhet och kärlek för Eder Konung och Fädernesland? Då svarade alla med starkt rop *Ja!* så att det skallade af echo i bergen. Då tog Fältmarschalken hatten af sig och tackade dem, sedan sade han: Gud vare med Oss!

1) Under Brigadiären Grefve Sponeck.

2) Flemmings Relation.

3) General Scholtens underdåniga förklaring öfver slaget finnes i Danska Archivet och meddelas här i Bilagan I. Den låter nästan förmoda att han sjelf icke rätt visste hvar och huru hans egna trupper stodo vid stridens början, långt mindre under dess fortgång.

Lösen är: med Guds och Jesu hjälp! Straxt derpå gafs ordres att allt spel skulle hållas färdigt att röras, så snart armeen marscherade, men i detsamma sköts Dansk lösen ifrån Danska Kungens högqvarter och då straxt hördes allt spel öfver hela Danska armeen¹⁾. När då vår Fältmarschalk det hörde, gaf han ordres att intet spel skulle röras hos oss, utan befallte att vi skulle stoppa pipan i säcken och kasta trumman på ryggen; de hafva spelat, vi vilja nu dansa sade han²⁾». Hvilken Svensk kan väl utan rörelse läsa dessa den unga krigarens ord, i all sin okonstlade enfald så kraftiga, så hänförande!

Emellertid anlände först Cronstedt med 12 kanoner och snart derefter Major Stjernhoff med de öfriga, under betäckning af Jægers bataljon af Ekeblads Regemente. De uppställdes genast och en liflig eld öppnades på 1,000 à 1,200 alnars afstånd emot det framryckande fientliga infanteriet i och bredvid skogen samt de sammanpackade kavalleri-massorna på hans venstra flygel. Men detta var endast ett kort förspel, för att anfallskolonnerna måtte ostördt hinna anordnas. Svenska härens infanteri och kavalleri befann sig, straxt innan den sista framryckningen skedde, i den ställning som på kartan utvisas, således bildande ett slags öppen fyrkant framåt, der de båda »affallne» flyglarne hufvudsakligen utgjordes af rytteriet. Ur midten skulle nu anfallet börjas. Först skulle kanonerne framföras rakt mot Wackenstedt. Enligt Cronstedts nya method kunde dessa dervid bibehållas med mynnigarne oafvändt riktade åt fienden och underhålla liflig charge under framryckningen. De skulle omedelbart efterföljas och betäckas af Jægers bataljon, hvars manskap

1) Detta var kl. vid pass half 12, då det Sachsiska rytteriet, efter en kort hvila, ryckte in uti linien jemte det Danska.

2) Danskarne hade säkert långt bättre musik-corpser än våra, och att höra dessa sednare öfverröstade skulle kanske gjort ett nedslående intryck på soldaten.

också borde biträda vid framskaffningen af kanonerna öfver träsket. Derefter följde 6 bataljoner ur midten på två kolonner, under Generalerna De la Gardie och Schommer, nemligen till venster Vestmanlands- och halfva Nerike-Vermlands-Regemente, till höger Ekeblads Regementes andra bataljon och Schoultz's Regemente. Efter dessa följde 6 andra bataljoner af andra linien, hvaribland Elfsborgs och Vestgöta-Dals Regimenten samt, enligt några uppgifter, äfven Major Leijonhufvuds bataljon af Dal-Regementet och en afdelning af Vestmanlands Regemente¹). Till flygelbetäckningar bestämdes 3 bataljoner å hvardera sidan, nemligen till venster General-Major Claes Ekeblad med en bataljon af Dal-Regementet och hela Helsinge Regemente, samt till höger General-Major Patkull med Södermanlands Regementes bataljon och hela Östgöta Regemente. Alla dessa trupper, men i främsta rummet flygelkolonnernas, skulle vara beredda att afvärja alla flankanfall under det man gick fram genom de svåraste passen. Sedermera skulle de så fort som möjligt utbreda sig åt hvar sin sida och söka vinna så mycken mark, att rytteriet i sin ordning kunde upprycka på fotfolkets flyglar. Derefter skulle anfallet fortsättas öfver hela fronten, intilldess fiendens förmånliga försvarsställning vore tagen.

Klockan omkring half till 1 middagstiden gafs signalen till det på ofvan beskrifna sätt beredda anfallet sålunda, att vid' den närmast artilleriet stående Öfverste Jägers bataljon trummorna rördes till en enda hvirvel, hvarefter hela armeen på en gång satte sig i marsch. Ögonblicket var högtidligt, hvarje soldat fattade dess betydelse. Ej det ringaste gny eller ord hördes utom af dem, som kommenderade, säges det i Svenska Krigs-Archivets

¹) Detta enligt Sv. Krigs-Archivets relation. Med mera sannolikhet var det Kronobergs bataljon. Berättelsen i Sv. Krigs-Archivet, i olikhet mot alla andra, påstår att Vestmanlands Regemente var fördeladt på 3 bataljoner under slaget.

relation. Med »fri kallsinnighet» hastade infanteri-bataljonerna nedåt passen, företrädde af sina officerare. Danskarne besköto de Svenska kolonnerna under det de, stundom blott 4 man i bredd, anryckte ¹⁾, men snart kommo de anfallande ned uti den döda vinkeln och voro då temligen skyddade. Flere officerare, bland hvilka Öfverste Palmfelt, stupade här. De främsta Regimentena företogo likväl straxt uppstigningen på den motsatta branten, ohejdade af fiendtliga muskötteri-elden och oaktadt en skarp snöyra, som i det samma begynte, hindrade att väl se framför sig. Ekeblads Regimente hade under den svåraste defileringen att uthärda ett kavallerianfall af två sqvadroner, under befäl af en viss Steijffler, i sin högra flank, hvarigenom det uppehölls några ögonblick ²⁾; men genom flygelkolonnernas hastiga anryckande och anfallets felaktiga riktning afvärjdes snart denna fara. Det Svenska infanteriet bragtes under den hastiga och äfventyrliga anfallsrörelsen ingen gång i oordning, det trädde öfverallt fienden frimodigt under ögonen och uthärdade flera salvor, intilldess det omsider kom på 12 à 15 steg nära honom, då det gaf sin första salva med den mest förfärande verkan.

Anfallet möttes af 8 Danska bataljoner infanteri under General-Löjtnant Hohendorff. Lyckligtvis kommo icke alla dessa fram i rättan tid till sin eldlinie, så att Svenska centerns Regimenten fingo något rådrum att ordna och utbreda sig. Genast lät Stenbock, som sjelf befann sig på denna punkt, framföra kanoner och ställa dem i bataljonsluckorna 2 och 2 i hvarje, hvarifrån de med drufhagelskott på nära håll besköto fienden och tystade det Danska artilleriet. Ifrån detta ögonblick lutade segern åt vår sida.

¹⁾ » — — — Hvilket hade kunnat göra oss mycken skada, om vi hade marscherat ordentligt, men Öfverste-Löjtnant Fuels kommanderade att kasta musqvot på ryggen och värjorna ut. Då sprang hastigt hela Regimentet utföre berget — — —». (Muncks Journal).

²⁾ Se Flemmings rapport till Konungen af Danmark, Bilagan H.

Till höger stormade Södermanlänningar och Östgötar i rask fart uppför den branta backen vid byn Wackenstedt, med Major Modées bataljon såsom reserv. Patkull, Schlippenbach och Stierncrantz i spetsen för sina soldater inträngde efter några minuters handgemäng i byn, som var besatt med en bataljon af Grenadier-Regementet. Här blef ett skarpt fäktande, som dock slutade med att alla fiender, hvilka ej nedsablades, gjordes till fångar. Söder om byn stodo ett par andra Danska bataljoner. De försvarade sig väl, men tvungos af Modées och Swanlods bataljoner omsider till återtåg. Under tiden framryckte nu på högra flygeln det Strömfeltska Dragon-Regementet, följdt af Vestgöta kavalleri i sträckt traf öfver Radegast. Vattnet steg stundom upp ända till sadelkåpan och stundom fastnade hästarne i moras, men ingenting hejdade deras modiga ryttare. Lyckligtvis hade det snöblandade regnet under natten uppmjukat jorden på den branta backen, eljest hade de slöskodda och matta hästarne der ej kunnat få fäste och uppstigningen varit rent af omöjlig. Nu gick den för sig, ehuru med svårighet. Då rytteriets första skvadroner kommo upp på krönet, emottogos de på nära håll af cartecheld från 7 Danska kanoner, och Grefve Flemming lät den ena skvadronen efter den andra göra choque på dem. Många dels döde, dels sårade, ibland hvilka sednare må nämnas Major Platen vid Strömfelts Regimente, blefvo visserligen på slagfältet, men de öfriga läto sig ej uppehålla. De 7 kanonerna togos i ett ögonblick och derefter gingo dragonerne, heter det, »gerad på det Danska kavalleriet med värjan i handen, det de ock straxt öfverändakastade.» Äfven andra Danska linien vek för dem. Men Prinsen af Weissenfelss kom slutligen med ett par Sachsiska Rytteri-Regementen fram från reserven och anföll de våra med mycket eftertryck. Dragon-Regementet, redan under den föregående striden bragt i oordning, blef nu ett ögonblick brutet, och några afdel-

ningar vände sig redan till och med till flykt, då Vestgöta Regemente, understödt af det Bremiska rytteriet, just i rättan tid framkom och Sachsarne retirerade ¹⁾, förföljde af Vestgötarne, hvilka sedan i sin ordning nödgades vika. Regementen och sqvadroner blandades småningom om hvarandra, en allmän villervalla uppstod, under hvilken många tapperhetsprof å båda sidor ådagalades. Särdeles berömas af Grefve Flemming General-Löjtnant Devitz vid Danska samt Generalerne Baudissin och Prins Weisenfelss vid Sachsiska hären. Det fiendtliga kavalleriet var på denna flygel 39 sqvadroner, det Svenska blott 26. Flemming befallte derföre att några sqvadroner skulle användas emot Svenska artilleriet och fotfolket, hvilkas högra flank under stridens hetta stundom blef blottad. Först gjorde ett Danskt Regemente en choque, men blef med stor förlust tillbakaslaget, och sedan kunde heller intet annat förmås att förnya anfallet. Deremot vägrade de icke att slåss med vårt svagare kavalleri, som de sökte öfverflygla, fastän det ej lyckades ²⁾. Efter ett långvarigt fäktande med värjor, man emot man, gaf fienden vika och blef nu ganska häftigt förföljd. Fåfångt sökte både Scholten och Flemming att bringa de sina till stånd bakom Wackenstedt ³⁾. Den förre säger sig hafva varit flera gånger så godt som fången, men slagit sig igenom. Ej mindre än 16 à 18 sqvadroner upplöstes i vild flykt ⁴⁾. Slutligen fick Flemming några få sqvadroner samlade kring sina standarer och bildade med dem, under Prinsen

¹⁾ Eller såsom Flemming uttryckte sig: »l'ennemie gagna du terrain». Genast derefter tillägger han visserligen, att Svenska rytteriet blef tillbakadrifvet öfver dalgången m. m., men detta synes mig osannolikt. Flemmings rapport.

²⁾ Flemmings relation.

³⁾ »Zumahlen waren fast keine Officiers dabey zu finden». Scholtens rapport.

⁴⁾ Danskarne påstodo att de flesta voro Sachsare, och desse tvärtom.

af Weissenfelss, ett slags arrièregarde, som uppehöll vårt utmattade kavalleri och skyddade de flyende.

På öfriga delar af slagfältet gick det ej bättre för fienden. Dal-Regementets första bataljon stormade emot fiendens artilleri och tog 6 kanoner, innan de hunnit skjuta många skott. Då ryckte Danska Gardet fram och sköt ett par eller tre salvor innan Fuchs hann i linie formera sin bataljon, hvars manskap »skockat sig något i hop». Under det detta pågick rusade Danska Gardes-Öfversten Glasenap fram mot Fuchs med dragen värja, och i båda Regimentenas åsyn egde mellan dessa en i sitt slag ovanlig envigeskamp run. Fuchs sårades, men Glasenap föll död, genomborrad af Svenskens klinga, och nu kommenderade Fuchs vänd till de sina: »Gör Eder färdige!» »Lägg an!» »Och när den salvan var gjord voro der ej många igen af hela Danska Gardiet» — säger Löjtnant Munck i sin ofta åberopade Journal — och, tillägger han, »då bléf och Danska musiken all, men våra begynte då på i stället, ty nu var vår tur att spela och deras att dansa».

Lejonhufvuds bataljon af Dal-Regementet, hvilken skyndat efter den första, höljde sig likasom denna med odödlig ära. Den var stundom omgifven af två- och tredubbel styrka¹⁾; de flesta af befälet och underbefälet samt många af truppen voro döde eller sårade. De öfrige sköto sin salvva på några steg och bröto sedan in med blanka vapen. Sedan Öfverste-Löjtnant Fuchs, med högra benpipan krossad af en kula, blifvit liggande på valplatsen, tog Lejonhufvud befälet och förföljde de vikande Danskarne. Helsinge Regemente, hvilket senare uppkommit i linien, stod dervid tappert bi. Men fienden sökte ofta att stanna och försvara sig, så att åtskilliga skarpa anfall

¹⁾ Prins Christians Regemente och Marin-Regementet stodo här jemte Gardet.

ännu förekommo, hvarvid Lejonhufvud fick en kula i armen och Major Coulon vid Helsingarne stupade. Så fortfor striden öfver en timmas tid, då slutligen Danska bataljonerna kommo i fullkomlig oordning. Trängda från centern af Vestmanlands och Nerikes-Vermlands Regimenten och öfvergifna af sitt kavalleri togos många till fånga, de öfriga sökte i vild flykt sin räddning bakom byn Radegast. Här försökte ett Danskt Lif- eller Grenadier-Regemente ännu en gång att försvara sig, men dukade efter kort försvar under för öfvermakten och sträckte gevär. Infanteristriden upphörde dermed vid pass kl. 3 e. m.

Svenska rytteriets strid på venstra flygeln var den minst lyckliga, men slutades äfven med seger. Marken var här särdeles ogynnsam för detta vapen, hvarom en blick på den bifogade kartan öfver slagfältet lär öfvertyga läsaren. I den emellan Wackenstedt och Alt-Pockreut belägna skogens bryn voro Sponnecks fyra Danska bataljoner uppställda. Detta tvang Svenska kavalleriet till en besvärlig defilerings så långt åt höger som möjligt. Härigenom åter vållades tidsutdrägt, trängsel och äfven manspillan. General-Löjtnant Düker fick en kula i venstra kindbenet. Flere officerare stupade eller sårades. Kavalleriet måste slutligen söka bemäktiga sig skogsbrynet, för att skaffa sig luft och skydda flanken af vårt infanteri, men de första squadronerna¹⁾ som anföllo blefvo hejdade af muskötteriöld och tillbakadrifna af fiendtliga dragoner, hvilka General-Löjtnant Legard hållit fördolda i skogen. Nya squadroner af första linien följde, men delade samma öde. Först när hela Enkedrottningens Lif-Regemente anryckt kunde slagets jemvigt någorlunda återställas²⁾. En del af vårt yttersta flygel-regemente kastade

1) Förmodligen af Pommerska Regimentet.

2) Fiendtliga berättelser påstå, att somliga af våra squadroner »flydde och kommo till vår högra flygel, till hvars seger de (säga samma berättelser underligt nog) skulle hafva betydligt bidragit!»

sig till venster in i skogen, hvarest dess sqvadroner åter samlade sig, och fienderne, hvilka just nu sågo sin center vika, vågade ej fortsätta med att gå anfallsvis tillväga. I detsamma kom Stenbock sjelf till denna punkt och intalade krigarne mod. Ännu behöfdes blott en ansträngning, utropade han, och segern skulle blifva fullkomlig. Ett nytt anfall skedde, hvori den andra liniens sqvadroner deltog, och nu vann man ändtligen utrymme, fienden vek, men blott steg för steg. Legards rytteri och Eichstedts dragoner betäckte sitt fotfolks återtag. För att rytteriet icke skulle blifva afskuret ifrån sin återtagsväg öfver Radegast och kastadt i det stora moraset, måste rörelsen tillbaka allt mera påskyndas. General Scholten gaf också befallning härom, men då sqvadronerne kommo ut ur skogen, eftersatte af de våra och oroade af fotfolkets eld¹⁾, förvandlades snart återtagets, äfven här, för de flesta Regimenten till oordnad flykt; många dödades och flera hundrade fångar gjordes.

Svenskarne voro nu herrar öfver hela slagfältet och fienden förföljdes med de minst uttröttade afdelningarne af kavalleriet, såsom en del af Strömfelts, Marderfelts och Bassewitz's dragoner. Vid Roggendorff, en Tysk mil från Wackenstedt, sökte han först att samla sig. Här sammanträffade Flemming med Scholten och flera Generaler samt spillrorna af den slagna hären; men vid åsynen af de sprängda kavalleri-regementena och de få öfverblifna infanteri-bataljonerna blef det klart nog för en hvar, att man der ej kunde tänka på vidare motstånd. Gynnade af det tidigt inbrytande mörkret fortsatte derföre de förbundne sitt återtag genom furstendömet Ratzeburg och in öfver den Holsteinska gränsen, hvarom Öfverste Strömfelt under loppet af natten ingaf rapport till Stenbock.

¹⁾ Sannolikt von Böhneus bataljon af Helsing Regimente, hvilket kom på yttersta venstra flanken, eller också en af Elfsborgs Regimentes bataljoner.

Följande morgonen, den 21 December, gaf sig utan svärds-
slag den sista Danska trupp, som ännu stod under gevär
på Meklenburgskt område, nemligen en bataljon 300 man
stark, beordrad till garnison i Gadebusch och kommenderad
af en viss Öfverste-Löjtnant v. Fuchs.

Segern var fullständig, ehuru dyrköpt. Omkring 100
fiendtliga officerare togos till fånga, deribland General-
Major Mörner, Öfverstarne Löwenhielm, von Deden och
Storm, samt 10 Öfverste-Löjtnanter, General-Adjutanter och
Majorer. Flere af dessa voro svårt blesserade. Bland
dödsdjutna högre Danska officerare må nämnas General-
Major Daa, Brigadier v. Bülow, Öfverste Glasenap; men
man hade anledning förmoda att äfven andra förnäma män
stupat, emedan den fångne General-Majoren Mörner lär
begärt tillstånd att föra flera lik till kyrkogårdarne i Kö-
penhamn. Omkring 4,500 man, deraf vid pass tredjedelen
sårade, föllo i våra händer och man beräknade fiendens
förlust i manskap till 3,000 stupade, mest fotfolk, hvilket
likväl, jemfördt med den Svenska förlusten, synes nog
öfverdrifvet. Dessutom blef nästan hela Danska fält-artil-
leriet (13 kanoner), 13 standarter och fanor samt 2:ne
par pukor segrarens rof. Det mesta af trossen var, såsom
redan är berättadt, på förhand undanskaffadt. Hvad som
fanns qvår i lägret och i staden Gadebusch togs jemte de
många vapen, som lågo kringströdda på slagfältet¹⁾.

Å Svenska sidan stupade Öfverste Palmfelt, Majo-
rerne Stiernhoff och Coulon samt 26 officerare af lägre
grader. Sårade voro General-Löjtnant Düker, Öfverste
Horn, Öfverste-Löjtnanterne Fuchs, Stiernerantz och v. Pla-
ten samt Major Lejonhufvud, jemte 56 officerare af lägre
grader²⁾. Af manskapet räknades döde 491 och sårade

¹⁾ Den Franska Relationen om slaget nämner äfven att Danska Ko-
nungens fält-kansli blef taget. Detta har jag hos ingen annan
författare sett bekräftadt.

²⁾ Se bilagan K.

895¹⁾), således tillsammans 1,386 man eller, inberäknade officerarne af alla grader, 1,477 personer, — i sanning en ganska känbar minskning. Några författare anse de här angifva summorna dessutom ej fullt tillförlitliga, utan att de behöfva ökas med ännu ett eller annat hundradetal. Andra deremot uppgifva förlusten vida mindre.

Emellertid blef den segrande hären stående natten öfver på det eröfrade slagfältet i stridsordning och med fångarne i midten. Det var, säger ett åsynavitne, »den ängsligaste och längsta natt af alla dem jag lefvat uti, ty marken var våt och upptrampad som en lerpöl, så att det fanns intet rum att sitta på, utan de som intet hade hästar måste stå i gytthan midt på benet, förutan att höra det gräseliga gråt och qvidande af de blesserade, huru hjerteligen de bådo att någon ville förbarma sig öfver dem med ett skott eller några sting.» Morgonen derpå förlades Regimentena uti och omkring staden Gadebusch i de kvarter, dem Danskarne förut innehafte. De döde begrofvos högtidligt. Alla fångarne skickades till Wismar.

Glädjen blef allmän i Sverige och hos alla Svenskarnes vänner på fastlandet, och den hos dem nyväckta förtröstan, att lyckan nu omsider ånyo skulle gynna oss, gaf sig luft i både tal och tryck på vers och prosa²⁾). Vid arméen hölls en stor tacksägelse-gudstjenst söndagen efter slaget, då till högmessotext valdes Propheten Jeremias XI:te kapitel 18, 19 och 20 verser³⁾). Den firades ock i Wismar den $\frac{13}{30}$ December och likaledes öfverallt i det fjerran fäderneslandets bygder, allt efter som den glada tidningen hann sprida sig. Konung Carl utfärdade nu, såsom bevis på sin erkänsla, den länge fördröjda Fält-

1) Enligt Loenbom.

2) Se Schwedische Fama, m. fl. samtida skrifter.

3) Den sistnämnde bland dessa lyder sålunda: «Men du Herre Zebaoth, du rättvise Domare, du som bepröfvar njurar och hjerta, lät mig se dina hämud öfver dem; ty jag hafver befalt Dig mina sak».

marskalks fullmakten för Grefve Magnus Stenbock ¹⁾), hvilken derjemte fick emottaga många lyckönskings skrivelser, så väl från Rådet som enskilda personer. En medalj slogs för att föreviga minnet af segern ²⁾).

Öfver julhelgen reste Stenbock sjelf till Wismar, dit ock de fleste sårade förlades i tillgängliga sjukhus. General-Major Grefve Ascheberg kommenderade i hans frånvaro. Sedan underrättelse snart inlupit, att Ryska och Sachsiska hufvudhären, som först brutit upp för att följa den Svenska, nu efter Danskarnes nederlag skyndsamt gått tillbaka öfver Warna och intagit sin gamla ställning vid Güstrow ³⁾), lät Fältmarskalken sina uttröttade soldater äfven gå i vinterquarter i trakten mellan Wismar och Lübeck. General-Löjtnant Düker begaf sig till sistnämnda stad, hvarest han skulle låta utdraga den kula, som sårat honom i halsen. Några lugna och glada dagar följde nu på de föregående veckornas mödor och faror. De voro tyvärr de sista. Aftonsolen lyste vänligt efter den segerrika mödans dag, men den nalkades sin nedergång, och snart inbröt skymningen, början till olyckornas långa natt.

Frågar man sig nu om orsakerna till segern vid Gadebusch, vunnen af en öfveransträngd, utblottad och

¹⁾ Dat. Bender den 28 Januari år 1713. Genom den af Stenbock skickade Öfverste Schwerin underrättades Konungen om segern.

²⁾ Å ena sidan föreställes Konungens bröstbild med öfverskrift: Carolus XII d. g. Rex Sveciæ; å andra sidan ett stycke af djurkretsen med de tre himmelstecknen Skytten, Stenbocken och Vattumannen, hvarmed både syftas på Fältmarskalkens namn och tiden, efter slaget skedde två dagar före vintersolståndet, då solen går i Stenbockens tecken. Öfverskriften var: Lusur et Jubila Svecis. Under djurkretsen synas några skyar och ett fält. Nederst läses: Dani et Saxones Deo ultore a Stenbockio ad Gadebusch sub solst. brum. A. 1712 victi.

³⁾ Enligt v. Halem (Leben Czar Peters) skulle Ryska härens förtraf varit vid Kriewitz tre mil från Wackenstedt, då underrättelsen om Danskarnes nederlag inträffade. Peter sjelf gästade Hertigen i Schwerin. Han befallde genast återtåg.

illa rustad här emot öfverlägsna fiender, uthvilade och innehafvande en fördelaktig ställning, så ligger svaret klart för hvar och en, som med någon uppmärksamhet följt gången af vår berättelse. Stenbock, omringad af flera fiendtliga härar, nära tredubbelt starkare än hans egen, kastade sig genom en snabb rörelse oförmodadt på den svagaste och mest afskiljda flygeln, som också blott i sista stunden hann erhålla någon undsättning. Flitig och skicklig rekognoscering satte honom i stånd att känna fiendens ställning och rörelser i god tid och att kunna handla derefter. Genom en rask rörelse åt venster tvang han Danska armeen att bryta upp midt i natten från Gadebusch till Wackenstedt, der den ännu ej hunnit väl uppställa sig, innan slaget begynte. I anordnandet af sina trupper visade Stenbock sig såsom en utmärkt fältherre. Få fältslag från denna tid lära väl förete en fullständigare och bättre samverkan mellan de olika vapenslagen än detta. Inga order utdelades sedan anfallet var begynt, förr än det lyckligt var fullbordadt och segern skulle fullföljas. Allt var på förhand väl beredt. Generaler och Öfverstar hade erhållit hvar sin skriftliga »efterrättelse» och utförde den noggrannt. Men öfverallt, der det gick hetast till, der var Stenbock, troget understödd af Düker, tillstädes, uppmuntrande och ordnande. Soldatens tapperhet afgjorde utgången. Det Svenska artilleriet bör kanske särskildt nämnas för sitt förhållande denna dag. Dess hastiga och väl riktade eld, som aldrig, icke ens under framryckandet, upphörde, afhöll obestriddigen mer än något annat fienden ifrån att möta anfallet så som sig bordt. »Näst Gud», säger Stenbock derföre sjelf, »har jag Cronstedt att tacka för segern»¹⁾). Men utan att förringa någons välförtjenta ära kan den opartiske forskaren icke dölja för sig, att de fiendtliga befälhafvarnes beteende äfven hade ganska stor

¹⁾ Bref till Konungen.

del i den Svenska härens seger. Såsom man sett var der först och främst brist på enhet i befäl. Flemming och Scholten kommo ej öfverens om anordningarne. Danskarne, illa bevakade och sent underrättade om Stenbocks rörelser, dröjde alltför länge att intaga sin nya ställning, och Generalerne voro ej vid sina trupper, då dessa skulle ordna sig, hvarigenom trängsel och villervalla genast uppstod samt flera bataljoner af infanteriet aldrig kommo fram. Af General Scholtens rapport ser man, dels att han ej sjelf rätt visste huru och hvar trupperne stodo vid stridens början, dels att någon onämnd högre officerare, hvarmed säkert menas Flemming, under loppet af slaget gifvit befallningar åt enskilda squadroner till anfall, hvarigenom viktiga punkter skola blifvit blottade på trupper. Artilleriet ställdes illa, emedan det icke tillräckligt beströk dalgången; det betjenades ej heller så som det Svenska. Den på Danska härens högra flygel liggande skog, som kunde gynnat försvaret så mycket, besattes sent och ofullständigt, hvarigenom vår venstra flygel, alla markens hinder till trots, kunde framkomma. Men de fiendtliga trupperne, så väl här som i centern, stridde i allmänhet tappert och ihärdigt. Det Sachsiska rytteriet visade sig under slaget särdeles påpassligt och återställde flera gånger striden. Att äfven det underordnade befälet af alla grader ganska väl fullgjorde sin pligt, visar sig af det stora antalet bleserade bland de fångna officerarne. Det utmärkta samband, den genomtänkta plan och den mönstervärda ordning, som spårades i den Svenska härens alla rörelser, saknades dock vid den högsta ledningen af fiendens, och häruti bör visserligen sökas den egentliga och förnämsta orsaken till hans nederlag. Till bestyrkande af denna åsigt må här anföras följande ord, hvarmed Fältmarskalken Flemming, i ett bref till en inflytelserik person vid det Danska hofvet, avslutar sina tankar om slaget.

»Mais voyons un peu l'affaire en général. Avant que de procéder à l'examen, faites vous informer si l'on avait résolu d'agir offensivement, où de se tenir dans la défensive; si l'on avait donné des ordres pour l'un où l'autre cas. Vous savez que lorsqu'il s'agit de donner bataille il ne suffit pas de ranger une armée suivant le rang de l'ancienneté sur le papier, ce qu'on nomme ordinairement l'Ordre de Bataille; ce qui n'est pourtant qu'un arrangement de régiment, et c'est là tout au plus l'affaire d'un Aide de Camp. Mais de faire une disposition dans une armée, comment se défendre, comment attaquer, instruire les Généraux de ce qui les regarde dans ces dispositions, et instruire même ceux qui sont assignés aux ordres des Généraux, c'est là la véritable fonction d'un Général en Chef. Et ainsi la question est après avoir pris une résolution, soit d'attaquer l'ennemi, soit d'attendre qu'on en soit attaqué, de faire les dispositions nécessaires pour l'un et l'autre cas, d'instruire les subalternes, afin qu'ils puissent prendre de justes mesures pour l'exécution avec ceux, qui sont sous leurs ordres. Si l'on a voulu attaquer l'ennemi on aurait du prendre ses avantages pour aller à lui, et en ce cas on n'aurait pas du l'attendre comme on a fait, mais on aurait du avancer sur la grande plaine qui était devant notre camp, et que j'ai passé avant de joindre votre armée, et où l'ennemi ne pouvait venir qu'en défilant. Si on a voulu attendre d'être attaqué par l'ennemi il fallait mieux connaître le terrain et le choisir avantageux; profiter de la situation du camp, des marais, des bois, des villages etc. Quand un Général en Chef a fait tout cela, on ne peut rien lui reprocher et on doit alors attribuer le mauvais succès au malheur, contre lequel on ne peut rien. Ou il faut l'attribuer à la mauvaise exécution et pour lors on doit entrer dans le détail de la conduite de chaque Général de l'armée, et puis de chaque Régiment, jusqu' à l'individu même. Je ne sais si je vous puis donner des lumières

suffisantes, mais je suis persuadé que si vous n'êtes pas instruits sur tous ces points, vous ne pourriez vous bien acquitter de votre commission. Et si l'on condamne seulement les premiers officiers, pour excuser les fautes des Grands, on s'attirera un grand blâme et le Roi de Danemark se rendre en cela un très-mauvais service».

Igenom de artigt förtäckta orden vi här anfört framsticker ofta en bitande satir. Men der uttalas sanningar, som äfven i våra dagar kunna vara nyttiga att inskräpa. Bland dessa står främst en sats, som af alla tiders erfarenhet på mångfaldigt sätt är besannad, nemligen att den beslutsamt och kraftfullt handlande karakteren har öfverlägsenhet öfver den tveksamt afvaktande, på stridsfältet likasom vid rådsbordet, på det med stormen kämpande skeppet liksom vid det alldagliga livets mångfaldigt vexlande bestyr.

Följderna af slaget vid Gadebusch blefvo visserligen icke så stora, som mången föreställt sig. Fältmarskalken har ifrån flera håll, dels straxt efter slaget, dels och ännu mera under sina senare olyckor, måst uppbära mycket klander för sin förmenta översksamhet efter segern och för det han sedermera lät locka sig in i Holstein. Hvad den första beskyllningen beträffar, torde dervid böra påminnas, att segern var lika dyrköpt¹⁾ som ärofull. Det i slaget deltagande Danska infanteriet och artilleriet var visserligen nästan tillintetgjordt, men det Danska och Sachsiska rytteriet deremot blott för ögonblicket skingradt och kunde snart ånyo gå i fält. I förening med Ryssarne

¹⁾ »Vij hafva vid denna Bataillen icke heller spunnit silke, ty jag saknar flere än jag förmodat, dock icke öfver 1,000, och finner arméen temmelig mycket delabrerad, så att jag icke förmår prosesequera denne victorien som jag giärna ville. Och så framt fijenden åter drager sina förskingrade hopar tilsamman och conjungerar sig med Ryssarne, så äro de oss vidt öfverlägsne i synnerhet på Cavallerie, som, efter transporten icke ankommit, är allt för svagt till antalet». Stenboeck till Carl XII, dateradt Reuen den $\frac{13}{24}$ December. I Danska Geh. Arch.

förmådde alltså fienden inom kort uppträda med öfver 20,000 man, hvaremot Stenbock ansåg sig kunna ställa i linien föga mera än 10,000 friska under den sista veckan af December¹⁾. Innan man lyckats nå Ryssarne, hade desse hunnit återtaga sin fördelaktiga ställning vid Güstrow, hvarest man då, med Danska och Sachsiska rytteriet i ryggen och efter en ansträngd marsch, skulle vågat ett nytt slag. Lyckan, som bistår den djerfve, torde måhända gynnat ett sådant företag, och det hade, efter mångens öfvertygelse, varit skäl att nu försöka allt, för att vinna något; men sådan var icke Stenbocks åsigt. Han hade dels fruktan, att genom ett nederlag förstöra intrycket af den nyss tillkämpade segern, dels hyste han nu åter ett svagt hopp att se den efterlängtade andra transporten anlända, och ansåg sig hafva skäl att framför allt afvakta den. När detta hopp snart svek var det gynnsammaste ögonblicket förlidit, och han gaf då efter för Kongl. Rådet Wellings förespeglingar samt beslöt sig för att tåga in i Holstein²⁾. Detta är den andra anklagelsepunkten emot Fältmarskalcken. Utan att gå händelserna i förväg vilje vi här blott erinra följande. Detta var samma väg som Torstensson, under det trettioåriga kriget, och Carl den X, under det derpå följande Danska, hade tagit. Minnet af dessa lyckliga och ärofulla tvenne fälttåg lefde ännu friskt på Stenbocks tid och lockade till efterföljd. Sannt är att ett företag af denna art var vågadt och med faror förenadt, men äfven lika sannt, att för den lilla härskarau fanns ingen annan utväg än valet emellan de största faror.

1) »Eders Maj:ts Cavallerie var så utmattadt att icke femtonhundra man kunde göra tjenst». Stenbock till Carl XII, dat. Tönningen. Danska Geh. Arch.

2) Bref till Stenbock den 3 Januari 1713. (Orig. Fransyskt). Danska Geh. Arch.

Fältmarskalken hade genast efter slaget vid Gadebusch afsändt Öfverste Löwenstjerna till Grefve Wellingk i Hamburg, för att inhemta hans tankar om hvad som vidare borde företagas. Löwenstjerna återkom till Wismar den 27 December n. st. samt medbragte svar från Wellingk ¹⁾ af innehåll, att:

1:o. Han funne det rådligt, att armeen utan dröjsmål borde tåga in åt Holstein, genast bränna Altona, samt derpå genom en General-Adjutant meddela Konungen af Danmark, att denna stad blifvit uppbränd derföre att Stade i Bremiska landet förut undergått samma öde genom Danskarnes hand; att Konungen anmodades låta utrymma stiftet Bremen, i motsatt fall skulle alla städer i Holstein brännas likasom Altona. Om Danskarne utrymde Stade, så borde den aftågande garnisonen qvarhållas, emedan flera Svenska fångar funnos deribland, hvilka blifvit tvingade till krigstjenst. Derefter kunde man bruka den för tillfället i Administratörn Christian Augusts sold stående Wellingska bataljonen till garnison i Stade.

2:o. I Holstein borde kontributioner utskrifvas, till vedergällning för dem, som Konungen af Danmark utkräft både i Pommern och Bremen. Derigenom skulle Svenska hären ej allenast kunna underhållas utan ock de gamla Regimentena göras fulltaliga och några nya värfvas.

3:o. Både de s. k. Vierländerna kring Hamburg och staden Hamburg sjelf borde brandskattas. De förra till lika belopp som Danskarne utpressat, den sednare minst 100,000 R:dr.

4:o. Grefve Wellingk åtog sig att köpa 200 artillerihästar, men som dessa ej kunde lemnas förrän efter 14 dagar, så bad han Stenbock att under tiden använda dragonhästar, för att kunna fortskaffa artilleriet hastigare.

¹⁾ Efter en skriftlig promemoria af Öfverste Löwenstjerna. Kongl. Danske Geh. Arch. En dylik finnes ock i Riks Arch. såsom bilaga vidfogad Stenbocks bref till Rådet, dat. Tönningen den 9 Mars 1713.

Hertigdömet Holstein styrdes vid denna tid, såsom bekant, af Administratören Christian August, farbroder till den minderårige »regerande Hertigen» Carl Fredrik, hvilken uppfostrades i Sverige hos sin morfaders moder, den åldriga Enkedrottningen Hedvig Eleonora. Det var sålunda egentligen att anse icke blott som neutralt land, utan snarare som bundsförvandt. Visserligen hade Interims-Styrelsen i Hertigdömet på senaste tiden medgifvit den Danska hären åtskilliga fördelar, men detta kunde förklaras af den tvingande nödvändigheten, som föranledde densamma att böja sig för öfvermakten, och det var föga klokt, att alltför strängt tillämpa vedergällningsrätten, då Svenskarne i sin ordning besatte landet. Det grymma rådet att bränna Altona var måhända uppriktigt menadt, men i alla fall högst beklagligt. Denna omenskliga våldsbragd förde hvarken välsignelse eller nytta med sig, utan tvertom blef den en källa till olyckor för alla, som deruti hade större eller mindre del.

Emellertid beslöt Stenbock, efter öfverläggning med sina Generaler, att handla i hufvudsaklig öfverensstämmelse med dessa åsigt, framställda af den i politiken särdeles erfarne Wellingk, till hvars råd han dessutom af Svenska Regeringen allt från början blifvit hänvisad. Han lät derföre skyndsamt iordningställa sin i Wismar anskaffade bromateriel och slog dermed hastigt en 430 alnar lång brygga vid Herrenfähr öfver Travefloden¹⁾; hvarpå hela armeen den 30 December n. st. inryckte i Holstein och tog kvarter ej långt ifrån Lybeck. Den 2 Januari 1713 n. st. hade Fältmarskalken sitt höggvarter i Strecksdorff, och den följande dagen i Segeberg. Då han beträdde Holsteinsk mark utfärdade han ett manifest, deri han sökte rättfärdiga sig för de oundgängliga krigsgårdernas

¹⁾ General Ekeblad hade härvid öfverinseende. En mindre del af infanteriet, med Elfsborgs Regemente i spetsen, gick öfver isen för att skydda arbetet.

utskrifvande¹⁾). Armeens ställning här var ej så ofördelaktig. Stödd mot sjön och betäckt af Travefloden i fronten kunde den nemligen skydda sina »kontributions-partier» och invänta en möjligen anländande undsättning från Sverige, hvarföre Stenbock här tills vidare tänkte stanna. Men olyckligtvis afhördes ingen transport, och kölden tilltog hastigt, så att Travefloden öfverallt belades med stark is. Dertill ankom en ny ännu mera enträgen uppmaning ifrån Wellink, att fullfölja fälttågsplanen och framförallt icke skona Altona²⁾). Stenbock tvekade dock ännu och skickade derföre Kapten Fock tillbaka, för att med Wellink öfverlägga om han icke hellre borde våga ett slag med fienden; men Wellink afrådde helt och hållet ett sådant vågspel, tilläggande: »J'espère que Vous userez des chicanes et du flambeau, pour leur faire manquer de subsistence et surtout de fourage. Extrema fecit cui extrema infliguntur». Under tiden samlades en Dansk styrka på gränsen af Jutland. Från söder anryckte Sachsarne, långsamt följda af Rysarne. Ett hastigt beslut måste tagas, och Wellingsks hårdhertade förslag gick nu i fullbordan. Öfverste Bassewitz inryckte i Altona med 200 hästar kl. 9 om aftonen den 7 Januari n. st. Han fordrade genast en dryg brandskatt af staden. Snart derpå ankom Öfverste Strömfelt med 800 hästar, att gifva den förres begäran tillbörligt eftertryck.

Altonenserne visade sig i början gensträfviga, och deras deputerade ville på inga villkor gifva något mera än 2,000 R:dr till soldaternas förtäring. Kl. 8 f. m. söndagen den 8 Januari (n. st.) anlände Fältmarskalken sjelf, åkande i vagn. Nu ändtligen insågo stads-myndigheterna att saken var alfvarsam. På Langenstrasse kommo Prosten Sass,

¹⁾ Finnes på Tyska i Schwed. Fama, XV Del. och är i Loeb. Stenbocks Lefverne öfversatt på Svenska, hvarföre det här icke meddelas i sin helhet.

²⁾ Bref från Wellink, dat. Hamburg den 7 Januari. (Orig. Fransyskt). Danska Geh. Arch.

Syndicus och flere bland de förnämsta borgarne derföre honom till mötes, med de bevekligaste föreställningar om lindring i den svåra brandskatten. Under dagens lopp erbjödo de först 20,000 R:drs kontribution; sedan lofvade de till och med summans påökning ända till 36,000 R:dr. Men de ville ej utbetala något belopp genast, hvaraf man kan vara berättigad antaga, att de alltjemt blott önskade draga ut på tiden, i hopp om hjälp. Uppskof kunde af lätt insedda skäl ej medgifvas. Emellertid ökades Stenbocks oro. Af hans egna ord ser man huru de pinsammaste känslor vexlade i hans själ timma efter timma, och yttre omständigheter bidrogo icke att lugna dem. Han hade bedt om ett möte med Grefve Wellingk i Altona, men under förevändning af opasslighet hade denne sluge herre uteblifvit, hvarföre Stenbock emot eftermiddagen sjelf afreste till Hamburg, för att besöka honom och aftvinga honom bestämde föreskrifter. Här egde då ett sammanträde rum dem emellan, i närvaro af Öfverste Bassewitz m. fl. Wellingk sade helt kallt att han ej ville inlåta sig i rätt bestämde öfverläggningar, men yrkade dock fortfarande obevekligt på Altonas brand, utan afseende på den erbjudna lösesumman; ty, såsom han sade, »genom stadens förstörande kunde man tillfoga Danmark en skada, som ej på 30 år skulle öfvervinnas; särdeles blefve dess örlogsflottas utrustande omöjliggjord». Stenbock vågade icke längre motsäga, utan återvände till Altona kl. 5 e. m. samma dag. Han lät nu arrestera Syndicus, föra honom till sig och affordrade, i hans och öfriga stadsmyndigheters närvaro, staden 100,000 R:dr; men både Syndicus, Rådsherrarne och Prosten Sass framställde enträget omöjligheten att i hast anskaffa ett så stort belopp. Den fordrade summan var troligen också numera blott en förevändning, och Stenbock förkunnade dem snart det hårda öde som förestod staden. De förfärades och bådo om förskoning, men inga böner hjälpte. »Jag tvättar i denna sak mina händer med

Pilato och låter mina ordres gå»¹⁾), var Stenbocks enda svar. En rörande scen följde nu. Alla närvarande föllo på sina knän. Prosten Sass, en allmänt aktad och vördnadsvärd Herrans tjänare, förhöll dem alfvarligt deras synder och det straff, som dessa alltid förtjena; »men», tillade han slutligen, vänd mot Stenbock och med bruten stämma: »Eders Excellence gifver jag min presterliga välsignelse», hvarpå han långsamt och högljudt läste välsignelsen, enligt kyrkohandboken. Derpå aflägsnade sig stads-myndigheterna, men Fältmarskalken kvarstod ensam med sänkt blick och blödande hjerta. Ännu en gång sökte han erhålla den begärda summan. Öfverste Bassewitz skickades till den ändan att öfverlägga med 2:ne af stadens Rådmän, Herrar Klüwer och Flügge, samt fick slutligen af dem ett slags försäkran att 50,000 R:dr skulle erläggas, men då saken föredrogs för Fältmarskalken och de närmare vilkoren om säker borgen o. s. v. skulle bestämmas, ansåg han sig ej kunna dermed åtnöjas, och måhända trodde han äfven att de deputerade blott ville draga ut på tiden, hvarföre han tvärt afbröt underhandlingen och afreste till höggvarteret i Pinneberg. Befallning att bränna staden gafs kl. 12 på natten. Det var Öfverste Strömfelt och hans dragoner, som erhöilo detta för ärliga och tappra krigare föga afundsvärda uppdrag. »Så fort qvinnor och barn lemnat staden, borde autändningen ske på flera ställen; ingen plundring skulle tillåtas; påföljande morgon skulle hans détachement åter stöta till hufvudhären»²⁾). Och så skedde. Kl. 3 var allt i ljusan låga och den dröjande vintersolens bleka strålar såg blott rykande ruiner.

Endast omkring 100 hus undsluppo branden och det berättas att dessa voro ibland de sämsta. Många omkommo under det de sökte rädda sitt bohag, andra fröso ihjel. Visserligen hade mycket af större värde på förhand blifvit

¹⁾ Berättelse om de branden föregående underhandlingar med borgarne är hufvudsakligen hemtad ur Loenbom.

²⁾ Kongl. Danska Geh. Arch.

ur staden bortfördt af innevånarne, men skadan var dock högst betydlig, äfven uti lösegendom. Från höjden af Hamburgs murar skall Grefve Wellingk med känslolös kallsinnighet hafva beskådat grannstadens sorgliga öde¹⁾. Stenbock deremot var dyster och nedslagen. Han utbrister sjelf i sin bekanta Relation af 1716 i följande ord om den föröfvade våldsgerningen:

»Jag fruktar att denne (Prostens) välsignelse öfverdrog mig Guds vrede, ty förutan att Hans Maj:t, min Allernådigaste Konung af denna röken aldrig haft den ringaste nytta, der jag likvisst på den stunden var så fattig som en kyrkråtta och armeen led' nöd, så är ock mången oskyldig enka och faderlös genom denna olyckeliga branden ej allenast kommen om lifvet, utan om alt deras, bragte til tiggarestafven, jag, Gudi klagadt, sen den dagen stört i den ena olyckan efter den andra, och har alt sedan aldrig haft en glad eller helsosam stund; ty Gud vet at jag och hvar redelig man bär horreur för sådana executioner, der intet yttersta nöden och sjelfva krigs-raisonen det kräfver»²⁾.

Dessa den ångerfulla sjelfbekännelsens ord tala tillräckligt för sig sjelfva. Vi kunna derföre vända våra

¹⁾ Det påstods, att han af Hamburgerne hade mottagit mutor, för att Altona måtte förstöras. Detta är ej bevist, men på sitt yttersta skall Wellingk hafva gjort en ångerfull anspelning på sin skuld. (Jemf. Loenbom, 4 Del. sid. 31, noten g). Straxt efter branden lærer Wellingk emellertid ej hafva vidkänts någon delaktighet, utan skall han tvertom hafva både mundteligen och i bref till Bender beskyllt Stenbock att vara ensam skulden till allt. (Envoyén Fock till Stenbock den 3° Januari, i Kongl. Danska Geh. Arch.).

²⁾ Till Konung Carl skrifver han från Oldesworth den 29 Januari: »Denna ovanliga execution, som skiedd är i Altona, ställer jag der hän, och må jag bekiänna at til förtigandes andra skiähl och omständigheter, jag eij annat kan finna än E. Kongl. Maj:t bättre varit betient med 50,000 R:dr til siorter, skoor och strumpor med mehra för sina arme soldater än med en hand full aska och föraktelig låga, som upptänder om E. Kongl. Maj:ts vapen förhätelige omdömen, sed quod factum est in factum fieri nequit». (Danska Geh. Arch.).

blickar från det upprörande skådespel vi ofvan beskrifvit till härens rörelser. Sedan Fältmarskalken ej längre förmodade bibehålla Traveställningen, så fanns ingen aman utväg, än att långsamt draga sig norrut och, om ej någon lycklig slump erbjöde sig att vinna ett fältslag eller skilja fienderna åt, från Jutland slutligen antingen sjövägen återvända till fäderneslandet eller, i händelse vintern blefve mycket stark, tåga öfver Belterna och föreskrifva freden på Seland, likasom Carl den Tionde Gustaf. Svårigheterna härvid voro att få underhåll för armeen och något andrum till att börja med, emedan sjukligheten tilltog i en oroväckande grad och särdeles hästarne voro medtagna¹⁾. Derföre fördes trupperne utan egentligt uppehåll till trakten af Friedrichsstadt. Fältmarskalken sjelf hade högkvarteret den 10 Januari i Elmshorn, den 11 i Krempe, den 12 i Nienbrock, den 13 och 14 i Struebendorff samt den 15 i Heydedorff, belägen en och en half mil ifrån Friedrichsstadt. Här förlade han 2:ne Regimenten infanteri²⁾ och sände återstoden in uti eller närmare staden³⁾. Under marschen hade han sökt på allt sätt indrifva de befallda kontributionerna, men detta skedde endast med svårighet och motsträfvigt, till trots af förnyade kungörelser, och oakadt all möjlig lättnad beviljades det Holsteinska husets omedelbara undersåtar, så att de endast skulle betala 30 %

1) Knappt 2,000 friska och dugliga funnos vid rytteriet. Stenbocks bref till Carl XII, dat. Oldensworth den $\frac{13}{23}$ Januari 1713. Danska Geh. Arch.

2) Wermlands och Nerikes samt Dal-Regementet.

3) General-Major Aschebergs Rytteri-Regemente i Tiebensee och Dieckhusen; Södermanlands i Wesslenbuhren; Westgöta-Dals i Hemmingstedt; Helsinge i Liede och Braeken; Schultz's i Wemie och Oberwiese; Östgöta i Stoll och Wittenwordt; Elfsborgs i Strübbel; Artilleriet i Weddingstedt; Westgöta rytteri i Busun och Hedvigskoog; Marderfelts dragoner i Dieckhusen och Büsommel socken; Pommerska rytteriet i Hemm; Marschaleks dragoner i Söderdieck; Bremiska rytteriet i Norddick. (General-Major Zacharias Wolffs Journal i Tönningen, tryckt i Köpenhamn 1714).

af de först utkrädda¹⁾. Hären rastade omkring Friedrichsstadt, der den erhöill någorlunda goda qvarter. Till Nord-Ditmarschen sändes genast Öfverstarne Bassewitz och Strömfelt med sina dragoner, för att indrifva pålagor och undersöka landet; men från dem inlupo snart underrättelser, att vägarna, till följd af ett nu olyckligtvis åter inträffande töväder, voro uppblötta nästan ända till oframkomlighet. Hvad som dervid tröstade Fältmarskalken var dock att Grefve Wellink i bref förespeglat honom den till visshet gränsande sannolikhet, att Ryska hären ej skulle öfverskrida Holsteinska gränsen, utan att Svenskarne, om de blott kunde hålla ut i 3 veckors tid, skulle få att göra ensamt med de Danska och Sachsiska trupperna. Därföre fattade han det beslut, att omkring Friedrichsstadt afvakta tiden, sökande på det förmånligaste sätt anordna försvaret derstädes²⁾. Men denna något mera lugnande föreställning blef ty värr af kort varaktighet. Redan mot eftermiddagen påföljande dag, den 17 Januari (n. st.), kommo nemligen de 2:ne Holsteinske Geheime-Råderne Baner och Reventlow till Friedrichsstadt i egenskap af sändebud från Administratorn. De medförde nedslående underrättelser. Hela den förbundna härsmakten nalkades söder ifrån fram emot Rendsburg³⁾. Czar Peter, långt ifrån att tänka på att skilja sig från Konung August, hade tvertom högtidligen stadfästat förbundet med honom och äfven lofvat att icke öfvergifva Konungen af Danmark, utan på det kraftigaste biträda vid försvaret af dennes hotade arfländer. Få dagar efter Altonas brand hade Czaren gästtat Hamburg och då äfven besökt de rykande grushögarne, utdelat penningar till de husvilla och nödlidande innebyggarna och

1) Troligen till följd af Hertigligen Regeringens Protest af den 4 Januari 1713. Orig. Tyskt. Kongl. Danska Geh. Arch.

2) Riks-Arch. Stenbocks bref till en okänd, dat. Tönningen den 21 Februari 1713.

3) Deras trupper hade icke gjort den långa omvägen nedåt Altona som våra, utan tagit vägen öfver Oldeslohe och Neumünster.

svurit en dyr ed att hämnas deras olycksöde¹⁾. Om man betänker huru många städer han sjelf låtit och framdeles skulle låta härja och bränna på ett långt hjertlösare sätt samt hvilka gräsligheter hans horder dagligen tilläto sig i Finland och Östersjöprovinserna, så väcker visserligen denna högljudda, officiella medlidsamhet både löje och förakt. Emellertid betecknade den nogsamt hans beslut att kraftigt fullfölja kriget. Danskarnes truppstyrka i norra Slesvig erhöll dagligen förstärkningar dels ifrån öarne, dels ifrån Norge²⁾, så att den ensamt snart till antal kunde mäta sig med hela Svenska hären. Stenbock skulle således inom kort finna sig fullkomligt omringad. Men den Hertigligen Regeringen, hvare själen var den beryktade Geheime-Rådet Baron v. Görtz, önskade icke att med Sveriges undergång se sig beröfvas det sista stödet emot Danmarks öfvervalde, utan ville derföre gerna »offerera sin tjänst till armeens conservation, om den änteligen skulle genom den stora påträngande makten kunna komma att lida». Fältmarskalken, som väl insåg de tilltagande vådorna af sin ställning och ej ville stöta Hertigligen Regeringen ifrån sig, tackade för det gjorda anbudet, och nu uttalades för första gången det olycksbringande namnet Tönningen. Stenbock gjorde det i början knapt på allvar. Han dolde icke att hans egentliga plan vore ett infall i Jutland, och han begärde derföre först penningeförsträckning af 100,000 R:dr. Men då sändebuden invände, att Administratören omöjligt kunde anskaffa en så stor summa och i alla fall icke kunde våga det, för att ej kränka neutraliteten, så bad han om betänketid och att få rådgöra med sina högre officerare³⁾; men detta, menade sändebuden, vore att röja underhandlingen, som tillvidare borde hållas fullkomligt hemlig.

1) v. Halem, Leben Czar Peters des Gr.

2) Derifrån kommo 5 à 6,000 man fotfolk. Stenbocks bref i Riks Arch.

3) Närvarande i högkvarteret voro för tillfället, enligt Loenbom, General-Majorerne Grefvarne Ascheberg och Abraham Brahe.

Stenbock, som trodde hela beskickningen vara en blott höflighets åtgärd, yttrade då, att i sådant fall visste han ej någon annan tjänst att begära, än fritt intåg i fästningen Tönningen. Han räknade icke på att få gynnsamt svar härpå ¹⁾. Men sändebuden svarade till hans förvåning icke nej, utan Reventlow afreste följande dagen till Gottorp att inhemta Administrators befallning. Emellertid ansåg icke Fältmarskalken det vara skäl att derföre fördröja sin marsch. Stränga nattfroster gjorde flodisarne temligen starka och vägarne något bättre. För artilleriets, rytteriets samt trossens fortkomst anskaffades i hast något bromateriel. Hären öfvergick sålunda Eiderfloden och marscherade uppåt Husum på tvenne vägar. Sjelf betäckte han återtåget med allt artilleriet och 4 Regimenten fotfolk. Då emellertid hvarken underhandlare eller fiender syntes till, följde han snart hären och ankom den 18 mot aftonen till ofvannämnde stad. Hufvudstyrkan af armeen förlades i kvarter uti omkringliggande byar, för att förunna manskap och hästar någon hvila och att proviantera sig. Men starka posteringar lemnades framskjutna på dess venstra flank. Så stodo utåt stranden af Tren-strömmen och vid Hollingsteds bro Södermanlands Regemente, Pommerska Rytteriet och Marschalcks Dragoner med 4 kanoner, alla under Öfverste Schlippenbachs befäl, hvilken lät upprifva alla andra broar öfver floden, för att försvåra fiendens anmarsch. I de talrika byarne mellan Schwabsted och Oldersbeck förlades Marderfelts Dragoner jemte Elfsborgs och Helsinge Infanteri Regimenten, under befäl af General-Majoren Grefve Stackelberg ²⁾.

Öfverstarne Strömfelt och Bassewitz afsändes ånyo åt Slesvig och Als, för att söka anskaffa föda för folk och hästar samt penningar äfvensom underrättelser om den

¹⁾ Stenbocks bref till Konungen, Tönningen utan dat. Danska Geh. Archivet.

²⁾ Hade förut kommenderat i Stade och nyligen stött till hären.

norra Danska härens rörelser. Fältmarskalken tänkte, enligt sin egen uppgift, efter 5 à 6 dagars rast åter bryta upp ifrån trakten af Husum och tåga vidare norrut, samt möjligen ännu en gång slå och skingra en del af sina fiender, innan den andra hunne lemna den något verksamt bistånd. Derföre arbetade han med outtröttlig omsorg på armeens försättande i marschfärdigt stånd. Men hindren växte oupphörligt, så väl i anseende till det allt trängre utrymmet han hade att förfoga öfver, som till befolkningens fruktan eller afvoghet. Krigstukten blef äfven allt svårare att vidmakthålla hos den oupphörligt mot försäkelser kämpande soldaten. Spår af indisciplin begynte redan visa sig. Under rasten omkring Husum inträffade emellertid den afgörande vändpunkten i Svenska härens öde. Det är ganska svårt att fullkomligt klart kunna göra sig reda för det rätta förhållandet med besittningstagandet af Töningen och de underhandlingar, som föregingo detta steg. Att det ej blef taget till följd af blott en enda mans beslut, utan såsom en frukt af många öfverläggningar, af olika intressens kraf och de raskt sig utvecklande händelsernas tillskyndelse, — så mycket är visserligen utom allt tvifvel. Men man spårar mycken partiskhet i de olika sidornas berättelser¹⁾ om sakens förlopp, och samtida författare hafva till och med ej sällan grundat omdömen blott på lösa rykten, hvilka ej en gång haft den ursäkt, att de varit sannolika. Svårt är alltså att fullt sanningsenligt och tydligt framställa de sista scenerna af det blodiga skådespelet. Med tillhjälp af oss föreliggande interessanta, till en del förut alldeles okända, handlingar ur Köpenhamns rikhaltiga archiv hoppas vi dock att åtminstone i någon mån lyckas återgifva sanningen. Beklagligtvis tillåter den oss icke längre att fullkomligt och obetingadt tillerkänna Stenbock all den kraft och beslutsamhet, som han förut

¹⁾ I Loenbom förekomma så många mot hvarandra stridande uppgifter, att de blott bidraga att göra begreppet mera oredigt och dunkelt.

alltid utvecklat. Ett tilltagande svårmod hade bemäktigat sig hans sinne efter Altonas brand. Tyngden af ansvaret växte hvarje dag. Olyckorna hopade sig, svårigheterna ökades och förvärrades genom tillfällig otur af flera slag, såsom med väderlek, uppsnappade och försenade bref o. s. v.¹⁾. Allt detta medtog hans både kropps- och själskrafter, och vi se honom hädanefter allt oftare och allt ängsligare söka det bräckliga stödet af en krigskonselj, sammansatt af Generaler, lika tappra, men vida mindre insigtsfulla än han sjelf²⁾. Krigskonseljernas beslut blefvo därför blotta återljud af hans förslag, lika kraftlösa som tröstlösa, och hvad hans egna planer beträffar, så låta många af honom fällda yttranden ana, att han tyvärr ej sjelf alltid i tid hade fattat en fullt bestämd och orubblig öfvertygelse, utan var böjd än för att gå till Jutland, än för att innesluta sig i Tönningen, än för försvar på fältet.

Den 22 Januari n. st., inuan ännu bestämdt svar ifrån Holsteinska Regeringen anländt, sammankallade han till krigsråd alla Generaler och Öfverstar, som kunde infinna sig. Der framställde han uti ett långt och med vanlig skicklighet skrifvet tal till dem följande frågor:

1:o. Borde man fortfara att, som hittills, »agera defensive», eller låta det komma an på en »hazard» och gå fienden emot?

2:o. I sednare failet, skulle man utan dröjsmål angripa honom eller först locka honom uppåt emot trakten af Kolding, hvilket ej syntes oklokt, om man blott vore försäkrad att subsistensen icke skulle fela i Jutland?

3:o. Om man kunde så fullkomligt härja landet under tåget norr ut, att fienden förr än vi sjelfve blefve tvungen

¹⁾ »Både Gud, situationen och väder stridde emot os». Stenbock till en okänd, Tönningen den 21 Februari 1713. Riks-Archivet.

²⁾ General-Löjtnant Düker hade lemnat hären, troligen för att sköta sin brutna helsa. Honom saknade Stenbock mycket. (Danska Geh. Archivet).

att vika, samt om man med sådan afsigt borde undvika slag? Detta förslag var mindre förmånligt, än man vid första påseendet skulle tycka, derföre att fienden ännu en tid kunde taga sin näring från betydliga delar af Holstein och Slesvig, der de Svenska trupperne ej framtagat och dit deras ringa styrka ej tillåtit dem att utsträcka sina partier. Derföre frågades ändtligen:

4:o. Om ej det minst vådliga beslutet vore, att draga sig vesterut åt den s. k. Eiderstedtska halfön, i nödfall bemäktiga sig tillträde till den neutrala fästningen Tönnningen, eller ock under skydd af dess kanoner afvakta hjälp ifrån Sverige.

Krigsrådet svarade enhälligt¹⁾: »I betraktande af Konungens interesse, armeens tillstånd, Fältmarskalkens anförda skäl mot och med, samt det nu upkomna töväder, hvilket alla marscher och rörelser innan kort skulle göra dubbelt svårare och om några dagar omöjliga, borde man tåga in i Eiderstedtska Marsch och der söka att subsistera, till dess fienden, antingen för Turkiska kriget eller brist på nödigt uppehälle eller främmande makters mellankomst, blefve nödgad att draga af. Emellertid skulle armeen, så fördelaktigt som orten tillät, posteras och söka att bibehålla sig vid Husum, till dess Fältmarskalken funnit medel att i Eiderstedtska Marsch inrätta magasin. Till den ändan borde man försäkra sig om passen och ingångarne till berörde marsch-länder, så att tillflykten dit vid all påkommande händelse ej kunde fela. Att låta saken komma an på en ny hufvudträffning kunde de nu icke tillstyrka; ty om de än sloge fienden, som likväl aldrig kunde ske utan förlust af manskap, skulle armeen, som nu knappt utgjorde 10,000 man, ändå ogörligen kunna tränga åt Pohlen. Af ofvannämnda orsaker och den obotliga skada, som vore

¹⁾ Originalen, affattadt på Tyska, skickades till Bender. Concepttet finnes jemte andra Stenbocks papper i Köpenhamns Archiv. En copia i Riks Archivet.

att vänta genom armeens undergång, kunde de ej heller gilla tågandet åt Jutland, eller råda att armeen skulle gå ur sina fördelaktiga positioner och exponera sig att på en obehägnare ort blifva omringad af fiendernas myckenhet; utan här borde man på det nogaste förvara alla tillgångar och fördelar. Skulle fienden likafullt tränga in på dem, ville de, på den ort det skedde, söka att tappert taga honom emot. Hurudan utgången då blefve, vore dock vägen till marschländerna dem icke förbjuden. Annat medel till armeens och sin räddning kunde de icke framställa, utan i hopp om den Högstes välsignelse lofvade de att alla göra sitt bästa».

I detta protokoll nämnes icke Tönningen, men det står så godt som att läsa mellan raderna. Stenbock kunde åtminstone begagna dokumentet såsom försvar för det han lät der innesluta sig.

Redan sedan mer än en veckas tid rådde en liflig utväxling af bref och bud emellan Stenbocks höggvarter och Kommendanten i Tönningen, Holsteinske Öfversten, senare General-Majoren, Zacharias Wolff. Åtskilliga Svenska officerare befunno sig tidtals i staden på permission eller som sjuka¹⁾; och detta i trots af den Hertiglīga Regeringens befallning af den 10 Januari, att utan »speciale ordres ingen skulle insläppas, som tillhörde de krigförande härarne. Den 15 skickade Stenbock, som då befann sig nära Friedrichsstadt, en General-Adjutant till Tönningens portar med begäran att blifva insläppt, emedan han ville tala med en Öfverste Rosen angående desertörer. Men General-Adjutanten nekades inträde och måste resa tillbaka med oförrettadt ärende. Dagen derpå skickade Kommendanten, hvilken fruktade efterräkning, den Löjtnant²⁾, som haft vakt vid porten, till Heyde, men han blef ganska strängt

1) Bland andra Öfverste Rosen.

2) Vid namn Lütchens. Dessa detaljer äro hemtade ur Wolffs Journal, tryckt i Köpenhamn 1714.

bemött af Fältmarskalken, och fick ej desertörerna med sig tillbaka. Att för framtiden förebygga dylika obehag, mildrades Hertigligen Regeringens förbud, så att några i sänder af befälet skulle få inlåtas utan vidare förfrågan. Emellertid lefde Kommendanten i en beständig oro. Med otillräckliga försvarsmedel och ej fullt klara befallningar ifrån sin Regering, visste han ej rätt huru han skulle bete sig. Garnisonen i Tönningen bestod, enligt Wolffs egen uppgift, af 3:ne bataljoner fotfolk, nemligen det Furstliga Lif-Regementet, 2 bataljoner, omkring 1,000 man starkt, och den Wellingska bataljonen, omkring 450 man stark; derjemte omkring 100 man Holsteinskt artilleri¹⁾. Fästningen befanns för denna garnisons-styrka rikligt försedd med förråder och proviant. Dess läge vid Eider-flodens utlopp i Nordsjön var i så måtto fördelaktigt, att det lätjade transport och försvårade fullkomlig inspärning af fästningen; men hela trakten i Eiderstedtska Marsch var vatensjuk och sålunda ganska osund, särdeles höst och vår, hvaraf de Svenska trupperne alltför snart kommo i en bedräfflig erfarenhet.

Den 29 Januari återkom Grefve Rewentlow från Gottorp med det svar, att Administratorn möjligen skulle beqvåma sig att låta uppsätta en traktat om fritt intåg i Tönningen, dock endast under vissa vilkor. Stenbock genmålte, att han blott hade sin Konungs fullmakt att föra hären, men icke att underhandla om några trakta-ter. De båda sändebuden genmålte deremot: Han kunde lita på, att Administratorn nog skulle lägga sig ut för saken hos Konungen till det bästa, blott Stenbock ville beqvåma sig att skrifva ett bref, för att begåra intråde i fästningen. På dennes nekande svar utbrusto de med hetta, att all underhandling vore omöjlig, om han hyste

¹⁾ Af dessa trupper låg dock den Wellingska bataljonen t. v. i kvarter utom portarne, och en vakt af 150 man tjenstgjorde vid Gottorps slott hos Administratorn.

sådant misstroende till dem och Fursten. Der ordvexlades en stund utan vidare påföljd. Stenbock, som under ett ögonblick skaffat sig tillfälle tala några ord i hemlighet med flera af sina i högquarteret varande Generaler, hvilka på det ifrigaste tillrådde förslaget, gaf dock slutligen vika, såsom han säger, för »att ej stöta Herr Administrators offert för hufvudet», och — »som ingen annan conservation fanns för armeen». Han skref det begärda brefvet¹⁾ i dels bevekande, dels hotande ordalag. Geheime-Rådet Reventlow jemte Holsteinske Sekreteraren v. Stambke återreste dermed till Gottorp, att inhemta Hertigliga Rege- ringens tanke om huru man skulle på bästa sätt tillvägagå vid utförandet af denna ömtåliga angelägenhet. Geheime- Rådet Baner²⁾ reste till Tönningen. Fältmarskalken å sin sida begagnade de närmaste dagarne till att anskaffa föda och hästar. Det förra gick ej alltid efter önskan³⁾, alldenstund de Holsteinska embetsmännen häruti visade sig nog liknöjda. Men han lyckades deremot samla öfver 1,000 hästar, hvilket var för hans till en stor del oberidna kavalleri en välkommen förstärkning⁴⁾. Han tvekade ännu i djupet af sin själ huruvida han verkligen borde begagna sig af Administrators tillbud eller ännu söka tränga upp åt Jutland. Hans förläggning af trupperna i grannskapet af Eider- och Trene-floderna visar detta ganska tydligt. Måhända var det Sveriges goda genius, som för sista gån- gen ville hejda den olycklige Stenbock på undergångens brant. Ögonblicket var kommet, då han måste bestämma sig. Ännu ett steg åt norr, och hans här var afskuren från Eiderstedtska Marschen och Tönningens fästning.

1) Danska Geh. Archivet. Finnes äfven tryckt i Loenbom, Stenbocks Lefverne.

2) Svensk till födsel.

3) Öfverste Bassewitz hade ännu samlat knapt några tusen tunnor.

4) Stenbocks bref till Carl XII, dat. Oldensworth den 29 Januari. Danska Geh. Archivet

Fiendernas öfvermakt och hastiga påträngande mot våra temligen svaga och spridda afdelningar längst söderut kastade Brennus-svärdet i vågskålen. Tärningen föll, och sedan kunde icke längre någon tvekan rimligtvis ega rum.

Posteringen vid Hollingsted angreps med häftighet af General Baner med 5 à 6,000 man Ryssar¹⁾. Byn ligger på flodens östra strand, och af fruktan att blifva afskuren hade Öfverste Schlippenbach blott lagt 200 man Södermanlands musketerare²⁾ in ibland husen, medan reserven och rytteriet med fältstyckena voro kvar på vestra stranden. Fienden nalkades i massa på landsvägen, uppehölls länge af gevärselden från byn, men kom slutligen med 2 à 3,000 man öfver isen på ett annat ställe, då Schlippenbach omsider utrymde byn. Fienden begagnande sig af en dam-vall såsom bröstvärn, besköt derunder vårt återtågande infanteri i flanken och sökte framtränga efter detsamma öfver bron. Men här möttes han af en liffig artilleri-eld samt hurtiga rytterianfall under Öfverste Löwenstjerna, så att han länge hejdades. Öfvermakten tvang slutligen Schlippenbach till återtåg, sedan han likväl vunnit det hufvudsakligaste, nemligen tid. General-Major Stackelberg hann nemligen väl sammändraga sina trupper, för att antingen med dem kasta sig in i Friedrichsstadt, eller rycka an till Schlippenbachs understöd. När fienden på eftermiddagen sporde detta, drog han sig åter tillbaka öfver Tren-strömmen, upprifvande bryggan vid Hollingsted efter sig. Vår förlust utgjorde, i døde 1 Kapten, 1 Löjtnant och 10 man, samt i sårade 1 Fändrik och 20 man; Ryssarnes är ej känd, men måste varit vida större, ty »efter berättelse», säger Stenbock, »bortfördes fyra rustvagnar, fullastade med døde», bland hvilka uppgåfvos befinna sig 2:ne högre officerare.

¹⁾ Enligt Norberg den 14 Januari.

²⁾ Öfverste Schlippenbachs egenhändiga Relation. Riks Archivet.

Under det dessa rörelser pågingo vid och omkring Hollingsted, återkommo Rewentlow och Baner till högkvarteret. De medförde till Stenbock trenne viktiga handlingar.

Först ett egenhändigt svar ifrån Administratorn, deri han »beklagar sig öfver att Stenbock med sina trupper, hvilka man haft skäl förmoda vore Holsteinska husets bundsförvandter och vänner, uppträdde hotande och förödande. Visserligen vore det sannt, att neutraliteten af fienderna ej alltid blifvit strängt iakttagen, men man hade också klagat deröfver och hoppades på snar upprättelse. Intet skäl finnes alltså för den Hertigligen Regeringen till ett så uppenbart brott emot neutraliteten, som Tönningens inrymande. Administratorn trodde sig minst på eget bevåg kunna taga ett beslut af sådan vikt för sin myndlings blifvande suveränitet. Tönningen vore dessutom icke tillräckligt försedd för att emottaga en hel här. Af dessa orsaker hoppades Administratorn att Stenbock vid nogare besinnande ville afstå ifrån alla planer på att bemäktiga sig fästningen».

Efter genomläsande af ofvanstående skulle man föreställa sig att den Hertigligen Regeringen helt enkelt afslagit Stenbocks begäran. Så var dock ej meningen. Administratorn, som högljudt undskyllde sig med förmynderskapet, hade nemligen i sina Geheime-Råders händer anförtrodt en annan skriftlig uppsats, hvilken var ingenting mindre än ett concept till ett låtsadt bref från den i Sverige lefvande omyndige Hertigen Carl Fredrik, bärande datum Carlberg den 23 Juli 1712, hvori denne, utbredande sig öfver sin skyldiga saksamhet emot Sveriges Konung och land, befäller Kommendanten i Tönningen vid lifsstraff öppna portarna för Stenbock och dess här, om han skulle fordra det, samt detta utan tvekan eller vidare förfrågan ').

1) Bilagan, Litt. L. Öfvers. från Tyskan och meddelad af Loenbom. Handlingen, på originalspråket, tryckt i Europ. Stats-Cancelley, Tom. XXI.

Detta sista tillägg skulle skydda Administratören från allt ansvar och vitnar nogsammt om Görtz's slughet.

Geheime-Råderne erbjödo Stenbock att få renskrifva detta concept genom en hand, hvars styl vore okänd, och att få försegla det med Hertiglīga sigillet, dock med vilkor att det blott i nödfall skulle begagnas.

Slutligen öfverlemnade de till Stenbocks underskrift den tredje handlingen, nemligen förslag till en traktat mellan honom, såsom högste befälhafvare öfver Svenska krigsmakten, å ena samt den Hertiglīga Regeringen å andra sidan¹⁾, af innehåll, att Stenbocks här tillstaddes fritt tillträde till Tönningens omedelbara grannskap, hvar-est den kunde samla sina förråder och förlägga sina trup-per under skydd af fästningens kanoner. Om fienderne skulle tränga på alltför hårdt eller Stenbock skulle förlora ett fältslag, finge han äfven kasta sig inom fästningens murar med en del af eller hela sin styrka. Deremot lof-vade han att söka utverka grefskaperna Pinneberg och Segeberg som skadestånd, samt att blott för Konungen personligen yppa tillvaron af denna traktat, emedan eljest den Hertiglīga Regeringen utsatte sig för de största faror²⁾ och landet för en fullkomlig undergång.

Äktheten af detta dokument har varit ifrågasatt och kan måhända fortfarande vara det, i afseende på af hvem och hvar det ursprung-ligen är skrifvet. Säkert är emellertid att det blifvit af Holsteinska underhandlarne fraulemnadt till Tönningens Kommendant. Detta är ju hufvudsaken. Men det gränsar vidare till visshet att med för-loppet så tillgått som här är beskrifvet. Loebom tyckes ock vara af enahanda åsigt, ehuru han skyr att högt uttala ett omdöme, som kunde tydas förklenande för den i Sverige på hans tid regerande Konungens fader. Kommendanten Wolff åter yppar hela samman-hänget i sin Journal, och af denna ser man att den i Bilagan med-delade öfversättningen är i hufvudsaken alldeles tillförlitlig.

- 1) Bilagan M. Hemtad ur Grefliga Holst. Ledreborgska manuscript-sanlingen i Danska Geh. Archivet.
- 2) Det torde här böra anmärkas, såsom vitnande om Stenbocks granu-lagenhet, att på många ställen i hans bref till Konungen och andra säger han sig ålagd tystnad angående underhandlingarne om sitt intåg, samt ej vilja bryta sin förbindelse i detta afseende, fastän det

Fältmarskalken underskref traktaten men måste till sitt stora missnöje lemna ifrån sig original-handlingen, som Baron Bauer på Administrators befallning tog i sitt förvar, intilldess Stenbock skulle behöfva begagna sig deraf; dock erhöill Stenbock ett qvitto på densamma.

Det diktade brevet från den omyndige Hertigen afskrefs med Krigs-Rådet M. Lilliehööks hand, men Reventlow och Stambke satte namn och sigill under. Äfven skrefs en befallning till vice Kommendanten i Tönningen, en Öfverste von Grumbkau, från den Hertigligen Regeringen, att lyda Kommendanten i allt, till och med om han befallde Svenska truppers inrymmande i fästningen för längre eller kortare tid ¹⁾. Äfven skref Fältmarskalken ett nytt brev till Administratörn, deri han officielt förnyar sin anhållan angående Tönningen ²⁾. Sedan allt sålunda var afgjort, afreste de båda Geheime-Råderne till fästningen, der de den 23 på aftonen inträffade och meddelade sina instruktioner åt den förvånade Kommendanten. General-Major Wolff, som i sin noggranna fästnings-journal sjelf beskrifvit detta egendomliga uppträde, gjorde naturligtvis till att börja med åtskilliga svårigheter, men en särskildt order ifrån Administratörn att i allt rätta sig efter sändebudens muntliga order, såsom hade han sjelf gifvit dem, och den Hertigligen skrifvelsens uttryckliga befallning, att lyda ofördröjligt och utan någon föregången förfrågan (*»ohne fernere nachfrage»*), häfde hans betänkligheter, och han afgaf rapport om den emottagna befallningen. Dermed återvände Reventlow till Gottorp. Baner åter förblef i Eiderstedtska Marsch, än uppehallande sig i Husum, än i Tönningens stad.

ofta tjenat till hans rättfärdiggörande och tystat munnen på baktlarne. Christian August synes sjelf varit så förskräckt öfver följerna af sitt handlingssätt, att han hastigt afreste till Hamburg, derifrån han på det enträgnaste afstyrkte Stenbock att begagna sig af det gjorda tillbudet.

- 1) Kommendanten, Öfversten, sedermera General-Major Wolff's Journal.
- 2) Dat. Husum den 24 Januari. I öfversättning infördt i Loebom, III Del., Bil. n:o VII.

Undertiden hvilade icke fienden. Stenbock gifver om dess rörelser följande utförliga meddelanden i sin relation till Konungen ¹⁾. »Den 24 Januarii inlopp tidningar ifrån Öfverst-Lieutenanten Stenflyckt ²⁾, som är en vigilant braf soldat och giort E. Maj:t oförliknelige tienster, att fijenden droge sig upp tillsammans att passera Thren-strömmen vid Hollingstedt, Troja ³⁾ och Stabro ³⁾, samt annorstädes öfver ijsen oss att vilja på alla sijdor attackera, hvaruppå iag drog arméen tillsammans ⁴⁾ och satt den en bataille uppå Milstedtska feltet, lemnandes Stackelberg med sitt detachement i Fredrichstadt, afväntade så fienden in på 3:die dygnet under blå himmeln utan eld och den ringaste fourage eller lifsmedel, förhindrad ett mehr att samka än utur hand i mund; allså måst iag dertill skrijda att gå in uti det Eyderstedtska, särdeles som föret slog opp, och landet så beskaffat, att vid ett starkt tööväder man med största möda kan framkomma, utom dess så couperat, att utan båtar, bryggor och bräder den ene husmannen ej kan komma till den andra, när den dijket förlåter; satte alltså arméen, infanteriet på två eller halftredie mijls Circumference, och Cavalleriet där bakom, formerandes på alla avenuer, där man effter Geheimbte-Rådets Banérs och Commendantens i Tönning gifne anledning fant nödigt, vissa posteringar sasom vid Ullsbyttel, Sandkrogen, Witzwort, Klein- och Grosze-Reimersbuden, Collenbüttel och Fredricksstadt, hvarest och nödigt Cavallerie genom alla fyra dagars aflösande förordnades, ej utan det största

¹⁾ Skrifven i Tönningen i slutet af Februari. Danska Gel. Archivet.

²⁾ Var Chef för Konung Stanislaï Pohlska Lifvakt, som troligen utgjordes af manskap taget från det s. k. Frausyska Dragon-Regementet. Se II Delen sidan 32.

³⁾ Bör troligen rättare skrivas: Treija, Solbro.

⁴⁾ Ett larmskott från högkvarteret var signalen till alla Regementenas utryckning. De i och omkring Husum liggande, hvaribland Dal-Regementet, skulle samlas på stora torget uti nämnda stad. Muncks Journal.

besvär vid aflösningen genom de elaka vägar, som och hindrade proviantens anförande».

Genom denna rörelse, frukten af de i det föregående beskrifna underhandlingar, lemnades således den förmånliga ställningen vid Trene-floden, och fienden kunde nu framrycka på vår venstra flank så långt, att ett längre kvardröjande öster om Husum varit omöjligt. Fältmarskalken erbjöd visserligen »batalj rangée» i trakten af Friedrichsstadt, på fältet mellan Milstede och Röms, men fruktlöst, ty det låg icke i fiendernas plan att våga en oviss strid. Numera kunde de köpa segern mindre blodigt. Den närmaste följden af armeens marsch blef den oersättliga förlusten af åtskilliga samlade, men ej till armeen framkomna förråder. Öfverste Bassewitz hade varit något lyckligare under de senare dagarne och tillhopabragt både penningar och spanmål på Nordstrand, men detta blef nu till stor del fiendens rof. Äfven ökades sjukligheten bland trupperna, så att bataljonerna voro svagare än någonsin, hästar och fordon fattades, så att både de sjuka soldaterne och de ännu friskas tross delvis måste kvarlemnas på de bottenlösa vägarne¹⁾, ett lätt rof för fienden.

Fältmarskalken trodde sig emellertid hafva erhållit en någorlunda försvarbar ställning²⁾, med den venstra flygeln stödd mot hafvet samt den högra mot Eider-floden och fästningen Friedrichsstadt. Han förstärkte densamma genom uppkastade bröstvärn samt öfversvämningar på flera ställen, särdeles omkring Friedrichsstadt, hvilken han ännu i sista stund ville bibehålla, för att deraf kunna betjena sig såsom en utfallsport, ty, märkvärdigt nog, ännu tänkte han stundom på att bana sig väg söderut. Fienden blef

1) I Mancks Journal meddelas några intressanta detaljer rörande denna marsch och huru dervid stundom tillgick.

2) Till Senaten skref han den $\frac{22 \text{ Jan.}}{3 \text{ Febr.}}$ 1713 att »han intet håller fienden med all sin force capable att delogera mig nu, sedan det begynner att blij tööväder». Riks Archivet.

af alla dessa anstalter uppehållen. Sedan han låtsat anfalla på Husum-vägen, drog han sig tillbaka igen, och de Svenska trupperna fingo ännu en gång en veckas hvila i någorlunda goda kvarter. Fältmarskalken tog sitt högkvarter i Oldensworth, en liten by belägen något norr om Tönningen. Här hade han sjelf, fastän trupperna hvilade, ganska bekymmersamma dagar. Till både Konungen och Senaten skref han utförliga berättelser, för att rättfärdiga sitt handlingssätt och anropa om undsättning; äfven till Wellingk vände han sig med böner om att söka utverka främmande bemedling¹⁾. Frankrike, som hade största nyttan af Holsteinska kriget, emedan det sysselsatte en dryg del af de förbundnas trupper, borde i främsta rummet hjälpa. England kunde heller icke vilja Sveriges undergång, ännu mindre General-Staterne; men ingen verksam hjälp afhöordes. Stenbock blef mer och mer öfvergifven. Han hade den sorgen, bland många andra, att just i det mest kritiska ögonblicket umbära flera af sina bästa Generaler²⁾, hvilka dels i och för tjensten, dels för egna angelägenheter skötande voro frånvarande då den sista rörelsen företogs, och sedan icke kunde återvända till sin post. Från Hannover kom visserligen såsom sändebud till Svenska högkvarteret en General-Major vid namn Hammerstein, men utan några fullnakter, hvarföre han visades till Grefve Wellingk i Hamburg, såsom den der hade att besörja alla underhandlingar. Holsteinska myndigheternas beteende blef ock allt mera tvetydigt. Icke nog med att det, enligt Stenbocks förmenande, var hufvudsakligen genom dessas förvållande som den mesta delen af förråderna ej kunde sättas nog tidigt i säkerhet, utan de gjorde också många

¹⁾ Bref dat. Oldensworth den 29 Januari (förmodligen gamla stilen). Danska Geh. Archivet.

²⁾ Bland hvilka Düker, De la Gardie och Ekeblad här särskildt kunna nämnas. Uppgifter i Danska Geh. Archivet.

svårigheter vid att öppna Tönningens portar, och yrkade på att han ännu skulle försöka bryta sig väg åt söder¹⁾.

Värst af allt var, att den nyss avslutade traktaten blef röjd för de allierade. Huru detta skedde tyckes svårt att utreda. Anledning förefinnes visserligen att Baron v. Görtz härför icke varit främmande. Man har beskyllt honom för att sedan Svenskarne väl blifvit lockade in i fällan hafva sålt dem till deras fiender, samt dervid betingat sig och det Holsteinska huset sådana fördelar, som Svenska kronan numera knappt förmådde gifva. Detta är icke tillfyllest bevist²⁾. Stenbock misstänkte likväl både Görtz och Baner, ja till och med Wellingk, för att vilja störta honom i olycka, såsom han ganska tydligt säger i sina många bref och relationer³⁾. Emellertid är det en ostridig sanning, att knapt voro underhandlingarne i gång om Tönningens inrymmande, förr än man i de förbundnes högkvarter visste derom. Följden var att den Danska Nordsjöflottiljen erhöll order att skyndsamt skicka kryssare till Eiderflodens mynning och uppsnappa alla till Tönningen fraktade seglare. Redan i slutet af månaden togs ett Holländskt fartyg lastadt med spannmål, ämnadt till Svenska arméen, och flera vände om, då de märkte blokaden, eller fordrade så dryga frakter att Wellingk saknade medel till att betala dem. Konung Carl hade tillskrifvit både Stenbock och Wellingk att anskaffa penningar till hvad pris som helst, ja till och med för 14 procent⁴⁾, och uppgifvit, att till detta pris skulle de kunna

1) Ifrån Hamburg skref Administratören ett egenhändigt bref, dat. den 28 Januari, hvori han formligen protesterade. Schwed. Fama, XVII Del.

2) Enligt några uppgifter skulle de Danska Geheime-Råderne i Tönningen öppet talat om traktaten, hvilket en del officerare hört och meddelat sina bekanta i Danska hären.

3) »Det är icke jag utau Wellingk och Görtz, som gjorde denna intrigen. Geheime-Rådet Banér har mer yist en kallsinnighet i arméens conservation, än den villfarighet en uprictig och trogen vän skyldig är» o. s. v.

4) Danska Geh. Archivet.

fås hos en viss mäklare i Hamburg. Men Svenska härens äfventyrliga ställning lockade ej till låne-försträckningar, och penningar inflöto mycket sparsamt, så att befäl och manskap icke utfick sin sold, hvaröfver man redan hörde knotas i hären, särdeles ibland de värfvade trupperna¹⁾. Allt hade sålunda ett förtviffladt utseende.

I början af Februari hade fienden samlat sin hela styrka omkring Friedrichsstadt och Husum. Den bestod då af 95 squadroner och 49 bataljoner, och uppgick troligen till mer än 30,000 man²⁾, jemte 76 kanoner och 29 haubitzer. Fältmarskalken började inse omöjligheten att i längden emotstå denna massas påtryckning, ty sjelf hade han knapt 9,000 man friska och led brist på skanstyg, spadar, bromateriel o. s. v., hvarpå allt fienden hade god råd. Han tänkte derföre ett ögonblick på att lemna sitt artilleri, sin tross och sina sjuka i Tönningen, göra fotfolket beridet, och söka att, kosta hvad det ville, tränga nedåt Meklenburg igen; men då han anlände till Friedrichsstadt, i ändamål att sjelf undersöka trakten, begynte, såsom han sjelf säger, ett ytterligare töväder, som försvårade alla rörelser, och derjemte skyndade fienden, hvilken numera alltid synes väl underrättad om Svenskarnes minsta rörelser, att ganska starkt besätta Lunden, hvarest armeen skulle haft svårt att komma förbi, samt slog en bro öfver Eidern vid Erfd, hvarigenom hans båda flyglar kommo i närmare förbindelse med hvarandra. Denna plan måste alltså öfvergifvas och i stället dess mera arbetas på försvaret af Eiderstedtska landet »så mycket någonsin görligt». Dervid hafva, säger Fältmarskalken i sin af oss ofta åberopade relation till Konungen, »General-Majorerne Schommer vid Ulsbyttel och Stackelberg vid Fredriksstadt

1) Flere högre officerare skrefvo i denna anledning till Fältmarskalken. Danska Geh. Archivet.

2) Bilaga Litt. N. De förbundnes Ordre de Bataille. Enligt Schwed. Fama, XVII Del. pag. 415.

i sanning användt deras yttersta flijt, hafvandes General-Majoren Stackelberg genom sin försicktighet och industrie uträttat, att hela jordmånen igenom slusarnes öppnande och stämmande, dijkernas genomgrävande sattes under vattnet ända ifrån Büngerdanime intill Norder- och Süder-Stapel, så att fienden nödgades ifrån den sidan att draga sig tillbakars utan därest något att kunna tentera; men den 9:de Februari, sehn fienden dragit sin största force genom Rendsburg öfver Threnen vid Treija och Stabro samt andra passager, occuperade han genast Husum och slog sig till vänster neder under Swabsted, hvaruppå jag lät ryckia allt Infanteriet utur qvarteren till Posteringarne, i förhoppning dem till det yttersta att kunna soutenera, ehuru svårt det och syntes, som oeh var, folket utur qvarteren förmedelst de jämmerliga vägarne med lifs uppehälle att låta försee».

Till General-Major Stackelberg skickades Regementena Ekeblad och Schultz samt Helsinge Regemente, hvarjemte Elfsborgs Regemente ställdes på hans venstra flygel¹⁾. Vidare stötte till honom 400 man dragoner af olika Regimenten under Öfverste-Löjtnant Grefve Lewenhaupt.

General-Major Schommer kommenderade nära Uttz-büll, ungefärligen en half mil nordligare på vägen emellan Husum och Tönningen, en postering af omkring 1,000 man bestående af Dal-Regementet och 400 hästar under Chefen för Bremiska Rytteriet, Öfverste Fersen. Södermanlands bataljon stod något längre till höger vid ett ställe kalladt Sandkrug; Östgöta Regemente bakom Schommer vid Reimersbuden såsom reserv. Till dessa posters förstärkande skickades nu dels Nerikes-Wernilands samt

¹⁾ Förmodligen omkring Coldenbüttel något bakom Friedrichsstadt. De ofvanstående uppgifterne om Regimentenas uppställning äro hemtade ur olika källor och efter bästa förmåga sammanställda, dock är möjligt att mindre misstag insmugit sig, emedan uppgifterne äro skiljaktiga.

Westmanlands Regimenten, hvilka begge ställdes under General Schommer, dels Westgöta-Dals Regemente under befäl af General-Major Patkull, hvilken vid Sandkrug förenade sig med Sörmländingarne. Så stodo trupperne i två dagar, nemligen den 10 och 11 Februari, hvarje timma väntande fienden. Först på tredje dagen, den 12 Februari, som var en söndag, anryckte han, men då med stora truppmassor ¹⁾ under Czarens och Konungens af Danmark egna ögon, anförde, Ryssarne af Mentschikoff, Danskarne af Hertigen af Würtemberg och General von Schultze, Sachsarne af Fältmarskalken Grefve Flemming ²⁾. De öfverraskade i dagningen en Svensk dragonpatrull nära Husum och gjorde dervid en Löjtnant och 11 man till fångar. Nästan samtidigt nalkades de på dammen åt Swabstedt ned emot Öfverste-Löjtnant Lillie, hvilken visserligen ganska väl förskansat sig med pallisader och mottog dem med eld ur två små batterier 3- \bar{a} kanoner och handgevären, hvarvid de hejdades något, men som de medförde en myckenhet bockar och bräder kunde de på flera ställen snart bereda sig öfvergångar öfver grafvarne, och sålunda kringgå posteringen, samt genom ett mängdubbelt starkare artilleri tvinga den att vika. General Stackelbergs ställning vid Friedrichsstadt blef derigenom hvarje ögonblick naturligtvis allt vådligare ³⁾. Fältmarskalken begaf sig sjelf vid middagstiden till honom och gaf befallning om återtåget, hvilket skedde, men så i sista stund, att en del af Ekeblads Regemente troligen blifvit afskuret, om det ej blifvit tappert undsatt af

¹⁾ Deribland Ryskt Garde 5 bataljoner starkt, och flera Regimenten dragoner. (Liniers, Hist. de Ch. XII. Tom. V sid. 375).

²⁾ General-Major Wolffs Journal samt Öfverste-Löjtnant Lillies och Öfverste Jägers rapporter om striden, de sednare i original i K. Danska Geh. Archivet samt i copior i Riks Archivet.

³⁾ Bilaga O. General-Major Stackelbergs rapport till Stenbock, dat. den 15 Februari 1713. Bilagd Stenbocks bref till Rådet den 9 Mars 1713. Riks Archivet.

Schultziska Regementet. Nu undkom det visserligen, men förlorade åtskilligt befäl och manskap i döda, sårade och fångar. På två vägar marscherades under eftermiddagens lopp »med så god orden som skee kunde»¹⁾ till Reimersbuden, hvilken post sent om qvällen äfvenledes öfvergafs. General-Majorerne Schommer och Patkull med sina utmatade trupper²⁾ åtföljde den allmänna rörelsen tillbaka, och hela armeen stod oafbrutet under gevär större delen af natten i det svåraste väder. Sjukligheten började nu ytterligare tilltaga, så att ej mindre än 2,000 man under de sista dagarne uppgifvas hafva tillkommit på sjuklistan³⁾. Hvad som bådade ännu värre för framtiden var, att i jemnbredd dermed förmärktes ett dagligen tilltagande »maroderi» och benägenhet att desertera. Soldaten började att klarare inse spelet vara förloradt, och tappade derföre också modet. Högqvarteret flyttades den 13 Februari till Cotzebüll, i hvars närmaste grannskap fotfolket förlades; men rytteriet och artilleriet äfvensom trossen vid Cating. Fienden besatte deremot Friedrichsstadt med 4,000 Ryssar samt Ultzbüll, Oldensworth, Höijersworth och Witzworth med ännu större styrka Sachsare och Danskar. General-Adjutanten Vasholt, som med 200 hästar betäckte återtåget, blef tillbakadrifven, och ett Svenskt magasin föll i fiendens händer. Fältmarskalken hade flera dagar förut begärt att få inlägga sina förråder i Tönningen, men det hade olyckligtvis blifvit honom nekadt, såsom stridande emot neutraliteten, och han hade kanske förlänge tvekat att med våld sätta sin vilja igenom. Konungen af Danmark tog sitt högqvarter i Husum, Czaren jemte Furst Mentschikoff i Friedrichsstadt. Den Svenska hären var numera fullkomligt inspär-rad. Något tvifvel om hvad som derföre borde göras återstod

1) Stenbocks egna ord.

2) General-Major Schommers rapport, dat. Tönningen den 25 Februari. Danska Geh. Archivet.

3) Om man får tro uppgiften uti General-Major Wolffs Journal.

icke för Stenbock. Han sammankallade hastigt ett krigsråd samt yppade der den förtviflade ställningen och härens öronskenliga undergång, om ej Tönningens portar ofördröjligen öppnades. Alla funno sanningen af hans ord. General-Majoren Grefve Brahe, Öfverste Wolfrath och General-Krigskommissarien Malmberg skickades allså tidigt om morgonen den 14 Februari till Geheime-Rådet Baner¹⁾, med bref från Stenbock, deri han enträget begärde, att i kraft af den nyligen slutade traktaten blifva insläppt i fästningen med en del af sitt infanteri. Innan han fullföljde detta sitt beslut, ville han dock för sista gången bjuda fienderna öppet fältslag, ehuru ringa hopp om seger man numera kunde hafva mot en så stor öfvermakt. Till detta ändemål samlade han på Gardinger-hed den 13 Februari 16 bataljoner infanteri, nemligen af Schultz's, Ekeblads, Södermanlands, Östgöta, Helsinge, Elfsborgs, Dals, Westmanlands och Wermlands-Nerikes Regementen, jemte allt tjenstdugligt rytteri²⁾ och artilleriet, och blef der till den 14; men då fienden icke ville anfalla, födan tröt, och alla Generalerne, sammankallade till krigsråd, på det enträgnaste föreställde omöjligheten att vidare qvardröja, alldenstund man kunde blifva afskuren på den s. k. Catinger Damvallen, så anträdde återtåget ånyo rakt ned emot Tönningen. Der hade Geheime-Rådet Baner under tiden mottagit Stenbocks bref och meddelat det till Kommendanten, hvilken genast sammankallade alla officerarne i fästningen, underrättade dem om traktatens lydelse, föreläste dem det omtalade brefvet ifrån den omyndige Hertig Carl Fredrik samt uppmanade dem att lyda detsamma och noggrannt bevara hemligheten, hvartill de alla med ed förbundo sig. Icke desto mindre reste Baner Fältmarskalken till mötes i akt och mening att

1) Stenbocks instruktion till dessa 3 herrar äfvensom hans bref till Baner finnas i Kongl. Danska Geh. Arkivet.

2) Knappast öfverstigande 3,000 hästar.

ännu söka förmå honom dröja, men han råkade honom i full marsch med allt infanteriet, och alla hans föreställningar voro förgäfves, helst fienden nu började förfölja våra vikande med sina lätta trupper och återtåget hotade att upplösa sig i flykt. På de bottenlösa vägarne gick det allt långsammare att fortskaffa artilleriet; hästarne voro kraftlösa och slutligen blefvo 13 kanoner lemnade i sticket samt en krutvagn antänd. En del af Fältmarskalkens egen fält-tross förlorades äfven¹⁾. Lyckligtvis stannade fienden så tidigt, att kanonerna under de följande dagarne genom Wolfs försorg kunde, med undantag af en enda, bringas i säkerhet. Mot eftermiddagen inryckte i Tönningen genom Norderport Fältmarskalken sjelf i spetsen för fyra Regimenten, nemligen Östgöta, Södermanlands, Ekeblads och Schultz's. De öfriga Regimentena erhöilo i sista stund befallning att stanna och taga kvarter jemte rytteriet i Cathrinen-heerde vid Gardinge kyrka samt Oldersee och Cating²⁾. Armeens sjuka förlades närmast omkring staden, så godt utrymmet medgaf. Fältmarskalken lofvade iakttaga all möjlig grannlaghet vid traktatens utförande, och medgaf sålunda bland annat att Kommendanten skulle få bibehålla hela garnisonstjensten äfvensom magasinerna under sitt befäl och öfverinseende. På aftonen samma dag reste han sjelf till Oldersee, men återkom den 16 emot qvällen och begärde fritt tillträde för hela Svenska infanteriet, emedan sådant vore nödvändigt för de vidare rörelser han ämnade anbefalla. Kommendanten, hvilken några timmar förut erhållit en ny tvetydig befallning från Administratoren i Hamburg, protesterade, men fåfångt. Inga invändningar hjälpte, och den 17 visade sig verkligen sex nya Infanteri Regimenten³⁾

¹⁾ Enligt General-Major Wolfs Journal. Enligt Stenbocks egna uppgifter var det blot 10 kanoner.

²⁾ På sistnämnda ställe stod General-Major Patkull med Westgöta-Dals och Helsinge Regimenten.

³⁾ Dals, Wernland-Nerikes, Elfsborgs, Helsinge, Westmanlands och Westgöta-Dals.

utanför portarne; dock, eftersom inga kvarter ännu för dessa hunnit blifva beredda, måste de tillbringa natten under bar himmel i det svåraste regnväder. Besynnerligt nog var detta fallet äfven med rytteriet, som lemnat sina förra kvarter, af hvad rimlig orsak är svårt att fatta; men en oemotståndlig misströstan började gripa alla och ingen trodde sig säker utom fästningens murar. Eljest, så påstod åtminstone Kommendanten i Tönningen, hade man ännu ganska länge kunnat uppehålla sig i de rika Eiderstedtska bondgårdarne. Stenbock åter söker igenom sina underhafvandes rapporter bevisa, att alla förråder voro förtärda eller af garnisonen förut inbragta inom fästningsmurarne ¹⁾. Om morgonen den 18 inryckte infanteriet; kavalleriet deremot förlades så nära omkring fästningen som möjligt, under General-Major Baron Marschalek, som hade sitt kvarter i Tettenbüll och General-Major Grefve Mellin, som låg något närmare fienden. Marschaleks dragoner och Westgöta kavalleri, Marderfelts och Aschebergs dragoner, Bassewitz dragoner och Pommerska samt Bremiska Kavalleri-Regementena och Strömfelts dragoner drogos 2 och 2 tillsammans och erhöillo ett visst trångt begränsadt utrymme att på bästa vis sörja för födan. Äfven Regementena till fot och artilleriet, ehuru de lågo i staden, fingo utom densamma vissa provianterings områden. Men snart blef det slut med födan i de öfverfyllda kvarteren, och alla från Öfverste Bassewitz väntade undsättningar uteblefvo. Denne raske officer hade senast blifvit anfallen af öfverlägsna fiender, när han i spetsen för 170 dragoner återvände från ön Föer, der han indrifvit 5,000 R:dr och 600 tunnor hvete. Hans båtar hade vid ebbtiden råkat på grund och han måste afvakta flodens återkomst för att fortsätta resan till Eiderstedt. Fienden kom, först 100 man stark, blef tillbakaslagen af Bassewitz

¹⁾ General-Major Marschalcks rapporter, bilagda Stenbocks bref till Rådet af den 9 Mars m. fl. Riks Archivet.

dragoner, hvilka gingo i land på sandbankarne dem till mötes, men förstärkte sig och återkommo med dubbel styrka under en Öfverstes befäl. Skottvexlingen blef nu lifligare. När omsider karbinpatronerne tröto, grepo Svenskarne till pistolerna och värjde sig, till dess floden kom, då de räddade sig; men hveteförrådet förlorades¹⁾ och dragonerne återkommo alltså tomhändta till hufvudhären, likasom några dagar förut det i likartad afsigt detacherade Strömfelts Regimente. Alla dessa missräkningar minskade ej åtrån att komma in i fästningen. Också trängdes Regimentena mycket om att ligga den närmast och slutligen lät Stenbock sätta en piket af 200 man under en Regimentsofficer vid Wester-Ravelinen²⁾, för att hindra vidare påträngning. En del af trossen äfvensom de sjuke blefvo insläppte i fästningen. Den förra stängde flerstädes gatorna³⁾. De sednare fyllde både lasarettorna³⁾ och många andra lokaler med febersjuka och förfrusna. Så snart inqvarteringen någorlunda var ordnad, sammankallade Stenbock ånyo alla sina Generaler och Öfverstar samt meddelade dem en ny plan, som han uppgjort för att komma ur den iråkade vådliga belägenheten. Denna plan bestod deruti, att med allt kavalleri och en del af infanteriet, om möjligt beridet, göra ett utfall öfver Eiderfloden till södra stranden emellan Fehr och Lunden, öfverrumpla den Danska posteringen, hvilken under en viss Öfverste Rosenörns befäl 400 man stark stod vid sistnämnda by, derpå uti ilmarscher genomtåga Holstein och, begagnande sig af försprånget, söka hinna öfver Pohlska gränsen. Återstoden af hären skulle jemte artilleriet, trossen och de

1) Hemtadt ur Kern-Krönikan. Finnes ock i en not hos Loenbom.

2) Wolffs Journal.

3) »Die 2 Hospitale wurden mit Krancken angefüllet, wie auch das ledige Torff-Haus. Im Kriegs-Hospital lagen bey 500; im Stadt-Hospital 300 und im Torff-Hause 350. Die übrigen wurden in ledige Ställe und Hauser untergebracht. Es war ein grosses Elend mit dem Gewimmel aller dieser Menschen». Wolffs Journal.

sjuka kvarblifva i fästningen¹⁾. Denna plan syntes vara förtvifflans ingifvelse, men torde möjligtvis kunnat lyckas. Visserligen hade en stor del af den medförda bromaterielen gått förlorad under den senaste veckans återtågsrörelser genom Holsteinska Regeringens ogenhet att ej i tid för de Svenska förråderna öppna fästningens portar, men man hoppades dock att kunna finna pontoner i staden och med deras tillhjälp slå en brygga åtminstone för infanteriet. Hästarne skulle föras öfver på bästa sätt, antingen simmande eller på båtar.

Krigsrådet jakade enhälligt som vanligt och alla sade sig vilja våga det yttersta för att rädda hären. Både Geheime-Rådet Baner och Kommendanten, hvilka redan började ångra att de insläppt Svenskarne i fästningen, understödde äfven på allt sätt förslaget, till hvars utförande förberedelser också genast vidtogos. Öfverste-Löjtnant Cronstedt undersökte stränderna och flodens bredd, hvilken befanns vara ej mindre än 1,100 fot. Af större båtar tjenliga till bropontoner funnos icke mer än 13; af småpråmar och mindre båtar 19, och med dessa medel kunde ej slås längre bro än omkring 637 fot. Alltså återstod 463 fot. I hela fästningen saknades materiel att bygga en flottbrygga af den felande längden. Tagande allt detta i noggrannt öfvervägande äfvensom den starka ebb och flod, som ofta upprörde vågorna i Eiderns mynning och gjorde säkra, dubbla förankringar nödvändiga, fann Cronstedt, lika med alla tillkallade i staden boende skeppare, företaget alldeles överkställbart med de medel, öfver hvilka man egde att förfoga²⁾. Icke desto mindre beslöt Stenbock att våga det, genom att på båtar öfverföra trupperna. Skepparne förbundo sig nemligen att öfversätta 200 hästar i timman, och början gjordes med några sqvadroner af Strömfelts

¹⁾ Riks-Archivet. Bilaga K. till Stenbocks bref till Rådet den 9 Mars.

²⁾ Cronstedts rapport finnes uti Bilagor Litt. L och M till Stenbocks bref till Rådet den 9 Mars 1713 i Riks-Archivet.

Dragon-regemente under Majorerna Brehmer och Waldau jemte en mindre del af Bassewitz's, kl. 7 om aftonen den 19 Februari. Samtidigt företogs också, under Schlippenbachs befäl, öfverskeppningen af 1,500 man fotfolk tillhörande Södermanlands, Nerikes och Wermlands samt Westmanlands Regimenten, hvarmed fortfors hela natten. Manskapet var försedt med skanstyg, för att genast kunna uppkasta bröstvärn och bakom dessa försvara sig till dess flera trupper hunno anlända från Tönningen. Stenbock skulle sjelf stöta till dem och öfverlemna befälet i Tönningen åt General-Major Patkull, såsom äldst, och dernäst General-Major Stackelberg¹⁾). Men alla Svenskarne företog syntes förföljda af olyckan. Medan man under nattens mörker, obemärkt af fienden, arbetade med skeppningen, uppbläste stark vestlig vind, som vållade opåräknad tidsutdrägt. Om morgonen den 20 Februari hade den växt till storm, inga båtar kunde under två hela dagars tid komma från en strand till en annan; de sista transporterne måste återvända, oaktadt man för att lätta båtarne lät hästarne simma bredvid²⁾). Ej nog härmed. Vattnet steg betydligt och öfversvämmade den låga stranden vid Lunden, så att de arma soldaterne stodo i gytjan nära midjan och lupo verklig fara att drunkna. Fienden märkte afsigten med företaget och vann tid att förekomma det. Skyndsamt fullbordade han sin brygga vid Friedrichsstadt och kastade derpå flera tusen man³⁾ öfver åt Lunden till Öfverste Rosenörns understöd. Svenska posteringen anfölls den 21 på förmiddagen; men anfallet möttes oförskräckt af Öfverste Bassewitz i spetsen för två små dragon-skvadroner; fienden tillbakadrefs med förlust af 10 fångar. Som man emellertid kunde förmoda ett nytt anfall, beslöt Stenbock, efter Generalitetets och Öfverstarnes

¹⁾ Danska Geh. Archivet.

²⁾ Loenbom, Stenbocks Lefverne.

³⁾ Deribland Ryska Gardet. Loenbom, Stenbocks Lefverne.

ytterligare hörande ¹⁾), att söka rädda folket tillbaka till fästningen, men uppföra hästarne. Så skedde, och när stormen mot qvällen saktat sig återkom äntligen manskapet öfver floden, med förlust af 1 underofficer och 12 man dödsdjutna, sedan de under två dagar och nätter onödigtvis slitit mycket ondt. Lusten att förstöra hästarne inskränktes tyvärr icke till detacheringen på Eiderns södra strand, utan order gafs samma dag ²⁾) att hela rytteriet skulle marschera till Cating-Stiel och sticka hästarne samt draga sig inåt fästningen. Fältmarskalken söker rättfärdiga denna åtgärd genom hästarnes usla tillstånd ³⁾), hvarigenom de icke skulle varit värda fourageåtgången. Förmodligen var han mer än vanligt förtviflad, i anseende till den otur, som följt det senaste försöket till utfall, och gaf efter för kavalleri-officerarnes föreställningar ⁴⁾), hvilka ej tyckte sig nog hastigt kunna inkomma i fästningen, äfven med de största uppförringar. Emellertid synes han sjelf redan dagen efter hafva ångrat sig, ändrat tankar och gifvit motsatta befallningar, så att 1500 till 1800 hästar ännu räddades, hvilka ställdes under Öfverste Bassewitz's befäl, med en Regimentsofficer från hvarje Kavalleri-Regemente närmast under honom.

Stenbock beordrade Öfversten att med dessa göra ett utfall på norra sidan samt söka forcera passagen åt Friedrichstadt, emedan man antog att fienden dragit sin hufvudstyrka mera söder ut. Men denna enstaka anfallsrörelse, om hvars lämplighet man ej kan undgå att hysa stora tvifvel, misslyckades såsom man kunde förmoda. Fienden mötte vid Reimersbuden, 6,000 man stark, med

1) Danska Geh. Archivet.

2) Wolff säger den 20, samt att på hans förbön 2,000 hästar sedermera blefvo skonade. Uppgifterna i texten äro deremot i öfverensstämmelse med Stenbocks Relation i Danska Geh. Archivet.

3) »De mästa voro gamla odugse, brutna och lama». Stenbocks Relation 1713. Danska Geh. Archivet.

4) Riks-Archivet. Utdrag af Krigsråds-protokollet.

talrika och väl uppställda infanteri-kolonner, och Bassewitz måste vika för öfvermakten. Kavalleristyrkan skickades derföre tillbaka åt Eiderstedtska landet; den ställdes nu under befäl af Öfverste Marschalck, och hvarje karl uppmanades att sörja för sig och hästen »bäst de gitta och kunna», såsom Stenbocks ord falla sig. Undertiden hade de afsutna ryttarne inryckt i fästningen, till ett antal af vid pass 1,200 man; men som trängseln häraf blef stor, utryckte i deras ställe Westgöta-Dals Regemente till Gross-Oldersee. Härmed var emellertid rytteriet att anse som upplöst. En del af hästarne syntes om dagarne kringsläpa sina utmärglade kroppar på vallarna och glacisen¹⁾, andra hade väl blifvit dödade, men ej ordentligt begrafna, så att en olidlig stank snart begynte förpesta luften²⁾. För att afvända denna förfärliga fara utskickade Kommandanten några listidsfångar, hvilka skulle bättre begrafva hästarne samt derför erhöllo god betalning och lindring i sitt ädömda straff. Infanteriets trosshästar voro vid denna tid äfven alla omkomna dels genom människohand, dels genom svält. I alla byar omkring fästningen såg man deras döda kroppar kringströdda på gatorna. Ingen förstod sig på att till mat begagna deras kött, ingen vårdade sig heller om att ordentligt nedgräfvad dem³⁾. En stor mängd trossvagnar hade af brist på dragare måst uppbrännas. Sålunda var, alltifrån den 23 Februari, den lilla Svenska hären, i hvars sköte en hastigt tillväxande misströstan närdes⁴⁾, så att säga fullkomligt blockerad och beröfvad

1) Kommandanten fängade på detta ställe 4 à 500, hvilka gäfvos till i staden inqvarterade ryttare, att med dem begifva sig ut åt kantoneringarne på landet. Wolffs Journal.

2) »Der hästen stalp gräfdes bakom honom en grop så djup att kroppen kunde skylas, men fötterna bundos 2 och 2 ihop, hvaraf fältet blef till åsigt som ett svedje fält». Munecks Journal.

3) Vid Dal-Regementet förrättade en Ljtnant Kempe tjänst som hästslagtare och kallades af soldaterna på spe för »Mordengeln». Munecks Journal.

4) Stenbocks Relation 1713. Danska Geh. Archivet. — — — »Vid de daglige fatiguer som arméen utstått i Pommern i fiohl och denna

all möjlighet att af egna tillgångar skapa utvägar till sin räddning. Om en sådan numera vore tänkbar, kunde den endast ske, antingen genom främmande makters bemedling eller genom åstadkommen oenighet mellan de allierade eller slutligen medelst en stark undsättning ifrån Sverige. Innan vi beskrifva de sista dagarnas händelser af detta olyckliga fälttåg böra vi med några ord omnämna hvad de historiska källorna i förberörde hänseenden hafva att omförmäla.

Konung Carl fortfor, som bekant, att vistas i Turkiet, ännu alltjemt smickrande sig med hoppet om att kunna förmå Porten till krig. I sjelfva verket syntes detta ånyo vara på väg att lyckas i början af år 1713. Rysarne hade brutit emot de besvurna villkoren för freden vid Pruth, i det att de låtit sina trupper fortfarande dels besätta, dels genomtåga Pohlen, och deröfver, äfvensom öfver det bedrägeri som föranledt freden, harmades mången ibland Sultanens omgifning, hvarest Carl lyckats förvärfva beundrande anhängare. Den förrädiske Storzviziren störtades och trupper uppådades till slutet af Mars månad år 1713. Detta gaf troligen anledning till Wellingks flera gånger upprepade påstående i Januari s. a., att Moscoviterne skulle inom högst trenne veckors tid nödgas lemna den förbundna hären, för att användas i Turkiska kriget, samt att man hade vunnet spel, om man blott droge ut på tiden och aflägsnade dem ifrån sin operationsbas¹⁾.

wintern försmälter folket som flugor, de siuka kunna ej medbringas genom daglige marscher och råka, som ty värr ofta händt, fienden i händer; iag kan och bör icke förtiga att så väl Swänsk som Tysk wid så stora och otalige fatiguer tröttna och trögnas, hwilket genom den mångfaldiga desertionen mehr än allt för mycket stadfästes, där en Capiten med 30 gemene på en gång bortlupe, förutan mångfaldige flera under vägen, utur qwarteren och ifrån posteringarna».

1) »Je sais de bonne part, que le Czar a fait dire au Roy de Danemark lorsqu'il lui a demandé sa Cavallerie qu'il n'avoit que trois semaines à perdre, étant obligé de songer à sa défense contre la Porte Ottomane, que si dans ce temps là il ne pouvoit nous livrer

Men det Turkiska fredspartiet tog åter öfverhand. Carls lalsstarrighet förtretade Sultanen. Tartar Khan arbetade i hemlighet för Ryssland och innan kriget utbröt kom olyckligtvis en ny förlikning till stånd. Kalabaliken i Bender den 12 Februari och Svenska Konungens derefter inträffade fångenskap i Demotica förbättrade ingenstädes Sveriges ställning, tvertom utbredde sig snart den ogynnsamma föreställningen i hela Europa, att Carl XII aldrig mera skulle återse sitt land, som vore utan försvar lemnadt till pris åt roflystna grannar.

Frankrike, Sveriges gamla bundsförvandt, som just börjat fredsunderhandlingarna i Utrecht, ville visserligen fortfarande Sverige väl, och Ludvig XIV berättas hafva öppet visat den lifligaste glädje efter underrättelsen om segern vid Gadebusch ¹⁾, men det måste sjelf göra uppoffringar, kunde alltså ej hjälpa andra med väpnad hand.

England och Holland sade sig båda äfvenså benägna att understödja Sverige, såsom hafvande garanterat freden i Traventhal och Holsteins oberoende. De sparade ej på löften till Minister-Residenten Cronström, hvilken ömsom uppehöll sig i Paris, ömsom i London och Haag. Äfven Gyllenberg och Coijet ifrån London och Palmqvist från Haag skrefvo tid efter annan ganska hoppgifvande och uppmuntrande bref. Grefve Wellingk sökte också verkligen, efter bästa förmåga och en tid med hopp om framgång ²⁾, utverka understöd från sjösidan genom Engelska eller Holändska krigsskepp, hvilka kunde konvojera spannmåls-lastade fartyg under neutral flagga till Eiderns mynning.

une bataille, il se retireroit et cesserait (céderait?) au Roy de Dannemark conformément leur alliance ^m (6,000) hommes, de sorte que mon cher Comte, si le Czar s'avise d'entrer en Holstein et que Vous les pourrés chicaner les trois semaines sans batailler, il se retirera à coup seur et Vous aurez bon marché du reste». Dat $\frac{31}{12}$ 1712. Danska Geh. Archivet.

¹⁾ Sparres bref till Stenbock den Januari 1713. Danska Geh. Arch.

²⁾ Wellingks bref till Stenbock, dat. Hamburg den 22 Mars 1713. Danska Geh. Archivet. Meddelas i Bilaga Litt. P.

Med honom förenade sig Holsteinska Regeringen, genom sitt sändebud Von-der-Nath ¹⁾ på det enträgnaste bedjande om Englands bemedling och skydd emot de förbundnes öfvervåld ²⁾. Drottning Anna lofvade sändebuden att skicka Amiral Leake med en flotta till de nordiska farvattnen för att mäkla fred, men det blef vid blotta löftet och vid tomma föreställningar hos den Tyska Riksdagen att skydda Holsteinska husets rätt. Denna likgiltighet eller åtminstone ljumbhet hade snart till följd att Administratorn nödgades söka vinna försoning med Konungen i Danmark. Han gjorde verkligen genom Görtz åtskilliga förslag, icke alla till Sveriges fördel. Görtz lofvade nemligen bl. a. att snart befria Tönningen ifrån Svenskarne, mot det att Administratorn erhöle territorial-garanti; ja, man beskyller honom för ännu mera vidtomfattande planer, ej främmande för thronföljdens ordnande i Sverige till Holsteinska husets förmån. Vare härmed huru som helst, — visst är emellertid att Administratorn ånyo tillskref Kommendanten Wolff, denna gång med en motsatt befallning, nemligen att vid strängt ansvar icke insläppa Svenskarne, äfven om de förvisade det med hans eget medgifvande diktade brevet ifrån den omyndige Hertigen. Lyckligtvis kom Sekreteraren Stambke med detta nya bref för sent, — Stenbock hade redan 2 dagar förut tagit fästningen i besittning; — men det ökade naturligtvis Baners och Wolffs farhågor, ogenhet och åtrå att blifva af med de besvärliga gästerna, och förorsakade de tvenne omförmälta vågade och misslyckade försöken emot Lunden och Reimersbuden, hvilka skedde på dessa herrars uttryckliga yrkande. Från Tyskland

¹⁾ Bilaga Q. Bref från Geh. Rådet Krabbe och Sehestedt till Danska Konungen, dat. Copenhagen den 25 Februari 1713.

²⁾ De allierade, till en början ytterst uppbragta öfver det åt Stenbock erbjödnade skyddet i Tönningen, hotade bränna Gottorp och behandlade Holsteins embetsmän och soldater som fångar. Jemf. Schwed. Fama, XVII Del., sid. 426, m. fl.

var heller ingen hjälp att hoppas, ty Sveriges vänner der voro underlägsne och nedslagne'). Konung Fredrik I af Preussen afled vid 56 års ålder den 26 Februari och efterträddes af sonen Fredrik Wilhelm, men ingen förändring i Preussens tvetydiga politik blef häraf en följd, åtminstone ingen förbättring. Tvertom ökades i första ögonblicket ryktena om krig mot Sverige, och detta oakadt Grefve Wellingk erbjöd att med biskopsstiftet Ermeland, Stade och Elbing m. m. köpa hjälp.

I Pohlen var visserligen en riksdag församlad, der Konung August fick röna starkt motstånd, särdeles för det han bibehöll en stor corps af Sachsiska trupper i landet; men någon grundad förhoppning på en allmännare rörelse till Stanislai förmån fanns icke nu mer än det föregående året. Tvertom hade underrättelserna dels från den nordiska krigsskådeplatsen, dels ifrån Turkiet, märkligt skadat hans sak. Man erfor att han sjelf, förtviflande om dess framgång, rest till Turkiet, der blifvit kallt emottagen af Carl XII samt slutligen, på Ryska och Pohlska sändebudens föreställningar, så godt som hållen i fängsligt förvar af Turkiska Regeringen uti staden Jassy²⁾. Hvarken Czar Peter eller Konung August hade alltså mycket att frukta för andra krig, och de kunde derföre med oförminskad kraft fullfölja fälttåget i Holstein. Redan inman slutet af Januari anlände åtskilliga Ryska förstärkningar till hufvudhären af både infanteri och artilleri samt kossacker, hvilkas marsch blifvit påskyndad af den till Petersburg återvändande Czarinnan. Andra Ryska trupper fortsatte

¹⁾ Meklenburg och Sachsen-Gotha voro de som längst visade sig vänlige.

²⁾ Den honom medföljande General-Löjtnant Taube blef icke en gång mottagen, utan i ett bref, dat. Bender den 3 Januari 1713 (g. st.²) befaller Konung Carl honom ofördröjligen återvända till Stettin och der afvakta vidare order. Han återkom dit, förmodligen försedd med Turkiskt pass, de sista dagarna af Februari månad. Danska Geh. Archivet.

blokaden af såväl Stettin som Stralsund ¹⁾). Danska hären förstärktes och en Dansk fregatt-eskader tillspärrade alldeles Eiderflodens mynning, afvisande eller uppbringande flera till Tönningen bestämde för Svenska kronans räkning befraktade fartyg ²⁾).

Af dessa korta antydningar om den allmänna ställningen i Europa bör man åtminstone kunna klart inse, det Sverige hade ingen rätt verksam hjälp att hoppas, hvarken genom bistånd af någon främmande makt eller genom oenighet mellan dess fiender.

Var då väl sannolikheten större att erhålla undsättning ifrån hemlandet? Vi hafva i det föregående sett, hvilka ansträngningar fordrades i och för rustandet af den stora transporten 1712 samt huru svårigheterna, ökade genom oenighet och partisinne i sjelfva Regeringens sköte, besegrades blott genom en enda mans kraftiga vilja. Denne man, målet för afund hos mången af de maktägande, var nu fjerran, var olycklig och i behof af hjälp; men den varma och trofasta vänskap, som i nöden rätt pröfvas, den fanns icke. De senare transporterne, på hvilka Stenbock i det längsta hoppades och för hvilkas skull han följde kusten under sina rörelser närmast före och efter slaget vid Gadebuseh, kommo aldrig öfver Östersjön. En ihärdig motgång förföljde alla undsättnings företag till sjös. Något kavalleri fanns väl i landet samt ungefär 10,000 man fotfolk, spridda kring gränserna, men för att Tönningen verksamt skulle kunna undsättas borde dessa kunna sammandragas och inskeppas i Göteborg. Blott några halfrustade fregatter lågo der; hufvudflottan hade borttagit deras besättningar. För att samla tillräckliga transportmedel skulle örlogsflottan första vårdag gått igenom

¹⁾ Dessa uppgifter finnas i åtskilliga brefsamlingar uti Danska Geh. Archivet.

²⁾ Görtz säger sig med egna ögon hafva sett två fregatter och några mindre fartyg. Till dessas förstärkning väntades dagligen ett 50-kanonskepp.

Sundet, konvojerande transportfartygen från Carlshamn, men Danskarne rustade starkt för att hindra detta. Alla deras disponibla krigsfartyg dels utlades på Köpenhamns yttre redd, dels sändes i Kattegatt för att iakttaga Göteborgs skärgård¹⁾. Det Svenska Rådet lät visserligen, efter mottagandet af Stenbocks bref i början af Mars, begynda rusta några fartyg i Göteborg, men ändamålet dermed var troligen snarare att söka upphäfva blokaden, än öfverföra trupper och förråder, och af brist på penningar — såsom det åtminstone föregafs — lemnades snart hela planen. Onekligen var folkbristen stor²⁾ och landet, som började tröttna på det långvariga kriget, blef ej heller af de senare underrättelserna från fastlandet just särdeles uppmuntrad till förnyade ansträngningar. De år 1713 utfallande skatter och gärder voro, såsom vi erinra oss, till stor del redan i förskott uppburna, och att låna penningar var nästan omöjligt. Konungen skickade särskilda underhandlare till Hamburg, hvilka skulle upplåna penningar, lika godt för hvilken ränta³⁾; men oaktadt Wellingk bistod dessa med råd och dåd lyckades man ej få stora summor.

Stenbocks bref till hemlandet, hans böner om snar undsättning rönste ej det behjertande som varit önskligt. Man ansåg honom till spillo gifven, det blef honom klart. Han beslöt derföre den 23 Februari att skicka en af sina högre officerare General-Major Schommer⁴⁾ till Konungen med underrättelse om de senaste krigshändelserna, klagan öfver sin nöd, rättfärdigande af sina åtgärder och anropande om snar hjälp, i fall han skulle kunna räddas. Schommer lyckades verkligen något senare att smyga sig förbi

1) Danska Geh. Archivet.

2) Särdeles i vissa trakter, såsom i Småland, Wermland och Westmanland, der t. ex. enligt Landshöfdingen Baron Fahlströms uppgift år 1712 ej voro mera än knapt 9,000 munkön af alla klasser och åldrar.

3) Det erbjöds till och med 14 %. Danska Geh. Archivet.

4) Danska Geh. Archivet.

de fiendtliga linierna, men innan hans sändning till Konungen kunde bära frukter hade Tönningens kapitulation länge sedan skett och hären var i fångenskap. Fältmarskalken hade tänkt samtidigt afsända Brahe till Rådet i Stockholm med enahanda uppdrag som Schomimers, men Brahes resa hindrades. Något senare skickade han med större lycka General-Major Stackelberg¹⁾. Ännu en utväg försökte han, ehuru motbjudande den för honom var. Kongl. Rådet Grefve Wellingk var egentliga upphofsmanen till hans tåg åt Holstein, Altonas brand, Holsteins brandskattande, och hade förnyade gånger invaggat honom i ouppfyllda förhoppningar, än att Konungen vore på hemvägen, än att han skulle få understöd af förråder, än att fienderne säkert ej skulle följa honom i spåren med samlad makt²⁾. Han hade lättare att brevexla med hemmet, han förmådde kanske mera genom sin ställning som Konungens sändebud; man borde söka beveka honom. Men Stenbock brukade troligen ej de tjenligaste medlen att stämna den stolte, herrsklystne mannen till sin fördel. Han lät tvertom stundom nog tydligt förstå, att han trodde Wellingk i viss grad vållande till hans olycka, att han önskade hellre hafva stupat o. s. v., och detta allt förbittrade snart brevexlingen, utan att ändamålet befordrades. Wellingk fann sig djupt sårad; kauhända hade han icke heller alldeles rent samvete. Det vill synas som han underhand svärtat Stenbock hos Konung Carl, och att han efter kapitulationen ej gjorde sig mycket angelägen att Stenbock skulle blifva fri. Men utom detta och hans otvifvelaktiga skuld till Altonas brand, måste den opartiske häfdaforskaren dock erkänna att han sökte göra sitt bästa att skaffa hjälp och att Stenbock ofta var öfverdrifvet misstänksam³⁾. Då han såg att

1) Bref till Rådet, dat. Tönningen den 4 Mars. Riks Arch.

2) Danska Geh. Arch. Wellingks bref till Stenbock den 22, 24, 27 Jan; 1, 18 Febr. 1713.

3) »Man har gifvit mig en förmyndare W., som förföljer mig». —
»Om jag aldrig följt Wellingks förbannade råd, så hade jag om-

af främmande regeringars direkta medverkan intet var att hoppas, sökte han slutligen utverka tillstånd att i deras hamnar få utrusta kapare. Frankrike ingick beredvilligt härpå. Cronström reste verkligen till Havre på våren, men penningar tröto och innan saken kom till utförande var det redan för sent.

Det anförda må vara nog att visa huru Stenbock var fullkomligt öfverlemnad åt sig sjelf och sina dagligen alltmera medtagna hjälpkällor. Hans undergång var numera icke tvifvelaktig. Den kunde fördröjas, så länge lifsmedlen räckte och truppens svigtande krigstukt kunde upprätthållas, men den kunde ej undvikas. Så synes Czaren äfven hafva uppfattat förhållandet, emedan han i början af Mars lemnade armeen för att resa hemåt, dock först sedan han på det högtidligaste förnyat förbundet med Konungen af Danmark och lofvat ej nedlägga vapen förr än Tönningen fallit. Sådana voro de förhållningsorder han lemnade Furst Mentschikoff, hvilken jemte de Ryska trupper, han egde under sitt befäl, ställdes till Danska Konungens förfogande.

Den 23 utdelade Fältmarskalken sjelf första gången fälttrop och lösen i fästningen och såväl de Svenska som Holsteinska trupperne gjorde gemensam vakttjänst. Jemte Öfverste Wolff förordnades General-Majoren Grefve Ascheberg till Kommendant för de Svenska trupperna i garnisonen. Nya stränga order utdelades i afseende på hushållning med provianten, förmalning, bakning och brygd, eldens vårdande och de dödas begrafvande, hvilken sednare omsorg tyvärr dagligen blef allt mera trägen. Den hertigligen Kommendanten motsatte sig alltjemt all inventering af magasinerna, till Stenbocks stora förtret; men i stället för att genom tvång komma ur den odrägligen ovissheten

drog Stenbock allt för länge ut på tiden ¹⁾. Först 10 dagar innan han gaf sig fann han för godt att med våld göra undersökning i de furstliga förrådshusen. Trupperne erhöilo följande larmplatser sig tilldelade ²⁾.

Infanteriet.

Södermanlands Reg:te	Bastion	Dithmarschen.
Dal d:o	—	Eyderstett.
Östgöta d:o	—	Christian Albrecht.
Helsinge d:o	—	Sophia Amalia.
Elfsborgs d:o	—	Fredrika Amalia.
Westgöta-Dals d:o . . .	—	Christian August.
Wermlands d:o	—	Fredrik.
Nerikes-Wermlands d:o	—	August Fredrik.
Schultz's d:o	—	Maria Elisabeth.
Ekeblads d:o	—	Königstein.

Furstliga Holsteinska.

Wellingska bataljonen	Bastion	Söder-Port.
Lif-Reg:tet, 2 komp:r	Hornverket.	
d:o 4 d:o	vid	Öster Port.
d:o 2 d:o	vid	Norr Port.
d:o 4 d:o	vid	Vester Port.

Kavalleriet.

Westgöta Reg:te . .	På Michael Thomsens land.
Aschebergs d:o	Mellan Söderqvarn och Slussen.
Brehmiska d:o	Vid nya Torffhuset.
Pommerska d:o	På Garnisons kyrkogården.
Strömfelts Drag. d:o	Nedanf. bastion Fredrika Amalia.
Marschaleks d:o	Vid Stenslussen.
Marderfelts d:o	Nedanföre bastion Fredrik.
Bassewitz d:o	I vestra ravelinen.

¹⁾ Detta förklarar olikheten i hans många uppgifter om huru länge lifsförnödenheterna skulle räcka.

²⁾ Wolffs Journal.

Af samtliga Regimentena till fot kommenderades i tur piketer, under befäl af regements-officerare, till contrescarpen. Dessa piketers styrka utgjordes i början af sammanlagdt omkring 2,000 man, men under belägringens senare veckor måste desamma till antal minskas, på grund af den stora sjukligheten. De afsutna dragonerne och rytterne deltog sannolikt i sin tur i denna tjenstgöring. Af de beridna kommenderades t. v. hvarje natt 1 Regements-officerare, 2 Kaptener, 3 subalterner, nödigt underbefäl och 250 man till piket i contrescarpen.

Om man får tro General-Major Wolffs flerstädes förekommande antydningar, så blef krigslydnadens band inom den hårdt bepröfvade Svenska hären mer och mer försvagadt, så att befälet ej alltid rättade sig efter gifna föreskrifter, såsom t. ex. i frågan om antalet hästar, som skulle vara hvar och en medgifvet¹⁾, samt att med de från kantonerings kvarteren hemtade förråder mycket illa hushållades. Stenbock å sin sida beskyller Kommendanten för partiskhet och oduglighet²⁾, och säger att hvarken denne sjelf eller dess underhafvande gjorde något för att lätta Stenbocks och hans soldaters svåra bekymmer. Emellertid måste han dock medgifva att missnöje och rymningar inrotat sig bland de värfvade Regimentena och att äfven hos de Svenska indelta trupperna rådde en nedstämming och liknöjdhet, som hotade att utbryta i högljudt knot och trots emot gifna order. Den dåliga kosten, som undergräfvade manskapets helsa, ökade dagligen farhågan för

1) Wolff uppgifver t. ex., bl. a., att i Tönningen skulle den 4 Mars funnits ej mindre än 1,068 officershästar, de flesta i strid mot gifna order; samt att alla, som kunde, begynte tänka på att sätta dels sina personer, dels sina tillhörigheter i säkerhet. På Danska eller Ryska pass gick sålunda dagligen mycket ur fästningen, utan att nogare visiteras, än att ett tredubbel antal af uppgifna vagnar och personer verkligen passerade.

2) Han talar flerstädes i sina relationer om den »dumme» Wolff o. s. v.

myteri¹⁾). Det är svårt att numera afgöra hvad som i dessa olika uppgifter är öfverdrifvet eller icke; men så mycket synes, att hären led stor nöd och att andan derinom numera ej var densamma som några månader förut, då befäl och trupp med frimodighet gingo döden till mötes på Wackenstedts blodbestänkta höjder.

Det må tillåtas oss att här nedan meddela åtskilliga ur officiella källor hemtade uppgifter dels om sjukligheten till olika tider, dels om förråden i de hertigligena magasinerna.

Redan den 3 Mars hade den furstliga garnisonen 366 sjuka på 1,562 man. Af dessa stodo vid Lif-Regementet 250, vid Wellingska bataljonen 86 och vid artilleriet 30²⁾). Man kan antaga, att detta antal nära nog fördubblades före kapitulationen, så att då knappast 1,000 man stridbara funnos. Af hela Svenska infanteriet, nära 9,000 man starkt, uppgifves den 1 April icke mer än 1,500 hafva varit i stånd att uthärda ett nytt fälttåg³⁾). Detta skall ock varit förnämsta orsaken hvarföre försvaret allt mera förlamades. Tre veckor senare hade sjukligheten så tilltagit, att af både Helsing och Dal-Regementena knappast en enda man kunde göra vakttjensten⁴⁾). Vid utmarschen, då allt som kunde släpa sig fram medföljde, kvarstannade dock ej mindre än 2,941 sjuka. Sjukligheten

¹⁾ »— — — Blef ock misären i fästningen desto större, ja så stor att jag den aldrig kan beskrifva, och hörde man öfverljudt officer som soldat efter brödet vinsla, som de det ofta ej i 6 dygn åtnjutit, till förtigandes, att ej annat var att tillgå än ruttet vatten och syrup, som folket blandade sig till största förderf att läska med; intet medel var att bringa soldaten till hästkötts ätande, ithub han intet bröd eller salt dertill hafva kunde». Stenbocks öppna bref till sina stridskamrater, dat. Köpenhamn den 6 (n. st.) December 1713.

²⁾ Wolffs Journal. Enligt en annan deri förekommande uppgift var antalet under året till den 3 Juni af döde 333 och af deserterade 120 man hertigligena soldater.

³⁾ Bilaga R. Görtz's Pflichtmässiger, wahrhafter Bericht von dem Zustande der Sachen in Tönningen. Chifferbref. Riks Archivet.

⁴⁾ Wolffs Journal.

utbredde sig så småningom äfven i staden och skördade många offer bland borgerskapet och öfriga innevånare. Af soldaterna dogo minst 20 à 30 dagligen, af innevånarne 10 à 12¹⁾). Enligt sådan beräkningsgrund skulle under tiden emellan den 20 Februari och 20 Maj, eller 99 dagar, 2,250 man dödt af hären, deribland naturligtvis de fleste Svenskar, och omkring 900 innevånare. Om detta ock är något högt beräknadt, ser man likväl att dödligheten var betydlig²⁾). Kistor fattades och åtskilliga nya begravningsplatser måste upplåtas.

Förråderne i Tönningen voro icke små³⁾), men kunde naturligtvis icke länge förslå till en hel krigshär, hvilken jemte stadens innebyggare gjorde antalet kostnjudande under de första två månaderna till öfver 15,700 personer och senare, då alla kantoneringar måste öfvergifvas, mer än 19,000⁴⁾). Görtz beräknade att de 8,200 tunnor råg, som funnos kvar dels i furstliga dels i enskildta magasin vid slutet af Mars, kunde med sparsamhet räcka till inemot halfva Juni, »om mera omsorg och bättre ordning än hittills iakttagas och Gud bevarar qvarnar — vid förestående bombardement»⁴⁾). Med andra proviantartiklar var det slut omkring början af Maj, och på somligt, såsom tobak, bränvin, medikamenter, grönsaker och kryddor, led man i April månad redan brist. Af bränsle fanns vid slutet af April 400 Fuder torf, hvilket knapt räckte en månad längre, emedan åtgången under April hade varit

1) Se Bilagan R.

2) Uppgiften i General-Major Wolffs Journal, att hela antalet döde varit 300, beror tydligen på en misskrifning.

3) Uppgiften i Wolffs Journal, att der funnos ifrån början 90,200 tunnor råg måste dock bero på ett misstag, hvilket vid jämförelse dels med Bilagan R, dels med andra uppgifter i samma journal, lätt faller i ögonen.

4) Den sista April voro blott 1,900 tunnor för Svenskarnes räkning kvar, sedan för hertigligna garnisonen 4 månaders förråd var afdeladt. Wolffs Journal.

700 Fuder. Vatten fanns icke tillräckligt; det som fanns var knappast drickbart ¹⁾, och förorsakade sjukdomar. Fodret räckte någorlunda, så länge en större del af hästarne ännu kunde hållas utom fästningen, men sedan tog dermed snart alldeles slut. En del af hästarne sökte sin föda på val-larne och glacisen, der gräset knapt börjat växa, samt gjorde mycken skada på dem, hvarföre sådant förhindrades.

För att någorlunda tillfredsställa det lägre befälet och gemenskapen, borde solden åtminstone hafva utbetalts ordentligt; men dermed tredskades äfven ifrån de Holsteinska myndigheternas sida, hvilket var så mycket mera att beklaga som dyrheten i staden betydligt tilltog. Slutligen skaffade Wellingk vaxlar på en del af de 50,000 R:dr, han genom Cronström lyckats upplåna i Paris af en viss Baron Hoggers). Med dessa, lydande på ett belopp af sammanlagdt 23,000 R:dr, lyckades Stenbock sent omsider att utfå reda penningar af Fästnings-kommandanten ³⁾, hvarmed knektarne för ögonblicket förnöjdes och de mest trängande behofven kunde afhjelpas. Men man finner lätt, att en så liten summa ej förslog långt. I slutet af April begärde alltså Stenbock ytterligare 50,000 R:dr af Kommandanten, men oakadt han genom Wellingk utverkat Administratorsns förmliga tillstånd till utbetalningen, nekade Kommandanten dock dertill, under förevändning att han a sin sida dertill ej hade bestämda, officiella order. På förnyad begäran erhöles slutligen den 6 Maj 5,000 R:dr, men blott till låns af stadens kassor ⁴⁾. Ett belopp af 6,000 R:dr läser Kommandanten ytterligare, enligt några

¹⁾ Munks Journal.

²⁾ I ett bref till Konungen af den 1 Januari 1714 uppgifver Wellingk, att han måste betala 6 % ränta samt ej mindre än 53 % i guld-agio, utom andra omkostnader, belöpande sig till 3 å 4 %, så att han icke lyftade mera än 38,345 R:dr 15 sk. Banko.

³⁾ Wolffs Journal och Stenbocks bref till Kommandanten, dat. den 26 April. Danska Geh. Archivet.

⁴⁾ Wolffs Journal.

uppgifter, blifvit tvingad medgifva under loppet af dagarne näst före kapitulationen; men största delen af denna summa kunde numera ej till annat behof användas, än till en liten underhållshjelp under fångenskapen åt de mest nödställda ibland krigsfolket. Med April månads början förmerkades utsigterne och stegrades misströstan, ju mera hoppet förbleknade om hjälp i nöden. Fältmarskalken, själf förtviflande, sökte dock ännu i det längsta att hålla modet uppe hos sin omgifning, särdeles som fienden under hela Mars månad knappast rörde sig framåt. Han lät förbättra fästningsverken, anlägga flera nya batterier och retranchementen samt oroade allt emellanåt fienden genom skärmytslingar och mindre utfall. Frestelsen att gifva vika för det oblida ödets kraf kom deremot ifrån ett håll, som torde förefalla den ytlige betraktaren oväntadt, men för den som gjort sig förtrogen med hvad under den senaste månaden tilldragit sig och de skiftningar i den politiska ställningen i allmänhet, vi i det föregående korteligen antydt, icke bör vara det. Vi mena den Holsteinska Regeringen och Geheime-Rådet Baron v. Görtz såsom dess ombud. Han kom första gången till Tönningen den 30 Mars¹⁾ utan att vara anmäld och så godt som smygande in igenom Vesterport. Olyckan kom i hans spår.

Görtz's första underhandling med Stenbock egde rum under de båda första dagarna af April månad. Han frågade Fältmarskalken om denne trodde sig kunna hålla ut till Juni månads utgång eller längre, i hvilket fall man kunde säkert hoppas på hjälp²⁾, men rådde honom i annat fall att söka förskaffa sig ett förmånligt ackord med fienden, uttåga med sidogevär och bagage, samt inom sex

¹⁾ »S. Ex. (kam) durch das Wester-Thor an, und weil der Capitain am Wester-Thor ohne Sr Excell. des Herrn Feltmarskals ordre denselben ein passiren lassen, ward er in Arrest genommen». Wolff's Journal.

²⁾ Hvarifrån, det fann Görtz icke för godt att uppgifva.

veckor derefter åter vara i Sverige, redo till fosterlandets tjenst. Han erbjöd från Holsteinska Regeringens sida all hjälp dertill. Förslaget var icke att obetingadt förkasta, men Fältmarskalken ville gå ut med alla sina dyrt förvärfvade trofeer och ej lemna kanonerna till fienden; och så ville naturligtvis äfven det af honom rådfrågade, i hast sammankallade krigsrådet. Görtz for således denna gång tillbaka med oförrättadt ärende, men det dröjde ej mera än en vecka förr än han återkom och förnyade sitt förslag. Han hade talat med Konungen af Danmark, hvilken sades medgifva, att trofeerna finge medtagas, men icke öfver- och undergevär, hästar och kanoner. Häröfver blef nu i ett nytt krigsråd¹⁾ öfverlagdt och beslutadt, att man borde inlåta sig i underhandlingar med de belägrande, men söka erhålla bättre vilkor och framför allt åtminstone halfva Regimentena beväpnade vid utmarschen. Ehuru Baron Görtz ej gaf stora förhoppningar om detta vilkors uppfyllande, afreste han dock, redan innan krigsrådets ändtliga beslut blifvit fattadt, för att inleda underhandlingarne och söka förmå kommissarier ifrån de förbundnes högvarter att möta våra vid den lilla byn Simonsberg. Dit begäfvos sig, enligt Stenbocks befallning, den 13 April General-Majorerne G. Patkull och Grefve Mellin, Öfverstarne Baron Strömfelt och Svanlod samt Auditören Hahn²⁾. De återkommo den 15, sedan de på de anbefallda grunderna fäfängt underhandlat med Danska kommissarierna, hvilka blott ville medgifva 12 gevär på Regimente, under det Svenskarne begärde först att hälften, sedan att åtminstone tredjedelen af Regimentena skulle få utrycka med fullt gevär.

Fienden började efter detta misslyckade bemedlingsförsök göra mera alfvar af belägringen, och detta med så

1) Bilaga Litt. S. Krigsrådets protokoller under April och Maj månader. Danska Geh. Archivet.

2) Danska Geh. Archivet.

mycken större trygghet, som han fullkomligt kände tillståndet inom fästningen och missmodet ibland trupperna, dels genom uppsnappade bref, dels genom förafskedade officerares ¹⁾ och desertörers berättelser. Det synes troligt att Görtz ej heller noggrannt iakttagit den tystnad som vederbordt.

Den 27 April närmade sig en öfverlägsen styrka på flera kolonner öfver Garding, Cotzebüll och Cating vår postering vid Gross Oldersee ²⁾. Denna var visserligen ganska väl förskansad, men föranläts likväl snart att draga sig undan, för att undgå öfverflygling, och inryckte samma dag i staden. Kavalleriet afsadlade utanför Vesterport och släppte hästarne lösa, hvilket naturligtvis hade till följd att de fleste blefvo fiendens byte inom få dagar ³⁾. Befålet insmugglade till stor del sina hästar, så att det förut varande antalet ökades med omkring 100 och foderbristen i samma förhållande. Alla gårdar och trädgårdar voro uppfyllda af dem. De hästar som sökte föda på vallarne blefvo genast tagne i beslag af Kommendanten, utledde genom porten och der lössläppte; återstoden närde sig af det småningom uppspirande gräset ⁴⁾.

Man kunde nu frukta ett bombardement hvarje dag, hvarje timma, ty fienden gjorde starka förberedelser till anläggande af batterier och förde dagligen på Eiderfloden hela pråmlaster med mörsare, bomber, eldkulor och krut

1) Jemför Wolfs Journal.

2) Loenbom uppgifver fiendens styrka till 3,000 man Dansk rytteri under General-Löjtnant Devitz, 14 bataljoner Dansk och Sachsiskt fotfolk under General-Löjtnant Hohendorff med artilleri och efter dem 2,000 man Sachsiskt rytteri under General-Löjtnant Bauditz och Prinsen af Weissenfels.

3) Mellan 2 och 3,000 hästar sågos ifrån vallen den första dagen löpande af och an på de magra ängarne. Soldaterne smögo sig då och då ut för att fånga några, med hvilka en sorglig byteshandel bedrefs. För ett stycke tobak eller ett glas brännvin lærer en häst blifvit såld, om man får tro Kommendantens uppgifter.

4) Wolfs Journal.

ifrån tygförråden i Rendsburg fram till trakten af Tettensbüll. Vid Lunden förskansade sig 7,000 Ryssar. Prins Mentschikoff med en större styrka af Ryska och Sachsiska trupper stod sjelf framför Hoyersworth. Inom fästningen vidtogos till farans afvärjande alla nödiga förberedelser. Staden indelades i 7 kvarter, hvartdera ställdt under en Öfverstes eller Regements-officers uppsigt. Manskap fördelades dels till eldsläckning¹⁾ i husen, dels till verkens försvar. Borgarne blefvo äfven anbefallda att i den förstnämnda omsorgen deltaga.

De förbundne började första parallellen natten mellan den 3 och 4 Maj och hade den fullbordad till den 5, då de begynte uppkasta batterier, ehuru Fältmarskalken lät, ej utan verkan, beskjuta dessa med geschwinda skott från 4 små kanoner. Det lyckades Ryssarne att emot aftonen anlägga tvenne redouter, den ena nära ett förstördt hus kalladt Kreutz-Haus, den andra midt emot östra ravelinen. Danskarne uppkastade ett verk midt emot bastionen Fredrika Amalia bakom vägen åt Ellswort. Tva mörsaregropar, hvardera med 12 mörsare bestyckad, gräfdes mellan de 3 redouterna²⁾. Elden öppnades mot dem från fästningsverken, men blef aldrig särdeles liflig; åtminstone träffades icke mera än 9 man på 5 dagars tid³⁾, oaktadt afståndet var föga mer än 1,000 alnar.

Underhandlingarne hade emellertid blifvit utan afbrott fortsatta och krigsrådet varit så godt som permanent under hela månaden. Den 16 April uppträdde Görtz med ett längre anförande inför de församlade Generalerna, talade länge och väl, först om slägts- och vänskapsförhållandena emellan Svenska och Holsteinska hofven; vidare om de svikna förhoppningarna att erhålla hjälp ifrån både det

1) Förmodligen i första rummet det afsutna rytteriet.

2) Wolffs Journal.

3) Bilaga T. Bref från General Scholten till Geheime-Råderna, den 9. 10 och 17 Maj 1713. Danska Geh. Archivet.

ena och andra hållet: om nöden i fästningen och dess förestående bombardement, samt uppmanade slutligen krigsrådet att ej längre dröja med besluts fattande, på det man framför allt måtte åt Sveriges krona rädda en så dyrbar här o. s. v. Alla närvarande tyktes instämma, ehuru icke utan tvekan, emedan nyss öfver Hamburg ganska stränga bref ifrån Konungen ankommit, i hvilka han, med anledning af underrättelsen om stilleståndsförhandlingarne under October och November månader 1712, ytttrade sig i särdeles stränga ordalag om allt slags underhandlande med fienden ¹⁾. En copia af ett ibland brefven medföljde, särskildt ställdt till hela härens generalitet, och, så som man lätt kan förstå, gjorde dess uppläsande djupt intryck. Men nöden hade ingen lag. De strängaste befallningar förlorade sin udd emot ödets »tredubbla koppar» och hos det modfälda befälet kunde de endast till en tid förlänga tveksamheten, hvilket i sjelfva verket kanske var en ny olycka, emedan goda vilkor måste blifva allt svårare att erhålla af den segrande fienden. Man hade väntat svar ifrån Wellingk med hans råd om hvad som i denna nödens stund borde göras, men till Stenbocks harm ²⁾ kom intet sådant, endast mundtlig underrättelse, att den sluge mannen bestämdt nekade yttra sig i en fråga »så uteslutande militärisk», såsom hans ord lära fallit ³⁾. I betraktande häraf måste man sjelf afgöra saken

1) Bref från Konung Carl, dat. Bender den 2, 14 och 17 Dec. 1712. De innehålla bl. a.: »För denna gång ville Konungen icke vidare tillräkna honom ett sådant steg, som icke har sin grund i ond vilja». — »Han skall för framtiden alldeles undvika samtal och förhandlingar med fiendtliga Generalitetet och afhålla sig ifrån vidlyftig brefvexling med främmande hof; han skall endast sysselsätta sig med krigets förande, och hänskjuta statsaker till Svenska ministrarne». Danska Geh. Archivet.

2) Ett af Stenbock begärdt möte hade redan förut blifvit tvärt afslaget. Han beklagade sig också bittert öfver Wellingks likgiltighet. Se bl. a. ett bref, dat. 26 April, i Danska Geh. Archivet.

3) Jemför bref från Görtz till Stenbock den 16 April 1713. Danska Geh. Archivet.

och kom till det beslut, att hellre fortsätta underhandlingarne, än inom fästningens murar afbida den fullkomliga undergången af en här, som ännu kunde bevaras åt fosterlandet till framtida viktiga värf. Men att fortsätta underhandlingarne var ej detsamma som att avsluta dem. Hade man ej fäst sig vid detaljerna af kapitulationsvilkoren, så hade måhända hären ännu kunnat blifva räddad. Nu förflöt dag efter dag, fienderne ryckte allt närmare, hoppet försvann i bredd med det mer och mer uttömda matförrådet. Görtz's handlingssätt började äfven allt mera blifva tvetydigt. Han hade hemliga samtal med Menschikoff och Flemming, och Stenbock påstår att han diktat goda nyheter ifrån Orienten, för att derigenom falskeligen förmå de belägrade att hålla ut och sedan kunna två sina händer. Huruvida detta allt är sannt, våge vi ej afgöra; visst är i alla fall att han gjorde sig misstrodd hos alla parterna, icke minst hos Konungen af Danmark, och att han ofta beträddes med motsägelser, dem icke ens hans särdeles svåra ställning såsom medlare alltid kunna rättfärdiga. Slutligen drog sig den försigtige diplomaten ur spelet, reste till Hamburg och lät icke vidare annat än indirekt¹⁾ höra af sig, förr än de sista dagarne näst före Tönningens öfvergång.

Låtom oss så vidt möjligt fortskynda den smärtsamma berättelsen om dessa olycksdagens tilldragelser. Maj månad inbröt. Den 1 lät Stenbock med våld inventera de hertigligena förråden och fann dem, såsom man kunde vänta, ganska medtagna. Af råg funnos nemligen blott 616 t:r, mjöl 115 t:r, hvete 684 t:r, korn 415 t:r, hafre 120 t:r, kött 5,989 α , fläsk 2,620 α , smör 133 α , öl 5 t:r,

¹⁾ Genom Sekreteraren Stambke skall han hafva skrivit till Stenbock, att sedan nu denne underhandlade på egen hand, drog han tillbaka alla sina förut gifna löften, utfästa handräckningar och förskott. (Loenbom).

bränvin 9 k:r o. s. v.¹⁾. Somliga proviantslag voro alltså nästan slut, andra skulle knappt räcka till den började månadens utgång, äfven om intet lemnades till Holsteinska garnisonen och de stackars innevånarne. Krigsrådet, hvarest än en gång frågan om ett förtvifladt utfall med allt friskt manskap i armeen förekom, afrådade det enhälligt, såsom »impracticable» och ledande endast till onödig manspillan. Särskildt hade Cronstedt, hvars omdöme Stenbock mycket högt uppskattade, till honom ingifvit ett memorial, hvori han ådagalade huruledes just en snar och och hederlig kapitulation vore bästa sättet att motsvara Konung Carls önskningsar och tillvarataga hans bästa samt enda medlet att en gång framdeles bereda sig väg till Pohlen. I den olycklige Fältherrens själ mognade alltså nu omsider det fasta beslut, att med undergifvenhet böja sig under nödvändighetens lag; att, försakande sin egen ära inför menniskor, blott lyda pligtens bud och söka rädda sina oskyldigt lidande vapenbröder. För att om möjligt rättfärdiga detta steg inför Konungen eller åtminstone mildra dess vrede, hade han redan under de sista dagarne af April affärdat Öfverste Bassewitz till Turkiet (med vidlyftiga bref²⁾), hvilka fullständigt redogjorde för den förtviflade ställningen och omöjligheten att rädda hären från undergång annorlunda, än genom skyndsamt underhandling. Tillika skulle Bassewitz söka motarbeta de förhatliga insinuationer och rykten om Stenbock, som både Svenskar och Holsteinare, dels ibland Konungens omgifning, dels ibland dessas korrespondenter, ty värr icke utan all påföljd, sedan någon tid hade utspriddt. Bassewitz skulle taga vägen öfver Hamburg och meddela sig med Wellingk, som numera, sedan det var för sent, ånyo började föra allt högre språk

¹⁾ Qvarnarne voro otillräcklige att fylla det dagliga behofvet. Bagarne hotade att vid första tecken till bombardement hålla sig undan och fly. Generalernas yttrande den 13 Maj. Danska Geh. Archivet.

²⁾ Danska Geh. Archivet.

och bedyra, det han hellre såge hela Svenska armeens undergång än Tönningens fall¹⁾). Stenbock skulle hafva önskat att till Stockholm samtidigt sända ett pålitligt sändebud, men det för Krigskommissarien Malmberg i sådant ändamål begärda pass blef icke beviljadt å de Danska myndigheternas sida. Af misstroende till Görtz ville man nemligen i Konung Fredriks högqvarter på några dagar ej höra talas om billiga kapitulationsvilkor²⁾). Stenbock beslöt derföre att sjelf påskynda afgörandet. Genom Öfversten Baron Strömfelt, i och för detta ärende skickad till Husum, begärdes och lofvades honom ett personligt möte med nyssnämnde Konung. På god tro reste Stenbock till Oldensworth den 8 Maj, åtföljd af General-Majorerne Patkull och Mellin samt Öfverstarne C. Wolffradh, Strömfelt, Svanlod och Falkenberg, men den Danske monarken uteblef, till Fältmarskalkens billiga förtrytelse, och han hänvisades i stället till Mentschikoff, Fleming och Scholten såsom militäriska, Furstarne Dolgoroucky och Repnin samt Geheime-Råderne Wiebe och Holst såsom civila underhandlare. Stenbock ville dock ej genast återvända med oförrättadt ärende, utan underhandlingen öppnades. Han yrkade att ett Holsteinskt ombud skulle tillkallas. Detta afslogs. Han begärde mildring i vilkoren för Svenska hären, såsom att få behålla flera vapen, hästar, kanoner och framför allt trofeer. Det afslogs äfven. Slutligen gafs honom omkring två dagars betänketid, med antydning att sedan vore underhandlingarnes tid förbi³⁾). Saken hänsköts ånyo till krigsrådet⁴⁾, som ej såg annan utväg än att obetingadt ingå på de

1) Danska Geh. Archivet.

2) Ett bref härom från Geheime-Rådet Wiebe blef genom Danska General-Adjutanten Löwenörn öfverlemnadt till Fältmarskalken.

3) I samma anda skref Mentschikoff till Fältmarskalken personligen. Danska Geh. Archivet.

4) Vid hvilket äfven Kommendanten Wolff och Geheime-Rådet Baner voro närvarande. Danska Geh. Archivet.

erbjudna villkoren, och kommissionen sammanträdde å nyo med de förbundnes underhandlare i Oldensworth den 11 Maj. Fältmarskalken Stenbock infann sig dock ej vidare personligen, utan försåg densamma med nödig fullmakt att å hans vägnar underhandla. Man tvistade denna och de närmast följande dagarne ännu något om detaljvilkoren för kapitulationen¹⁾, men egentligen vidhölls numera från Svensk sida endast det påståendet att fästningen, efter Svenska härens uttåg, skulle förblifva i hertiglīga Holsteinska husets våld. Detta, som egentligen påyrkades af Baron Görtz, hvilken nu åter helt oförmodadt visade sig i fästningen, medgafs ock slutligen, hvarom Mentschikoff tillskref Fältmarskalken, som den 14 Maj i krigsrådet lät uppläsa hans bref. Den 16, efter många bekymmersamma öfverläggningar, underskrefs kapitulationen af de Danska kommissarierna. Den 17 antogos villkoren slutligen i Svenska krigsrådet²⁾, bekräftades af Fältmarskalken, och till kapitulationens verkställande infunno sig samma afton, såsom kommissarier från de förbundnes högqvarter, följande tre personer, nemligen Ryske General-Majoren Leslie, Danske General-Majoren Gaffron och Sachsiske General-Majoren v. Bose³⁾. Det fältrop och lösen, som denna dag utdelades i fästningen, betecknade allt för väl den förtviflade ställningen: »Endlich — muss thun — Gottes Hand!» — Försynens oåterkallelīga rådslag måste gå uti fullbordan; den sammansmälta tappra skaran måste såsom fångar gifva sig i fiendens våld.

Vilkoren för den ingångna kapitulationen voro följande:⁴⁾

- 1) Såsom t. ex.: på hvilcens bekostnad de Svenska trupperne skulle hemsändas, dels till Sverige, dels till Pommern o. s. v. Danska Geh. Archivet.
- 2) Se Bilagan S.
- 3) Wolffs Journal.
- 4) Ordagraunt öfvers. efter en afskrift, tagen ur Hostein-Ledreborgska manuskript saml. i Köpenhamn. Den är något olika den i Loebom införda.

- 1:o. Hela Svenska hären, som under Fältmarskalken Grefve M. Stenbocks befäl inryckt i fästningen Tönningen, skall med alla Generaler, öfver- och under-officerare, volontärer och gemenskap gifva sig till hans Kongl. Danske Majestät. Högste befälhafvaren, Generalerne och alla öfver- och under-officerare, såsom ock volontärer behålla alla sina vapen; likaledes behålla dessa äfvensom under-officerare och gemenskap sitt bagage. Under-officerare och soldater behålla blott undergeväret och munderingen; men kanonerne och gevären jemte ryttare-, dragon- och artilleri-hästar och hvad eljest till krigsarmatur hörer skola tillika med alla fälttecken (insignia) pukor, standarter, fanor och trummor, aflemnas af de Svenska trupperna då de regementsvis utmarschera ur Tönningen.
- 2:o. Skola desse samtliga (trupper), såsnart de antingen emot andra fångar blifvit utvexlade eller löst sig efter cartelet, blifva förda till Sverige på hans Kongl. Svenska Majestäts bekostnad; och skall man å Svenska sidan vara förbunden att dertill anskaffa fartyg; dock att det vare dem förunnadt bruka sådana fartyg, tillhörande Kongl. Danske och Furstliga (Holsteinska?) undersåtare, hvilkas egare vilja dem frivilligt förhyra.
- 3:o. De Svenska »National trupperne» skola icke skiljas ifrån de Tyska Regimentena, utan tillsammans öfverföras till Sverige.
- 4:o. Efter merbemälte Svenska truppers uttåg ur Tönningen skall deras transport till Sverige blifva med det snaraste verkställd och på Svensk bekostnad.
- 5:o. Under pågående genomtåg och rastedagarne skall med truppernas underhåll förfaras efter cartelet, och blifver dem beviljadt fritt logement och fria lägerplatser, men sjöprovision måste de sjelfve anskaffa sig.

- 6:o. Sådane fångar från Danskarnes eller de förbundnes sida, hvilka antagit Svensk krigstjänst, såsom äfven dersertörerne, qvarhållas; dock skall åt de desertörer, hvilka tagit tjänst, men återvända till sina Regimenten, gifvas pardon, hvarföre ock ofvannämnde desertörer och fångar få passera utan »racion».
- 7:o. Af den Svenska truppen skall ingen blifva tvungen att taga tjänst, och skall utom igenkända desertörer ingen blifva anhållen vid utmarschen.
- 8:o. Alla Generalitets, Stabs-officerares och volontärers äfvensom under-officerares och gemenskapens bagage passerar fritt, såsom i 1:a artikeln omförmäldt är.
- 9:o. Utmarschen sker brigadvis, och skola kommissarier förordnas, hvilka föra dessa trupper och draga försorg om deras underhåll, dock allt på Svensk bekostnad.
- 10:o. Med Svenska truppernas marsch skall så förhållas, att de tåga 3 dagar och hafva rastedag den 4:de; skulle under vägen några insjukna, skall man bistå dem med vagnar emot betalning.
- 11:o. De vid Svenska trupperne befintlige sjuke förblifva icke i sjelfva fästningen Tönningen, utan skola förläggas i det »Eijderstedtska» till dess de blifva friska.
- 12:o. De munderings- och beklädnadspersedlar, hvilka redan ligga förfärdigade i Lübeck eller Hamburg för de Kongl. Svenska trupperna, kunna på Svensk bekostnad blifva hemförda.
- 13:o. Alla Svenska fångne öfver- och under-officerare eller civilbetjente, hvilka kunna anses höra under cartelet och befinna sig i Holstein och Danmark eller ock på hedersord i Hamburg eller annorstädes, skola, sedan de efter cartelet blifvit utvexlade eller friköpt sig, passera fritt tillbaka till sina Regimenten.
- 14:o. De Svenska officerare, som för sjukdoms eller blesyrers skull qvarblifvit i Lübeck, Hamburg och Wismar, vill Hans Kongl. Danska Majestät låta förse med

pass, på det att desamma måtte kunna hemföras till Sverige, och icke annorstädes.

- 15:o. För de på ofvannämnde orter kvarblefne Svenska öfver- och under-officerares bagage vill Hans Kongl. Danske Majestät utfärda pass, så att detta må kunna försändas till Sverige.
- 16:o. Transporten af de Svenska trupperne skall ske till Carlskrona, Carlshamn, Cimbritshamn och Ystad, och medgifves den en konvoj af 2 till 3 fregatter.
- 17:o. De sjuke i Tönningen skola af Dansk läkare och fältskär undersökas, likaledes blifva kommissarier från de tre höga Nordiska Allierade dit inskickade, för att taga underrättelse och förteckning om hästeantalet och andra saker.
- 18:o. De i Svensk-Tyska provinserna och fästningarne nu befintlige fångar af de tre höga Nordiske Allierades härar skola frigifvas redan innan transporten sker, och utfäster sig Kongl. Svenska Rådet och Fältmarskalken Grefve Stenbock söka utverka, att detsamma måtte ske med de i Sverige varande fångarne.
- 19:o. Slutligen har Hans Kongl. Danske Majestät allernådigst medgifvit att han, sedan hela Svenska armeen uttågat, detta år icke skall bombardera Tönningen, och kunna derföre de å Dansk sida förfärdigade trancheer och batterier af Svenska trupperna vid deras utmarsch blifva raserade.

- 20:o. Står det de Svenska trupperna fritt att hos andra makter söka garanti för denna dem medgifna kapitulation, dock skall sådant i ingen måtto förorsaka något dröjsmål med Svenska truppernas utmarsch.

Kapitulations-akten, daterad Oldensworth den $\frac{16}{16}$ Maj 1713, är underskrifven å Svensk sida af G. R. Patkull, C. Mellin, C. Strömfelt, J. G. v. Swanlodh samt S. Hahn, och på den Danska af C. G. v. Mosting, E. J. v. Dewitz, H. C. v. Platen, F. C. v. Cicignon, A. A. von der Lühe

och S. Junge. Något senare erhöles ratifikation af både Ryska och Sachsiska befälhafvarne.

Den 19 Maj begagnades till förberedelser för Regementenas uttåg, upprättande af förteckningar på qvarvarande hästar o. s. v., hvarvid icke ringa svårigheter mötte).

Den 20 började utmarschen, hvarmed fortförs under loppet af 6 dagar. Intet spel rördes, fanorna voro ej blottade. Då Regimentena tågade förbi Konungen af Danmark i Hoyersworth nedlades gevären, trummorna, fanorna och alla trofeer, frukterna af så hjeltemodiga ansträngningar, af så uppoffrande försakelser. Under det utmarschen pågick läto Danska och Ryska kommissarier genom sitt handräckningsmanskap bortföra de dödes och sjukes gevär äfvensom alla de sadlar, som ännu befunnos brukbara. Kanonerna hemtades af en Sachsisk Artilleri-Öfverste-Löjtnant och bortfördes äfven, men Svenskarne hade förut förstört det dyrbaraste af allt tillbehör, såsom riktskrufvar, laddtyg o. s. v. Kommendanten Wolff lät afsides nedgräfvade afidnes klädespersedlar på det icke smitta måtte fortplantas inom fästningen. Äfven lät Stenbock, på hans andragande och till uppfyllande af den 19:de punkten i kapitulations-akten, fullständigt med jorden jemna alla de belägrandes approcher och verk, hvarvid uppbådade Holsteinska husmän verksamt biträdde.

Denna första dag lemnade General-Major Patkull fästningen i spetsen för Westmanlands Regemente¹⁾, 500 man under Öfverste Falkenberg; Strömfelts dragoner²⁾ under Major Waldau 300 till häst och 500 till fots, samt Westgöta kavalleri³⁾, 118 till häst och 276 till fots under Öfverstarne Wolfrath och Frölich. Summa: 1,694 man med 318 hästar.

1) Se Wolffs Journal.

2) 8 Fanor.

3) Okänt antal standarter. Öfverste Strömfelt hade på hedersord rest till Hamburg.

4) 6 Standarter.

Den 21 Maj uttågade tjänstförr. General-Major Marderfelt med Elfsborgs Regemente under Öfverste-Löjtnant Lillie, 204 man starkt ¹⁾); Marschaleks dragoner ²⁾), 592 man till fots under Öfversten Marschalek; Enkedrottningens Lif-Regemente till häst ³⁾), 700 man utan hästar under Öfverste Löwenstjerna. Summa: 1,496 man alla till fots.

Den 22 Maj uttågade 2,073 man, nemligen Bassewitz dragoner ⁴⁾), 200 man till fot under Öfverste-Löjtnant Reichel; Bremiska kavalleriet ⁵⁾), 400 man till fot under Öfverste Fersen; Pommerska kavalleriet ⁶⁾), 400 man under Öfverste v. Rosen; Dal-Regementet under Major Svanfeldts befäl, endast 145 man starkt ⁶⁾); Nerikes-Wermlands Regemente, 768 man ⁶⁾) under Major Stahrenflycht; Artilleriet under en Major, 160 man. Chefen för Nerikes och Wermlands Regemente kvarblef såsom befälhafvare för armeens samtelige sjuke, jemte några fältskärer.

Den 23 Maj uttågade 400 man af Marderfelts dragoner, men sedan de under dagen arbetat på belägringsarbetenas förstörande, tyckas de om aftonen hafva återvänt till fästningen, hvarpå om morgonen den 24 Maj uttågade:

Marderfelts Dragon-regemente ⁷⁾), 650 man, alla till fots under Öfverste-Löjtnant Oppenbusch; General-Major Schultz's Infanteri-regemente samt Kronobergs läns Regementes afdelning ⁸⁾), 150 man under Öfverste Svanlodh; General-Major C. Ekeblads Infanteri-regemente ⁸⁾), 300 man under Öfverste Jæger, samt Pohlska Lifvakten, 28 man till häst under Öfverste Löjtnant Stenflycht. Summa: 1,128 man med 28 hästar.

¹⁾ 8 Fanor.

²⁾ 10 Standarter.

³⁾ 8 Standarter. General Ruhberg qvarlåg sjuk på Tönningens lasarett.

⁴⁾ 4 Standarter.

⁵⁾ 8 Standarter.

⁶⁾ 8 Fanor.

⁷⁾ 10 Standarter.

⁸⁾ 2 Fanor.

Den 25 Maj uttågade Södermanlands Regemente ¹⁾, 250 man under Öfverste Schlippenbach; Östgöta Regemente ¹⁾, 500 man under Major Modée, eller inalles 750 man.

Slutligen den 26 Maj på morgonen höggvarteret, omkring 200 personer, Pohlska hofherrar och betjening med en del hästar och bagage samt de två bataljonerna af Westgöta-Dals Regemente ¹⁾ under Öfverste-Löjtnant Mentzer och Major Didron, 800 man starkt, till betäckning, således inalles 1,000 personer, hvilket tal, tillagdt de föregående dagarnes, gifver en totalsumma af 8,141 man.

Ofvanstående uppgifter, till största delen hemtade ur Kommendantens i Tönningen journal, äro tydligen ej alltid fullt noggranna. De kunna dock gifva ett ungefärligt begrepp om de utmarscherandes antal, så att man ser huru mycket den Svenska styrkan numera sammansmält. Sjuke, hvilka nu qvarlemnades och sedan småningom förlades i kvarter utom fästningen, funnos till ett antal af 528 ryttare och dragoner, 2,343 infanterister och 70 artillerister, tillsammans 2,941 man, utom befäl. För större noggrannhets skull meddelas i särskild bilaga ²⁾ en uppgift på de olika Regementenas styrka i befäl och manskap samt förteckning på kanoner, handvapen och fälttecken m. m., som förlorades genom den beklagliga kapitulationen.

Fältmarskalkens sista steg inom det trånga, vallomgjordade område, der han ännu kunde anse sig fri, togos med ganska tungt hjerta och hans sinne var fördystradt af stundens smärta och af olycksbådande aningar för framtiden. Emellertid omgafs hans person i sista stunden af de största yttre hedersbetygelser. Han syntes å sin sida genom en aldrig svikande artighet likasom vilja komma andra att förgäta det öde, som var honom bestämdt. Till

¹⁾ 8 Fanor.

²⁾ Bilagan U. Ur Danska Geh. Archivet.

Geheime-Rådet Baner och Kommendanten Wolff gjorde han om morgonen den 26 officiela visiter. Han väckte vid detta tillfälle fråga om ej Wellingkska bataljonen borde åtfölja Svenska hären, såsom ursprungligen uppsatt för Svensk tjänst och räkning¹⁾, men vidhöll icke strängt sådant yrkande. Något enträgnare var han i fråga om att Holsteinske Stats-Sekreteraren v. Wederkop skulle utlemnas till Danskarne, emedan Konung Fredrik då lofvat så mycket större beredvillighet med Svenska fångarnes lösgifvande, men han gaf äfven deri efter, och hans afsked ifrån Baner tyckes varit fritt ifrån alla bittra eller tvetydiga ord, hvilka dock lätteligen kunnat framkallas vid minnet af den ogenhet, som den Holsteinska Regeringen vid flera tillfällen lagt i dagen. Den hertiglīga garnisonen trädde under gevär, för att ännu en gång gifva militärisk hedersbevisning åt den aktade högste befälhafvaren. Han gick förbi deras led till fots, följd af så väl Kommendanten som de kommanderande högre hertiglīga officerarne till fästningsmuren, der de togo afsked, och då portarne slötos efter den ädle Fältmarskalken öppnades honom i samma ögonblick andra, — det var hans fängelses, och de tillslötos snart, för att aldrig åter öppnas medan han tillhörde de lefvandes antal.

En eskort af 40 Ryska ryttare under en Ryttnästares befäl följde Stenbock på vägen till Husum. De voro hans första, ehuru ej hans strängaste fångvaktare.

Vårt förelagda värf är slutadt. Vi hafva följt den ädle Stenbock och hans trogna vapenbröder allt ifrån den stund, då de sade fosterlandets kuster farväl, och intill den då de tvungos nedlägga vapen, dem de fört med ära för sig och det Svenska namnet. Att nu vidare följa de i olyckans ökensand småningom försvinnande spåren efter spillrorna af samma tappra Regimenten, hvilkas segrande

¹⁾ Numera var den dock verkligen i Holsteinsk sold, hvilket Kommendanten också ganska riktigt gennälte.

anlopp vid Wackenstedt vi nyss med beundran bevitnat, hvilkas försakelser vi erkänt, hvilkas olycksöde vi beklagat, detta ligger lyckligtvis utom vårt ämne.

Oss tillhör icke att utröna måttet af den skuld, som kan tillfalla Svenska eller Danska Regeringarne eller Baron Görtz eller till och med Stenbock sjelf i afseende på härens vidare öden.

Vi veta att Fältmarskalken sjelf snart afled såsom fånge i de mörka och fuktiga kasematterna på Köpenhamns kastell. Hans fordna Regimenten upplöstes inom kort. De Svenskar, hvilka icke rymde, förgingos till det mesta af svält och elände. Blott några få återkommo efter freden, ännu färre utvexlades under de sex år, som förflöto innan dess avslutande.

Hvad den Holsteinska Regeringen vann på sin ljumma vänskap och på den misstänkta tröghet, hvarmed den understödde och bedref utvexlingen efter kapitulationen, var sannerligen icke mycket, hufvudsakligen blott uppskof med Tönningens fall till näst derpå följande Februari månad.

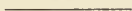
Hvad Görtz personligen vann på sitt tvetydiga handlingssätt mot Stenbock, särdeles efter den tid då vår berättelse slutar, — det har historien upptecknat. Var väl den olycklige Holsteinarens slut en Guds hämnande straffdom öfver den som förrådt sina vänner? Vi våga ej afgöra det. Vi öfverlemna detta åt andra och nedlägga nu vår penna, glade att icke med flera skuggor nödgas öka den dystra färgtonen uti vår berättelses tafla.

Vi hängifva oss hellre åt de ljusare bilder, hvilka i detta ögonblick tränga sig på oss, då vi vända blicken framåt. Trösterikt är det vissa hopp, att de olycksdigna tider då vi med våra Skandinaviska stamförvandter förde förhatliga och förderfliga krig nu äro för alltid flydda.

En ny tid har kommit. Helsad af fria och lyckliga folk vare dess morgonljusning, som förjagar tvedrägtens dimmor och bebådar en klarare, en sällare dag öfver Norden.

Må häfden städse i okränkthet helgd bevara Sveriges stora minnen, men må den icke slafviskt kedjas vid de fördomar, hvilka med dessa ofta varit förbundna. Fritt och förtröstansfullt må det Svenska folket framgå genom vexlande tider, och med allt säkrare steg nalkas det mål Försynen åt detsamma bestämt.

BILAGOR.

General-

Von denen Königl. Cavallerie-Regimenter so unter Ihre Excell:ce
Commando stehen. Stralsund

	Capitains.					Lieutnants und Cornets.										
	Commendirte.	Be Urlaubet.	Absens ohne permiss.	In Arrest.	Krancke hier.	Krancke Absens.	Vacante.	Presentes.	Commendirte.	Be Urlaubet.	Absens ohne permiss.	In Arrest.	Krancke hier.	Krancke Absens.	Vacante.	Presentes.
Gräff Asschenberg } Baron Marschalck } Gräff Mellin } Generall-Majors.																
4 Obrister.																
7 Obrist-Lientenants.																
7 Majors.																
1. West-Göters Cavallerie-regim.				1			2	6	3	5				1		15
2. Asschenbergs Cavallerie-regim.								6								15
3. Bremschs Cavallerie-regim.		1						5								15
4. Pommerschs Cavallerie-regim.								6								15
5. Strömfelts Dragonner-regim.	2	3			1			14	2				4			34
6. Marschalcks Dragonner-regim.	3	1						16	6			1	2			31
7. Mardefelts Dragonner-regim.	2	1						17	4	1						35
Summa	7	6		1	1			2,70	15	6		1	6	1		160

Von diesen 5,696 Reuter bleiben in Stralsund

Litt. A 1.

Riks-Archivet.)

Verschlag

Commendirenden Herrn General en Cheffs Graff Steinbocks
den 15 Octobr. 1712.

Unter-Officers und Corporals.					Reuter und Dragonner.					Pferde.			Presentes.					
Commendirte.	Be Urlaubet.	Absens ohne permiss.	In Arrest.	Krancke hier.	Commendirte.	Absens ohne permiss.	Be Urlaubet.	In Arrest.	Krancke hier.	Vacante.	Presentes.	Commendirte.		Krancke.	Vacante.			
—	—	—	—	—	—	1	—	—	13	—	—	—	3	16	747			
1	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	8	—	6	11	983			
—	—	—	2	—	—	3	—	—	28	—	40	—	29	68	551			
1	—	—	—	—	2	—	—	—	23	—	34	2	17	80	549			
6	—	—	—	—	70	75	—	—	33	—	307	1,145	75	53	390	1,042		
9	—	—	—	—	70	150	—	—	36	—	430	944	150	38	472	900		
8	—	—	—	—	69	150	—	—	52	—	376	982	150	41	445	924		
25	—	—	1	7	—	2	325	377	4	—	200	—	1,195	5,966	377	187	1,482	5,696

150 Man. Gehen also im Felde 5,546 Man Cavallerie.

Infanterie 8,600 »

Summa 14,146.

Carl Gustav Dücker.

Von denen Königl. Infanterie-Regimenter so unter Ihre Excell:ce
Commando stehen. Stralsund

Pattekull Baron Ekeblad Schommer 9 Obristen. 12 Obrist-Lieutenants 2 gefangen und 10 Präsentes 13 Majors	Capitains.						Lieutnants und Fendrichs.											
	Commandire.	Zurück geblieben in Schweden.	Er Lanble.	Absens ohne Uthrl.	In Arrest.	Krancke hier.	Frische anderswo.	Vacante.	Präsentes.	Commandire.	Zurück geblieben in Schweden.	Er Lanble.	Absens ohne Uthrl.	In Arrest.	Krancke hier.	Frische anderswo.	Vacante.	Präsentes.
1. Sudermanlands	—	1	—	—	—	—	—	8	—	2	—	—	—	—	10	—	2	19
2. Jönkiopings Lehn	—	1	—	—	—	1	—	7	—	1	—	—	—	—	1	—	—	14
3. Dahl Regiment	—	—	—	—	—	1	—	8	2	1	—	—	—	—	2	—	—	16
4. Ost Göiter	1	—	—	—	—	—	—	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	21
5. Helsingische	—	2	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
6. Eltzeborgsche Lehn	—	—	—	—	—	2	1	13	—	—	—	—	—	—	1	—	4	27
7. West Göiter Dahl	—	1	1	—	—	—	—	11	1	—	—	—	—	—	—	—	—	26
8. Westmanlandsche	1	1	—	—	—	1	—	2	11	1	2	—	1	—	—	—	8	20
9. Nierkesche	—	—	—	—	—	—	—	10	2	1	—	—	—	—	—	—	—	21
10. Ribbingsche	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	1	—	—	—	—	1	13
11. Schoultsche	—	—	—	—	—	1	—	9	3	—	—	—	—	—	1	1	—	18
12. Ekebladtsche	1	—	1	—	—	—	—	2	12	1	—	—	—	—	1	—	4	26
13. Wrangelsche	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—	—	1	—	—	—	—	2	6
Summa	3	6	2	—	—	5	1	7	113	14	7	2	1	—	16	1	21	248

Von diesen 9,932 Man bleiben in Stralsund für garnizon

Litt. A 2.

Archivet.)

Verschlag

dess Commendirenden Herrn Generalen Cheffs Graff Steinbocks
den 15 Octobr. 1712.

Unter Officierens.								Corporals und Gemeine.								S u m m a.			
Commendire.	Zurück geblieben in Schweden.	Er Landte.	Absens ohne Uthl.	In Arrest.	Krancke hier.	Frische anderswo.	Vacante.	Presentes.	Commendire.	Zurück geblieben in Schweden.	Er Landte.	Absens ohne Uthl.	In Arrest.	Krancke hier.	Frische anderswo.		Vacante.	Presentes.	
—	4	1	—	1	4	—	2	50	2	120	2	—	—	—	161	—	375	540	1,200
2	2	—	—	—	1	1	—	45	68	44	—	—	2	91	8	130	757	1,100	
4	—	—	—	—	5	—	—	44	6	8	—	—	—	71	—	17	1,098	1,200	
5	—	—	—	—	—	—	2	38	24	66	—	—	—	31	—	31	1,053	1,200	
—	1	—	—	—	1	—	—	51	—	15	—	—	1	136	—	66	982	1,200	
—	5	—	—	—	5	—	10	52	—	4	—	—	2	189	11	174	824	1,204	
1	1	—	—	—	1	—	—	65	25	9	—	—	—	73	—	6	1,087	1,200	
4	5	6	—	—	—	—	5	52	43	94	—	1	—	131	—	79	852	1,200	
1	—	—	—	—	1	—	3	31	—	62	—	—	—	88	—	15	823	988	
4	—	—	—	—	2	1	1	32	76	—	1	—	—	54	11	528	330	1,000	
4	—	—	—	—	1	4	—	45	75	—	—	—	1	87	16	390	631	1,200	
7	—	4	—	—	3	2	2	54	19	—	—	—	—	63	4	243	866	1,200	
—	—	—	—	—	2	—	—	17	21	—	—	—	—	16	—	895	89	1,000	
32	18	11	—	2	29	4	48	580	338	442	3	1	6	1,191	50	2,949	9,932	14,892	

1,332 Man. Gehen also im Felde 8,600 Man.

Carl Gustav Dücker.

Bilaga Litt. A 3 *).**Kongl Maj:ts Armées månadtliga Fält-Tractamente.****General-Staben,**

	Silfvermynt. Daler.
1 General en Chef.....	400 »
1 General till häst eller foot.....	300 »
1 General-Lieutenant till häst eller foot.....	210 »
1 General-Major till häst eller foot.....	80 »
1 General-Adjutant till häst eller foot.....	60 »
1 Generalstabs-Pastor, som förer Præsidium i Fält-Consistorio	80 »
1 Fält-Medicus.....	45 »
1 Stabs-Fältskär.....	15 »
1 Stabs-Fältskärs-Gesäll.....	20 »
1 Apothekare....	10 »
1 Apothekare-Gesäll.....	40 »
8 dess betjente njuta lijka underhåld med een Ryttare eller Dragon.	

Fortifications-Staten.

1 General-Quartermästare-Lieutenant.....	70 »
1 Capitein.....	50 »
1 Lieutenant... ..	40 »
1 Conducteur eller Huminist.....	30 »
6 Timmermän à 8 Daler.....	48 »

Cammar-Staten.

1 General-Krigs-Commissarius.....	125 »
1 Fält-Cammererare.....	80 »
6 Krigs-Commissarier à 45 Daler.....	270 »
2 General-Krigs-Commissariens skrifvare à 30 Daler.....	60 »
2 Fält-Cammererarens skrifvare à 30 Daler.....	60 »
6 Profvianskrifvare à 15 Daler.....	90 »
6 Profviantdrengar à 5 Daler.....	30 »
1 Enspännare.....	15 »
1 Fodermarsk.....	15 »
Kuskar niuta lijka underhåld och förplägning med een genen kneckt, hwar till antages så många som behöfves.	

Handtwärkare.

1 Juhlmakare.....	12 »
1 Tunnbindare.....	10 »
4 Bagare-Gesäller à 16 Daler.....	64 »

*) Ur Sv. Riks-Archivet.

Justitie-Staten.

	Silfvermynt.
1 Öfver-Auditeur.....	80 Daler.
1 Krigs-Fiscal.....	60 »
1 General-Gewalldiger.....	50 »
1 Rättegångs-Notarius	20 »
1 Prophos.....	10 »
4 Archerer à 10 Daler.....	40 »
1 Skarprättare.....	10 »
2 Bödelsdrengrar à 10 Daler.....	20 »

Cancellie-Staten.

1 Krigs-Secreterare för the Tyska Expeditionerne och Uth- ländske Correspondancen	80 »
1 Dito för Swänska Expeditionen	60 »
2 Cancellister à 30 Daler.....	60 »
1 Copiist	20 »
1 Enspännare.....	15 »

Hvad wijdare Artolleri-Staten, Cavallerie, Dragonne och Infanterie-Regimenterne i Fält angår; så komma uppå den foot hvart och et Regimente står, Regiments Öfver- och Under-Officerare samt Gemene, at niuta deras lön och underhåld likmätigt Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste Förordning åfter Kongl. Maj:ts Fältstaat, daterat Thorn den 31 October Anno 1703. Stralsund den 31 Augusti Anno 1712.

M. Stenbock.

(L. S)

Bilaga, Litt. B*).

Fältmarskalken Flemmings berättelse om sitt sammanträde med Generalen Grefve Stenbock i Falkenshagen den 11 Oktober 1712.

Relation de ce qui s'est passé à mon entrevue avec M:r le Comte de Stenbock le 11 Octobre 1712.

Nous nous rencontrâmes à deux mille pas du lieu de rendez-vous: Nous nous fimes beaucoup de caresses à notre abord. Je luy de mandois s'il vouloit dire comment il souhaitoit que nos escortes fussent postés, il me repondit, Mon frere faites comme vous croyez, mais évitons de faire beaucoup de façons. Nous sommes venus icy sur la bonne foy l'un de l'autre et comme anciens et bons amis. Je luy répons sur le même ton. Mon Aide-Camp m'étant venu demander ordres, je luy dis de convenir avec l'Aide-Camp de M:r Stenbock et de poster l'escorte comme ils jugeroient à propos. La dessus nous piquâmes nos chevaux envers le lieu du rendez vous. Chemin faisant nous nous fimes entendre beaucoup de compliment sur l'amitié qu'il y avoit entre nous depuis longtems. A quoi le Comte ajouta plut à Dieu que nous puissions aller plus loin et faire en sorte qu'après tant de peines nous nous vissions un jour en repos. Je luy répons à peu près dans les mêmes termes sur l'un et l'autre article, et je luy dis qu'il n'avait pas tenu aux puissances liguées que cela ne fut, mais que le Roi de Suède avait toujours paru contraire. Le Comte de Stenbock s'arrêta, voyant que deux autres Généraux Suédois qu'il avait ammenes avec luy, s'approchèrent de nous et nous arrivâmes à Putenhe. Je priaï les Messieurs de sa suite de mettre pied à terre devant la maison que mon Aide-Camp avait pris pour mon quartier. Ils le firent. Dès que nous fûmes descendus de cheval je présentois à M:r de Stenbock le Général Pruis et le Colonel Lewenhorn. Il me présenta aussi les deux Généraux Suédois qu'il avoit amener avec luy^{*)}. Enfin nous ne demeurâmes reste de civilites d'un coté et de l'autre, ce que Sa Majesté Czarienne avoit ordonné: Et comme j'étois convenu avec les S:res Pruisse et Lewenhorn je tachoïs de parler en particulier au Comte Stenbock, et le fis dans le treillage ou nous étions entrer nous promener en attendant que le diner fut pret. Je dis d'abord qu'il avoit touché une corde sur laquelle il était nécessaire qu'il s'expliqua un peu plus clairement qu'il pouvait être persuadé, que de mon côté je m'y employerois le mieux que je pourrois, pour vu que les propositions fussent telles que j'en puisse faire rapport. Il commençoit à me parler la dessus du grand pouvoir que Stanislaw avoit sur le Roy

*) Ur Danska Geheime Archivet.

**) General-Majorerne Mevius och Patkull.

de Suède, ajoutant qu'il faudroit songer à lui donner la Lithuanie. Je rejettois cela fort loin, et je lui dis qu'il ne falloit pas y songer. Ah! dit-il si cela est, il ne faut songer à rien. A quoi je répondis qu'il en pouvoit être scurement persuadé. Nous fûmes interrompus et nous retour-nâmes à mon logis avec toute la compaignie. Le Comte de Stenbock paroissoit tout rêveur pendant que j'affectois de le réjouir l'occupant des petites aventures arrivées du temps de notre jeunesse, à quoi il repondit d'un air reveur et distrait. Pendant que M:rs Pruse et Lewenhorn étoient occupez à parler aux Généreaux Suedois, je trouvois moyen d'avantir M:r le Secretaire de Wesselofski de l'entretien que j'avois eu avec M:r Stenbock, il me repondit que les autres Suédois avoient tenu à peu près le même langage et qu'il avoit repondit, que les puissances lignées de leur côté elles n'avoient pas été éloignés de la paix: que même avant la bataille de Pultava on avoit fait des propositions lesquelles avoient été rejettées par le Roy de Suède, à quoy les Suédois n'avoient secu répliquer. J'entrois dans la chambre, ou je trouvais M:r Stenbock en entretien avec Pruse et Lewenhorn, sur le chapitre de M:res Düker et Taube: M:r Wesselofski s'étant mis de la conversation tachoit de faire voir que ces Messieurs avoient tort de l'un et de l'autre coté. M:r Stenbock tachoit de les justifier et promit en suite de donner des mémoires plus étandus sur ce chapitre. J'étois accouché sur la fenêtré écoutant ce qu'il disoit lorsque M:r Stenbock se tourna vers moy, me demandant s'il me pouvoit encore parler en particulier. Je luy dit qu'oui, je sortis, et un moment aprez il me suivit et lorsque nous fûmes seuls, il recommença le premier discours qu'il m'avoit tenu et me dit, qu'il souhaiterait que nous fussions aussi bons amys de la grande affaire que nous l'étions en particulier. Je luy fit paroître les mêmes sentimens, je m'expliquai ensuite plus particulièrement sur l'impossibilité de ce partage prétendu, à laquelle il ne falloit absolument songer, outre que c'étoit contre les loix fondamentales de la Republique. Le Comte de Stenbock me demanda si l'on ne pouvoit pas croire que Stanislaw pourroit succéder au Roy dans son Royaume. Je lui repondis que ces sortes de propositions étoient bonnes à rien et qu'en un mot on ne devoit pas plus songer à la royauté. A quoy j'ajoutois que, comme il me connoissoit pour un homme qui ne s'amusoit point à la bagatelle, je luy conseil-lois à ne commencer son Roman par la caquette, mais de me dire nettement ses pensées, et que je lui dirois ce que je pourrois dire, oui ou non. A quoy le Comte répliqua que c'estoit le meilleur parti: mais, ajouta-t-il, Stanislaw à été reconnu de plusieurs puissances, d'ailleurs nous pouvons espérer que l'Angleterre et la France le soutiendront, et qu'elles nous aideront, et qu'elles agiront pour cela de concert avec les Turcs: outre cela ajouta-t-il, le sort des armes est fort incertain, puis qu'il est entre les mains de Dieu. Je lui répondis que, pour ce qui étoit des puissances qui avoient reconnu Stanislaw, elles ne l'avoient fait de l'autre côté que dans la crainte d'être interrompues et troublées dans leur guerre par le Roy de Suède; mais qu'au fond il n'y avoit aucune qui ne détesta et ne détestait encore dans son coeur cette démarche: que même ceux, qui étoient les plus portés pour les intérêts de la Suède, étoient du

sentiment qu'avant qu'on peut convenir de rien il falloit que Stanislaw renonçat entièrement au royaume, c'estoit une des conditions préliminaires, sans laquelle on ne pouvoit rien faire. Le Comte de Stenboek me toucha fort légèrement la paix d'Altranstadt: Mais je luy dis que cette paix avoit été nulle dès sa naissance et dans son progrès; que plusieurs de leurs propres gens, à cause de sa nullité avoient prédit qu'elle ne pouvoit pas plus subsister. D'ailleurs le Roy de Suède y avoit fait infraction luy même avant notre retour en Pologne, et que les garants de cette paix y avoient trouvé tant de nullités, qu'ils n'avoient pas cru pouvoir donner leur garantie. Je luy dis ensuite qu'à l'égard de la triple alliance, sur laquelle il paroissoit faire fond, il n'étoit pas bien informé des choses. Qu'en premier lieu, les affaires n'étoient ajustées entre la France et l'Angleterre pour que ces puissances puissent travailler à celles des autres: qu'en second lieu les Turcs n'étoient pas entrez dans leur ligne: Mais répliqua-t-il nous avons des nouvelles que la guerre est quasi de nouveau déclarée par les Turcs. Ha, repris je, ces nouvelles sont quasi sans fondement. Il est vray neantmoins que pendent que les Suédois ont été seuls en Turquie ils ont taché de donner des fausses impressions aux Turcs et leur ont représenté les affaires de la Pologne toutes autres de ce qu'elles sont: Les Russes étants trop interessés dans l'affaire n'avoient pû effacer seuls les fausses impressions que les Suédois avoient données. Le Roy de Pologne y ayant envoyé aussi quelques Ministres, ils seconderont si bien ceux de Sa Majesté Czarienne que les brigues des Suédois n'auront pas l'effet qu'ils attendent: Qu'encore depuis peu les Suédois avoient voulu faire accroire aux Turcs que les Russes commettoient actuellement des grandes désordres en Pologne, et qu'ils y avoient encore des grandes armées, mais que nous avions d'abord fait connoître la fausseté de ces insinuations: de sorte que la Porte avoit pris la resolution d'envoyer un homme en Pologne, pour voir ce qui en étoit. Hé bien, interrompit le Comte, que dira le Ture quand il verra que les Russes sont encore en Pologne? Il n'y en trouvera aucun, dis je, car outre les corps qu'ils ont de ces côtés, il en sort un fort considérable vers Smolensko, mais demandoit-il encore, les Russes n'ont ils pas encore des troupes dans Elbingen? Oui, dis je: mais à l'heure que je parle, elles en sont, peutêtre, sorties. A qui donc, demandoit le Comte, rendent ils cette place? A nous, répondis-je, et nous y mettrons garnison. Pour ce qui est du sort des armes, poursuivis-je, je seais bien qu'il est entre les mains de Dieu, et que nous avons lieu d'espérer qu'il nous sera tout aussi favorable qu'aux Suédois. Hé bien, dit il, ce sera le sort des armes qui décidera tout. Cela est vray, continuai-je, et apres cela vous verrez vous autres, belliqueux que vous êtes, vous n'y gagnerez pas sans vous appauvrir vous même. J'en conviens, repliqua-t-il, c'est pour cela que nous n'avons aucun éloignement de la paix; mais il faut que ce soit une paix bonne et durable; et je (Flemming) reitere l'exhortation que je vous aij déjà faite de me dire nettement ce que vous voulez, afin que j'en puisse faire rapport; et pour dire la verité mon cher Comte, vous voyez que nous avons assez bien jugé que ce n'étoit pas le cartel seul que vous souhaiteriez retabli: et lors que je leurs fus demander la

permission à leurs Majestés, j'eus ma pensée et leurs demandai celle de vous parler en particulier, si je voyais que vous en eussiez envie: leurs représentant que dans une affaire de telle importance on ne peut s'expliquer que tête à tête, afin qu'on soit en état de se donner un demanti l'un à l'autre, en cas que l'on ait voulu faire un mauvais usage d'un côté ou de l'autre, de ce qui serait fait. Vous pouvez vous expliquer nettement, pour mettre un bon fondement, et vous pouvez être assuré que je ne ferai pas mauvais usage de ce que vous voulez dire. Vous avez raison, me dit-il. Il est vray, repris-je, que de notre côté on songe véritablement à la paix, et je veux bien croire qu'en votre particulier vous le souhaitez: mais cela ne suffit pas: si vous songez tout de bon à la paix, il faut savoir à quel point vous êtes légitimés par votre maître. Avez vous un plein pouvoir? J'en ay, non pour conclure, me répondit-il, mais bien pour écouter et faire rapport. Hé bien, dis je, que voulez vous écouter si vous n'êtes pas en état de conclure? Voulez vous savoir nos sentimens ad quæstionem an? ou non? Si nous sommes inclinés à la paix je vous reponds qu'oui: et qu'il ne s'agit que de convenir des conditions. La dessus il me promit qu'il m'envoyeroit quelqu'un en trois jours dela. On vint nous avertir qu'on étoit prêt. Chemin faisant il me fit entrevoir que la multitude de Russes luy faisoit de la peine. Je l'informois dans cette article le plus que je pouvois. Il me demanda si nos gens pouvoient s'accomoder avec les Danois: qu'il avoit oui dire que non. Je luy répondis qu'ils s'accorderent fort bien entre eux; qu'il seavoit bien que Regis ad exemplum totis compositor orbis: que les deux Monarques étant bien unis, leurs gens imitent leur exemples. Il me disoit aussi de la grandeur des Russes, je luy dis qu'elle étoit véritable, mais que le Princee témoignoit beaucoup de modération dans sa conduite, et que nous ne pouvions dire d'une telle chose, si non que nous étions de part et d'autres fort bons amis et très bons alliez. J'avais donné le mot à Messieurs Prusse et Lewenhorn que quand je leur presserais la maine, ce serait une marque que le Comte de Stenbock m'aurait parlé de la paix. Je la leur pressai done, en les mettant à table, pour leur donner cet avertissement. On se divertit parmy eux le mieux qu'on put. Après diner je m'étois retiré dans un coin avec Messrs Pruisse et Lewenhorn pour leur dire ce que le Comte m'avait dit, pendant ce tems là le Secretaire Wesseloffski, à ce qu'il m'a raconté depuis, avait trouvé occasion de parler avec Mr le Comte de Stenbock, lequel luy avoit tenu à peu près le même langage qu'à moy. Mons: Wesseloffski luy répondit qu'ils n'avoient pas seulement fait les propositions de paix avant le bataille de Pultava: mais depuis encore et que le Roy de Suède y avoit répondu trop fièrement pour qu'ils revinrent à la charge. La dessus le Comte de Stenbock avoit demandé si cela étoit vray et, sur l'assurance de Mr Wesseloffski, le Comte avoit protesté qu'il n'en savoit rien, et que tout Sénateur qu'il estoit cela luy étoit inconnu. Il avoit ensuite parlé d'un plein pouvoir à Mr Wesseloffski qui luy répondit, Monsieur, parlez en au Comte Flemming et au Général Pruis. Dans le tems que j'étais dans le coin parler à Mssrs Pruis et Lewenhorn, le Comte de Stenbock vint nous joindre et dit au Général Pruisse et à moy (le Colonel

Lewenhorn s'étant tourné d'un autre côté), Hé bien mes frères, nous sommes venus icy pour faire un cartel, comme le Christianisme demande, mais je vous prie de contribuer à la grand affaire la paix entre nos Maîtres. Je fis approcher la dessus Mr Lewenhorn afin qu'il entendit ce que le Comte disoit. Je répondis après que de notre côté nous ne manquerons pas de contribuer à l'un et à l'autre. Au premier article nous convenions tous également, étant tous quatre Luthériens, que le Christianisme le demandoit: mais que cependant nous ne pouvions faire autrement que de l'examiner, et pour l'autre article il pouvait être assuré que nous n'eussions aucun éloignement de la paix et que nous ne souhaitions autre chose que de voir qu'ils fussent raisonnables de leur côté sur les deux articles de la conférence que je viens d'avancer.

Mr Pruisse quita seulement que S. M. Czarienne panchoit à la paix. Le Comte de Stenbock finissoit l'entretien en nous assurant que de leur côté on ne manquerait pas de contribuer à un si louable dessein, qu'il scauroit se servir de son plein pouvoir. Ce qu'il ne dit pourtant qu'entre les dents et comme en soimême. Comme il estoit tard et que Mr Pruisse étoit pressé pour la première fois, enfin nous nous separames avec beaucoup de protestations d'amitié de part et d'autre.

De tout ce cy je tire cette consequence, ou que Mr Stenbock a le plein pouvoir et qu'il songe tout de bon à la paix, ou qu'il en fait semblant pour nous amuser seulement et nous détourner des entreprises qu'il croit que nous méditons, jusqu'à ce qu'il ait receu un plus ample transport. Ainsi il faut que nous travaillions incessamment à perfectionner nos lignes, et que nous allions tout droit à Stralsund pour la bombarder et ruiner par la leurs magazins et le peu de provisions qu'ils ont dans la ville et prendre en même tems bien garde, et d'empêcher aux ennemys d'entrer dans le Meklenburg pour en tirer les fourages et les provisions dont ils ont besoin.

Bilaga. Litt. C.

Instruktion för General-Majoren och Öfver-Commandanten
Wälborne H:r Fredrich Mevius, gifven Stralsund den 14te
October A:o 1712 *).

Såsom H:r General-Majorens altijdh betygade stoor nijt, och oför-
truten sorgfällighet samt ärviste Tapperhet och bekante Capacitet utij
Kongl. Maj:ts tjenst, föranlåt it mig at uthsee H:r General-Majoren till
Öfver-Commandant här uti Stralsunds Fästning, när Jag nu inom få
dagar under guds beledsagande och uti dess namn, tänker med Arméen
här ifrån upbryta, och Fienden med den Högstes bijstånd på alt möje-
ligt sätt at angripa, så har jag, oachtat det Jag fullleligen är försäkrat,
det H:r General-Majoren af sig sielft, genom en långlig förvärfvat krigs-
ährfarenheet, tillfyllest veet at observera hvad een redskaffen Commandant
i aekt taga åligger, at som een Trogen Undersåte och tapper Soldat, utan
vidare påminnelse intill det yttersta Conservera Kongl. Maj:ts vapens
gloire, Stadens och Guarnizonens beständiga bijbehållande, uppå hvilken
hehla Sveriges Rijkets wälfärd synes bero. som nyckelen till den väg,
Kongl. Maj:ts dyre Person till sit Rijke ledsagandes varder; dock likvähl
på det intet mä heta, at Jag å min sijda något eftersat, velat lemna
H:r General-Majoren min nthförliga tanka uti följande puncter, neml.:

1:o.

För allting observerar H:r General-Majoren så ibland Borgerskapet
som Militien een reen gudsfuktan, et ärbart och Christeligt lefverne;
så at Gud den aldrahögste igenom en trägen bön och san dyrkan må
blidkas och bevekas till sin allsmächtige hands utbredande öfver Arméen
och denna Stadens ärbara Borgerskap och tappra Garnizon.

2:o.

Lärer H:r General-Majoren sig högst vinlägga, at stifta och bijbe-
hålla emeltan den loflike Magistraten och det ärbara Borgerskapet samt
Guarnizonen och hehla Soldatesquen een inbördes enighet och uprichtig
vänskaps pläggande, så at gud jemvähl sit lof deruti må finna, at den
ene med den andra som Bröder i sänjo och endrächt lefva.

3:o.

Guarnizonens Conservation så till friska som siuka varder H:r General-
Majoren på det högsta recommerat. Till deras underhåld, är som

*) Copia i Sv. Riks Archivet.

bekant, äfter H:r General-Lieutenant Dükers och H:r Slotshauptmannen Klinkowströms utfärdade ordres Insulen Rügen anslagen, förutan hvilket, den lofliga Magistraten och ärbara Borgerskapet härsammastädes sig påtagit underhållet för Under-Officerarne och gemene uti Penningar för 3 månader.

Skulle H:r General-Majoren nödigt hafva med H:r Slotshauptmannen på Regeringens vägnar något at förordna, drager Jag intet tvifvelsmål, at han ju icke hädan efter som här tills, berömmeligen lærer gå H:r General-Majoren till handa, för hvilken orsak så vähl till H:r Slotshauptmannen som den lofliga Magistraten hoosfogade bref utfärdade äro. Å min sijda skall Jag intet underlåta H:r General-Majoren och Fästningen på alt wijs och sät, at soutinera och bijspringa, så vija gud den aldråhögste vählsignar Hans Kongl. Maj:ts vapen och skaffar oss luft och Råderum. Imedlertijdh afferdar Jag och nu bref till Kongl. Senaten uti Stockholm, om handräkning uti det H:r General-Majoren finner nödigt dem at anlijta och hos dem påminna.

4:o.

Som Jag intet tviflar, det ju H:r General-Majoren lærer af H:r General-Major Ekeblad hafva mottagit riktiga Inventarier på Ammunition, Tyghuus, Magaziner, Materialier och annat förråd, samt sielfva Fästningsvärken och defensionen, jemte den nu varande så vähl som alla förr gjorda dispositioner till ordinairt vachthållande, vid alt Fientl. anfall till dess fördubblande och utanvärkens besättiande jemte dhe vanlige larm-Poster, till alt Fienteliget mötande, och till (det gud nådeligen afvände) een oförmodelig Eldsvådas släckande; så har H:r General-Majoren alt sådant tillijka med sielfva Commendants-Instruction i alla dhelar så at folja, som han finner det nyttigast vara, tijden och tillfälle det ärfordra, kunnandes H:r General-Majoren genom sin eenskylda prudence, alting så ytterligare bestemja, som honom synes Kongl. Maj:ts dienst och Fästningens oförkränckta försvar och bijbehållande fordrar och kräfver.

5:o.

Skulle fienden, det Jag dock med guds hjelp eij vill formoda, äfter mit aftogande rycka för Fästningen; så har H:r General-Majoren at hålla et vaksamt öga på dhe ställen, der man een oförmodelig surprise har at befreckta, och sig eij till någre nthfall resolvera med mindre H:r General-Majoren befinner sit förehafvande vara et säkert spehl Fijenden till een ofehlbar och märkelig förlust.

6:o.

Eftersom det torde hända at Fijenden med glödande Kuhlor, Bomber och Carcasser vill sättia staden uti brand, så synes rådeligast, at H:r General-Majoren nu in antecessum der emot gör all ärsinnelig anstalt, genom vattens bärande på loften, alla brennande materiers afsöndrande ifrån husen, lijfsmedlens förbärgande i Hvalf och Källare, samt förgrävande

under vällen och andra ödes orter, och dylickt mehr, hvarigenom et sådant förderfveliget upsåt kan afvärjas.

7:o.

Kruut och Ammunition tages för alting wähl i ackt för Eldh och förräderij.

8:o.

Uppå Speijare och Hemliga förrädare hafver H:r General-Majoren et noga inseende, och om sådanne ärtappas skulle afstraffas de straxt äfter lag och rätt.

9:o.

Skulle blandt dhe bravve och redskafne Officerare här lemnas någon genom döden falla eller afgå; så har H:r General-Majoren äfter hvars och ens förtjenst slijka vacancier uppå min befallning, till Kongl. Maj:ts vijdare Confirmation at besättia.

10:o.

H:r General-Majoren varder och härmed Leutation uti alla Criminel måhl fullkomligen lemnat, så at han till guds namns ähras befrämjande och Iustitiens oförkränkta lopp der uti har at beställa, som han det efter bästa samvete, guds och Konungens lag finner enligit vara.

11:o.

Med mig Corresponderar H:r General-Majoren på det fljigtaste underrättandes mig ad minutissima om hvad rörelser eller Fijendens mouvemens H:r General-Majoren kan deterrera.

12:o.

Skulle, det gud gifve, ännu een Transport hijt anlända; så söker H:r General-Majoren dem hoosgående bref innan dhe debarquera på redden at tillställa.

13:o.

Fästningen hafver H:r General-Majoren under guds bijstånd in till den yttersta Mannen at defendera, och aldrig genom någon Capitulation till Fijenden at öfverleverera, så lenge een man fins öfrig och menskmöjeligit är man sig kan försvara. In summa H:r General-Majoren har sig här uthinnan så at förhålla, som han tänker det in för gud och vår allernädigste Konung kunna försvara, at det må lända gud till ähra, Kongl. Maj:t till tienst, och H:r General-Majoren till et odödligt beröm, samt all sielfönskelig framgång och hugnat.

140.

Hvad H:r General-Majoren här äfter ken hafva at påminna, skall Jag villedigen å min sijda uti all giörlig måtto bijdraga, och alltjdh befinnas redebogen H:r General-Majoren till all angenäm tienst, önskandes gud den aldrahögstes beskydd öfver H:r General-Majoren, Staden, samtel. Guarnizonen och hehla Borgerskapet, ja den aldrahögste guden hålle sin mäktiga handh öfver Eder alla och vare sielf et beskydd utj Edra huus, een väktare utj Edra Portar, och et mäktigt försvar uppå Edra Murar och Vallar, han förläne H:r General-Majoren och samtl. sina anförtrödde Underhafvande allskiöns wählsignelse, all inbördes Enigheet med samfalta händer at draga een sträng, et oförskräckt mod och trogit hiarta till Fijendens motstånd, så att Edert vakande, Edert strijdande och föresatta ändamåbl, må endast syfta till Guds namns ähras befrämjande, vår allernådigste Konungs nytta och fägnat, samt hehla vårt Käre Fädernesland och denne Stadens wälfärd och förkåfring. Ut Supra.

M. Stenbock.

(L. S.)

Bilaga, litt. D.

Kungörelse angående krigskontributionerna till Svenska armeens underhåll under dess vistande i hertigdömet Meklenburg, dat. den $\frac{5}{16}$ November 1712 *).

Ihro Königl. Majest. zu Schweden verordnetes General Kriegs-Commissariat Thut kund zu wissen, nach dem mahlen zu Folge des von dem ersten nächst abgewichenen Nowenbris ausgegangenen Universal zur Unterhaltung der Königl. Schwedischen Armee in Proviand und Fourage, eine Repartition gemacht worden auf alle Einwohner in dem Hertzogthum Mecklenburg und das Amt Boitzenburg. als wird dem Amt, Adel und Stadt hiermit ernstlich anbefohlen, ohne einigen Verzug zusammen zu bringen, und zu liefern von dato innerhalb 14 Tagen 16,056 Portions, und 12,042 Rationes auf 30 Tage oder einen Monat gerechnet, nach Ratzow, oder Schwan, welches ihnen am nächsten lieget, wogegen dem Possessor oder Anwald von dem dazu verordneten Kriegs Commissarië Quitence mitgetheilet, und solche nach richtig getroffener Liquidation von dem Königl. General Kriegs Commissariat gebührlich gut gethan werden sollen. Der prompten Lieferung ist man desto mehr versichert, weil wiedringen Falls man genöthiget seyu würde, durch Militarische Execuciones zu erhalten. Datum im Hauptquartier zu Rostock den $\frac{5}{16}$ November 1712.

Ihro Königl. Majest. verordnete Kriegs Commissarii:

PETER MALMBER(G).

M. KOCK.

C. TRESLOW.

Eine Portion bestchet von 2 Pfund Brod, 2 Pfund Fleisch, $\frac{1}{2}$ Pfund Butter oder Speck, und $\frac{1}{8}$ von Erbsen oder Grütz. Eine Ration aber bestchet von $\frac{1}{4}$ Scheffer Haber, 10 Pfund Heu ohne Heckerling und Stroh. Wenn kein Haber zu bekommen, so kan selbiger mit Rocken oder Gersten nach proportion geliefert werden, welches zur Nachricht dienet, und bestchet das Amt Boitzenburg von 260 Hufen.

M. Kock.

I de öfriga Meklenburgska amterna, med undantag af amtet Schwerin, som alldeles fritogs, utskrefvos följande kontributioner, hvarvid dock medgafs billig afräkning för hvad den Svenska garnisonen i Wismar

*) Schwed. Fama. XIV Del., pag. 141 och följ.

redan förskottsvis utbekommit, nemligen: för hvarje s. k. Hufe Land hvilket närmast torde motsvara det Svenska begreppet »hemmantal»:

1,350	»Pfund»	Bröd, värderadt till	21	Thaler	
1,350	»	Kött	»	»	56 »
337	»	Smör	»	»	28 »
13,500	»	Hö	»	»	70 »
2,025	»Pott»	Öl	»	»	42 »
9½	»Scheffel»	Gryn	»	»	9 » 12 gl.
146	»	Hafra	»	»	24 »

Tillsammans i Penningar 250 Thaler 12 gl.

Schwedische Fama medgifver väl att denna pålaga var tryckande, men ursäktar åtgärden med dess nödvändighet, och tillägger, att betalning därför utfästes. Emellertid tyckes detta löfte lika litet å Svenska sidan hafva hållits, som å fiendens vid de föregående tillfällen då kontributioner inom hertigdömet af dem blifvit utskrifne. För amtet Schwerin utgaf Steubock ett särskildt s. k. »fripatent», hvilket äfven finnes in extenso meddeladt i Schwed. Fama, pag. 145.

Bilaga, Litt. E.

Tre Bref från Konung Stanislaus till Grefve Stenbock,
dat. den 22, 24, 28 November (n. st.) 1712 *).

N:o 1.

Monsieur, J'ai lu avec attention le memoire qu'il Vous a plu de me presenter, auquel il seroit bien difficile de Vous repondre sur la question qui est sur le tapis, s'il faut aller combattre les ennemis, ou entrer en trêve qui nous est proposée de la Cour de Berlin, si je n'étois moi meme en premier lieu temoin du manœuvre de l'ennemi, lequel a pris des mesures contre toutes nos resolutions, et si je n'avois pas resolu par avance de me sacrifier entierement pour la conservation de la personne sacrée du Roi, pour le salut de son Royaume et pour le repos de ma patrie, sans quoi si l'amour propre et interessé me gouvernoit, je balançeroit à Vous dire mes sentimens si positivement comme je le fais. Je n'entre point dans les raisons qui m'ont obligé à vous forcer d'entrer en Conference avec Mr. de Fleming. Il est aussi inutile de Vous depeindre notre situation. Vous en avez la meilleure connaissance, et le detail que Vous m'en faites se trouve si juste, qu'il est assez suffisant pour me convaincre, et me servir de raison pour Vous dire que je veux que la Trêve soit acceptée. Votre ardeur pour combattre Vous etant si naturel par la valeur que tout le monde Vous connoit, ne me feroit certainement pas reflexir sur les suites douteuses et sur les evenemens incertains, si cette envie et ce zele dont Vous brulez ne se trouvoient pas moderés par les impossibilités evidentes de pouvoir s'accrocher dans cette saison à l'ennemi. Je ne doute pas du meme desir des Generaux, et je Vous prie de ne me pas compter pour un des plus indifferents de l'armée à combattre. Mais Vous venez d'entendre les sentimens des Generaux, comme il est impossible dans cette saison et dans un país comme celui-ci de venir aux mains avec un ennemi qui evite le combat. D'ailleurs comme il est très dangereux de quitter ce poste ici, sans faciliter la jonction des Danois, et sans etre obligé d'aller d'un meme trait ou en Saxe ou en Pologne, pour ruiner l'armée en marchant et pour etre entierement abimé en y arrivant. Ainsi Monsieur, puisque nous ne pouvons pas nous battre sans trop risquer, et sans difficulté empecher la jonction des Danois, et par toute sorte de raisons, comme nous ne perdons rien en gagnant le temps, je suis de ce sentimens, de faire une trêve, d'en avertir Sa Majesté, pour qu'Elle aye le tems de prendre sa resolution sur ce qu'Elle a à faire. Et si Elle ne veut pas reflexir sur sa propre personne, et à son Royaume, qu'Elle reflexisse au moins à ceux qui lui appartiennent et qui ont l'honneur d'être sous sa protection,

*) Ur Loenbom, Stenbocks Lefverue.

d'autant plus que la Cour de Prusse se fait entendre, comme Vous en êtes averti, qu'elle se declarera contre celui, qui rejettera la trêve. Il seroit d'autant plus necessaire, prevoyant l'abîme ou l'apparence paroît nous vouloir plonger, de faire un armistice prompt, comme Sa Majesté le Roi de Suède ne voudra pas me voir et la Republique perdus à jamais, et pour finir la guerre Vous savez comment nos Ennemis sont portés: pour en parler il faudroit être pourvû d'un plein-pouvoir du Roi, celui manquant, il n'y a d'autre expedient à trouver, que l'armistice que je Vous prie d'incaminer et d'accepter. Je suis,

Votre très affectionné

Stanislaus Roi.

Schwan le 22 Nov. 1712.

N:o 2.

Monsieur, J'apprends par Votre memoire que les ennemis acceptent la trêve sur laquelle Vous avez dernièrement sondé le Comte de Fleming, et qu'ils Vous demandent encore une entreveue pour regler les articles de cette armistice. Je n'ay pas autre chose à Vous dire là dessus, si non que les mêmes raisons subsistent toujours, qui m'ont obligé à Vous donner ma premiere declaration, et surtout depuis que Monsieur le Lieut. General Dücker, qui est envoyé pour voir, s'il y a quelque accès aux ennemis, nous assure qu'il le trouvoit bien, mais que si au premier mouvement de notre armée l'ennemi se postait contre les Rivières de Rekenitz et de Nebel pour éviter le combat, sa situation rendroit alors notre accès impraticable. Cette impossibilité de combattre ne sauroit que nous être très funeste, l'ennemi derriere ses defilées se renforçant tous les jours, et nous diminuant à la fin pendant notre inaction, quand les glaces surviendroient, l'ennemi se trouveroit dans une superiorité si grande, qu'il faudroit (à parler humainement) succomber. Ainsi il n'y a que la treve seule, par laquelle nous nous pouvons garantir du renfort des ennemis et qui peut donner le tems au Roi à nous donner ses ordres. Telle armée qu'elle soit se rend inutile, quand elle ne sauroit agir, ce qui se trouve malheureusement dans notre situation, la difficulté qu'il y a de s'accrocher à l'ennemi se trouvant visiblement insurmontable. D'ailleurs Vous n'êtes que trop bien averti, époint toutes les Puissances, au centre desquelles nous nous trouvons, ont, pour ainsi dire, conspiré et resolu de s'opposer à nos desseins. Si nous ne moderons point leur animosité par cette Trêve, nous courons risque de nous voir imposer par ces Puissances une Paix selon leur façon sous le pretext des offices amiables qu'elles prétendent de nous rendre; qu'au lieu qu'en les assoupissant Sa Majesté aura le tems de juger bien mûrement de notre situation et de la sienne de son côté, et de voir que par cet acheminement à la paix Elle tirera des avantages infinis et évitera qu'on ne lui impose point les Conditions le couteau à la gorge. C'est pourquoi il est necessaire que Vous vous abouchiez avec Mr le Comte de Fleming et que Vous regliez les articles de cette treve. Sauve votre correction, les suivans, à ce qu'il me semble, sont necessaires à être observés:

1, L'occupation du Terrain pour faire subsister les deux armées.

2, Que les Danois ne bougent point de l'endroit ou ils se trouvent, et s'ils sont en marche qu'ils retournent en Holstein, de même qu'il n'y ait aucun renfort du côté de nos ennemis.

3. Comme on ne peut point contremander notre Transport s'il est embarqué, que cela ne doit porter aucun préjudice à la Convention présente, en cas qu'il arrive, comme aussi non plus, si Vous tirez quelques Troupes des garnisons.

4, Que le terme de la Trêve soit fixé à trois mois, pour avoir le tems de recevoir la réponse du Roi.

5, Que les Couriers de part et d'autre ayent un libre passage, et que la communication avec la Suède ne soit point interrompue par mer.

Et comme Vous souhaitez, Monsieur, que je Vous garantisse devant Sa Majesté, je Vous le promets, Monsieur, au prix de ma vie, car Dieu et ma conscience me servent de caution auprès de Sa Majesté, que tout ce que je fais n'est que pour éviter la perte évidente de sa personne sacrée et de son Royaume. Je suis, Monsieur,

Votre très affectionné

Stanislaus Roi.

à Schwan le 24 de Nov. 1712.

N:o 3.

Monsieur, Je Vous ai assez dit de bouche les raisons indispensables qui m'obligent d'aller trouver Sa Majesté. Malgré cela je n'aurois jamais quitter l'armée dans des conjonctures pareilles, si je n'étois persuadé, outre la valeur naturelle que Vous possédez de Votre prudence très consommée, par laquelle Vous conduirez les affaires d'une manœuvre que les intérêts du Roi y trouve entierement leur compte. Vous savez, qu'après avoir fait tout ce que nous avons pû pour engager l'ennemi au combat, et qu'après toutes les mûres deliberations, tant sur la sûreté de la Personne du Roi, que de ses Etats, et de son Armée, on n'a pas pû trouver un expedient plus salutaire, qu'une treve qui nous a été proposée de la Cour de Prusse. C'est cette treve que je vous recommande de conclure avec les ennemis, et de conserver les troupes de Sa Majesté, tant qu'il Vous sera possible, pendant que je travaillerai auprès de Sa Majesté pour lui faire prendre des mesures justes à ses veritables intérêts et pour Vous faire avoir au plutôt des ordres convenables à la situation presente. Je vais en personne pour repondre de tout à Sa Majesté, ainsi Monsieur ne balancez point à suivre le systeme qui est mis en œuvre, et soyez persuadé, que je suis avec toute estime possible

Votre très affectionné

Stanislaus Roi.

à Schwan 28 Nov. 1712.

Bilaga, Litt. F.

Biografiska underrättelser om det högre Befälet i Svenska armeen, som deltog i slaget vid Gadebusch.

Grefve Carl Gustaf Düker. Grefve till Jakobsberg, Friherre och Herre till Säby. Född i Lifland år 1663. Begaf sig, efter inhemtade kunskaper i allehanda vetenskaper och ridderliga öfningar, 1688 till Frankrike, der han blef Kadett vid Furstenbergiska Regementet. Befordrades sedan grad efter grad till Aide-Major af nämnda Regemente. Bevistade under samma tid, ifrån år 1690 till år 1700, dels uti Piemont och dels uti Flandern, icke mindre än 8 fälttåg, 7 belägringar och 2 stora fältslagningar. Återkom derefter till Lifland, och bevistade år 1700, såsom Volontär, första blokaden af Riga samt retraiten vid Düneströmmen. Förordnades af Konung Carl XII den 14/11 s. å. till General-Adjutant. Bevistade s. å. slaget vid Narva, der han blef blesserad; 1701 den 9/7 öfvergången af Düneströmmen och slaget vid Riga; 1702 9/7 slaget vid Clissow; 1703 21/4 träffningen vid Pultusk och s. å. belägringen af Thorn, der han bragte kapitulationen till stånd. Blef s. å. 12/12 Öfverste för ett Regemente dragoner, som han sjelf i Dantzig värfvade. Bevistade 1704 27/8 stormningen af Lemberg och detsammes eröfning, samt visade dervid i Konung Carl XII:s åsyn sitt oförskräckta mod, men sökte då förgäfvat att öfvertala Konungen ifrån deltagandet i stormen. Deltog likaledes s. å. 26/10 i anfallet på staden Kalisch, der han tillfångtog Sachsiske Öfversten Braun, och den 28/10 i träffningen vid Punitz, äfvensom i 1705 års Pohlska fälttåg och skärmytslingen vid Walkiniky. Då han 1706 den 24/2 var utskickad med 1,000 dragoner på ett ströftåg, stötte han i en skog vid Olkowiec, ej långt ifrån Willna, oförmodadt på 4,000 Ryska dragoner och 3,000 Lithauer, hvilka han så oförfärdt emottog att de nödgades taga till flykten, hvarpå han i sjelfva staden Willna fick ett rikt byte af tross, matvaror, ammunition och många dyrbara saker som fienden der lemnat efter sig. Emottog år 1708 Konung Stanislaus i Willna. Gjorde år 1709 9/1 å nyo ett lyckligt ströftåg mot Ryssarne, af hvilka några hundrade blefvo nedsablade, 1,000 hästar utom fångar togos, och en anseelig del af deras bagage fördes till Svenska lägret. Kort derefter, den 20/1, var han lika lycklig emot 3:ne Ryska Regementen vid Hronie, samt fäktade äfven emot dem i Februari vid staden Horodna. Bevistade s. å. slaget vid Pultava, och blef sedan fången hos Ryssarne vid Dnieperströmmen den 1/7, men lösgafs af Czar Peter kort derefter på sitt hedersord, emot utbyte, samt kom omkring slutet af s. å. öfver till Sverige. Blef 1710 31/1 General-Major af kavalleriet, och bevistade s. å. slaget vid Helsingborg, der han kommenderade reserven. Blef s. å. 25/5 Chef för Westgöta kavalleri, och 1711 21/4 General-Löjtnant af kavalleriet. Upphöjdes s. å. den 12/7 till Friherre, men tog ej introduktion. Vid de fiendtliga makternas inbrott i Pommeru

s. å. fattade han posten under Stralsund, der han efter Crassow blifvit befälhafvare, för att gifva akt på deras tillämnade rörelser, och 1712 i Januari jagade han Danska posteringen ur Damgarten, samt den $18/6$ s. å. de Ryska och Sachsiska trupperna ifrån Stralsund. Kommenderade såsom närmaste man vid Stenbocks här under 1712 års fälttåg, der han vid alla tillfällen utmärkte sig. Anförde för-trupperna på Svenska armeens tåg till Gadebusch, och deltog i slaget derstädes, hvarunder han blef illa blesserad i halsen af en kula. Sedan han blifvit läkt, och 1713 den $27/3$ befordrad till General af kavalleriet, praktiserade han sig igenom Sachsiska posteringarne, och återkom onsidert till befälet i Stralsund, samt visade sig särdeles verksam vid stadens och ön Rügens försvar. Under pågående blokad, följande året, beslöt Kongl. Senaten att låta honom öfverkomma till Sverige för att antaga befälet öfver armeen i Skåne, men Konungen, som ansåg honom för omistelig i Pommern, i synnerhet i anseende till sin egen snart skeende ditresa, ändrade Rådets beslut, och han fortfor att föra befälet i Stralsund. Blef härunder till sin stora glädje öfverraskad af Konungen, som den 11 November 1714 ankom från Turkiet, och hvilken han i början ej igenkände. Var 1715 i April med Konungen på samma fartyg, då transporten skedde till Wollin, hvarifrån Preussiske trupperne blefvo fördrifne; och då Stralsund sedermera i October bombarderades af Danskarne, var han ibland dem som öfvertalade Konungen att begifva sig till Sverige. Han försvarade sedan staden i det längsta med vanlig tapperhet, men måste slutligen den 12 December kapitulera, hvarefter han, jemte några andra Generaler och officerare, fick tillstånd att på sitt gifna hedersord resa till Hamburg, för att sköta halsan och njuta någon hvila. Han reste derifrån till London, och kom sedan med en Engelsk fregatt till Göteborg den 8 Januari 1718. Fick kort derefter i April af Konungen befäl öfver hela armeen emot Norge, och Konungen var vid sin återkomst till Strömstad den $11/6$ så nöjd med hans krigsanstalter, att han yttrade sig gerna ännu längre kunnat hafva varit frånvarande. Bevistade sedan fälttåget i Norge och belägringen af Fredrikshall. Blef s. å. $7/12$ upphöjd till Svea Rikes Råd och till Ledamot i Justitie-Revisionen. 1719 $17/4$ Grefve, och s. å. under N:o 61 introducerad. Utnämndes äfven s. å. den $28/3$ till Krigs-Råd, den $16/6$ till eventuel General-Guvernör öfver Lifland och Staden Riga, och den $19/6$ till Fältmarskalk. Blef 1720 tillika President i Krigs-Collegium. Düker dog i Stockholm 1732, natten emellan den 2 och 3 Juli, sedan han genom många trogna tjänster och ett berömvärdt förhållande gjort sig förtjent af sin Öfverhets synnerliga erkänsla och Svenske mäns tacksamma hägkomst. Han begrofs i Riddarholmskyrkan.

Gift 1:o 1707 $13/10$ med Furstinnan Theodora Zkozielska Oginska, död 1719 i Lübeck. 2:o med Grefvinnan Hedvig Wilhelmina Oxenstierna af Korsholm och Wasa 1720 $14/3$. Hon var född 1682 och dog 1758, samt hade den hedern att få bära Prins Gustaf, sedermera Konung Gustaf III, och alla hans syskon till dopet.

Grefve Christian Ludvig von Ascheberg. Grefve till Ågerup, Friherre till Gulmarsberg och Holma. Född 1662 $4/6$. Blef år 1693 Öfverste för Enke-Drottningens Lif-Regemente till häst; sedan General-

Major och derefter General-Löjtnant af kavalleriet. Kommenderade venstra flygeln i slaget vid Gadebusch. Dog 1722 den 1 Februari på Söfdeborg, barnlös, och slöt denna Grefliga ätt. Gift med Grefvinnan Mariana Margareta Wittenberg. Han var son af den från Konung Carl XI:s tid bekante Fältmarskalken Rutger von Ascheberg.

Friherre Georg Reinhold Patkull. Friherre till Posendorff. Född 166 . . — Blef 1677 Fänrik under Lif-Gardet; 1682 Löjtnant derstädes. Trädde 1687 i utländsk tjenst, och bevistade 1688, såsom Volontär, de Kristnas fälttåg mot Turkarne i Ungern samt belägringen af Belgrad. Blef 1689 $\frac{27}{4}$ Regements-Quarttermästare vid Lif-Gardet och 1697 Öfverste-Löjtnant vid Westgöta-Dals Regemente. Slog och nedergjorde, jente Majoren Hans Henrik von Tiesenhausen, 1700 $\frac{28}{10}$ vid Wargilla och Hakull i Lifland en Rysk trupp, men blef på återfärden s. d. tillfångatagen af Ryssarne, dock kort derpå, efter slaget vid Narva, befriad. Blef 1703 $\frac{12}{3}$ Öfverste för Fyra- och Femmännings Regementet af Westergötland, Nerike och Wermland samt Dal, hvilket han upprättade. Förjagade s. ä. i October en af Oginski's ströftrupper i Kurland, och dref sedan, kort före Jul, en annan på flykten. Blef 1705 $\frac{4}{2}$ Öfverste för Westgöta-Dals Regemente; 1708 $\frac{11}{11}$ vice Landshöfding i Elfsborgs Län; 1710 $\frac{11}{11}$ General-Major af infanteriet. Nyttjades 1711 vid försvarsanstalterne mot de Danske i Bohus Län, och 1712 i Pommern, der han vid passagen af Damgarten anförde eftertrupperna; samt kommenderade uti slaget vid Gadebusch en del af det Svenska infanteriet med vanlig tapperhet. Blef fängnen vid Tönningen, men kom 1714 lös ur fångenskapen, och blef efter hemkomsten 1715 vice Guvernör i Göteborgs och Bohus Län. Upphöjdes s. ä. $\frac{10}{12}$ till Friherre, och skulle skriva sig Friherre Patkull von Posendorff. Erhöll 1719 på begäran afsked. Dog 1723 barnlös, och slöt sjelf sin ätt. Gift med Friherrinnan Anna Catharina Lovisa de Mortaigne, som dog 1731.

Grefve Claes Johansson Ekeblad. Grefve till Stola i Skaraborgs Län; Friherre till Mauritzberg i Östergötland, Frösslunda och Ströberg. Han var af en gammal Svensk adelig ätt, och föddes 1669 $\frac{20}{2}$. Blef, efter idkade studier, 1683 Volontär vid Lif-Gardet; 1684 Förare derstädes och 1686 Fänrik under Öfversten, Friherre Mauritz Wellingsks Regemente i Stade. Fick s. ä. tillstånd att göra utrikes resor, och begaf sig genom Danmark, Hamburg, Westphalen och Nederländerna till Paris, der han uppehöll sig ett år; sedan 1687 till Lyon, Strassburg, Würtemberg och Schweitz; vidare genom Sachsen och Österrike till Italien, och öfver Turin och Piemont åter till Frankrike, hvarifrån han öfver England och Holland återreste till Sverige. Följde 1690 med Svenska hjälptrupperna ifrån Bremen och Verden till Rhenströmmen, och kommenderade der, under varande fälttåg, såsom Kapten, Grenadiererne af ofvannämnda Wellingska Regemente. Blef därför 1691 $\frac{27}{6}$ Grenadier-Kapten af samma Regemente. Bevistade med Konungens tillstånd åren 1693—94 fälttågen i Flandern samt alla der förefallande krigshändelser. Blef efter återkomsten till Sverige 1697 $\frac{9}{2}$ Kapten vid Öfverste Axel Faltzburgs Regemente i Malmö, och 1700 $\frac{19}{7}$ Öfverste-Löjtnant för Öfverste Pudbusch's

Ostgöta och Södermanlands Tremännings-regemente till fot. Bevistade 1701 öfvergången af Düna-strömmen och slaget vid Riga. Kommenderades sedan till Birsen och Lithauen, och hade 1702 åtskilliga lyckliga träffningar med fienden. Bevistade s. å. träffningen vid Willna, der Wisnawiecki blef bortdrifven. Den $\frac{9}{7}$ s. å. deltog han i slaget vid Clissow, hvarest han med sina tremänningar med mycken tapperhet dref Sachsiska Gardet tillbaka. Kommenderades sedan vintertiden s. å. med en ansenlig ströfcorps på andra sidan Weichselströmmen, samt år 1703 emot sommaren att intaga Lublin, der han äfven sedermera någon tid var Kommendant. Följde derefter såsom Volontär med Svenska hufvudarmeen och Lif-Gardet, samt bevistade 1703 slaget vid Pultusk, och sedan s. å. belägringen och intagandet af Thorn samt eröfningen af Elbingen. Värfvade derpå 1704 ett eget Tyskt infanteri-regemente af 1,200 man, för hvilket han s. å. $\frac{12}{12}$ blef Öfverste, och tågade med detsamma från Pommern till Elbing, der han blef Kommendant. Öfverraskade 1705 i November i Braunsberg en afdelning Pohlacker, som han tog tillfånga. Medföljde år 1709 i Augusti Konung Stanislai trupper, och kom sålunda med General von Krassow till Pommern. Förordnades 1710 $\frac{27}{4}$ af Kongl. Senaten till Öfverste för Uplands infanteri, men hvarpå icke följde Konungens stadfästelse, utan befodrades i stället af Konungen s. å. $\frac{11}{11}$ till General-Major af infanteriet, och flyttades till sitt förr innehafvande Elbingska Regemente, som låg i garnison i Elbing, hvilket han s. å. nödgades uppgifva till Ryssarne. Blef 1711 $\frac{22}{5}$ i Bender upphöjd till Friherre, men tog ej som sådan introduktion. Kommenderades s. å. till Stralsund att sätta fästningen i försvarsstånd, och blef tillika Kommandant derstädes, tilldess han blef aflöst af General Major Mevius och fick åtfölja Stenbocks armée. Bevistade slaget vid Gadebusch, der han förde en del af infanteriet, och hade nyårstiden 1713 öfverinseendet vid broslagningen öfver Traveströmmen. Förordnades senare s. å. af Kongl. Senaten till Öfver-Kommandant i Pommern. Utänmdes 1714 $\frac{2}{1}$ till Landshöfding öfver Nerike och Wermland. 1715 af Konung Carl XII tillika förordnad till kommenderande vid Wermländska gränsen under General Mörner, och lät 1716 förbättra Eda skans. Blef 1719 $\frac{9}{5}$ Svea Rikes Råd, och s. å. $\frac{31}{12}$ Grefve, samt introducerades under N:o 71. Han dog 1737 den 23 Februari. Gift med Friherrinnan Hedvig Mörner, med hvilken han hade 9 barn.

Jean Baptista Schommer. Chef för Kongl. Maj:ts värfvade Tyska Lif-Regemente till fot. Bevistade som Öfverste anfallet på Petersburg 1708 och slaget vid Helsingborg 1710, samt blef s. å. $\frac{11}{11}$ General-Major. Hade öfverbefälet öfver en afdelning af hären, bestående af Nerikes och Wermlands samt Södermanlands Regemente och Bassewitz dragoner, som i November 1712 öfverrumplade Rostock. Kommenderade den delen af centerns infanteri, som gick främst i slaget vid Gadebusch. Afsändes i Februari 1713 till Konungen i Bender. Återkom sedermera derifrån, och stupade vid anfallet på Fredrikshall den 24 Juni 1716.

Carolus Gustavus Marschalck, Arfherre till Thettof, föddes på 1660-talet. Han blef 1683 Volontär vid Svenska Lif-Gardet: 1686

Löjtnant under Öfverste Mauritz Wellings Regemente; 1688 Kapten vid ett Svenskt Regemente i Holländsk tjenst; 1695 Öfverste-Löjtnant dersammastädes; 1697 afdankad tillika med Regementet; 1700 Öfverste-Löjtnant vid Öfverste Ernst Dettlof Krassow's dragoner; 1702 $\frac{13}{12}$ Öfverste för ett Regemente dragoner som han sjelf uppsatte; 1703 $\frac{1}{7}$ Svensk Öfverste vid Verdiska Dragon-regementet. Kom med detta sitt Regemente till Konung Carl XII i Pohlen, och deltog i slaget vid Frauenstadt 1706 $\frac{3}{2}$. Qvarblef sedan uti Pohlen under Konungens tåg till Sachsen, och blef s. å. $\frac{19}{10}$ sårad och fången af Sachsarne vid Kalisch. Kom åter på fri fot, och blef 1710 $\frac{11}{11}$ General-Major af kavalleriet. Bevistade slaget vid Gadebusch. Blef 1711 upphöjd till Friherre. General-Löjtnant af Kavalleriet den $\frac{27}{3}$ 1713, och s. å. fången vid Tönningen, men kom lös på sin revers. Blef 1715 $\frac{4}{11}$ för andra gången fången af Danskarne i slaget på Rügen. Begaf sig sedan till sina gods i Bremen, och dog der 1726.

Grefve Carl Gustaf Mellin. Grefve och Herre till Damitzow i Pommern och Boldewitz på Rügen. Född 1670 $\frac{3}{8}$ på Wahnrow. Blef 1690 Fänrik vid sin faders Infanteri-regemente, hvilket han s. å. åtföljde med 6,000 man Svenska hjälptrupper till Rhenströmmen. Begaf sig 1691 till Franska armeen, och bevistade såsom Volontär samma års fälttåg samt slaget vid Löhse emellan Fransoserne och de allierade. Blef 1692 Ryttmästare vid Franska Regementet Royal Allemand; bevistade s. å. belägringen af Namur och slaget vid Steinkirken; år 1693 belägringen af Huy och Charleroy, jemte slaget vid Loudon, samt fick derefter kompani vid nyssnämnda Regemente. Han var under denna tid mycket omtyckt i Frankrike för sin munterhet och förlofvade sig i Paris med en Grefvinna de Mons, samt ville blifva katolik, men måste på fadrens befallning begifva sig derifrån, och hemkom 1695 till Pommern, samt blef s. å. Kapten med kompani vid sin faders Regemente i Wismar. Kommenderades derefter till Holstein, och förordnades 1699 af Hertigen derstädes till fästningsverkens uppbyggande. Utstod 1700 belägringen och bombarderingen i Tönningen. Blef s. å. Major vid Bremiska kavalleriet. Tågade 1702 med Regementet till Pohlen och bevistade 1704 $\frac{28}{10}$ drabbningen vid Punitz. Blef 1705 Öfverste-Löjtnant vid Bremiska kavalleriet och 1707 i Juli Öfverste för samma Regemente. Var 1708 med på Kongl. Rådet, Grefve Nils Gyllenstiernas krigståg till Hamburg, och hade sedan befälet öfver "Kreijs-Kavalleriet" derstädes. Tågade s. å. i Juli till Pohlen, och 1709 derifrån tillbaka till Pommern. Blef 1711 $\frac{5}{1}$ General-Major af kavalleriet i Svensk tjenst. Deltog i tåget öfver Damgarten och slaget vid Gadebusch, der han anförde högra flygelns andra linie, samt bevistade sedan belägringen af Tönningen och underskref kapitulationen. Kom derefter med Dansk pass till Stralsund. Bevistade år 1715 denna stads belägring, och s. å. $\frac{4}{11}$ drabbningen vid Stresow på Rügen, der han blef fången af Preussarne, men på Konung Carl XII:s befallning straxt utvexlad. Han ärfde efter sin fader de Damitzowska godsens, hvilka efter

*) Förmodligen Tysk.

Pommerns eröfring indrogos af Konungen i Preussen, som skänkte dem till Stats-Ministern Massow. Efter fredsslutet tog han 172. afsked ur Svensk tjenst; återfick mot en ersättning af 6,000 Rdr sina gods, och hyllade Konungen af Preussen, samt lefde sedan i ro utan tjenst, ehuru sistnämnde Konung flera gånger tillbjöd honom en General-Löjtnats beställning jemte ett Regemente i Preussiska hären. Han dog 1738 på Damitzow.

Friherre August Philip Marderfelt. Född 16.. Kapten vid General Müller von der Lühnens Regemente 1701; Öfverste vid Pommerska Dragon-regementet 1710 $24/9$. Deltog i 1712 års fälttåg och slaget vid Gadebusch såsom t. f. General-Major och befälhafvare för venstra flygelns andra linie. Inryckte 1713 med sina dragoner uti Friedrichstadt till General-Major Stackelbergs understöd. Erhöll afsked 1719 $30/9$. Död 17..

Grefve Magnus Julius De la Gardie. Grefve till Tullgarn, Friherre till Sjöo, Herre till Lindholmen, Häringe, Mariedahl och Löfstad. Född 1668 $14/4$. Trädde, efter idkade studier, 1689 i Fransk krigstjenst, der han först blef Löjtnant och sedan 1691 Kapten. Tjente sig derefter upp under Spanska successionskriget, och blef 1703 Öfverste-Löjtnant samt 1707 Öfverste i Fransk tjenst. Hemkallades 1709 till Sverige och förordnades af Kongl. Senaten s. å. $28/9$ till Öfverste för Dal-Regementet. Deltog såsom t. f. General-Major i fälttåget 1712—1713 och slaget vid Gadebusch der han förde befälet öfver Infanteriets andra linie. Blef verklig General-Major vid infanteriet 1713 $27/3$, samt General-Löjtnant 1717 $16/1$. År 1718 $30/12$ nämndes han till Svea Rikes Råd, och 1719 $28/4$ tillika Krigs-Råd; s. å. dessutom President i Commerce-Collegium, och 1727 $3/8$ Öfverste-Marskalk. Dog i Stockholm den 28 April 1741. Gift 1709 med Grefvinnan Hedvig Catharina Lillie.

Grefve Abraham Brahe. Grefve till Skokloster; Friherre till Rydboholm och Spiker; Herre till Bogesund, Östanå, Westanå, Brahehus och Lyekås. Född 1669 $24/8$ i Stockholm. Tjente sig upp till Öfverste-Löjtnant hos General-Staterne af Förenta Nederländerna. Tog afsked derifrån 1701 $30/11$. Kom senare i tjenst hos Konung Stanislaus; qvarblef vid armeen då Konungen lemnade densamma; deltog som Volontär i slaget vid Gadebusch, och blef fången vid Tönningens öfvergång till Danskarne. Han blef General-Major af infanteriet i Sverige 1719 $2/1$. Dog i Stockholm den 6 Mars 1728 och begrofs i Öster-Ryds kyrka.

Friherre Claus Philip von Schwerin till Löbnitz och Kindes-hagen i Pommern. Född 1689 $24/3$. Sedan han i yngre åren inhemtat kunskap uti åtskilliga adeliga öfningar inträdde han 1703 i krigstjenst, och blef 1704 Kornett i Meklenburgisk tjenst, samt bevistade s. å. och det följande fälttåget vid Rhenströmmen. Blef 1706 Löjtnant i Svensk tjenst vid General-Löjtnant Krassow's dragoner. Bevistade 1707 och 1708 fälttåget med Svenska hären i Pohlen. Blef 1709 Kapten vid nyssnämnda Regemente, och bevistade 1711 Stralsunds belägring. Nämndes 1712 till General-Adjutant hos Kongl. Rådet och Fältmarskalken Grefve Stenbock; bevistade s. å. slaget vid Gadebusch, och 1713 Tönningens

belägring, samt blef der fången vid kapitulationen, men frigjorde sig sjelf s. å. Bevistade derefter 1715 Stralsunds belägring, och blef s. å. Adjutant hos Generalissimus, Landtgreffen, sedan Konung Fredrik den I. Var 1716 med i fälttåget emot Norge, samt i träffningen vid Lyckö kyrka och eröfringen af Spånviks skans. Blef s. å. Öfverste-Löjtnant vid Uplands Femmännings-infanteri. Bevistade 1718 års fälttåg i Norge och belägringen af Fredrikshall. Erhöll 1719 $\frac{12}{8}$ Öfverste caractère. Blef 1720 $\frac{23}{2}$ uppbörd till Friherre och intagen uti sin frändes, General-Majoren Philip Bogislaus von Schwerins Svenska friherreskap, samt på hans N:o 133 s. å. introducerad. Blef 1737 $\frac{13}{24}$ September Öfverste för Garnisons-regementet i Stralsund och 1743 $\frac{5}{8}$ Kommandant i samma stad. Utnämndes 1746 $\frac{6}{11}$ till General-Major, och 1748 $\frac{16}{4}$ till Kommandör af Svärdsorden. Dog i Stralsund den 10 December 1748.

Hans Fredrik Frölich, natural. Frölich, till Långås i Hellestad socken och Westergötland. Hans fader, Hans Christoffer Frölich, som tillhörde en gammal Tysk adelig ätt, hade under Konung Gustaf II Adolfs tid ingått i Svensk krigstjenst, och denne, hans son föddes i Sverige 1637. — Han blef Ryttmästare vid Westgöta kavalleri 1679; naturaliserad Svensk adelsman 1693 $\frac{10}{11}$ och introducerad s. å.; Major vid nämnda kavalleri 1695; Öfverste-Löjtnant derstädes 1710, och placerad Öfverste på samma Regemente den 30 October 1712. Han deltog som frivillig i slaget vid Gadebusch, och dog i Lübeck den 9 December 1715, under hemresan till Sverige. Han var gift med Anna Margareta Silfversvärd, född 1661 $\frac{8}{5}$, död 1715 $\frac{19}{1}$, och hade med henne icke mindre än 26 barn, af hvilka 10 öfverlefde föräldrarne.

Diedrik Johan von Löwenstern, Baron von Löwernstern. Friherre till Altanzen. Son af Diedrik Rigeman, adlad von Löwenstjerna (ej introd). Född i Lifland 1666; Volontär vid Guvernören och Landshöfdingen Taubes bataljon 1684; Fältväbel derstädes 1686; Fänrik vid Öfverste von Campenhausens Regemente 1688; Löjtnant i Hanoveransk tjenst 1691; afsked derifrån 1693; Kapten vid ett kompani dragoner i Kejsrlig tjenst 1695; Major vid Chur-Pfaltziska Lif-Regementet 1700; Öfverste-Löjtnant vid General-Majoren Hatzfelds Regemente i Kejsrlig tjenst 1706; afsked 1711; deltog som Volontär i Stenbocks Tyska fälttåg och slaget vid Gadebusch, samt kommanderade en afdelning af förposterna vid Hollingstedt i Holstein. Blef "Ordinarie" Öfverste i Svensk tjenst 1714; General-Major samt Chef för Westgöta Tremännings-kavalleri 1717; Friherre $\frac{2}{3}$ 1720; General-Löjtnant 1727, och Chef för Westgöta kavalleri s. å. Död barnlös i Stockholm $\frac{16}{6}$ 1740 och slöt sjelf sin Friherrliga ätt. Han deltog så i utländsk som i Svensk tjenst i många fälttåg och slagtingar.

Johan Segersten, adlad Stenflycht, född i Östergötland på 1600-talet. Efter i Linköping inhemtade studier gick han i utrikes tjenst, och blef 1691 Volontär vid Oros Palsches Regemente vid Kejsrl. armeen i Ungern. Bevistade s. å. det stora slaget vid Salankemen i Ungern emot Turkarne; 1692 eröfringen af fästningen Gross Wardein; 1693

belägringen af Belgrad. Blef 1694 Kornett vid Palfijs Regemente och bevistade s. å. slaget vid Peterwardein; 1696 slaget vid Olsnitz och 1697 det stora slaget vid Zentha, der han erhöåll så många sår, att han måste taga afsked och flera år ligga under läkarevård. Blef 1701 Volontär vid Östgöta kavalleri. Deltog 1702 i ett ströftåg emot Lithauerne och s. å. i träffningen vid Sorfoniski, der han, efter att hafva erhållit 8 sår, blef fången, men flydde snart derefter; deltog i slaget vid Clissow, och blef Korporal vid Östgöta kavalleri, allt s. å. Deltog 1703 i Thorus belägring och 1704 i stormningen af Lemberg, der han blef sårad i högra benet; s. å. var han med vid Frauenstadt, och då kavalleriet der anföll den Ryska vagnborgen var han ibland de förste, som satte öfver. 1705 för andra gången fången af Pohlackarne i träffningen vid Warschau, men flydde åter efter 2:ne månader; s. å. den 15 Augusti Adjutant vid Regementet. Råkade 1706 i Sachsen uti en duell och måste fördenskuå fly, först till Berlin och sedan till Ungern, der han 1707 blef Ryttmästare vid Furst Ragotzkis trupper och deltog i åtskilliga träffningar mot de Kejslerlige; kommenderades s. å. att åtfölja Ungerska Ambassaden till Warschau. 1708 Ryttmästare vid Fältmarskalken Grefve Reveinis Carabinierer, och kommenderade dem i slaget vid Preuzijn. 1709, då Kejslerl. Generalen Löffenholtz med 6,000 man anföll staden Eperies, räddade han densamma genom att uppbränna förstäderna, der de Kejslerlige tagit kvarter. Bevistade slaget vid Tynnow, stormningen af Zitzendorff, träffningen vid Eiserne Thor i Siebenbürgen och slaget vid Trentschin; blef uti de 3 första illa sårad, och i det sednare skulle han blifvit nedhuggen, om han icke haft en hvit Tysk rock på sig, så att han kunde sätta sig i spetsen för en Kejslerlig squadron till dess han fick tillfälle att rädda sig till de sina. Derefter uppgjorde han en plan att med sina Carabinierer och dervarande Kongl. Pohlska Drabanter taga vägen genom Pohlen för att uppsöka Svenska armeen. Ehuru företaget i sin helhet misslyckades, kom han dock, efter många djerfva bragder och visade prof på lysande tapperhet, till Pommern år 1711, och blef der Ryttmästare samt uthärdade Stralsunds första blokad. Sedan blockaden blifvit upphäfd gjorde han det ena ströftåget efter det det andra, och tillfogade fienden stora förluster i fångar och tross. Efter Grefve Stenbocks ankomst kommenderades han till Frantzburg, och der anfällen af en afdelning Kossacker, nedhögg han med egen hand Öfversten och 20 mau. Dagen före slaget vid Gadebusch tog han, midt emellan båda fiendtliga armeerna och i hela Sachsiska kavalleriets åsyn, Danska Brigad-Majoren Stangenbasch med 20 grenadierer till häst tillfånga och aflemnade honom i hufvudkvarteret, hvarigenom Stenbock erhöåll åtskilliga upplysningar om fiendens styrka och planer. Deltog derefter i slaget vid Gadebusch med den tapperhet, att han 1713 $\frac{15}{1}$ blef Öfverste-Löjtnant för ett af egna medel värfvad t frikompani på 140 man, 1714 $\frac{4}{12}$ deruti stadfastad, och den 9 påföljande December Öfverste-Löjtnant vid Dniersterska Dragon-regementet. Bevistade 1715 Stralsunds belägring; blef den $\frac{9}{11}$ s. å. Öfverste för samma Dragon-regemente. Efter Stralsunds öfvergång fången af Sachsarne, blef han kort deteften utvexlad emot Sachsiska Öfversten Berner. Reste sedan till Pohlen för att upp

muntra Pohlackerna till tappert motstånd mot Konung August, samt kommanderade sjelf stormningen af Starchnest i Stor-Pohlen, som intogs; intog staden Posen och tog sjelf Sachsiske General-Löjtnanten Fejdlitz till fånga; jagade Sachsiske General-Löjtnanten Bosen med 2,000 man öfver Weichseln, hvarpå han fick Thorn och hela Pohlska Preussen under sin disposition. Adlad 1716 $\frac{6}{8}$ med namnet Stenflycht. Bevistade 1718 års fälttåg i Norge. Erhöll afsked, den $\frac{16}{4}$ 1719 och blef General-Major i Hertigens af Holstein-Gottorp tjänst; 1733 Konung Stanislai General och den Konfedererade Republikens General-Löjtnant öfver alla på Tysk fot ordnade trupper, samt erhöll af Republiken "indigeuat, tam in civilibus, quam militaribus," hvilket förra till ingen Lutheran plögade gifvas. Blef derefter General-Löjtnant i Frankrike, med en årlig pension af 5,000 Livres; Öfver-Kommandant i Hamburg 1738; Tog derifrån afsked 1742, och återreste till Sverige. Riddare af Svärds-Orden den 26 September 1748. Han dog den 21 Juni 1758 på Nöbbelöd i Östergötland.

Pehr Bengtsson Sparre af Rossvik till Rossvik, Sparreholm, Yxstaholm och Nybyholm. Född 1685 $\frac{6}{10}$. Blef Löjtnant vid Fortifikationen i Wismar och förordnades 1710 $\frac{29}{12}$ af Kongl. Senaten till Kapten af Fortifikationen vid Wermländska arméen. Utänmdes 1712 $\frac{9}{2}$ af Kongl. Senaten till General-Adjutant vid Fältmarskalken Grefve Stenbocks armée och bevistade i nämnda egenskap slaget vid Gadebusch. Han dog den 16 October 1725.

Johan Mauritz Klinckowström. Född 1692. Volontär 1708; Fänrik vid Drottningens Lif-Regemente i Stettin 1709; Löjtnant vid Öfverste Ekeblads Regemente 1710; Kapten vid General-Löjtnant Meijerfelts Regemente 1711. Transporterad till Öfverste Wrangels Regemente i Stralsund s. å., men då Regementet kvarstannade i nämnda stad medföljde han Grefve Stenbocks armée som Volontör, och tjänstgjorde som General-Adjutant i slaget vid Gadebusch. Öfver-Adjutant hos Arfprinsen Fredrik, sedermera Konung Fredrik I. samt Kapten vid Westmanlands Regemente 1720; Major derstädes 1723; Öfverste-Löjtnants afsked 1744; Öfverste fullmakt s. å. Riddare af Svärds-Orden 1748. General-Majors karakter 1756. Dog i Stockholm den 5 Januari 1768 och slöt på svärdsidan adliga ätten Klinkowström. Han blef 1715 vid Stralsund, der han var Slottshauptman, Dansk krigsfånge och satt någon tid på Aggerhus fästning i Norge. Följde 1744 med Ambassadören, Riks-Rådet Grefve Carl Gustaf Tessin till Berlin och bevistade förmälningsakten i nämnda stad emellan Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika. Lyckönskade slutligen 1754, såsom Ordförande i Slottsbyggnads-deputationen, Deras Majestäter vid deras inflyttning i nya slottet. Gift med Johanna Maria Falck.

Grefve Alarik Wachtmeister, Grefve till Johannishus. Född 1694 $\frac{8}{5}$. Inträdde i krigstjänst som Fänrik vid Lif-Gardet och befordrades grad efter annan till Löjtnant och Kapten vid samma Regemente. General-Adjutant vid Svenska arméen under fälttåget 1712—13. Fången i Tönningen. Dog den 12 December 1715.

Hans Henrik von Tiesenhausen var af en Liffländsk adelig släkt och gjorde General-Adjutants tjänst under tåget till Gadebusch och

slaget derstädes. Den enda underrättelse vi efter denna tid kunnat uppspåra om honom är att han utnämndes till Öfverste-Löjtnant för Smålands Tremännings-infanteri den $13/1$ 1715.

Om General-Adjutanterna Loppenau och Vasholdt ega vi icke andra underrättelser än dem som meddelas i texten.

Om General-Auditör Sylvin sakna vi alla biografiska uppgifter.

Peter Jakob Eccard, adlad von Eceard *) till Korps. Född $5/3$ 1668 i Pernau. Advokat i Reval 1696; Auditör 1700; Öfver-Auditör vid Revalska garnisonen 1704, och vid armeen i Pommern 1711, i hvilken egenskap han bevistade slaget vid Gadebusch. Adlad 1712. Introducerad 1719. General-Auditörs fullmakt 1721. Han dog 1728 och slöt sjelf sin ätt.

Om Fält-Sekreteraren, Hofrådet Nemietz saknas alla underrättelser i de källor som stått oss till buds.

Lars Dahlman, adlad Dalman. Född 1680 $17/5$ i Stockholm. Lektor vid Göteborgs gymnasium 1709. Sekreterare hos Kongl. Rådet m. m. Grefve Magnus Stenboek 1710; Fält-Sekreterare vid armeen i Tyskland 1712; Öfver-Auditör vid armeen i Norge 1716; General-Auditörs titel 1719. Adlad 1720. Ledamot af Sekreta Utskottet 1723, samt dels Aktor, dels Ledamot i åtskilliga Rikets Ständers kommissioner. Amiralitets-Kammar-Råd 1728; Landshöfding i Blekinge 1747. Riddare af Nordstjerne-Orden 1748, med valspråk »Laus Domino». Dog 1752 $27/1$ i Carlskrona. Bevistade slaget vid Gadebusch, och blef vid Tönningens öfvergång fången hos Danskarne. Han hade jemväl varit använd i flera diplomatiska värf, såväl för biläggande af stridigheterna med Danmark, som med Czar Peter I i Ryssland.

Angående Fält-Sekreteraren Sandbergs och Kommissarien Malmbergs öfriga lefnadsomständigheter ega vi icke någon kändedom.

Christer Reinhold von Schlippenbach **) var af en Lifländsk adlig familj, och föddes på 1670 talet. Blef 1697 Sergeant vid Guvernören Soop's Regemente i Riga; 1700 Kornett vid sin faders Dragon-Regemente, hvarjemte han förrättade Adjutants-tjensten vid Generalen, Grefve Wellingsks armée, både i fälttåget vid Riga och i slaget vid Narva. Värfvade af egna medel ett kompani, och blef, då Konung Carl XII i December år 1700 gick till Lais, befördrad till Kapten vid berörda Regemente, der han stod i fem år, och bevistade alla träffningar som i Lifland föreföllo, i synnerhet aktionerna vid Ernestfähr och Sagnitz, samt 1704 den 16 Juni den olyckliga träffningen ej långt från Reval emot Ryssarne, der han förmådde de flyende att någon stund hålla stånd. Blef derefter Ryttmästare under Lifländska Adelsfanan, som kom-

*) Hans namn förekommer äfven stafvadt Eckhardt.

**) Föräldrarne voro General-Majoren och vice Guvernören öfver Estland och staden Reval, Wollmar Anthoni von Schlippenbach, som blef fången vid Pultava och 1715 gick i Rysk tjenst, samt Friherrinnan Helena von Liewen.

menderades af Öfverste Horn, samt bevistade 1705 den 16 Juli slaget vid Gemauerthoff. Blef 1707 den 24 Januari Major vid Björneborgska bataljonen i Reval, hvilken bataljon han medföljde till Finland, och bevistade såväl de der förefallande krigsoperationer som Neva-strömmens öfvergång. Blef 1710 i Juli af Kongl. Senaten förordnad till Öfverste-Löjtnant vid Södermanlands Regemente och förfogade sig genast till Regimentet, som då låg i Skåne, samt öfverförde det, sedan Öfverste Grundel fått permission, såsom Chef år 1711 till Pommern. Anförde 1712 i October avant-gardet då armeen gick öfver vid Damgarten, och var äfven med då staden Rostock den 30 October öfverraskades. Blef 1712 den 14 November af Fältmarskalken Grefve Stenbock utnämnd till Öfverste för Södermanlands Regemente, med hvilket han i slaget s. å. vid Gadebusch i första träffningen med utmärkt tapperhet öfverändakastade fiendens grenadier-garde. Gjorde 1713 i Januari vid Hollingstedt Ryssarne afbräck, men blef derpå s. å. fången vid Tönningens öfvergång, och fördes först till Flensburg, och sedan till Köpenhamn med Fält-Marskalken Grefve Stenbock. Praktiserade sig 2:ne gånger med många äfventyr utur fångenskapen och öfver till Stockholm, uti några hemliga kommissioner från Grefve Stenbock till Kongl. Senaten; och då han sista gången i Mars 1714 kom i riket, förblef han qvar uppå Konungens befallning. Utnämndes emedlertid 1713 den 3 December af Konung Carl i Demotica till Öfverste för Södermanlands Regemente, men kunde ej utfå fullmakten, emedan Öfverste Grundel, som redan 1709 den 28 September derpå erhållit Senatens fullmakt och åter upprättat Regimentet, satte sig deremot och utspridde det ryktet att Schlippenbach under fångenskapen i Köpenhamn fört en hemlig brevexling med Ryska Ambassadören, samt att han ej mera än fadren, som gått öfver i Rysk tjänst, vore att tro; hvar dan ock Schlippenbach gick både tjänst- och lönlös i Stockholm; men på hans derom anförda klagan hemsände Konungen i början af år 1715 en duplett Öfverste fullmakt för Schlippenbach, som derigenom kom till befälet öfver Regimentet. Bevistade sedermera år 1716 i Januari infallet i Norge, hvarvid han förde avant-gardet. Afsändes s. å. i Maj till Fredriksstad för att besörja om fångarnes utvexling, som dock ej kom att försiggå. Blef slutligen då han med sitt Regemente skulle tränga fram emellan citadellet och staden Fredrikshall den 24 Juni 1716 skjuten, hvarvid, då han märkte att såret var dödligt, han testamenterade sin nattrock och Regimentet (de två käraste saker han i lifstiden egt) till sin vän Öfverste-Löjtnanten Rutger Fuchs, och Konung Carl lät det, efter hans strax derpå timade död, dervid bero.

Henrik Johan von Essen. Född 1674 i Lifland. Volontär vid Lif-Gardet 1688; Sergeant vid Öfverste Fuchs Regemente i Narva; Fänrik vid Öfverste Tiesenhausens Regemente i Fransk sold 1693; Löjtnant derstädes; Kapten vid Öfverste Nieroths värfvade Regemente i Lifland 1701; Kapten vid Södermanlands Regemente 1711; Major s. å.; Öfverste-Löjtnant 1712; Öfverste titel 1719; Öfverste för Regimentet 1739. Riddare af Svärds-Orden 1748. Död den 6 September 1750, och ligger, jemte sin fru, begrafven i Kräcklinge kyrka i Nerike, troligen i Lagerhjelmiska grafven. Han var med vid Gadebusch,

Tönningen, Wismar, Fredrikshall och Willmanstrand, och fick 1719 för sina trogna tjänster en skänk af 100 buteljer Franskt vin ur Ulrika Eleonoras egen källare. Gift med Anna Wendla von Rittern.

Friherre Johan Abraham Lillie. Född 1675 $\frac{2}{12}$ på Hjertared i Tvåreds socken och Elfsborgs län. Volontär vid Öfverste David Makeléers Garnisons-regemente i Malmö 1692; afsked 1693. Volontär vid Öfverste Gustaf Makeléers Regemente i Göteborg 1695; Sergeant derstädes; Fältväbel vid Elfsborgs Regemente 1700; Fänrik s. å.; Löjtnant 1701; Kapten 1704; Major 1710; Öfverste-Löjtnant 1712; Interims-Kommandant på Ny-Elfsborg 1716; Kommandant 1719; Öfverste och Friherre s. å.; Kommandant i Göteborg s. å., men undanbad sig denna plats; Öfver-Kommandant på Waxholm 1720; Öfverste för Elfsborgs Regemente 1722 *). Död 1738 $\frac{19}{10}$ på Bjerka, och ligger, jemte sin fru, begrafven i Tvåreds kyrka. Han bevistade slaget vid Helsingborg 1710, der han, sedan hans Major, Friherre Fleetwood, blifvit skjuten, anförde Regimentet, äfvensom slaget vid Gadebusch. Kommenderades 1713 den 18 Februari till förpostering vid Eidern, då han med 1,500 man måste i tre dygn under bar himmel blifva stående i vattnet. Uthärdade derpå belägringen af Tönningen och föll der i Dansk fångenskap. Försvarade slutligen med stor tapperhet Ny-Elfsborgs fästning emot Tordenskjöld den 21 Juli 1719, och blef för denna bravour upphöjd till Friherre. Gift 1706 $\frac{9}{10}$ med Ulrika Eleonora Hierta.

Herman Spalding. Fältväbel vid Prins Carls Regemente till fot; Fänrik vid Elfsborgs Regemente 1691; Major derstädes. Han var med vid Gadebusch. Stupade ogift 1716 $\frac{24}{6}$ vid Fredrikshall samma dag som yngre brodern Johan, som äfven var Major vid Elfsborgs Regemente.

Friherre Pehr Adlerfelt. Född 1680 $\frac{4}{6}$ i Stockholm. Volontär vid Lif-Gardet 1700; Fänrik 1701; Löjtnant 1703; Kapten 1704; Öfverste-Löjtnant vid Nerikes och Wermlands Regemente 1710; Öfverste derstädes 1712 $\frac{8}{10}$. »hvertill han för sin conduite och capacitet af H. M. Konung Stanislaus blifvit recommenderad» säger Stenbock i en sin Promemoria. Öfverste för Bergs-Regementet 1717; General-Major af infanteriet 1719; Minister i Köpenhamn s. å.; Friherre 1720. Kommandant i Malmö 1726; Riks-Råd 1739, och Kansli-Råd s. å. Död 1743 $\frac{27}{6}$ af ett skott genom veka lifvet, som han den 22 s. m. erhöll på Normalms, nu Gustaf Adolfs, torg i Stockholm, då han var utsänd för att stilla de upproriska Dalkarlarne, ett skott som eljest var ämnadt Öfver-Ståthållaren Baron Rntger Fuchs, på hvars hvita häst han red. Begrafven under choret i Södertelje kyrka. Han egde stor färdighet i kroppsöfningar och dansade ypperligt, hvadan han ock i bataljen vid Düna skämtvis skall hafva önskat att Saelisarne icke måtte sigta på och skada hans ben. Bevistade slaget vid Narva, fälttåget i Kurland, belägringen af Thorn och slaget vid Holofzin. Duellerade kort före slaget vid

*) Efter Sparrenfelt, som med regements-befälet förenade Landshöfdinge embetet i Elfsborgs Län.

Pultava med en annan Svensk officer, som derigenom fick sin bane, men genom slagets olyckliga utgång undgick han det straff Konungen ämnat honom. Bidrog genom sitt mannamod mycket till segern vid Gadebusch och gjorde slutligen 1716 års fälttåg i Norge. Gift med Catharina Juliana von Bautzen.

Peter Julius Starenflycht. Född 1671 $\frac{21}{3}$. Fänrik vid von Kempens Garnisons-regemente i Wismar 1694; Löjtnant derstädes 1696; Kapten 1697; Major vid Holsteinska trupperna i Brabant 1708; Major vid Nerikes och Wermlands Regemente 1712 $\frac{13}{8}$, och i förslaget till sistnämnda post, ingifvet af Grefve Stenbock, kallas han för »en hurtig officerare»; Öfverste-Löjtnant vid Helsinge Regemente 1717; Öfverste och Kommendant på Marstrand 1731, och dog derstädes den 30 Maj 1743. — Han förhöll sig särdeles tappert i träffningen med Rysarne vid Desma i Pohlen den 11 Mars 1708; öfverrumplade en Rysk trupp och slog densamma, samt afbrände staden Radzewka den 11 Mars 1709. Deltog i slaget vid Gadebusch och blef fången af Danskarne vid Tönningens öfvergång 1713. Hemkom ur fångenskapen 1717.

Melcher Falkenberg. Född 1677 $\frac{22}{5}$. Gemen soldat vid Brigadieren Grefve Bengt Oxenstiernas Svenska Regemente i Holland 1696; Fänrik derstädes 1697; Löjtnant 1700; Regements-Quarttermästare vid Grefve Adam Ludvig Lewenhaupts värfvade Infanteri-regemente i Sverige s. å.; Kapten derstädes 1703; Major 1707; Major vid Westmanlands infanteri 1709; Öfverste-Löjtnant derstädes 1710; Öfverste 1712 $\frac{8}{10}$, dertill föreslagen af Grefve Stenbock på grund af att »han bijvistat slaget vid Helsingborg, och alt sedan commenderat Regementet samt brakt det i gått stånd, och är en vigilant och braf Officerare». Dog ogift den 14 April 1716, efter att dagen förut, under ett tappert fäktande emot Danskarne vid Moss i Norge, hafva blifvit skjuten genom lifvet.

Johan Fredrik von Gröninger. Född 1654. Som Major vid Öfverste Ribbings Regemente befordrades han till Öfverste-Löjtnant vid Westmanlands Regemente $\frac{8}{10}$ 1712, och bevistade i sistnämnda egenskap slaget vid Gadebusch. Stenbock kallar honom »en ährlig man och braf officerare, som länge hafver tient». Han dog år 1730. Gift med Maria Ehrencrantz.

Nielas von Braunjohan var af en Bremisk slägt, som 1690 adlades i Sverige, och föddes år 1675. Blef Konduktör vid Fortifikationen i Göteborg 1698; Löjtnant derstädes 1700; Major vid Westmanlands regemente, och kommenderade som sådan en bataljon i slaget vid Gadebusch. Död 1713 i Flensburg under Dansk fångenskap.

Nils Palmfelt. Född 1682 den 21 November. Fänrik vid Öfverste Palmqvists Infanteri-regemente 1700; Löjtnant vid Carl Leonard Müller von der Lühhens Regemente 1703; Kapten derstädes 1705, och befordrades slutligen till Öfverste-Löjtnant vid samma Regemente; Öfverste för Westgöta-Dals Regemente 1710. Dog ogift 1712 af blesstyrer, undfångna i slaget vid Gadebusch.

Gustaf von Mentzer. Född 1663 den 14 Maj. Kapten-Löjtnant vid Westgöta-Dals Regemente 1700; Kapten derstädes 1701. Slutligen Öfverste för samma Regemente. Kommendant i Malmö 1716. Dog barnlös 1733 och ligger begravnen i Holms kyrka på Dal. Han var med, bland annat, vid Gadebusch såsom Öfverste-Löjtnant vid ofvannämnda Regemente.

Anton Didron till Onstad, Wäsby och Kalfsätter i Wermland. Född 1671. Major vid Westgöta-Dals Regemente 1712 och bevistade i denna egenskap slaget vid Gadebusch och tåget till Tönningen, der han blef fången. Återkommen ur fångenskapen blef han utnämnd till Öfverste-Löjtnant samt Kommendant på Eda skans 1717. Öfverste afsked 1720. Död den 7 April 1735.

Friherre Rutger Fuchs, adlad och Baron Fuchs. Född 1682 den 2 April i Malmö. Fänrik vid Westgöta infanteri 1700; Löjtnant derstädes 1702; Kapten 1704; Major vid Dal-Regementet 1710; Öfverste-Löjtnant derstädes 1712^{*)}. Adlad 1716^{18/1}, men ej introducerad. Öfverste för sistnämnda Regemente 1716. Öfverste för Södermanlands Regemente s. å. General-Major af infanteriet 1719. Kamperade i Stockholm detta år med sitt Regemente, och fick befallning att med detsamma skynda till Stäket, »der Ryssarne ifrån en Galère Escadre med några tusende man landstigit, men nu af honom den 14 Augusti blefvo slagne, så att de med hast måste draga sig tillbaka på galéerne och segla sina färde». Friherre s. å. ^{2/9}. Utnämndes 1727 till Riksråd, hvilket han dock undanbad sig. Öfver-Ståthållare i Stockholm 1739. Kommendör af Svärds-Orden 1748. Seraphimer-Riddare 1751. Död den 10 April 1753 i Stockholm och slöt sjelf sin ätt; begravnen i Clara kyrka, då vapnet krossades af Öfversten, Grefve Erik Brahe. Baron Rutger Fuchs var en tapper och oförskräckt krigare. I slaget vid Gadebusch, der han kommenderade venstra flygeln af Dal-regementet, stötte han så nära tillsammans med Danska Öfversten Glasenap, att de med hvarandra kommo i envig, dervid Glasenap fick sin bane; erhöill dessutom i nämnda slag flera svåra blesyrer, så att han blef liggande på valplatsen och sedermera öfver år och dag måste begagna kryckor. Gift 1:o 1706 med Margareta Stackelberg; 2:o 1715 med Friherrinnan Margareta Gyllenpistol, och 3:o 1750 med Grefvinnan Sigrid Margareta Mörner af Morlanda. Hade i första gifftet 6 barn, som alla dogo späda.

Friherre Carl Leonhard Leijonhufvud. Född 1686 den 17 Juni. Musketerare vid Lif-Regementet till fot 1704; Fänrik vid Öfverste Erik Sparres Regemente Royal Allemant i Frankrike 1707; Löjtnant derstädes 1708; Kapten vid Dal-Regementet 1710; Major derstädes 1712; Öfverste-Löjtnant 1716; Afsked. Död den 8 Januari

*) Efter slaget vid Gadebusch, då Stenbock drog till sig alla officerare som möjligen kunde disponeras, fördes Dal-Regementet af Öfverste Johan Svanfelt, som förut var Under-Kommendant i Wismar. Om honom känna vi för öfrigt endast att han var född 1681 ^{2/8}, och dog som Öfverste den ^{2/10} 1736.

1743 i Stockholm. Han var en utmärkt tapper och lärd man. Blef 1708 vid Oudenarde illa skjuten i hufvudet samt af fienden plundrad; fick i slaget vid Gadebusch sin venstra armpipa krossad af en musköt-kula. Gift 1716 $\frac{6}{1}$ med Grefvinnan Elsa Barbro Oxenstierna af Croneborg och hade med henne 13 barn, af hvilka 9 öfverlefde honom.

Friherre Pehr Stjernerantz. Född den 4 November 1681. General-Adjutant hos Stenbock 1711, och blef, såsom sådan, Öfverste-Löjtnant vid Östgöta Tremänningar, hvarifrån han transporterades till det ständiga Östgöta Infanteri-regementet med samma grad den $\frac{27}{8}$ 1712, i hvilken egenskap han bevistade fälttåget 1712 och 1713 samt med utmärkelse deltog i segern vid Gadebusch. Om honom säger Stenbock: »Han är en så kiäck och habil Officerare som någonsin kan önskas». Han blef Öfverste för sistnämnda Regemente 1717 och anförde detsamma under 1718 års fälttåg i Norge. Landshöfding i Nylands Län. Friherre 1720 $\frac{13}{1}$. Död den 30 April 1739. Gift med Fröken Sophia Juliana Taube.

Henrik Modée. Född 1667. Major vid Östgöta infanteri 1712 *); Öfverste-Löjtnant derstädes; Afsked. Han dog den 19 Maj 1743 i Rakeryd och ligger begravven i Rakeryds kyrkas chor i Östergötland. Han deltog med tapperhet i flera krigshändelser, samt var bland annat med vid Gadebusch, och var i sitt enskilda lif en from och gudfruktig man.

Reinhold Henrik Horn af Rantzien. Föddes den 4 Februari 1673 i Finland. Blef 1691 Volontär vid Öfverste Tiesenhausens Regemente i Brabant; s. å. den 18 December Under-Officer derstädes. Tog afsked derifrån 1695. Blef s. å. Volontär vid Fältmarskalken Hertigens af Holstein-Plön Regemente i Brabant; bevistade s. å. belägringen af Namur, der han fick 3:ne blessyrer, en i sidan, den andra uti benet och den tredje af ett skott i hufvudet. Tog afsked 1696 och blef s. å. den 31 Juli Kadett vid Konungens af England Blå Garde. Blef 1700 i Juli Kapten vid Öfverste Leijondahls Dragon-regemente i Danmark; tog derifrån afsked s. å., och blef, efter återkomsten till Sverige, s. å. Löjtnant vid Skaraborgs infanteri; s. å. Kapten vid Öfverste Tiesenhausens Regemente: s. å. den 1 November Major vid Nylands Fördubblings-infanteri; 1701 den 7 Februari General-Adjutant vid General-Major Cronhjorts armée i Finland; 1702 den 28 Juni Kongl. Lif-Drabant; bevistade s. å. den 9 Juli slaget vid Clissow, der han fick 3:ne skott, af hvilka 2 träffade bröstarnesket, och det 3:je gick igenom rockärmen. Blef 1703 den 1 Juni General-Adjutant. Förordnades af Kongl. Senaten till Öfverste-Löjtnant vid Helsinge infanteri 1709, och till Interims-Öfverste vid samma Regemente 1710 den 3 Februari. Var 1712 i October med vid öfvergången af Damgartska moraset. Bevistade derpå s. å. slaget vid Gadebusch, der han blef skjuten i armen,

*) »Är en braf och kiäck officerare som öfver 12 år varit Capitaine vid Öfverste Ribbings regemente» säger Stenbock i den promemoria der han föreslår Modée till Major.

»vid handen in, och ut genom armbågen». Blef 1717 den 7 December General-Major och Chef för Jemtlands Regemente. Bevistade 1718 års fälttåg till och från Norge vid Jemtländska arméen. Vice Landshöfding i Wester-Norrland 1719. Han dog barnlös den 7 Februari 1725.

Anton Laurentz von Böhnen. Major vid Helsinge Regemente; Öfverste-Löjtnant dersammastädes den 1 September 1712, och bevistade i denna egenskap slaget vid Gadebusch. »Hafver länge tient vid regementet och är en braf officerare» säger Stenbock om honom i sin memoria. Han var af en Bayersk friherrlig släkt.

Arvid Kullon *) var äldste Kapten vid Helsinge Regemente då han den 1 September 1712 befordrades till Major dersammastädes, och deltog som sådan i slaget vid Gadebusch, der han stupade.

Johan Jäger till Wüstenhagen och Lassontin. Född den 10 Juni 1660. Anförde Ekeblads Infanteri-regemente och hade med dess Första Bataljon tåten i slaget vid Gadebusch. Dog ogift den 2 November 1729 och slöt sjelf sin ättegren.

Hans Jürgen von Ysedom. Om honom känna vi icke mera än att han som Major vid Ekeblads Regemente bevistade slaget vid Gadebusch.

Johan Georg eller Georg Gustaf Svanlod blef 1711 i Juni Öfverste, och bevistade i spetsen för General-Major von Schonltz's värfvade Regemente slaget vid Gadebusch. Brukades 1713 i Mars vid underhandlingarne om kapitulationen rörande Svenska trupperne i Tönningen. Var 1714 Öfverste och Kommendant i Stralsund **).

Major Taube vid Kronobergs Regemente utgick med en detachering af Regementet ifrån Wismar, och deltog i spetsen för densamma i slaget vid Gadebusch. Om hans vidare öden hafva vi oss icke något bekant.

Carl Gustaf Wulfrath ***). Född 16... Kapten vid Rhenskjölds Dragoner $25/12$ 1699; Major vid Pommerska kavalleriet $25/4$ 1704, och befordrades tid efter annan vid samma Regemente till Öfverste-Löjtnant och Öfverste, hvilken sistnämnde grad han erhöll år 1712. Öfverste för Westgöta kavalleri s. å. och anförde detta sitt Regemente i slaget vid Gadebusch. Blef 1713 General-Major, och dog som General-Löjtnant. Dödsåret obekant.

Carl Fredrik von Köhler föddes 1678. Blef Kornett vid Bohus Läns Dragoner år 1700, och någon tid derefter Löjtnant vid Drottning Hedvig Eleonoras Lif-regemente till häst. 1704 $11/1$ Kapten-Löjtnant vid Westgöta kavalleri och befordrades så småningom till Öfverste-Löjtnant derstädes, hvilken grad han erhöll 1712. Bevistade slaget vid Gadebusch. Död i Tönningen 1713.

*) Finnes äfven stafvad Coulon.

**) En annan af namnet Svanlod uppgifves hafva såsom Major varit tillstädes i slaget vid Gadebusch.

***) Finnes äfven stafvad Wolffrad.

Carl Otto Lagererantz till Sannarp i Halland. Född 1683. Major vid Westgöta kavalleri 1712 *) — Öfverste-Löjtnants karakter 1721; Öfverste för Elfsborgs Regemente 1740. Död 1756, natten emellan den 14 och 15 December, och ligger begrafven i Åhrstads kyrka. Han var med vid Gadebusch. Blef 1716 den 16 Mars i den skarpa och olyckliga träffningen på Ringerige i Norge svårt blesserad. Bidrog slutligen på 1740-talet till de approriska Dalkarlarnes kufvande.

Gustaf Wilhelm von Fersen var af en Estländsk adelig familj. Nämdes år 1689 $28/5$ till Fänrik vid Westerbottens infanteri; 1690 till Volontär vid Holländska armeen; 1694 $3/1$ till Löjtnant vid ofvannämnda Regemente. Erhöll s. å. $13/10$ Konungens tillstånd att ånyo träda i utrikes tjenst. Blef 1696 åter Volontär vid Holländska armeen; 1697 Volontär vid Franska armeen; 1698 $6/7$ Kapten vid Westerbottens infanteri; 1700 $1/8$ Ryttmästare vid Enke-Drottning Hedvig Eleonoras Lif-regemente till häst; 1712 $28/9$ Öfverste-Löjtnant derstädes, och s. å., efter slaget vid Gadebusch, Öfverste vid nämnda Regemente.

Evert Johan Meijer, adlad von Meijerhelm. Född den 30 October 1657 i Lifland. Volontär vid Lif-Gardet; Drabant 1675; Korporal vid Drabanterne 1676, och Quartermästare derstädes 1677; Kornett vid Lifregementet 1687. Adlad 1689 $25/1$. Ryttmästare vid Enke-Drottning Hedvig Eleonoras Lif-regemente till häst 1695; Major derstädes 1712; Kommendant i Strömstad 1718; Öfverste-Löjtnants afsked 1719. Död 1732 den 7 Augusti. Han bevistade med mycken tapperhet slagen vid Halmstad, Lund och Landskrona, efter hvilket sistnämndas slut han helt allena af de Danske furagörerne tog till fånga en Kornett med två ryttare och en dräng, hvilka han bragte till lägret. Var med i slaget vid Gadebusch såsom Major.

Anders Gottlieb Roose (eller Rosen) blef 1712 $9/9$ Öfverste för Pommerska Kavalleri-regementet och anförde detsamma i slaget vid Gadebusch.

Sebastian Brunner, adlad von Brunner. Född i Upsala. Quartermästare vid Pommerska kavalleriet 1688; Kornett derstädes 1693; Ryttmästare 1697. Adlad 1703 och introducerad 1719. Major 1710; Öfverste-Löjtnant 1712 $30/9$; Öfverste titel 1719. Han bevistade slaget vid Gadebusch. Dödsåret okänt. Kallas af Stenbock "en duktig och kiäck officerare." —

Christian Fredrik Weichel hade länge varit i tjenst då han från äldste Ryttmästare vid Pommerska kavalleriet den $5/10$ 1712 befordrades till Major vid nämnda Regemente, med hvilket han deltog i slaget vid Gadebusch.

Friherre Joachim Fredrik von Fersen. Friherre till Cronendahl. Pikenerare vid General-Major Wangelins Regemente 1685; Gefreiter-Korporal vid Öfverste Müller von der Lühhens Regemente 1687;

*) Var äldste Ryttmästare vid Regementet då han nämdes dertill.

s. å. Grenadier-Sergeant derstädes; s. å. Fänrik vid samma Regemente. Kornett vid Bremiska kavalleriet 1690, och gjorde samma års fälttåg vid Rhenströmmen. Löjtnant derstädes 1692 $2\frac{1}{12}$. Tjente sedan under två års tid i Brabant och Frankrike och bevistade 1695 belägringen af Namur. Ryttmästare vid samma Regemente 1699 $1\frac{9}{4}$; Major derstädes 1704 $2\frac{4}{12}$; Öfverste-Löjtnant 1709, och Öfverste för samma Bremiska Kavalleri-regemente den 16 Januari 1711. Han deltog i slaget vid Gadebusch i spetsen för detta sitt Regemente.

Paren von Tettenborn deltog som Öfverste-Löjtnant vid Bremiska Kavalleri-regementet i slaget vid Gadebusch och blef Öfverste för sagda Regemente den 9 November 1715.

Wilhelm von der Kula var af en Bremisk ätt och upphöjdes till Svensk adelsman, men tog icke introduktion. Han blef Musketerare vid Fältmarskalken Horns Infanteri-regemente 1693. Derefter reste han till Brabant och blef Volontär vid Öfverste Knorrings infanteri 1694; Fänrik 1695; Bevistade s. å. belägringen af Namur; Kornett vid Bremiska kavalleriet 1699, och deltog s. å. i fälttåget i Holstein; Löjtnant 1703; Kapten-Löjtnant 1704, och bevistade s. å. slaget vid Punitz; Ryttmästare 1705. Deltog i 1708 års Pohlska fälttåg. Major 1711, och bevistade s. å. blokaden af Stralsund och marschen till Holstein. Tjenstgjorde som Major vid nämnda Regemente i slaget vid Gadebusch och blef sedan fången vid Tönningen, men snart derefter lösgifven.

Frantz Christian Marschalek, naturaliserad Marschalek. Född i Bremen den 17 Juni 1680. Blef i första steget, medelst kapitulation, Kapten vid sin broders Bremiska Dragoner 1702 $1\frac{3}{12}$. Major derstädes 170 .; Öfverste-Löjtnant dersammastädes 1711 $1\frac{4}{2}$, och Interims-Öfverste vid samma Regemente 1711 $1\frac{6}{6}$. Bevistade derefter slaget vid Gadebusch, der han sig tappert förhöll. General-Major af kavalleriet den $\frac{9}{11}$ 1715. Friherre 171 .). Naturaliserad som Svensk adelsman 1723 $1\frac{4}{10}$, och samma år introducerad. Blef General-Löjtnant 1730 $2\frac{2}{1}$, och Chef för Calnar Regemente 1733 $\frac{9}{1}$. Han dog ogift den 18 November 1734.

Grefve Charles Emil Lewenhaupt var son af General-Löjtnanten Grefve Carl Gustaf Lewenhaupt och Grefvinnan Amalia Wilhelmina von Königsmark, syster till den sköna och ryktbara Grefvinnan Aurora von Königsmark. Herre till Öfveds kloster och Winäs. Född, tvilling, den 28 Mars 1691 i Stockholm. Efter erhållen undervisning i språk, vetenskaper och öfningar i Tyskland och Frankrike, blef han Volontär vid Holländska General-Löjtnanten Friherre Sparres Regemente i Brabant 1708; Kapten i Holsteinsk tjenst vid Öfverste von der Naths Regemente 1709; s. å. Öfver-Adjutant hos nyssnämnde General, och bevistade slaget vid Malplaquet, äfvensom 1710 års fälttåg i Brabant vid allierade armeen. Återkom snart derefter, och blef 1710 $2\frac{0}{12}$ genom kapitulation Öfverste-Löjtnant vid Öfverste Philip Bogislaus

*) Förmodligen Tysk.

von Schwerins värfvade Dragon-regemente i Bremen; 1711 $28/8$ Öfverste-Löjtnant vid General-Major Carl Gustaf Marschaleks Verdiska Dragoner och utmärkte sig under fälttåget 1712—13, dels såsom förpost-befälhafvare, dels under slaget vid Gadebusch i spetsen för Regimentet. Blef 1713 $6/5$ fången af Danskarne vid Tönningens öfvergång, men frigjorde sig sjelf och kom till Stralsund, der han, den $20/11$ 1715 beforderades till Öfverste för det "Rügianska" Regimentet. Kommenderade arrier-gardet vid reträtten öfver Alte-Fehr, och blef under anförandet af en fouragering blesserad i hufvudet, men införde likväl, under ständig charging med de belägrande, sin trupp lyckligen till Stralsund. Blef 1716 $3/11$ Löjtnant vid Lif-escadron eller Drabanterna, och åtföljde sedan beständigt Konung Carl XII till dess död. Var sedan vid regements-förändringen en af Drottning Ulrika Eleonoras anhängare. Skickades i början af 1720 såsom Envoyé Extraordinaire till Wien. Blef 1722 $28/5$ General-Major af kavalleriet; 1723 $16/10$ på begäran satt på expectance-stat såsom Öfverste vid Södra Skånska kavalleriet. Fick 1725 $14/1$ Öfverste-Löjtnants och 1729 $27/2$ Öfverstes indelning vid sistnämnda Regimente. Blef 1734 i Maj vald till Landt-Marskalk vid riksdagen i Stockholm, då Riksens Ständer läto öfver honom slå en medalj för hans bemödanden vid nya Lagens fastställande. General-Löjtnant af kavalleriet $30/6$ 1740, och s. å. den 5 September General af samma vapen. Åter nästan enhälligt vald till Landt-Marskalk vid riksdagen i Stockholm 1741. S. å. General en Chef öfver hela Svenska armeen i Finland till lands och sjös, men blef, för det han illa utfört kriget emot Ryssland, 1742 i September fängslad och förd till Stockholm, samt 1743 den 20 Juni af en Rikets Ständers kommission dömd från lif, ära och gods, hvarefter han väl s. å., natten emellan den 30 och 31 Juli, rymde ur fängelset på Castenhof, men blef förrådd, och den 3 Aug. af Kaptenen Sebald Hartman von Graman på befallning gripen tillika med trenne till båtsmän förklädde drängar på en jagt emellan Stockholm och Waxholm samt den följande dagen halsuggen på sandbacken vid Norr-tull i Stockholm *). Hans lik begrafns sedan i Öfvedsklosters kyrka. — Gift 1720 $28/6$ med Grefvinnan Beata Cronhjelm, död 1728, dotter af Riks-Rådet Grefve Salomon Cronhjelm till Hakunge.

Bijl bevistade såsom Major vid Marschaleks Verdiska Dragon-regemente slaget vid Gadebusch, men rörande hans öfriga öden hafva vi icke i för oss tillgängliga handlingar kunnat finna några underrättelser.

Öfverste-Löjtnant Offenbusch anförde Marderfelts Dragon-regemente i slaget vid Gadebusch. Om honom gäller för öfrigt samma anmärkning som här ofvan.

Guillaume Harene**), adlad Harene. Född i Frankrike på 1680-talet. Blef 1706 $8/5$ Kapten i Svensk tjenst vid den upprättade Schweizer-bataillon; 17.. Major vid Zülchs Regimente; 1711 $28/2$ Major vid Öfversten, Friherre August Marderfelts Pommerska Dragoner. Bevistade

*) Efter denna sorgliga tilldragelse kallad Generalsbacken.

**) Finnes äfven stafvad *Harang*.

slaget vid Gadebusch, der han anförde den del af Marderfeltiska dragonerna, som var kommanderad till trossens betäckning. Blef 1713 $\frac{10}{6}$ Öfverste-Löjtnant vid Skånska Tremännings-regementet till häst; s. å. $\frac{30}{6}$ Öfverste-Löjtnant vid Pommerska Dragonerne. Förfäskedad den 30 September 1719. Ingick åter 1720 $\frac{23}{6}$ i krigstjenst såsom Major vid General-Löjtnant Zülichs Regemente till häst. 1727 $\frac{4}{8}$ adlad med sitt förra namn och samma år introducerad. Friherre 1728 $\frac{25}{11}$, men tog icke som sådan introduktion. Blef 1733 Öfverste och Kommandant i Danzig. Dog derstädes ogift 1736, och slöt sjelf sin ätt.

Grefve Johan Carl Strömfelt föddes 1678. Han blef Musketare vid Lif-Gardet 1697; Förare och Sergeant 1698; Kornett vid Lif-Dragerne 1700; Löjtnant 1701; Ryttnästare vid Södra Skånska kavalleriet 1702 $\frac{16}{7}$; Kapten vid Lif-Dragerne 1704; Major vid von Krassow's Bremiska Dragon-regemente 1707; Öfverste-Löjtnant 1709; Öfverste 1711; General-Major $\frac{12}{12}$ 1712; Friherre $\frac{20}{6}$ 1713, och samma år introducerad; General-Löjtnant 1719; Chef för Nerikes och Wermlands Regemente 1722; Riks-Råd 1727; Grefve 1731 $\frac{14}{6}$ och introducerad s. å. Död den 26 October 1736 och slöt sjelf sin ättegren. Han var en tapper och klok man; deltog bland annat i slaget vid Gadebusch. Brukades ofta af Stenbock till ströftåg och underhandlingar samt erhöill bland annat det beklagansvärda uppdraget att i spetsen för sina Drager sätta Altona i brand.

Jean Louis Bousqvét, adlad Bousqvét. Född den 16 Augusti 1664 i St Hippolite i Languedoc. Nödgades 1691 för religionens skuld, varande reformerta läran tillgifven, att lemna sitt fädernesland och antaga krigstjenst i Engelska, Holländska och andra främmande trupper, och förhöll sig derunder så väl och tappert både i fältslag och belägringar, att han derföre ifrån den ena beställningen till den andra avancerade, till dess han år 1704 ankom till Svenska armeen, och blef Kapten för ett kompani till fot i Svensk sold; bevistade derpå slagtingarne vid Kalisch, Adelnova, Crotosehni och Pultava. Kom med Konung Carl XII till Turkiet och blef der i åtskilliga ärenden brukad, samt sändes bland annat till Tartariet och Cossakiet; följde 1711 med Tartariska armeen emot Ryssarne, samt infann sig äfven vid den drabbning, som Turkiska krigshären hade med den Ryska vid Pruth-strömmen, och lemnade Konung Carl derom skriftlig underrättelse. Blef 1712 Öfverste-Löjtnant vid Dragerne och beordrad att med de Svenska trupperna gå in i Pohlen för att iakttaga fiendens förbehavande samt på allt sätt tillfoga honom skada och afbräck. Sändes derpå till Tyskland och bevistade s. å. slaget vid Gadebusch; återvände derpå till Konungen i Turkiet, och var tillstädes vid hans afresa derifrån. Blef emedlertid i förenämnda beställning adlad den $\frac{14}{4}$ 1714 med bibehållande af sitt förra namn. 1714 $\frac{11}{12}$ Öfverste-Löjtnant vid Bremiska Dragon-regementet; 1717 $\frac{28}{6}$ Öfverste för samma Regemente. Följde Konung Carl vid inbrottet i Norge 1718, och var näst Konungen den främste på stormstegeu när skansen Gyldenlöwe stormades och intogs. Introducerades 1719. Fick 1721 Öfverste expectance lön vid Calmar

Regemente; 1735 $\frac{7}{7}$ Öfverste-Löjtnants indelning vid General-Major Adlerfelts Regemente; blef 1736 $\frac{21}{12}$ Öfverste för ett värfvadat Regemente till fot; 1741 $\frac{26}{5}$ General-Major af infanteriet och Kommandant i Fredrikshamn Kapitulerade 1743 för Svenska armén med Ryska Fältmarskalken Lazey vid Helsingfors; s. å. $\frac{9}{8}$ General-Löjtnant af infanteriet. Död barnlös den 24 Februari 1747 i Calmar och slöt sjelf sin ätt samt ligger begrafven i stadskyrkan derstädes. Gift med en Hohendorff.

Ludvig von Platen bevistade såsom Major vid Strömfelts Dragoner slaget vid Gadebusch. För öfrigt känna vi endast om honom att han den $\frac{4}{7}$ 1719 blef Öfverste-Löjtnant vid samma Regemente.

Carl von Bremer vid Strömfelts Dragoner "är äldste Capitainen och en habil och kiäck officerare" säger Stenbock i sin promemoria der han föreslår honom till Major vid samma Regemente, hvartill han ock befordrades $\frac{10}{10}$ 1712. Bevistade med denna grad slaget vid Gadebusch och öfriga krigshändelser under detta fälttåg. Sedan han derefter den $\frac{27}{6}$ 1719 utnämndes till Öfverste-Löjtnant vid Bremiska kavalleriet hafva vi icke funnit några vidare uppgifter om honom.

Kapten Waldau befordrades till Sekund-Major vid Strömfelts Dragoner $\frac{29}{10}$ 1712 och deltog derefter i slaget vid Gadebusch.

Carl Ulrik von Bassewitz föddes i Meklenburg och var Öfverste i Svensk tjenst 1711. Han var en särdeles tapper och oförfvägen krigare, aldrig rådlös, och kommenderades derföre också alltid som förpostchef och partigångare, hvarunder han ofta utförde djerfva bragder. Så tog han år 1711 en Öfverste-Löjtnant och 27 proviantvagnar med deras betäckning från Danskarne, och utgick 1712 från Wismar med 250 man, samt marscherade till Oldesloe i Holstein, der han utfordrade 4000 Riksdalers brandskatt. År 1712 intog han äfven Rostock genom öfverraskning i spetsen för sina Dragoner och Södermanlands Regemente samt deltog derefter i slaget vid Gadebusch. General-Major 1713. Stupade i träffningen vid Stressow på Rügen den 4 November 1715.

Carl Breide von Reichel, adlad von Reichel, var af Schlesisk adelig slägt, och föddes på 1680-talet. Efter inhemtade kunskaper begaf han sig i krigstjenst 1701 samt bevistade ifrån 1703 till och med år 1710 med tapperhet och mandom de Brabantska fälttågen samt de flesta derunder förefallna fältslag, belägringar och andra krigshandlingar. Ingick 1711 i Svensk tjenst; blef Öfverste-Löjtnant vid Öfverste von Bassewitz' Dragon-regemente*), och bevistade derefter slaget vid Gadebusch: 1715 den 28 Februari Öfverste för Wismarska Dragon-regementet; 1719 $\frac{20}{9}$ naturaliserad med bibehållande af sitt förra namn och vapen; introducerad 1720 Tog afsked 1723 $\frac{2}{4}$, och blef s. å. General-Major i Holsteinsk tjenst, samt Extra Ordinarie Envoyé vid Kongl. Svenska hofvet; år 1729 derifrån rappellerad, men afreste först från Sverige $\frac{3}{7}$ 1731, och råkade sedermera vid sin återkomst till

*) Sannolikt äfven kalladt Wismarska Dragon-regementet.

Holstein uti "betryck och häkte," hvarifrån han först 1743 medelst hög förbön löskom. Död 17..').

Carl Olderman, adlad och baroniserad Cronstedt, Herre till Gäddeholm och Aggarö. Han föddes i Stockholm den 22 Maj 1672, och var son af Handelsmannen i nämnda stad Anders Olderman och Anna Gerdes, som i sitt andra gifte fick Märten Pehrson Gavelius, adlad Cronstedt. (Se Åminnelse-talet öfver honom, hållet i Kongl. Wetenskaps-Akademien af Olof Dalin). Blef såsom Student vid Upsala Akademi 1693 $\frac{18}{3}$ jemte sina syskon på sin stjuffaders adelskap, namn och nummer adopterad, och efter genomgångna studier, i synnerhet i historien, naturkunnighet och matematik, samt undergången artilleri-examen, 1699 utnämnd till Öfver-Minör vid artilleriet; 1700 $\frac{7}{4}$ Adjutant derstädes. Bevistade s. å. slaget vid Narva. Blef 1702 $\frac{4}{3}$ Fänrik vid Artilleriet. Var s. å. den 9 Juli tillstädes i tåget öfver och slaget vid Düna-strömmen, der han med sina skott gjorde ett Ryskt batteri obrukbart. Blef 1702 $\frac{11}{2}$ Löjtnant, och 1703 $\frac{1}{6}$ Regements-Quartermästare vid Artilleriet. Återskickades år 1704 med Fält-artilleriet till Riga och sändes derifrån i angelägna ärender till Stockholm, hvarefter han åter infann sig vid armeen i Ermeland. Förstörde 1706, på Konung Carl XII:s befallning, vallarne af den intagna fästningen Zabirz i Lithauen. Blef s. å. $\frac{6}{12}$ Mineur-Kapten vid artilleriet. Bevistade der efter tåget till Sachsen, slaget vid Holofzin $\frac{4}{7}$ 1708. s. å. $\frac{5}{10}$ öfvergången af och träffningen vid Liesna-strömmen, 1709 $\frac{7}{1}$ stormningen af Wipreck och s. å. belägringen af och slaget vid Pultava, hvarefter han blef fången vid Dnieper-strömmen, men lösgafs s. å. emot sin förskrifning, och ankom med stora svårigheter till Sverige, der han utbyttes emot en fången Rysk Artilleri-Kapten: $\frac{4}{1}$ 1710 Major vid artilleriet. Fick s. å. befälet öfver det till Skåne förordnade artilleriet, som han i slaget vid Helsingborg s. å. $\frac{28}{2}$ lyckligen anförde, hvarvid han med bombers kastande stack i brand det i nämnda stad förlagda fiendtliga magasinet af ammunition, genom hvilket allt han i betydlig mon bidrog till segern och fiendens återtåg, hvarföre han ock s. å. $\frac{29}{4}$ förordnades till Öfverste-Löjtnant af fält-artilleriet, samt erhöå å Majors och Öfverste-Löjtnants beställningarne Konung Carls stadfästelse 1712 $\frac{13}{6}$ och $\frac{17}{9}$. Följde sedan med krigshären till Pommern och visade ett mästerprof af skicklighet vid Damgarten, der han, emot allas förmodan, på kort tid förde kanonerna öfver ett svårt moras. Bevistade sistnämnda år slaget vid Gadebusch, der han med sitt nya artilleri på ett dittills okänt sätt (geschvinta skott, som han uppfunnit) angrep Danskarne, och enligt Fältmarskalken Grefve Stenbocks egen skriftliga berättelse, "genom sin tappra styrsel derwid, näst Gud, förskaffade segern;" hvarföre han ock $\frac{27}{3}$ 1713 blef Öfverste för artilleriet. Gjorde fortfarande armeen viktiga tjenster genom sin skicklighet och krigserfarenhet under Holsteinska fälttåget och Tönningens belägring. Skickades efter samma fästnings $\frac{18}{5}$ skedda öfvergång af Grefve Stenbock, med Konungens af

*) Se vidare om honom "Berättelser ur Svenska Historien" af And. Fryxell, 31:sta delen.

Danmark tillstånd, till Stockholm med kapitulationen, hvarifrån han år 1714 affärdades till Stralsund, der han fick befälet öfver hela artilleriet, så i fästningen som i fält Sedan han $\frac{4}{11}$ 1715 bevistat den skarpa träffningen vid Stresow på Rügen, der han blef sårad i venstra låret, erhöll han s. å. i November fullmakt som General-Major af infanteriet, samt blef vid Stralsunds öfvergång, oaktadt han enligt kapitulationen bort ställas på fri fot, på hästbår afförd till Berlin, och der under ett starkt förvar kvarhållen, till dess han sjelf omsider i drängkläder frälsade sig derifrån och jemväl förhjelpte en stor del andra officerare till friheten samt kom öfver Cassel och Amsterdam sjöledes till Göteborg, hvarefter honom år 1716 anförtroddes hela befälet öfver artilleriet i Sverige, hvilket han bragte i helt annat och bättre stånd än det förr varit; indelte detsamma i kompanier, inrättade öfningarne och handgreppen både vid de större och mindre kanonerna på ett mycket ändamålsenligare sätt än tillföre i Sverige och på utrikes orter varit brukligt; förbättrade i många delar sitt förr uppfunna nya sätt med fältstyckens serverande; undervisade hela Artilleri-regementet, en del uti infanteri- och en annan del uti "dragon-öfningar;" uppfann åtskilliga förbättringar i styckens, mörsares och bombers gjutning samt öfverdiggande af tjenliga lavetter; uppfann ett slags kulor att skjuta eld med, som äfven på skepp utan vidare fara kunde handteras och brukas. Upphöjdes 1718 $\frac{3}{8}$ till Friherre. Bevistade s. å. fälttåget i Norge och Fredrikshalls belägring. Introducerades 1719 ibland Friherrar. General-Löjtnant af infanteriet $\frac{22}{3}$ 1720. Uppfördes 1738 på Riks-Råds förslag, men undanbad sig detta embete. General af infanteriet $\frac{19}{6}$ 1739, och s. å. General en Chef för krigsmakten i Finland, der han gjorde flera goda anstalter för de ankommande Svenska trupperna, anlade qvarnar, bakugnar, vägar till Kymene elf m. m. Blef slutligen 1740 $\frac{21}{7}$ President i Krigs-Collegium, 1744 Ledamot af Svenska Wetenskaps-Akademien, 1748 $\frac{16}{4}$ Kommendör med stora korset af Svärds-Orden, och följande dag Riddare af Seraphimer-Orden, med valspråk: "malo quam vincula flammis." Han hade från år 1719 bevistat alla riksdagar, och brukades i de viktigaste och hemligaste ärender samt var för öfrigt en gudfruktig, redlig, kunnig, rättvis och behjertad man. Han gjorde Gäddeholm till fideikomiss för sin äldre och Aggarön för sin yngre son, samt har förärat en altartaffla till Irstads kyrka i Westmanland.

De misstankar man velat fästa vid hans namn om delaktighet i det obevista konungamordet vid Fredrikshall, skenbart bestyrkta af vissa yttranden som tilläggas honom på dödsbädden under yrseln, hafva lyckligtvis af senare noggranna forskningar blifvit fullkomligt undanröjda. Cronstedt var gift med Elisabeth Arnell och dog i Stockholm den 13 December 1750.

Erik Stjernhoff föddes 1684. Han var Major vid artilleriet, och blef dödsskjuten i slaget vid Gadebusch.

Bilaga, Litt. G.

De Svenska Regimenten, hvilka deltog i slaget vid Gadebusch, och deras Chefer samt Regements-Officerare voro följande:

Regementets namn.	Antal bataljo- ner, skvadroner eller kanoner.	Öfverste.	Öfverste-Löjtnant.	Major.
Infanteri.				
Södermanlands.....	1	C. R. v. Schlippenbach.	—	H. J. v. Essen.
Elfsborgs	2	—	J. A. Lillie.	H. Spalding.
Nerikes och Wermlands.....	2	P. Adlerfelt.	—	P. J. Starenflycht.
Westmanlands	2*)	M. Falkenberg.	J. F. v. Gröninger.	N. v. Brunjohan.
Westgöta-Dals	2	N. Palmfelt.	G. v. Mentzer.	A. Didron.
Dal	2	—	R. Fuchs.	C. L. Leijonhufvud.
Östgöta	2	—	P. Stjerncrantz.	H. Modée.
Helsinge	2	R. H. Horn.	A. L. v. Böhnen.	A. Kullon.
Ekeblads	2	J. Jäger.	—	H. J. v. Ysedom.
Schoultz's	1*)	J. G. Svanlod.	—	—
Kronobergs detachment.....	1	—	—	Taube.
Kavalleri och Dragoner.				
Westgöta.....	6	C. G. Wulfrath.	C. F. v. Köhler.	C. O. Lagercrantz.
Enke-Drottningens Lif.....	8	—	G. W. v. Fersen.	C. J. v. Meyerhelm.
Pommerska	4	A. G. Rosen.	S. v. Brunner.	C. F. Weichel.
Bremiska	4	J. F. v. Fersen.	P. v. Tettenborn.	W. v. der Kula.
Marschalcks	10	F. C. Marschalck.	C. E. Lewnhaupt.	Bijl.
Marderfelts.....	10	A. P. Marderfelt.	Offenbusch.	G. Harenc.
Strömfelts	10	J. C. Strömfelt.	J. L. Bousqvét.	L. v. Platen.
Bassewitz's.....	2**)	C. U. v. Bassewitz.	C. B. v. Reichel.	C. v. Bremer.
				Waldau.
				—
Artilleriet.				
Ett Fält-regemente.....	20	—	C. Cronstedt.	E. Stjernhoff.

*) Relationen i Krigs-Archivet upptager 3 bataljoner Westmanlänningar och blott en af Schoultz's Regimente.

***) I några uppgifter har jag sett att Bassewitz's Dragon-bataljon upptages till 4 skvadroner.

General-Löjtnant.

Grefve C. G. Dücker.

General-Majorer.

Grefve C. L. von Ascheberg.

Friherre G. R. Patkull.

Grefve C. J. Ekeblad.

J. B. Schommer.

C. G. Marschalek.

Grefve C. G. Mellin.

Friherre A. P. Marderfelt, tjentf. Gen.-Major (Öfverste).

Grefve M. J. De la Gardie D:o D:o

Högre Officerare (Volontörer).

Grefve A. Brahe. Gen.-Major i Pohlsk tjänst) tillhörande Högquarte-
Friherre C. P. von Schwerin. Gen.-Adjutant) rets Stab.

H. F. Frölich. Öfverste, placerad på Westgöta kavalleri.

Friherre D. J. von Löwenstern. Öfverste, placerad på Stömfelts

Dragon-regemente.

J. Stenflycht. Chef för Pohlska Lifvakten.

General-Adjutanter.

P. B. Sparre.

J. M. Klinckowström.

Grefve Alarik Wachtmeister.

H. H. von Tiesenhausen.

Loppenau.

Vasholdt.

Civile.**General-Auditörer.**

Sylvin.

P. J. von Eccard.

Fält-Sekreterare.

Hofrådet Nemietz.

L. Dalman.

Sandberg.

Kommissarie.

Malmberg.

Bilaga Litt. II *).

Fältmarskalken Flemmings till Konungen af Danmark afgifna berättelse om slaget vid Gadebusch.

Au Roi de Danemarc!

Sire!

Il est de mon devoir de faire à Votre Majesté la Relation de la Bataille que Vous avez donné le 20 ce moi; et je m'en acquitte d'autant plus volontiers, qu'il y a plu à Votre Majesté de me l'ordonner. Je ne dirai rien, dont Votre Majesté ne soit informée par Elle-même, ou sur quoi ceux de ces généraux, ces escadrons et ces bataillons ne me rendent ce témoignage, que je dis les choses comme elles sont arrivées au moins que je l'ai pu voir.

Votre Majesté sais, qu'ayant pris les devants des troupes, que j'ame-
nais avec moi, j'eus l'honneur de lui faire la reverence à l'aile gauche de
son armée, laquelle était toute rangée en bataille et qu'on me dit même
qui y était, il y avait dix heures. Comme on doutait que l'ennemi vint,
j'allai pour le reconnaître, et je trouvais, qu'il n'était pas éloigné, et qu'il
venait d'un côté, où Votre armée lui prêtait le flanc; ce que je fis d'abord
remarquer à Votre Majesté et à son Général. Votre Majesté approuva
mon sentiment, ajoutant même: je crains que notre aile droite ne puisse
pas en venir aux mains avec l'ennemi; et c'est là pourtant, disait elle,
que nous avons nos meilleurs régiments. Je pris la liberté de dire à
Votre Majesté, que je ne connaissais pas assez bien le terrain, n'étant
arrivé que dans ce moment; mais que par le mouvement que j'avais vu
faire par l'ennemi, il me paraissait, que nous lui prétions entièrement le
flanc, et qu'ainsi il serait nécessaire de changer l'ordre de bataille; que
d'ailleurs puisque Monsieur le Général Scholten disait lui-même que l'en-
nemi ne pouvait venir à nous, que par un trou, il fallait y ranger toute
l'infanterie, et qu'il fallait surtout en garnir le petit bois, qui était à
côté de Nous, et auprès duquel l'ennemi serait obliger de passer, ce,
qu'il ne pourrait faire sans essayer un grand feu. Je disait ensuite qu'il
fallait s'imaginer qu'on avait un retranchement à défendre, qu'il fallait
donc le faire avec l'infanterie, derrière laquelle il fallait mettre la caval-
erie pour la soutenir; que comme le terrain ne nous permettait pas de
faire un grand front, il faudrait, pour lui donner le terrain nécessaire,
tacher de le mettre un peu au large; et pour cet effet, si on ne pouvait
pas la ranger sur deux ou trois lignes, il faudrait l'arranger sur quatre
ou cinq, et même sur dix, s'il était nécessaire. Il est vrai, qu'on fut
d'un autre sentiment que moi, et que je dis alors, que je ne pouvais pas
parler, qu'à vue de pays; que je ne doutais pas qu'on ne connait mieux

*) Ur Sachsiska Krigs Arkivet.

le terrain que moi, puisqu'on y avait été campé pendant plusieurs jours, au lieu que je ne faisais qu'arriver; qu'ainsi je faisais sans peine céder mes sentiments à ceux des autres. Cependant je représentais encore, que le terrain étant tel qu'il me paraissait, je ne pouvais m'imaginer autre chose, si ce n'est que ce serait ici une affaire d'infanterie, puisque l'ennemi se servait sans doute de la sienne, le pouvant faire avec l'avantage; et que si nous ne lui opposons pas la nôtre, nous ne pourrions rien faire. Votre Majesté me demanda si mes troupes, qui assurément devaient être fort fatiguées de la longue marche qu'elles venaient de faire, jour et nuit, pourraient joindre l'armée? Je répondis à Votre Majesté que j'avais ordonné à ces troupes de repaître un peu, pour être mieux en état de combattre; mais que je donnerais ordres, qu'elles marchassent incessamment. Je demandais ensuite à Votre Majesté quel terrain elle voulait que mes troupes occupassent. Elle me fit la grâce de me dire que je pouvais occuper le terrain que je voudrais. Je répondis à Votre Majesté que puisque je trouvais son armée déjà rangée en bataille, j'étais obligé de prendre le terrain que l'on me laissait; mais que si j'avais à choisir, je prendrais poste près de petit bois, où j'avais dit qu'il faudrait mettre l'infanterie, laissant ce petit bois à la droite, par où je serais bien posté pour prendre l'ennemi en flanc. — Votre Majesté m'accorda poste; mais lorsque mes troupes arrivèrent, on l'avait déjà fait occuper celles de Votre Majesté. On avait changé l'ordre de bataille, et on avait fait faire front à l'armée de la manière que je l'avais dit, en faisant faire à Votre cavallerie un quart de conversion, de sorte qu'il ne me resta d'autre partie à prendre que de former la troisième ligne. Votre Majesté sait aussi qu'on avait fait occuper le petit bois, dont j'ai parlé, par quatre bataillons, et que j'avais dit, que l'on devait faire avancer toute l'infanterie, pour achever de boucher le seul trou par où l'ennemi pouvait venir à nous. Mais outre ces 4 bataillons, qu'on avait mis dans le petit bois, on n'en fit avancer 4 autres qu'on plaça devant le front de cavallerie. On laissa le reste de l'infanterie tout à fait derrière la cavallerie, laquelle s'était plus étendue à gauche, dont apparemment on n'avait pas bien reconnu le terrain; car autrement on aurait vu, qu'il était impossible d'y pouvoir placer de la cavallerie; — puisque c'était une hauteur, dont la descente était fort roide. Outre cela la cavallerie y était si fort serrée, qu'en quelques endroits les lignes n'étaient qu'à 25 à 30 pas les unes des autres; et il y avait très peu d'intervalles entre les escadrons. L'aile droite avait un peu plus de terrain et son terrain était plus égal. Elle avait à son côté deux petits marais, que l'on croyait impraticables; mais que je passais ensuite avec des escadrons. Voilà de quelle manière l'armée de Votre Majesté était rangée. Votre Majesté a vu que j'avais rencontré juste, lorsque j'avais fait remarquer l'endroit, par où l'ennemi nous attaquerait, et que j'avais dit que l'ennemi se servirait de son infanterie et de ses canons, par où il incommoderait la cavallerie, qui ne pouvait agir comme il faudrait. Votre Majesté a vu, dis-je, que l'ennemi a fait précisément ce que j'avais prédit. L'infanterie Suédoise, étant à deux cents pas de notre armée, resta longtemps sans avancer. Elle attendait apparemment sa cavallerie qui ne pouvait pas si bien avancer à sa

droite contre notre gauche, le terrain étant tel que je l'ai dit, outre qu'avant que d'arriver aux hauteurs, dont j'ai parlé, il fallait passer un petit ruisseau. De cette manière l'infanterie de l'ennemi ne nous fit d'abord du mal qu'avec ses canons chargés à cartouche. Voyant donc que cette infanterie était sans cavalerie, je dis à deux escadrons des troupes de Votre Majesté qui étaient à la droite de notre aile gauche, laquelle était placée de manière qu'elle ne pouvait avancer vers l'ennemi, à moins qu'elle ne (se) portât à travers de votre infanterie, qu'ils pouvaient prendre en flanc l'infanterie ennemie, pendant qu'elle était obligée de faire feu à la vôtre, vis à vis de laquelle elle était postée. Mais je leur dis en même temps, qu'il fallait faire ce mouvement avec vigueur. L'Officier qui commandait ces deux escadrons, s'étant informé qui j'étais, voulu suivre l'avis que je l'avais donné, et fit paraître beaucoup de bonne volonté; mais les escadrons, quoiqu'ils s'avançassent et tenissent assez bonne contenance, n'exécutaient pourtant pas bien les ordres de l'officier et au lieu de le suivre du côté où il voulait les mener et par où il pouvait prendre l'ennemi à dos, prirent vers la droite, où ils trouvèrent entre l'infanterie de l'ennemi ses canons et l'infanterie de Votre Majesté, de sorte qu'ils furent très mal traités. Je fis ce que je puis pour y remédier, et je me donnais tous les mouvements imaginables pour cela avec l'officier, qui fit fort bien son devoir, et témoigna tant de bravoure que de conduite. Mais il n'y eut pas moyen d'en venir à bout, de sorte que je dis à l'officier, qu'on m'a dit depuis qui s'appelait Steiffler, de ramener ces escadrons à leur poste, ce qu'il fit sans aucun désordre. Votre infanterie, Sire, tint aussi très bonne contenance, et les généraux qui la commandaient se donnèrent assez de mouvements; mais l'aile gauche de Votre cavalerie étant fort maltraitée par le feu de canon de l'ennemi et n'ayant pas le terrain qu'il fallait pour avancer vers lui, la première ligne fut ébranlée, et elle mit la seconde en désordre et celle-ci la troisième. L'infanterie même qui était derrière la cavalerie en souffrit aussi. La cavalerie de l'ennemi qui n'avait pas encore paru, paru alors et elle profita de ce désordre. Mais le Prince de Weissenfels qui commandait nos troupes à l'aile gauche de la dernière ligne, remit celles de (du?) Roi, mon Maître, et les mena à la charge avec vigueur et avec succès. La cavalerie de Votre Majesté de l'aile gauche, autant que j'en pus juger, se remit de premier désordre et se rangea aussi à la fin sur une hauteur, qui était près d'un village. Mais par là l'ennemi gagna du terrain. Notre aile droite et surtout les escadrons, qui occupaient la poste qui j'avais voulu occuper par nos troupes, donna avec succès contre la cavalerie ennemie, elle la culbuta et l'obligea d'abandonner son infanterie. On poussa cette cavalerie au delà du défilé par laquelle elle était venue, et on trouva au delà la plus grande partie de l'aile gauche de l'ennemi, rangée en bataille, et qui n'avait pas encore paru et on donna avec tant de succès à ces troupes qu'on les obligea d'abandonner la place. Ce fut dans cette occasion, que le Lieutenant-Général Baudiss(-in) des nôtres, et si je ne me trompe Messieurs Juvel (Juel) et Meiners (Meinertz) signalèrent leur valeur et leur fermeté. Dans ces entrefaites lorsque nous passions devant l'infanterie et les canons de

l'ennemi, je voulus faire volte-face à quelques uns de vos escadrons, pour aller attaquer l'infanterie Suédoise et nous saisir de ses canons, mais ils étaient trop échauffés à poursuivre l'ennemi, après cela l'ordre de bataille fut entièrement dérangé, la plupart de ces de l'aile gauche se trouvèrent à l'aile droite, et firent un front tout différent de celui qu'il faisaient auparavant. L'ennemi fut aussi fort dérangé, et l'infanterie Suédoise se trouvant quelques fois tout à fait séparée de sa cavallerie, l'on combattit par escadrons détachés, et en trois endroits différents et distants l'un de l'autre. Ce fut alors que la bravoure de la cavallerie Danoise et Saxonne se fit voir surtout. Je dois rendre ce témoignage à Mr Duvitz (Devitz), qu'il se distingua fort dans cette rencontre. Le Brigadier était à tête de ses escadrons, qui donnerent avec tant de courage sur l'ennemi, qu'ils prirent en flanc, et le Lieutenant-Général ne négligea rien pour donner bon exemple aux troupes et pour les mener à l'ennemi. Alors, Sire, nous donnâmes tantôt dans la cavallerie, tantôt dans l'infanterie et tantôt même dans les canons de l'ennemi. Dans cette confusion, où l'on ne pouvait plus observer d'ordre, et où la cavallerie n'était plus avec l'infanterie, il était impossible que notre infanterie résistât longtemps. Il fut donc obligé de céder; mais on voyait bien que c'était à regret. Il y eut même plusieurs officiers d'infanterie qui ne voulant pas suivre les troupes, lorsque elles plièrent s'offrirent de rester avec moi auprès de la cavallerie. La cavallerie défendit encore le camp de bataille, en combattant toujours, pendant trois heures, de sorte que nous crûmes plusieurs fois que la victoire se déclara pour nous. Mais le terrain qui était par ci par là marécageux nous manqua, et nous fûmes obligés d'aller souvent à l'ennemi en colonnes, et de combattre contre lui de cette manière. La cavallerie n'a jamais refusé de donner contre de la cavallerie, et c'était un plaisir de la voir faire contre celle de l'ennemi. Il est vrai qu'on avait plus de peine à la mener contre l'infanterie et contre les canons. Cette manière de combattre en colonne, toute brave qu'elle me parut, ne me plaisait pas, et je dis à Monsieur Duvitz: tout cela est beau et bon et assurément brave, mais il faut tâcher de gagner du terrain pour faire un plus grand front. Ce qui fut résolu. De sorte que j'étendis la cavallerie plus vers la gauche de la manière dont nous étions rangés alors, car il faut savoir que l'armée de l'ennemi et la notre avait changé de forme, et quand je parle ici de la gauche, il faut entendre que c'était la droite de notre armée de la manière qu'elle était rangée au commencement lorsque j'arrivais avec mes troupes. Par ce moyen nous eumes plus de terrain. Nous laissâmes le reste du terrain au Lieutenant-Général Baudiss, pour lui donner le moyen de ranger aussi. L'ennemi nous laissa faire tous ces mouvements et ensuite le choque recommença de plus belle. Je donnais encore avec le Lieutenant-Général Duvitz contre un corps de l'ennemi, précisément quand l'aile gauche de votre armée, qui comme j'ai dit, s'était rangée sur la hauteur, repoussait les Suédois. C'est ce dernier choque, qui était le plus beau à voir de tous. Nous donnâmes contre l'ennemi, qui ne branla pas, cavallerie contre cavallerie, et nous fûmes d'espace de deux Pater Noster à charmer des épées les uns contre les autres, sans qu'on voulu céder de part

ni d'autre, et qu'aucun des deux parties fut ébranlé, et malgré les efforts que l'on fit ni les uns ni les autres ne purent forcer ceux à qui ils avaient à faire. Mais des fuyards Suédois que votre aile gauche, qui s'était remise, et qui était, si je ne me trompe, conduite par Monsieur Legard, avait renversé, se jettèrent en aveugles dans les escadrons Danois qui combattaient avec les notres, de sorte que les uns et les autres furent obligés de plier. Nous fûmes alors poussés un peu vivement, mais étant sur une hauteur je fis faire front à deux escadrons n'étant éloignés de l'ennemi, que d'un très petit espace, et je fis sonner de la trompette, par où je fis revenir plusieurs escadrons à leurs étendarts que j'avais arrêté. Aussitôt que l'ennemi vit qu'on lui faisait face, il n'avança plus. Nous assemblâmes la plus grande partie de la cavallerie. J'assemblais 20 escadrons de la mienne et Monsieur Dewitz l'avantage de celles de Votre Majesté. L'ennemi ne branla point. Monsieur Dewitz me demanda ce qu'il y avait à faire. Je lui dis, que si nous avions encore de l'infanterie ou que l'ennemi n'en eu point, je ne balançais pas à donner encore une fois, mais que cela n'étant pas, et ayant témoigné offre de bravoure il fallait songer à conserver la cavallerie qui nous restait, laquelle ne pouvant plus disputer le champ de bataille à l'ennemi qui rangea de nouveau avec toute son infanterie, et ses canons, outre qu'il était double plus fort que nous, et que d'ailleurs nous étions séparés de Mr Baudissin, la meilleure partie que nous eussions à prendre était de nous retirer en bon ordre faisant toujours front à l'ennemi, afin de pouvoir donner sur lui, en cas qu'il voulut nous attaquer, ce qui fut exécuté dans le meilleur ordre de monde. Le Prince de Weissenfels avec nos troupes fit l'arrière-garde. Mr de Bandissin avec le reste de nos escadrons et le reste de ceux de Votre Majesté fit de même, emmenant encore du petit bois les 4 bataillons, qui s'étaient postés sous le commandement de Mr de Sponneck, qui assurément fit bien de mal à l'ennemi. Nous fûmes obligés de passer un mauvais défilé; après quoi ayant trouvé de terrain, je fis faire halte auprès d'un village qui n'était éloigné de champ de bataille qu'un quart d'heure, et nous attendimes là le reste des troupes. Après cela nous nous retirâmes à Rogendorf, où l'on dit que Votre Majesté avait ordonné de se retirer. Monsieur de Baudissin m'y fit savoir quel chemin il avait prit, et j'eus l'honneur d'y revoir Monsieur de Scholten. On y prit la résolution de marcher le lendemain à Zitten. Je donnais ordres à Monsieur de Baudissin d'y amener ou dans les environs le reste de la cavallerie et l'infanterie, ce qu'il fit. Après avoir tenu conseil de guerre à Zitten, je me suis rendu à Oldeslohe pour m'y acquitter auprès de Votre Majesté des Ordres que j'avais reçu du Roi mon Maître.

Voilà, Sire, une fidelle relation de la bataille, autant que j'en ai pu voir. Il ne m'est possible d'entrer dans un plus grand détail pour rendre la justice qui est due à vos généraux et à vos officiers à chacun en particulier, n'ayant pu me trouver partout. Mais je puis dire en général que l'officier a témoigné beaucoup de valeur et le soldat beaucoup de courage. Malgré la première confusion, toutes nos troupes sont revenues au combat et ont combattu jusqu'au soir. Votre Majesté qui sais ce que c'est quand la confusion se met une fois dans la cavallerie, doit attribuer bien

de conduite à ses généraux et à ses officiers et beaucoup d'obéissance et de courage à ses simples soldats. Je n'attribue la perte de la bataille, qu'à un malheur, auquel je serais plus sensible que je ne le suis, si je n'avais vu sur le champ de bataille au moins autant de Suédois étendus que des vôtres et des nôtres, et si je ne savais pas que cette perte peut être aisément réparée. Je m'estime heureux de ce que Votre Majesté a bien voulu me témoigner qu'elle était contente de moi, et de ce qu'elle a bien voulu m'en donner un témoignage sensible, en me promettant de sa propre bouche, qu'elle voulut me honorer de son ordre. Je m'estime heureux aussi de ce que Votre Majesté a été content des troupes du roi mon maître, desquelles je puis dire en mon particulier que j'ai toutes les raisons de monde d'être satisfait. Votre Majesté a bien jugé elle-même que la marche que nous avons fait était fort hardie et que mon Maître hazardait beaucoup. Votre Majesté a trop de pénétration et trop d'équité pour ne pas convenir que cette démarche fait bien voir l'injustice de ceux, qui ont voulu donner une fausse idée de l'intention de Roi mon Maître touchant la suspension d'armes, et je puis assurer Votre Majesté que le Roi mon Maître n'a jamais eu d'autre intention, que de jeter en quelque manière par là les fondements à la paix, mais à une bonne paix et une paix général, et d'aplanir le chemin à ceux qui voudraient s'entremettre pour faire une oeuvre aussi salutaire que souhaitable pour les uns et les autres. J'avais ordres d'expliquer la chose à Votre Majesté et de lui faire voir distinctement, que l'ennemi ne pouvait rien gagner à cette fausse suspension d'armes, que Votre Majesté et les alliés ne gagnassent le double, comme j'ai eu effectivement l'honneur de vous le faire voir, Sire! — mais je suis fâché que ce n'ait qu'après la bataille.

Fleming.

Bilaga, Litt. I*).

General Scholtens till Konungen af Danmark afgifna berättelse om slaget vid Gadebusch.

Ewr. Königl. Majst an mich ergangenen Allergnädigsten Befehl vom 23:te dieses in allerunterthänigsten Gehorsam zu Folge, dass ich eine allerunterth:ste Relation ausführlich und umständigst einschicken solle, was bey der Bataille bey Gadebusch vorgegangen, und wie ein jeder sowohl Generals als andre hohe Officiers sich dabei auffgeführt, berichten solle. So habe meiner obliegenden Schuldigkeit nach Ewr. Königl. Majst davon die wahre Beschaffenheit und was ich dabey observirt, folgendergestalt allerunterthänigst berichten solle:

1:o. Was die Ordres anbelanget, so ich den sambtlichen General-Lieutenants, General-Majors und Chefs der Reg:ter ertheilt: So sind selbige gelassen, wie in der Bataille ordinaire gebräuchlich, dass wann eine armée in bataille rangirt, nach der Ordre de bataille, jeder General auf seinen Flügel nebst seinen unterhabenden General-Major und Chefs der Reg:ten, also in selbiger Ordre bestehen bleiben müssen, und keine Veränderung ohne Ordre des General en Chefs dabey machen, sondern, wann Ordre zum avanceiren auf dem Feind gegeben werde, solches alsdann bewerkstelliget und der Feind attackirt werden musst, oder, wann der Feind, wie in dieser bataille bey Gadebusch geschehen, unsere Armée attackirt, ein jeder auf seinen Flügel und Posten, wie er rangirt, sich aufs beste und vigoreuseste defendiren musst, bis dass ein oder andre flügel oder das Corps de bataille leiden möchte, dem General en Chef alsdann durch einen Flügel dem andern kan secundiren lassen, anders sind keine Ordres in der bataille en particuliér an ein oder andern zu geben, als dem General, so jeden Flügel commandirt, oder auch wohl an ein oder ander Reg:t en particulier, welches hier oder da nöthig befunden wurde zu secundiren. Solches sind die Ordres, so im Anfang, wann eine Armée rangirt, fest stehen, wie überall gebräuchlich und keine andere en particulier können gegeben werden. Wie dann jeder General und Regiment auf seinen Posten gestanden, nach der Ordre de bataille also ein jeder fermé verbleiben muss, und von Anfang des Gefechts keine andere können gegeben werden.

2:o. Fast Ewr. Königl. Majst allergnädigst bekant; wie ich des Nachts vor der Bataille Ewr. Königl. Majts Armée in Dere hohe Presence nach der Ordre de bataille rangirt, und so bald es tag geworden, die Artilleri gepflantz, und eins und anders, welches man in der Nacht nicht wohl hat observiren können, verbessert und die rangirung der Armée nach dem Terrain in eins und anders verändert. Da dann die Cavalerie

*) Ur Danska Geh.-Archivet.

auf den beiden Flügeln, und die Infanterie in den Mitten, bestehend in 18 Bataillons, als 10 in der ersten und 8 in der andern Linie rangirt waren; Nachdem aber der Feind mit seinen Truppen zum Vorschein gekommen, und die Sächsische Cavalerie angekommen, hat man strax, wie Ewr. K. M. mit mehrern allergn. bekennt, angefangen zu raisonniren, und gewolt, das man das Holtz so vor unserm rechten Flügel gelegen, occupiren, und mit Infanterie besetzen solte. Woran ich nicht gerne gewolt, wohl wissend das der Feind an Infanterie uns weit überlegen, und wir dahero nöthig hätten, unsere Infanterie en corps beysammen zu halten. Allein, es ist von dieser Sache soweit gesprochen und vermeint worden, dass wir unsere gantze Infanterie oder das grösseste Theil in solchem Holtz werffen müste. Welches bey vielen, wie Ewr. Königl. Majt Selbsten allergn. bekennt, grösste approbation gefunden. Ich aber diesen Sentiments keinen Beyfall habe geben können. So habe doch 4 bataillons in solcher Haltung werffen müssen, wodurch unsere Infanterie, welche ohne dessen viel schwächer als des Feindes, verschwacht worden. Und viele in dem Gedanken gestanden, dass, wann man das Holtz mit der Infanterie nur besetze, man mit der Cavalerie alleine des Feindes Armée würde schlagen können. Welchen Effect ich aber davon nicht gespühret und wann unsere gantze Infanterie en ordre de bataille zusammen geblieben wäre, man des Feindes Infanterie much soviel bessere hätte tête machen können, und solches vermuthlich einen weit besseren effect in der bataille wurde gethan haben. Dann ich nicht gesehen noch gehört das unsere Cavalerie einige bataillons vom Feinde eingebrochen oder ruiniret hat.

3.o. Und wann ich nun, wie man begehrt, die ganze Infanterie oder das grosseste Theil derselben in dem Holtz wurde geworffen haben, und unsere Cavalerie geschlagen wäre, wie geschehen ist, wurde die gelambte Infanterie ihre retraite aus der Holtzung nicht haben machen können, sondern von der feindlich Armée besetzt, und gefangen würde genommen seyn; da sich doch die 4 bataillons, so darum, gestanden, noch bequemehr hinter aus, wie geschehen, sich reterirt haben.

4.o. Da ich nun kurtz vor Anfang der bataille als in Corps de bataille seyender, gesehen, wie der Feind seine Infanterie gegen unsere Corps de bataille gezogen, und wir keine Infanterie alda hatten, als in der andern linie; Ich aber gefürchtet, das der Feind mit seinen Infanterie unsere Cavalerie en Corps de bataille übern hauffen werffen möchte: So habe gleich durch ein meiner General-Adjutants, dem General-Lieutenant Kragh und General-Major Bruin beordert. mit Ewr. K. M. Guardie zu Fuss und 3 andern Bataillons durch die beyde linien marchiren lassen, und vor der Cavallerie postirt, welches auch ein sehr guten effect gethan, und wie ich gesehen, dass der Feind mehr und mehr Infanterie hervorzoze, habe ich durch ein meiner General-Adjutants noch 2 bataillons dorthin gezogen, vohrige 5 bataillons zu secondiren, welche aber was spät gekommen, dass sie sich kaum haben rangiren können. Da nun das Feuer angegangen, haben diese bataillons dem Feind einiger Zeit aufgehalten, und wann mehrere Infanterie zugegen gewesen wäre, oder wir selbige insgesamt en Corps de bataille hätten gehabt, sondern selbige zu separiren,

würde des Feindes Infanterie weit grosserer resistance gefunden, und solchegestalt mit der Infanterie nicht durchgedrungen haben.

5.o. Nachdem nun der Feind avancirte, und näher rückte mit seiner Armée, habe ich gleich an der Artiglerie Ordre geschickt auf dem Feind zu feuern, welches auch von dem effect gewesen, wie der Feind selbst ausgesagt, dass sie viele Leuten von unseren Canonen verlohren. Voraus dann weiter das Feuer ungegangen, und die Armée mit einander in Action gerathe da ich dann en Corps de bataille gehalten, umb zu sehen, was überall passirte, damit ich die nöthige Ordres dazu geben konte. Da dann der feindliche rechte Flügel mit unserem linken Flügel am erstem in Action gerathen, und gleich darauff wie soleshes nur eben angegangen, einer meiner General-Adjutanten mir gesagt, da geht unser linker Flügel fort. Darauff mich ich gewandt und dorthin gesehen, ich nicht weiter sehen könnte, als dass ohngefehr 100 Pferde oder dergleich Anzahl wäre, welche die Flucht nahmen, worauff ich geantwortet: Dieses ist nur ein oder andern Escadron, so repoussirt, und so sich schon wiedersetzen wird, Mir nicht die geringste Gedanken machend, dass der gantze linke Flügel sobald wurde repoussirt werden, bis ich gesehen, das eine grosse Anzahl Troupen von unsern Armée sich hinter dem Dorff Wackenstedt retirirte, und von dem Feind verfolgt würde. Wo durch einige Cavalerie, so noch von dem Juel- Lewetzau- und Donopsche Regt bey dem Dorff Wackenstedt hielten, welche aber den Feind von vorn attaquirte, und von dieser, welche einen Getheil unsern linken Flügel hinter Wackenstedt verfolgte im Rücken wurde attaquirt werde. Worauff ich mich stormstree nach der Seite von Wackenstedt begab, alwo ich eine grosse quantität debandirte Troupen befunden, welche an der Zahl meines Erachtens, wohl 16 à 18 Escadrons ausmachen konten, welche von einigen feindtl. Escadrons verfolgt wurden. Da nun wahrende Zeit unsere Infanterie so vor der Linie postirt, mit dem Feind in Action war auch unser rechten Flügel auf dem Feind mit gutem Success soll chargirt haben. Wobey ich aber nicht gewesen, zumahlen ich diese Leute, so vom linken Flügel geflüchtet, wieder suchte zu rangiren und im Stande zu setzen umb den Feind tête zu machen worüber ich mit allen meinen General-Adjutanten allen Fleiss anwendete, zu 2 à 3 mahlen so dass ich von dem Feind fasst coupirt und fasst gefangen genommen wäre. Allein, allen Fleiss diese Leute zu rangiren, und in Ordre zu bringen, dem Feind tête zu machen, ware immöglich, zumahlen fasst keine Officiers dabey zu finden und alles was man den Leuten zusprach mit gute und force, nichts helfen wollte, sondern sobald der Feind nur weiter anrückte, davon giengen. — Wodurch, umb selbe mit force stehend zu machen einen meiner Gen.-Adj. übenhauffen geschossen, und 2 blessirt würden. Allein dieses konte nichts verfangen weil Sie nicht zum Stande zu bringen waren, und hestände diese flüchtende aus einigen von E. K. M. Cavalerie und der Rest Sachsen, welche die meisten waren; währende Zeit man diese flüchtende durch alle erdänckliche Mittel suchte zum Stande zu bringen, thaten die General-Majors Lawentzaw und Christian Juel was sie konten, welche ich gesehen, die bey sich haltende Troupen im Stande zu bringen. Allein da der

Feind von vorn und hintern, und diese vor dem Feind keine Tête machen wollten, retirirte sich der gantze linke Flügel, welche von dem Feindes Cavalerie immer verfolgt würde sondern dass man selbe zum Stande bringen konte, und gantz disbandirt aus einander. Welche man aber hernachher bey einer Heche etwas hinter Wackenstedt wieder suchte zu rangiren, aber es ware alles vergeblich, weil sie gantz dispersirt aus einander, und in Confusion sich retirirten, und weder im Troupen noch Escadrons zu bringen wäre.

6.o. Währende Zeit dieser Retraite kahmen die Bataillons, so vor der Linie gestanden, und von dem Feind repoussirt waren, nebst dem General-Lieutenant Kragh und General-Major Brunn zu mir. Da dann die beide Bat. von der Garde, so viele davon noch waren, und einige von den andern bataillons, so dabey gestanden, dort hin kahmen, welche, weil sie sehr schwach, soviel möglich in Ordre zurückmarschirten. — Da dann währende Zeit der rechte Flügel Cavalerie, welcher fast gegen den Abend, in gute Ordre ebenfalls abmarschirte, und der Feind mit seiner gantzen Armée sowohl Cavalerie als Infanterie ein Stück weg verfolgete, und mit der Cavalerie alle Zeit etwas vor der Infanterie voraus verfolgte. Weile nun diese Confusion des linken Flügels nicht zu redressiren stände, wie vorher erwehnet, gab ich die Ordre, dass alles was man zusammenbringen und versammeln könnte sich bey Roggendorff setzen sollte. Welches auch geschehen, alwo wir die Nacht über an dem Zäumen gestanden, alwo hernachher die Cavalerie von unserm rechtem Flügel nebst dem Feld Marschal Fleming und General-Lieutenant Dewitz zu mir gestossen. Da wir dann nach gehaltene deliberation vor gut befunden, des andren tages Morgenfrühe mit den gesanten Troupen nach Zitten zu marschiren, und alda zu setzen, und alles an uns zu ziehen was möglich wäre. Welches auch geschehen, umb dem Feind tête zu machen, wann er weiter mit der Cavalerie verfolgen würde. Selbig Abend sind auch die General-Lieutenant Hohendorff und Wedel alda zu mir gekommen, zu Roggendorff sondern dass sie einige Troupen bey sich gehabt. Wie dann auch der Brigadier Graf Sponeck mir selben Abend, da es schon gantz dunkel gewesen, bekandt gemacht, das er mit sein unterhabend 4 Bataillons, womit er in der Holtze gestanden, dass er mit selbg. 4 Bat. in dem nechst angeber Dorff bei Roggendorff angekommen, und er nicht weiter marschiren könnte. So habe ihm den Befehl ertheilet, alda die Nacht über bestehen zu bleiben, und mit anbrechenden Tage aufzubrechen, und nach der Seite von Zitten zu marchiren, so auch geschehen ist.

7.o. Nachdem wir nun zu Zitten mit den Troupen angekommen; so haben wir alda Kriegs Rath gehalten, und E. K. M. das Project all-untherthänl. eingesandt, dass wir mit der Cavalerie alda best bleiben würden und liessen selbe in dem nechstangelegenen Dörffern cantoniren, mit dem Vornehmen, wann die Rüssen avaneirten, wir mit E. K. M. und der Sächsiche Cavalerie uns zu ihnen stossen, und den Feind von neuen acquiriren wolten, oder auch, wann der Feind von den Wahlstattische rüeke zoge, wir wieder umb nach den Wahlstatt marschiren, und auf ein oder ander Weise dem Feind wurden suchen Abbruch zu thun. Nachdem

aber die Russen zurückgewichen, so habe ich dem General-Lieutenant Dewitz nach E. K. M. allergn. Ordre 30 complete Escadrons zu 120 á 130 Pferde gemacht, womit er alda bestehend geblieben nebst der Sächsischen Cavalerie und der delabrirten Cavalerie unter dem Gen.-Lieut: Leegardte welche ich weigerte anzuführen, dass selbe in der retraite ehe wir zu Roggendorff denselbe Abend der bataille angekommen, sich unter weges bey mir eingefunden. Da ich dann bemelte Gen.-Lieut: Leegardte mit der delabrirte Cavalerie, wie auch der Infanterie nach E. K. M. allergn:st Befehl, nach Oldesloe habe marschiren lassen, und mich nach Dero allergnädigsten Ordre, nachdem ich den General-Lieutenant Dewitz, mit dem 30 Escadrons bey den Sächsisch Cavalerie gelassen, mich in Oldesloe eingefunden.

8.o. Was E. K. M. aber allergnäd. Geruhen zu befehlen, dass ich anführen sollte, wie ein jeder Gen.-Lieut:t, Gen.-Major und' Chef seines Regts, Bat. oder Escadr. bey der bataille sich verhalte, damit diejenige so wohl gethan, nach meriten belohnt, die aber, so ihre devoir nicht gethan, dafür ausgesetzt werden können, so habe herbey allerunterthänigst anführen müssen, dass es mir unmöglich gewesen, über all zu seyn, oder zu sehen, was jeder General gethan und wie jede Bat. oder Escadron seine devoir erwiesen. Und habe dieses dabey allergehorsambst anführen sollen, dass, wo ich gelassen, und zwar en corps de bataille, ehe der linke Flügel sich retirirt, ich gestehen, wie der General-Lieutenant Kragh nebst der General-Major Bruin welche bey den 5 Bat. und den 2 Bat., so ich nach geschickt auf ihre post bey selben bataillons das ihrige observirt, bis sie nachdehm selbe bataillons repoussirt, an mir gekommen, mit dem Überrest der bataillons, da ich, wie vorerwähnt, im Werk begriffe, aller Möglichkeit nach die flüchtende Cavalerie im stande zu bringen.

9.o. Wie ich dann, so bald die Cavalerie vom linken Flügel repoussirt worden, und das grösseste Getheilte in confusion gerathen, und die Flucht genommen, ich einen meinen General-Adjutant gleichs dahin geschickt, umb so weit möglich, die in desordre seyende Cavalerie zu setzen, wie ich an der Seite bey Wackenstedt thun wolte, umb den Feind dadurch aufzuhalten, wie vorhin erwehnt. Da ich dann selbstn gesehen, wie vorhin erwehnt, dass die General-Majors Lewetzau und Juel alle devoir angewendet, selbige Troupen zum stande zu bringen. Weill aber, wie vorerwehnt, des Feindes Armée von vorn, un die andere, so ein Getheil des linken Flügel repoussiret, von hinten gekommen, haben sie wenig darin reussiren können, weill den Feind von vorn und hinten gewesen.

10.o. Ich kan aber nicht umbhin, E. K. M. herbey allerunterthänigst anzuführen, dass ich dergleichen geschwinde retraite und Confusion, so auf ein Getheil des linken Flügels gestehen, niemahlen belebt habe, oder gehört sondern dass sich selbige widersetzen wolte, dadurch es unmöglich gewesen, selbige, von ein oder andern Kante zu souteniren, zumahlen alles in der grössesten confusion bey ihnen gewesen, ehe man einige Secours hat anbringen konne(n). Welches ebenfals vom rechten Flügel nicht hat geschehen können zumahlen selbiger rechten Flügel schon mit dem Feind in action gewesen, dass man alda nichts wegnehmen

konte, sondern selber rechter Flügel ebenfalls zu exponiren, und durch solche geschwinde Confusion des linken Flügels es nicht zu redressiren gewesen, als wo möglich die Flüchtende wieder in Stande zu bringen welche doch, wie vorerwehnt, unmöglich gewesen.

11:o. Die Ursache alles, wodurch der linke Flügel an der Exträmität gelitten, und der Feind alda durchgedrungen, finde ich die grössste Ursache zu seyn, dass weill ich auf ein Hügel vor der Fronte, alwo der Feind nur gemächlich durchbrechen müsste 3 Escadrons von dem Ungarische Dragon Reg:te postirt im Beijsijn des General-Major Ch. Juels, welchen Posten höchstnöthig gewesen, wie ich aber vernehme, solche 3 Escadrons, wie die bataille angegangen, alda weggenommen, und zurückgezogen worden sonder meine Ordres oder wissen, wodurch der Feind Luft bekam durchzubrechen: Als wird nöthig seyn, dass diese 3 Escadrons so alda postirt gewesen, ihre Aussage thun müssen, durch wessen Ordre sie alda weggezogen seyn, zu mahlen ein grosses daran dependirt hat, und der Feind durchbrechen konte, ohne selbe zu attaquiren. Wie dann auch der Eyfflersche Reg:t aus der Linie an dem Feind gezogen, nach der linken Seite und selbe alda chargirt hat, und ihr devoir sehr wohl gethan. Allein hirdurch hat der Feind so vielmehr Öffnung in der Linie bekommen umb mit seiner gantzen Fronte sowohl Cavalerie als Infanterie durchzudringen.

Dieses alles ist was E. K. M. ich von dem Verlauff der bataille, und was dabei passirt in aller unterthänigsten Submission, soviel ich gesehen und dabei gewesen, habe vortragen können. Welches dann der wahrhaftige Verlauff ist, was dabei passirt. Der Hoch Königl. Gnade allerunterthänigst befehlend in tiefsten submission u. s. v.

Bilaga Litt. K.

Förteckning på Svenska förlusten i slaget vid Gadebusch.

General-Löjtnant Dücker sårad i halsen.

Artilleri.

Döde:		Sårade:	
Major Stiernhof	1	Under-officerare	4
Löjtn. Winblad	1	Konstaplar	16
Handlangare.....	2	Handlangare	3
	4		23

Westgöta Kavalleri.

Ryttmästare Trusén.....	1	Ryttm. Ehrenpreis	1
» Ryssel	1	» Spilberg	1
Löjtn. Oldenbol	1	» Brunner	1
Korn. Sottenberg.....	1	Kapt.-Löjtn. Biblen.....	1
Gemene Ryttare.....	75	Löjtn. Wiberg	1
	79	Kornet Liungberg.....	1
		Under-officerare	5
		Gemene	103
			114

Grefve Aschebergs Reg:te.

Ryttm. Alsing	1	Löjtn. Holmer.....	1
Kornet Dahlgren.....	1	» Holin	1
Under-officerare	1	» Lillienwald.....	1
Gemene	35	Korn. Palbitski.....	1
	38	Under-officerare	4
		Gemene	135
			143

Bremiska Kavalleriet.

Ryttm. Bülau	1	Löjtn. Otte	1
Gemene	20	Kornet Repstorf.....	1
	21	Under-officerare	2
		Gemene	35
			39

Pommerska Kavalleriet.

Adjut. Rose	1		
Under-officerare	1		
Gemene	15	Gemene	52
	17		52

Strömfelts Dragoner.

Kapten Wrangel.....	1		Kapten Tessin	1	
Under-officerare	2		» Maltzahn.....	1	
Gemene	51	54	» Alberti	1	
			Reg. Qw. Grisinger	1	
			Löjtn. Hertel	1	
			» Hormling.....	1	
			» Klug	1	
			» Gorlitz.....	1	
			Kornet Rullman	1	
			» Bauman.....	1	
			» Lange.....	1	
			» Wasenitz.....	1	
			Under-officerare	7	
			Gemene	116	135

Marschalcks Dragoner.

Gemene	6	6	Kapten Rantzau	1	
			Gemene	52	53

Marderfelts Dragoner.

Kapten Trosky	1		Under-officerare	4	
Kornet Kruse.....	1		Gemene	35	39
Gemene	1	3			

Basewitz Dragoner.

Gemene	7	7	Gemene	12	12
--------------	---	---	--------------	----	----

Södermanlands Reg:te.

Fändrik Norman	1		Löjnt. Rase.....	1	
Gemene	20	21	Under-officerare	2	
			Gemene	36	39

Dal-Reg:tet.

Kapten Wasenberg.....	1		Öfverst-Löjnt. Fuchs.....	1	
Grefve Douglas.....	1		Major Leijonhufvud	1	
Eckerman	1		Kapten Grönfelt	1	
Kapt.-Löjnt. Otric.....	1		» Silfversparre	1	
Fändrik Wergin.....	1		» Swinhufvud	1	
Under-officerare	5		Reg. Qw. Schultz	1	
Gemene	189	199	Löjnt. Nordahl.....	1	
			» Granfelt	1	

Löjtn. Swinhufvud	1	
Fändrik Stenman	1	
» Westman	1	
Under-officerare	1	
Gemene	76	88

Östgöta Reg:te.

Under-officerare	1		Öfverste-Löjtn. Stierncrantz	1	
Gemene	7	8	Löjtn. Arculari	1	
			Gemene	15	17

Helsinge Reg:te.

Major Coulon	1		Öfverste Horn	1	
Gemene	10	11	Kapten Rehausen	1	
			Löjtn. Borman	1	
			» Swebel	1	
			» Forstadius	1	
			Fändrik Delwich	1	
			» Schefner	1	
			» Oxel	1	
			» Barelai	1	
			» Gransen	1	
			Under-officerare	2	
			Gemene	49	61

Elfsborgs Reg:te.

Kapten Reuterwald	1		Kapten Silfversvärd	1	
Gemene	6	7	Under-officerare	4	
			Gemene	27	32

Westgöta-Dals Reg:te.

Öfverste Palmfelt	1		Kapten Belfrage	1	
Kapten Hjerta	1		» Hård	1	
» Patkull	1		» Trotz	1	
Löjtn. Winblad	1		Löjtn. Gyllenstorm	1	
Fändr. Billman	1		Under-officerare	1	
» Lange	1		Gemene	69	74
Under-officerare	1				
Gemene	15	22			

Westmanlands Reg:te.

			Under-officerare	1	
Gemene	6	6	Gemene	6	7

Nerike och Wermlands Reg:te.

Kapten Halfelt.....	1		Kapten de Brun.....	1
» Jure	1		» Cederholm.....	1
Gemene	11	13	Löjtn. Uggla.....	1
			Gemene	25
				28

General Schultz' Bataljon.

Löjtn. Fridensköld.....	1		Kapten Hertel.....	1
Gemene	13	14	Gemene	19
				20

Gen.-Major Ekeblads Reg:te.

Under-officerare.....	2		Kapt. Usedom.....	1
Gemene	18	20	Löjtn. Tornau	1
			» Stavenhagen.....	1
			» Poll.....	1
			Gemene	39
				43

Summa: Döde 550

Blesserade 1,022

Lista på de i slaget vid Gadebusch fångna Danska Officerare.

General-Major Mörner. Öfverstarne Lewenhelm och Deden. Öfverste-Löjtn. Fineek och Fucks. Gen.-Adjutanterne Bruchot och Stewens. Brigadier-Majoren af Gardet Schlangenbusch. Kapten Katt, blesserad.

Kavalleri.

Lif-Reg:tets Dragoner: Löjtn. Stevens. Kornetterne Morgenroth, Krüger. — Gen. Dewitz Dragon-Reg:te: Ryttmästare Ziege. Kornetterne Lange, Koortz. — Brigad. Doneps Reg:te: Major Dettlof, Christian Tamsen. Löjtn. Helmuth, Frantz Rantzau, Bentzen. Kornetten Fried. Wilhelm von Ramhausen. — Öfverste Rosenöhrs Reg:te: Löjtn. Holling. Kornetterne Otto Obenhausen, Borneman.

Infanteri.

Grenadier Corps: Öfverste Storm blesserad. Öfverste-Löjtn. Kleist. Kapt. Diederichs, Geisler, Rewentlau, Steding, Lutschau, blesserad, Fleischer. Premier-Löjtn. Keil, Jansen, Sytphen, Müller, von der Weide, Passau, Blücher, Plesse, Bech. — Second-Löjtn. Worm, Schack, blesserad, Muth. Fändrik Cremon.

Prins Christians Reg:te: Prem.-Löjtn. Coppelau. Sec.-Löjtn. Ziersky, Prehn, blesserad, Schwartz, blesserad. Kornet Reinwardt.

Öfverste Zepelins Reg:te: Kapt. Halman, blesserad. Kapt.-Löjtn. Bendsen, blesserad. Prem.-Löjtn. Brockdorf, blesserad, Pöttinger, blesserad, Schröder. Sec.-Löjtn. Obercron, Cammerberg, blesserad. Goldman, blesserad. Reg.-Qwarterm. Joh. Adolph Stuhr. Fändrik Harbo, blesserad. Auditör Barthold Stuhr.

Wiborgska Bataljonen. Öfv.-Löjtn. Baltzar Meintzer, blesserad. Kapt.-Löjtn. Peucker, blesserad. Löjtn. Jöns Bille, Hagelund. Adjut. Anders Bentels.

Öfv. Staffeldts Reg:te: Kapt. Anders Dalvich, Reventlau. Prem.-Löjtn. Scheffer, Jochim von Plessen. Second-Löjtn. Klein, blesserad, Howich. Fändrik Meicker.

Gen.-Maj. Mestings Reg:te: Kapt. Bjelke. Löjtn. Rudolph, Hannibal Sehestedt, Nils Scherp, Porst, Henneberg, Grubbe.

Brigad. Kragens Reg:te: Löjtn. Frans Kirchman.

Öfv. Frieses Reg:te: Major Krabbe. Kapt. Putlitz, blesserad, Stirup, blesserad, Elbrecht, blesserad. Löjtn. Eberwein, Gran, blesserad, Halle, Pretscher, Gladis, Tordan. Fändrik Oetken, blesserad.

Marinier Reg:te: Kapten Müller. Fändrik Bluhm.

Öfverste Arnolds Reg:te: Kapt. Werner. Löjtn. Sacken, Richter, Friederich.

Sachsiska Fångar.

Barentska Reg:tet: Öfv.-Löjtn. Julius August Goldacker.

Chur-Prinsens Cürass. Reg:te: Ryttmäst. Carl Gottlob von Köchritz.

Drottningens Lif-Reg:te: Löjtn. Hans Christoffer Kohl.

Weissenfelska Drag.: Fändrik Abraham Humbert.

Bauditz Drag.: Fändrik Stens.

Bilaga, Litt. L.

Hertig Carl Fredriks föregifna bref till Kommendanten i Tönningen *).

Carl Friedrich med Guds Nåde, Arfwinge til Norrige, Hertig til Schleswig Holsten, Stormarn och Ditmarschen, Grefwe til Oldenburg och Delmenhorst. Wår Nådiga helsan tilförene, Wälmanhaftige och Wälädle Commendant älskel. Tro-Man. Aldenstund Hans Kongl. Maj:t af Sverige, som bekant är hafwer tillika åtskilliga fiender, och altså lätteligen förmodas kan, at Herr Kongl. Rådet och Generalen Gref Stenbock icke wäl kan emottaga dem allesammans på en gång, utan att han efter sakernas och conjuncturernas omständigheter til äfwentyr's torde blifwa nödsakad, at med den Kongl. Arméen som står under hans Commando tränga in i det Holstenska för at desto förr nödga Kronan Dannemark til en billig frid: Fördenskuld är oss tilkännagifwit, at Hans Kongl. Maj:t skulle ske den wigtigaste tjänst, om Herr Gref Stenbock af oss erhöle tilstånd at så framt han det behöfva skulle betjäna sig af Wår Fästning Tönningen, til Kongl. Arméens skydd och säkerhet. Nu weten J sjelf hwad för erkänsla wi äre skyldige Hans Kongl. Maj:t för dess otaliga kärlek och godhet, som wi ifrån barndomen alt hittils åtnjutit. I betraktande deraf, och wid öfverwägande af wår erkänsamhet, den wi billigt wid alle tilfällen äre förbundne at wisa, hafwe wi intet betänkande haft, at befordra H. K. Maj:ts tjänst, så mycket hos Oss står. Det är derföre til Eder härmed Wår Nådiga Allwarliga befallning at J, til undwikande af straff til ära och lif, om Herr Gref Stenbock af sina fiender skulle warda twungen, eller til Kongl. Arméens conservation funne nödigt, antingen at draga sig under canonerna af Wår fästning Tönningen, eller i alt fall in i sjelfwa fästningen, wid dessa Ordres upwisande straxt samtycken dertil, och utan någon föregången förfrågan, efter sakernas beskaffenhet låter det ena eller det andra ske. Dock hafwen J icke dess mindre at förbehålla Eder Commando uti fästningen. Wi förse Oss i Näder ofelbart til Eder härutinnan; men i fall J icke hörsammen denna wår befallning skolen J wisserrligen hafva det utsatte straff at wänta. För öfrigt äre och förblifwe Wi Eder i Näder wälbewägne.

Gifwit Carlberg d. 23 Julii 1712.

Carolus Friedericus.

*) Öfversättning från Tyskan och meddelad af Loebom. Jfr. noten pag. 83.

Bilaga, Litt. M.

Traktat med Administratorn, H:s Durchl. Hertig Christian August, om besättandet af Tönningen, dat. d. 21 Jan. 1713 *).

Zu wissen etc. Ihr. Königl. Mayt:s zu Schweden hoch betrauter Rath, wie auch verordneter General en Cheff und ober Commandeur Jero in Teutschland stehende Armée H:r Graf Magnus Stenbock von des H:r Bichoffen zu Lübeck auch Herzogen und Aministratoren zu Schleswig Holstein H:r Christian August Hochfürstl. Durchl. inständigst verlanget, Ihn und dero unter seinem Commando stehenden königl. Armée zu vergönnen sich auf etwa benötigten Fall des Schutzes der Vestung Tönning zu bedienen, Sr Excellence der H:r Graff, auch Sr Horhfürstlichen Durchl. zu Motifs vorgestellet, wie eines Theils das fürstel. Haus bey der gegenwärtigen conjuncture und Situation durch die verlangte Vergünstigung der Chron Schweden, den allergrösten und einen immer zu vergeltendem Dienst erzeigen würde. Und wie andern Theils bey der sogar nahe heranrückenden combinirten sehr überlegenen feindlichen Kriegsmacht, die Königl. Schwedische Armée der äussersten Gefahr exponiret stände, und dan des H:r Administratoren Hochfürstel. Durchl. Ihres Ohrts nicht ermangeln wollen noch des fürstel. Hauses ohnverbräuchl. Attachement vor die Chron Schweden bey einer so importanten Gelegenheit einen guten Willen und treuen Diensteyfer an den Tag zu legen. Gleichwohl aber dieselbe diese Sache so delicat und von so grosser Wichtigkeit zu sein befunden, dass sie alle nur ersinnliche preventiones dabey zu nehmen vor ohnumgänglich nöthig erachtet, als haben hochbesagte IHro Durchl. mit obewohl erwehnten Königl. Schwedischen hochbetrauter Rath General en Cheff Ober-Commendeur H:r Graff Magni Stenbocks Excell. sich folgender puncte vereinbahret und verglichen.

1:mo.

Consentiren IHro Durchl. dass der H:r Graff Stenbock unter denen Stücken, und Schüz der Vestung Tönningen seine Magazins vor die königl. Armée formiren möge, gleich wie dan auch

2:o.

Die gesampte unter des H:r Graffen Commando stehende Königl. Schwedische Amée falls dieselbe von ihren Feinden sollte in die Enge getrieben werden, solchen Schutzes unter besagte Vestung zu gewärtigen haben soll.

3:tio.

Wenn der H:r Graff Stenbock ein Treffen zu halten genötiget würde, und wieder Vernuthen dabey Kürze an zäge, soll derselbe ebenfalls vor

*) Ur Danska Geheime-Archivet.

sich und seines Königs Amée des gedachten Schutzes unter der Vestung Tönningen zu gewärtigen und zu genießen haben.

4:to.

Die hierzu behufige Ordres sollen den H:r Graffen bey Vollenziehung gegenwärtiger Convention wirklich zu Händen gestellt werden.

5:to.

Dahingegen Versprechen des Königl. Rathes General en Cheff und Ober-Commendeurs H:r Graffen Stenbock Excell. in Krafft dieses im Nahmen J. K. M. zu Schweden bey treuen wahren Worten, Ehr und Guten Glauben dadurch die Formirung der Magazine durch die wirklich Bequartirung und durch die Führung des Kriigs hiesige fürstl. Lande in totalem Ruin gesetzt werden, auch wen der casus existiren sollte dass die Königl. Schwedische Amée sich unter die Stücken von Tönningen setzte und daselbst den versprochenen Schutz von Tönningen genieße, Leicht zu erachten, dass königl. Dänischer Seits man solches vor einen öffentlichen Friedensbruch nehmen, und nicht nur die fürstl. Lande feindlich tractiren, sondern selbige gar unter seine Bothmässigkeit zu bringen, und Sie des H:r Hertzogen Carl Friedrichs Durchl. gänzlich zu entziehen bedacht sein würde, dass dannenhero S:r Königl. May:t zu Schweden keinen Frieden mit der Cron Dännemark eingehen, noch machen sollen, noch wollen, bevor das fürstl. Haus nicht nur vollen . . . restituiret sondern auch wegen des erlittenen Schadens zú längl. indemnisiret, und demselben des Falls wenigstens dass Amt Segeberg zusambt der Graffschaft Pinneberg von der Cron Dännemark cediret und eingeräumt worden.

6:o.

Vielweniger will und soll der H:r Graff Stenbock mit seiner unterhabenden Armée, wann S. Excell. der Vestung Tönningen sich sollten gebraucht haben auss hiesigen Landen weg marschiren ehe und bevor der Feindè [5: Friede] mit der Cron Dänemark auf jetzt besagten Fuss wird erfolgt seyn. Dafern aber S. Excell. der Vestung Tönningen sich zu ihren und der königl. Armée Schutz gar nicht bedienet haben, sondern die Vestung gantz vorbey gegangen seyn sollten, so dass das fürstl. Haus bey seiner volligen Neutralität bleiben könnte, so wollen S. Excell. Ihren auch alle Freiheit reserviret haben, mit der königl. Armée zu marschiren, wohin sie es gut finden mögten.

7:to.

Jemehr vorspricht der H:r Graff Stenbock Nahmens Ihr K. M. zu Schweden, dass Ihr. May:t diejenige Willfährigkeit, so des H:r Administratoris Durchl. dermalen vernöge der ersten 4 Artic: dieser convention bewiesen, gegen S:r Hochfürstl. auss besondere und gegen dero fürstl. Familie mit aller ersinul. Danknehmung erkennen, auch S:r Durchl. und dero Familie von solcher reconnaissance reele Proben thätige Gegenbezeugungen geben, und anbey S:r Durchl. alle Satisfaction wegen des Scha-

dens so Ihro auss obiger Entschliessung und Defereuce vor S. K. May:t zukommen möchte verschaffen wollen und sollen.

8:o.

Und weil vorbesagter Massen es leicht dahin kommen dürfte, dass nicht nur die fürstl. Lande ruinirt, sondern auch von ausswärtiger Macht überzogen, würden, und dadurch geschehen könnte, dass der fürstl. Rente Cammer wenig oder gar keine Intraden zufössen, ein folglich des H:r Administratoris Durchl. in den Stand gesetzt würden, dass sie weder vor Ihr Durchl. Hertzog Carl Friedrich, noch auch vor dero einige Hoffstadt die Subsistenz fänden. Also verspricht der H:r Graff Stenbock hindurch Nahmens I. K. M. zu Schweden auf solchen Erfolg desjenige was zum benötigten Unterhalt ermeldter beyder Hoffstädten wird erfordert werden, biss zu Ende des gegenwärtigen Krieges mit der Cron Dänne-mark und erfolgten restitution auch indemnisation des fürstl. Hauses baar zu fourniren.

9:o.

Verspricht der H:r Graff Stenbock auf gute Treue und Glauben und bey allen wass einen Ehrl. Mann in der Welt verbinden mag, dass er gegenwärtigen Tractat niemals anderswo, als einzig und allein vor S. K. M. zu Schweden hohen Person zum Vorschein bringen, noch dessen Inhalt seiner Seits zu Jemands Wissenschaft kommen lassen, auch wegen desselben Verwahrung solche precautions nehmen wollte, und sollte, dass man desfalls ausser allen Sorgen seyn könne und obzwar

10:o.

Wegen Kürtze der Zeit und Entfernung S. K. M. zu Schweden dero ratification über diesen Articul nicht eingehohlet werden könne; so nimbt dennoch des H:r Graff Stenbock auf sich, dass alles worüber man obstehenden Massen conveniret ist, und wass dabey Stipuliret worden, von S. K. M. vollkoml. werde und sollte genehmiget werden. Uhrkündlich sind von diesen Tractat zwey gleich leutendes Exemplaria verfertiget, beyderseitig eigenhändig unterschrieben auch besiegelt, und darauf gegen einander ausgewechselt werden. So geschehen respective auf dem Schloss Gottorff und zu Husum d. 21 Jan. A:o 1710.

S. S. Christiau August.

G. H. B. GÖRTZ. JOHANN BANER. H. G. Z. REVENTLOW.

Hanc copiam cum originali convenire testor.

Franz von Haguer.

Bilaga, Litt. N.

De förbundna härarnes styrka och ordre de bataille i
Holstein, den 1:e Februari 1713 *).

Fältmarskalkar: Furst Mentschikoff, Grefve Flemming.

Generaler: Baron v. Allard, Herr von Scholten 1:sta liniens Befälhafvare; Furst Repuin 2:dra liniens Befälhafvare.

General-Löjtnanter: v. Bauditz, Furst Dolgourouckow, Dewitz, Hohendorff, Grefve v. Lützenburg, v. Alffendyll **), Pflug, Bauer.

General-Majorer: Prins v. Weissenfels, v. Bose, Rosenauer, Christoph. Juel, Lützwow, Eichstedt, Johnston, Gallewitz, Les Lygen, Jacublow, Bef. f. artilleriet.

Brigadiärer: Dupréc, Volkoff, Glevovo, Krage, Voretz, Scheremetoff.

Artilleriet. 76 kanoner.
29 haubitzer.

Summa 105 stycken, som i ordre de bataille stodo bakom andra liniens centrum.

Infanteriet, fördeladt på 2:ne linier, den första förstärkt genom särskilda flygelkolonner.

1:sta Linien:	Reg:ten	Friese.	}	Danska Reg:ten.
	»	Grenadier.	}	
	»	Preobrazinsky.		Ryskt Reg:te.
	»	Lif-Garde.		Danskt, förmodligen blott 1 bataljon.
	»	Semanowsky.	}	
	»	Lif-Garde.	}	
	»	Astrakansky.	}	Ryssar.
	»	Ingermanlandsky.	}	
	»	Guahad.	}	
	»	Fürstenberg.	}	
	»	Wackerbarth.	}	Sachsare.
	»	Sachsiska Gardet.	}	

Summa 12 Reg:ten indelade uti 23 bataljoner.

» Högra flygel-kollon. Ryskt infanteri..... 4 »

» Venstra » Ryskt infanteri..... 3 »

Summa 30 Bataljoner.

*) Jemför uppgiften i Schwed. Fama, XIX Del.

**) d'Albedyhll?

Transport 30 Bataljoner.

2:dra Linien: Reg:tet	Zeplin.	}	Danska.
»	Krage.		
»	Rosenauer.	}	Ryska.
»	Grenadierer.		
»	Nowogorodsky.		
»	Roterosky.		
»	Nowitsky.		
»	Bialogrodsky.		
»	Wiatsky.		
»	Wiowitsky.		
»	Grenadierer.		

Summa 11 Reg:ten fördelade på 19 »

Hela Infanteriets styrka sammanlagdt 49 bataljoner.

Kavalleriet, fördeladt på 2:ne dubbla linier.

1:sta Linien:)	Lif-Reg:tet.	}	Danskt kavalleri.
Högra Flygeln.)	Dragoner.		
	Lif-Garde t. häst.		
Reg:tet	Dewitz.		
»	Lützow.		
»	Rosenauer.		
»	Chr. Juel.		
»	Eyffeler.		
»	D'Antichon.		
»	Staffeldt.		
»	Ahrenholdt.		

11 Reg:ten fördelade på 19 sqvadroner.

Högra Flygelns Förstärkning:..... 7 sqvadroner Ryskt kavalleri.

Venstra Flygelns: Reg:t	Johnston.	}	Sachsiskt kavalleri.
»	Eichstädt.		
»	Prins Alexander.		
»	Chur-Prinz.		
»	Königin.		
»	Lif-Curassière.		

6 Reg:ten fördelade på 19 sqvadroner.

Venstra Flygelns förstärkning:..... 8 sqvadroner Ryskt kavalleri.

Summa 1:sta Liniens kavalleri 53 sqvadroner.

2:dra Linien:)	Lif-Reg:te.	}	Danskt kavalleri.
Högra Flygeln.)	Dragoner.		
Reg:tet	Bülow.		
»	Donep.		
»	Brockdorff.		
»	Juel.		
»	Löwenhielm.)		

7 Reg:ten fördelade på 13 sqvadroner.

Högra Flygelns förstärkning:..... 7 sqvadroner Ryskt kavalleri.

2:dra Linien:	Transport 1:sta Liniens Sqvadroner	53.
Venstra Flygeln. Reg:tet	Weissenfels.	} Sachsiska dragoner.
»	S. Paul.	
»	Bauditz.	
»	Bruise.	
»	Bareuth.	
	» Flemming.	
	6 Reg:ten fördelade på 15 sqvadroner.	
Venstra Flygelns förstärkning.....	7 sqvadroner Ryskt kaval.	
	<u>Summa 2:dra Liniens kavalleri 42 sqvadroner.</u>	<u>42.</u>
	Hela kavalleriets styrka bestod således af sqvadroner	<u>95.</u>

Om man antager hvarje bataljon till 400 man, och hvarje sqvadron till 100 man, samt beräknar 10 man för hvarje kanon af artilleriet så fås följande approximativa antal manskap, nemligen:

Vid Infanteriets	49 bataljoner sammanräknadt	19,600 man.
» Kavalleriets	95 sqvadroner,	» 9,500 »
» Artilleriets	105 fältstycken,	» 1,050 »
	<u>Summa</u>	<u>30,150 man.</u>

Bilaga, Litt. 0.

General-Major Stackelbergs rapport till Fältmarskalken
Grefve Stenbock, dat. d. 15 Februari 1713 *).

Rapport von dem so d. 12 Februarii in Fridrikstadt passiret.

Wie ich die gantze Zeit in Fridrikstadt commandiret gewesen, die genauste Kundschafter gehalten, so wurde mir auch d. 11 gegen d. 12 Februarii in der nacht avertiret, dass den folgenden Tages alss den 12 frühe der Feind über Swabstedt mich attackiren würde, zu dem Ende dan die Infanterie Canones auch Sein Zaarisch May:t selbst, nebst dessen Generalitet in Schwabstedt schon angekommen wären, Ich liess dahero durch meine Ordeneneen alle Vorige dispositiones renoviren, und alle Pässe auff den weitleunftigen Vielen avenüen avertiren, sich in guter Bereitschaft zu halten, gegen anbrechenden tage aber, satzte ich mich selbst zu Pferde, ums mich nach Collenbüttel zu begeben, daselbst ich entweder die attaque bey dem H:r Obristen Jäger auff dem wege nach Husum, oder aber auf dem geraderen weg von Schwabstedt bey dem H:r Obristlieut. Lillie mir vermuthete, ich war aber kaum zu Pferde, Begegnete ich schon d. H:r Obristlieut. Lillie abgeschichten, mit alle nachricht, dass der feind Bereits den Swabsteter dam passiret wehre, dessfals so Viel möglich, zu ihm hin Eylte und daselbst fandt, dass die Vorpost sich schon ein ziehen müssen, der feind war auch Bereits auff einen Canonen Schuss nahe lengst dem weg an die andre Vorpost der Infanterie avanciret, welcher eine Kleine Bedeckung vor sich hatte, der feind schiene erstl. stille zu stehen und stutzte, man ehrsabe aber, dass er seine Canonen pflantzete, wie solches geschehen zog er sich mit einige 1000 Man von dem wege in die masch, postirte (o: passirte) mit wenigen auffenthalt die graben, avancirte so weit, dass er den Capitain mit die 50 Man bey nahe paralell war, und da er gewolt facillement ihn coupiren können, Ich machte also den anfang mit meinen kleinen drey Pfündigen Stücken, und liess feuer geben auff die so von der Seiten Sich auf die masche begeben, Es erweckte dieses zwar einigen respect, dass Sie nummehro mit etwass mehrer präcaution die graben passierten, alleine der feind fing nun schon mit seinen Sechspfündigen Canonen und geschwinder schiessen stark an zu Canoniren, wär nun der Feind 10 Sechspfündige Canon hatte, und ich nur 2 von 3 Ɔ-dige, konte er von solcher ferne mit guten nutzen auf uns durch selbige spiklen lassen, da gegen die Meinen nicht schwer genug wahren, ihm sonderlichen Schaden zu thun, musste ich dahero den Capitain mit die 50 Man, welehe nicht viel Minutes mehr Zeit hatte, umb coupiret zu werden, ein

*) I Svenska Riks-Archivet.

ziehen, nach diesem Cessirte die feindliche Canonade, und ersahe ich, dass eine grosse force vom feinde sich über Rantrum nach dem wege von Husum sich hin zog, so ritte ich dan nach Collenbüttel zurück, umb auch gegen diesem wege ein mehres wie geschehen zu veranstalten, theilte die Schultzische Bataillon in Zwey Theile, deren ich die eine bey der Schlusse in Dorff Collenbüttel liesse, die andere aber mit mir zurück nahm, umb mit selben d. H:r Obristlieut. Lillie, wan selbiger würde über mannet seyn zu Soutiniren, in dem ich nun in dem Himmarch begriffen, erhielte ich von Lillie diese nachricht, dass der feind numehro mit seinen Canonen im wege avangiret, und dieselben jetzt in der Nähe, da zuvorn der Capitain gestanden, logiret hätte, bald darauf erhielt ich einen andern expressen, dass der feind einige Canonen vom wege ab, in die masch hin einzog, und daselbst bey einem grossen Hausse, welcher ein 300 Schritt vom wege ab gebauet wahr, auch Canons pflantzete, da ich dan diese Ordre stelte, dass die Canonade müste abgewartet werden, biss der feind auch auff dem wege mit dem kleinen gewähr attackirte, da ferne aber der feind solches unterliesse, und mit den Canonens allein, ihn Flanquiren würde, möchte er alss dan ohne über Eilung nur auff mir und die Schultziehe Battaillon abziehen; auf gleicher weise attackirte der feind d. H:r Obrist Jäger auf dem Husumschen wege, dass Er alle mahl so wie Er ein stück wegес gewonnen, seine Canons von Neuen pflantzte und mit der Infanterie auf den Seiten des wegес die graben in der masch, welche meistens in harte wiesen Bestand, passirte, da indessen S:r Excellence d. H:r Feltmarschallk in Collenbüttel selbst arrivirte, mich durch einen General-Adjutanten zu sich fordern liess, und wie Er nun dass passirte von mir ein gehollet, die unmöglichkeit ersahe, dass gegen des Feindes grossen force und sicherste Veranstaltung diese Viele avenuen unmöglich vollends zu maintainiren stünden, angesehen die wege fast impassabel, dass man von der Einen Post die andere so Eilig wie es nötig gethan hätte, nicht Secundiren können, Sondern ungeachtet nach alle resistance dennoch Ein Pass nach der andern hätte müssen verlohren gehen, und der Rest unumbgänglich der gestalt von dem lager währe coupiret worden, dass keine aparence gewesen, von der Infanterie Einen Man zurück zu bringen, Beorderte er mich, dass ich möchte mich abziehen, und Reimersbuden zu gewinnen Suchen, d. H:r Obristlieut: Lillie wahr in dessen schon bey nahe verlohren, wie ich aber hinkam, wurde ich gewahr, dass er von seiner post in der Retrait begriffen, bgegnete ihm dahero, da der feind mit den kleinen gewähr ihn Continuerlich in den Rücken feuerte, ohngeachtet d. H:r Obristlieut:n dem feinde mit gleichen feur einiger massen abhielte mit zwey kleine Bataillons: (oder viel mehr plutons) af der Deichen; liess ihm zwischen selbige durch defiliren, welche meine Begegnung dan dem feinde stutzen machte, der Obristl. Lillie setzte sich in dessen auff meine ordres hinter mir vor dem Dorffe Collenbüttel, an dem orte, da die wege nach Fridrikstad und Collenbüttel sich scheideten, formirte daselbst wegen der Enge des ortes Ebenfals unterschiedliche kleine plutons, mit welchen ich nach dem Ihn hie mit fertig zu sein vernahm, Ihm noch den grossen Eyder Deich, welcher vor Fridrikstadt den anfang nahm, zu marchiren beorderte, und dan nach ge-

hends mit die beyde plutons von die Schultzschen, als eine Arriergarde folgte; Wie nun Sr Hochgräffl. Excellence in dessen, d. Hr Obristen Jäger Ebenfals abzu ziehen Beordert, wollte der feind mich biss Fridrikstadt nicht weiter verfolgen, sondern Conjungirten sich so wohl die von Swabstedt als Husumchen wege gekommen, in dem Dorffe Collenbüttel, und verfolgten nun dass chor und die Cawallerie, so unter d. Hr Obristlieut:n Lewenhaupts Commando d. Hr Obrist Jäger den abmarch bedeckte; Ich hatte so bald ich meine Infanterie bey Fridrikstad auf die Deiche gebracht, ihnen march nach Reimersbuden zu nehmen Beordert, Blich aber selbst noch eine halbe stunde mit einigen officiren Behalten, umb des feindes weitem Dessen zu observiren, dessfalls da ich nun sahe, dass mich hie nichts mehr folgen wolte, sondern alles durch Collenbüttel den geraden weg nach Reimersbüde zu Eilte, muste ich nicht ohne schwer judiciren dass der feind intentioniret, wan er diese über Hauffen geworffen, mich zu coupiren, da ich einen, mehr als halben Meyl lengern weg, wegen der Krümme des Deiches zu marchiren hatte, Eylete also meine infanterie nach, wie sehr nun auch der Obristlieut:n Lewenhaupt sich distingiret, und mich nicht Coupiren zu lassen, mit Continuerlichen Engagement den feind aufgehalten, so hatte er dennoch der menge des feindes nicht wehren können. sich eines quer Deiches schon zu Bemächtigen, über welchen der feind die grosse Deiche gewinnen, und sich vor mir setzen konte, und wie ich bey meiner Ankunft auch fand, dass der feind schon diesen quer Deich mit einigen trouppen passiret, d. Hr Obristlieutnant Lewenhaupt, welcher sich doch auch vor mir gesetzt hatte, verfolgte umb auch den andern quer Deich zu gewinnen und mir alle Hoffnung nach Reimersbude ab zu schneiden, liesse ich auff den ersten quer Deiche, welchen der feind schon auch Besetzt hatte, so eine starke fronte auff marchiren, als der Terrain es mit gabe, so den feind da selbst nicht allein stutzen machte, sondern die Trouppen, so d. Hr Obristlieut:n Lewenhaupt verfolgten, sahe man in höchster Eyle zurück kommen, ohne Zweifel Besorgendt dass wir Selbige in den Rücken und zwischen uns ein Bekommen würden, ich liess in dessen alle meine Infanterie ihren march hinter dem Deiche prosequiren, und Blich mit d. Hr Obristlieut:n Lillie und etwan 100 Man auff dem quer Deiche halten, biss hinter mir alles Vorbey marchiret war, weil nun d. Hr Obristlieut:n Lewenhaupt lufft bekommen, bey dem näheren quer Deiche nach Reimersbüde hin sich gesetzt, liess ich mir d. Hr Capitain Düring mit etwa 60 pferde zu mir kommen, löste mit selbigen die 100 Man unter Obrist:n Lillie ab, und Ihn in deren stelle zur arriergarde, der feind machte mit seiner gahr ansehnlichen force balde her nach mine, diese 60 pferde von Neuen anzufallen, dahero weil ich den Obristlieut:n Lillie schon in Salvo judicirte, zoge ich auch diese Dragonner etwass ab, und postirte sie unweit Reimersbude hinter eine Hecke. Es wurde schon abend, und der feind schiene mit uns gleich ermüdet, dess fals er auch nicht weiter verfolgte, sondern hie mit dass fin dieses Tages machte. Tönningen den 15:te Februarii anno 1713.

Carl Adam Stakelbergh.

Bilaga Litt. P.

Bref från Kongl. Rådet Grefve Maur. Wellingk till Fältmarskalken Grefve Stenbock, dat. d. 22 Mars 1713 *).

Högvälborne Herr Grefve, Kongl. Maj:ts Råd, och Commandeur
General en Chef.

Som jag har haft tillfälle i dag at sända Hr Grefven och Kongl. Rådet tree Kongl. Bref igenom en annan väg; så sänder jag igenom denna lägenheten H. Grefwen och Kongl. Rådet ett Doublet af det ena, en Copia af det andra, men af det tredie har jag hwarken fådt Doublet eller copia.

Näst detta har jag det nöije communicera Hr Grefwen och Kongl. Rådet listan på den Engelska Escadren som nu med all makt utrustas, att gå till Sundet våra transporter och angelägenheter at befrämia. Fyra Bombardeer Galliother föllia med denna Escadren. Det berättar och Hr Grefve Gyllenborg at med det första åtskilliga goda Fregatter till Eyderen lära aflöpa till att hålla fahrt en, på det tillförslen till Tönningen ohindrad må kunna gå för sig. Således kan Hr Grefven vara förvissad at honom inga provisioner lära fela. Jag gör min flijt öfveralt at haffwa något förråd ihop. Englands och Hollands fred med Frankrike lærer i dessa dagar underskrifwas: deslikes freden med Portugal och Savoyen. Stillståndet dessa emellan är emedlertid publicerat. Således lærer wähl Keysaren och snart få beqväma sig.

Jag har på det högsta at recommendera Hr Grefven Secretessen af det som uti den Tönningiska affairen är passerat, skulle det komma ut, så blefve Fursteliga huset i grund förderfwat. Det torde vara rådeligare om Hr Grefwen utspridde att han hade betient sig af samma stratageme som Konung Christian V brukade till at förmå Öfversten Carl Hård at lefverera honom Helsingborg. Hr Grefven torde påminna sig, eller hafva hört at de Danske så wähl hade vist skrifwa efter vår salig Konungs hand och låtit graveras des Signete så wäl, at Öfversten Carl Hård intet rättare vist, än at det varit Konungens egen hand och Signete.

At Hr Grefve De la Gardie d. 20 Febr. gambla St. i Marstrand redan varit ankommen, har jag med vår Ryttare Bösman redan berättat.

Jag har och sändt Hr Grefven växlar på 17,000 R:dlr. Danske kronor och 700 Rdr courant.

Hr Grefven må intet inquietera sig at des underhafvande Armée lærer komma at lijda någon nödh. Det görs öfverallt goda anstalter till allehanda provisioner och Secours. I Swerige är och allt uti rörelse och

*, Orig. i Riks-Archivet.

efter den Concert nu med Engeland göres tordes snart nog höras tahlå om en vacker descente på Seeland.

Jag önskar Hr Grefwen och Arméen 124. 45. 168. 81 *) och framhårdar etc.

Mauritz Wellingk.

Hamburg d. 22
Martij 1713.

*) Dessa chiffer äro ej deschiffrede.

Bilaga, Litt. Q.

Skrivelse från Geh.-Rådet Krabbe och Hr. Sehested till
Konungen af Danmark, dat. d. 25 Febr. 1713 *).

Allerdürchleuchtigster Grossmächtigster Erb-König, Allernädigster
König und Herr.

Ew. Königl. May:t werden Sieh aus denen unterm 17:t und 21:t dieses, von den Etats-Rath und Residenten Hagedorn abgestatteten allerunterthänigsten Relationen, haben vortragen laszen, wie dasz so wohl des H. Bischoffen und Administratoris zu Gottorff Durchl. als dero beede Ministri, der Baron von Görtz und der Graff von Dernath, über die zu Hamburg eingelauffene Zeitung, dasz die Schweden sich Meister von Tönningen gemacht, eine sehr grosze consternation bezeuget, und dass der Baron von Görtz nach Hannover, der Graff von Dernath aber nach Holland und England nunmehrö würeklich abgerciset wähen. Nun laszen wir zwar dahin gestellet seyn, ob und wie weit hochged. Ihr. hochfürstl. Durchlaut sambt Ihren Ministris an der Einräumung von Tönningen Theil haben oder unschuldig, auch ob die darüber geäusserte so grosze Bestürtzung nur simuliret oder Ernstlich sey? Alz dennoch einmahl gewiss, es werde das jetzige Gottorffsche Ministerium an allen auswärtigen und zumahlen an der vermeintlichen Garandeurs Höffen, durch allerhand scheinbahre Gründe, sich der darunter begangenen offenbahren Betriegerey halber, gantz weisz zu brennen, und Ew. Königl. May:t dadurch über sich gezogener gerechten Ahndung zu entgehen, sich eüszerst bemühen, insonderheit aber der Baron von Görtz und Graff von Dernath alles anwenden, respective dem Chur-hannoverschen Hoffe, dem Staat und der Königin von Engelandt von der Sache eine gantz andere Idee als sie wohl nicht ist, zu machen, folglich diese drey Puissancen sambt dem Kayser und anderen, so biszhero für dasz Fürstl. Haus Gottorff sich portiret erwiesen, dahin zubewegen, sich für daselbe bey Ev. Königl. May:t zu interessiren, auch Krafft solcher übernommenen vermeintlichen Garantie, auff die indemnisation des Fürstlichen Gottorffschen Hauses zu dringen; So solten wir unseres Orthes, allerunterthänigst davor halten, dasz fals es etwa noch nicht geschehen wähe, höchst nöhtig sey, Ew. Königl. May:t, zu London, im Haage und zu Hannover, wie auch zu Wien, Regensburg, Berlin und Hamburg p. t. befindtlichen Ministris ungesäumbt ordres beylegen zu lassen, gegen der Gottorffschen Ministern überall etwa anbringende insinuationen, Beschönigungen und quereulen die Nohtdurft zubeobachten, auff deren machinationes und intriguen zu vigiliren, und insonderheit, zu deren destruirung und verifi-

*; Ur Danska Geheime-Archivet.

cirung der offenbahren hinterlistigen Falschheit und simulirten Schein-Freundschaft des Hauses Gottorff, vorzustellen, wie so wohl Ermelte Fürstl. Ministri, der Baron von Görtz und der Graff von Dernath, als der Graff von Reventlow, das Hertz und die efronterie gehabt, Ew. Königl. May:t noch kurtz vor Einräumung der Festung Tönningen einer exacten unverbrüchlichen neutralitet und insonderheit noch dieses zu versichern, dasz solche den Schweden zu Ihrer retraite und disposition nicht überlaszen werden solte, also dasz das Fürstl. Hausz Gottorff, durch dieses, wieder gegebene parole begangene Treulose verfahren, den Travendahlischen Frieden vorsetzlich und manifeste gebrochen, folglich sich aller darin und in den vorigen Tractaten erhaltenen Gerechtsahmen und avantages unstreitig verlustig gemacht, und solchem nach die präten-dirte Garandeurs so wenig als andere Puissances sich des Fürstl. Hauses Gottorff anzunehmen einigen Fug hätten, vielmehr verbunden wähen, Ew. Königl. May:t zu Erlangung einer rechtmäsigen Satisfaction von dem Hause Gottorff, für den durch dieses Feindliche Betragen, da es die Schwedische armée wie solche von Ew. Königl. May:t und Dero hohen Alliirten combinirten Armée fast umzingelt und Dera Discretion exponiret gewesen, in Schutz genommen und in so weit salviret, Ew. Königl. May:t und Ihren hohen Alliirten zugefügten fast irreparablen Schaden und vernursachte Verhinder und Verzögerung Ihrer Kriegs-Operationen mit allen Kräfften bey zutreten, folglich Ihre in der mit allem Recht genommenen resolution, zu sequestrirung der gesambten Fürstl. Ämpter und Städte, nicht wiederlich zu fallen, sondern vielmehr solche zu billigen, wir verstellen jedoch zu Ew. Königl. May:t höchsterleuchteten Guthfinden in tieffester submission, wie weit Sie obige unsere allerunterthänigste Vorstellung und Gedancken in Königl. Gnaden aggreiren wollen. Was sonst Ew. Königl. May:t Ober-Post-Controllieur Erlund, wegen Interims-Einziehung der Fürstl. Reitenden Posten in den Fürstenthümern, und dasz die von hinnen nach Hamburg und von dannen wieder zurück anhero reisende Fahrende Posten, nunmehr da die Contagion Gott Lob! überall aufgehöret, wieder in Gang gebracht werden mögen, allerunterthänigst in Vorschlag gebracht, solches geruhen Ew. Königl. May:t aus deszen hiebey angeschloszenem allergehorsamsten Memorial sich vortragen, und unsz so viel die Fahrende Posten anlanget, als welchen punct wir, des darunter versirenden commercii halber allerunterthänigst recommendiren, Dero allergnädigste Resolution darüber wiszen zu laszen. Von Ew. Königl. May:t Geheimen Rath Wiebe, haben Wir diesen Morgen ein Schreiben vom 22 dieses erhalten, woraus Wir Dero allergnädigsten Willen, dasz nemlich die Krieges Schiffe, so bereits von hinnen nach Norwegen abgeseegelt, schleünnigst wieder zurück geruffen und mit denen so noch equippiret wurden, auff die Sicherheit dieser Stadt Copenhagen wachen, die Fregatten aber Immittelst zur convoy dienen und zur Bedeckung der Juthländischen Küsten kreützen sollen, zu deszen allergehorsambster Gelebung haben wir der hiesigen Admiralitet heute davon bereits notice gegeben, werden auch in Ew. Königl. May:t hohen Königl. Nahmen ged:er Admiralitet dahin heute Schriftliche ordre beylegen, nachdem aber, Allergnädigster König und

Herr, so wohl aus des Hoff-Junckers von Stocken im Haage Relation vom 18:t dieses, als des Etats-Rahts Hagedorns Relation vom 21:t dito erhellet, dasz die Schweden sich gantz gewisz einen succurs von vivres und fourage zu Waszer vermuthen, der von Hagedorn auch meldet, dasz in Hollandt 2 Schiffe mit Stücken versehen vor den Schweden eingekauft, und ehestens auff der Elbe erwartet würden, über das auch, nach Inhalt unserer heute vor 8 Tage als am 18:t dieses abgestatteten allerunterthänigsten Relation, man zu Gottenburg starck equippiren auch bereits einige armirte Fahrzeuge von dannen ausgelauffen seyn sollen, So besorgen wir dasz die als dann bey Fladstrand oder in der Nord-See annoch überbleibende Fregatten zu schwach seyn worden die Juthländische Küsten gegen eine Schwedische insulte oder invasion zubedecken, weniger einen succurs von dannen aus nach Tönningen zu verhindern, unsz desfals auff unsere negst vorhergehende allerunterthänigste Relationes in tieffester submission beziehende. Übrigens berichten wir hiedurch allerunterthänigst, dasz Ew. Königl. May:t Geheimer Rath und Erster Deputirter über Dero Finances, H:r Niels Kraghe am verwiehenen Mitwochen Abend seelig verschieden; Wie nun Ew. Königl. May:t daran in der Taht einen sehr habilen und für Dero Interesse und die Wohlfahrt des Landes allerunterthänigst treu portiret gewesen Diener verlohren, So wünschen Wir von Hertzen, dasz die dadurch vacant gewordene Stelle, von Ew. Königl. May:t mit Einem gleichfals getreuen und der importantz der Charge gewachsenen capablen Subjecto, von welchem Ew. Königl. May:t. und das Land sich gute und nützliche Dienste zu promittiren haben können, bald wieder besetzt werden möge. Die, Ew. Königl. May:t beharrlichen hohen Königl. Gnaden, wir uns übrigens allerdemühtigst empfehlen und in tieffester submission Lebens lang verbleiben

Ew. Königl. May:t

Allerunterthänigst treu gehorsambste pflichtschuldigste Diener und Unterthänen.

Copenhagen den 25:t
Februarij A:o 1713.

O. Krabbe. C. Sehestedt.

Bilaga, Litt. R.

Geheime-Rådet Baron v. Görtz's berättelse om tillståndet
i Tönningen, dat. d. 1 April 1713 *).

Pflichtmässiger Wahrhafter Bericht von dem Zustande der Sachen
in Tönningen.

Den ersten des itzlaufenden Mohnats Aprilis sind, laut
eingegebenen Specificationen in dortigen Magazinen,
an Rogken vorrätthig gewesen..... 7,200 Tonnen.
In der Stadt haben sich befunden ungefähr..... 1,000 »

Facit Summa 8,200 Tonnen.

Hiervon müssen nun erhalten werden, so sich wirk-
lich in der Stadt Tönningen gegenwärtig befinden:

An Officieren.....	725 personen.
An Knechten (Trossdrängar).....	978 »
An Unter-Officieren und Gemeine	8,050 »
In denen Baraquen.....	1,200 »
Die Fürstliche Garnizon.....	1,800 »
Die Bürgerschaft mit Weibern und Kindern wovon zwar einige ihre eigene Haushaltung haben.....	3,000 »
Summa	15,753 personen.

Auf dem Lande liegen noch p:t prop:t..... 4,000 mann.
Weilen selbige aber auch ehester Tagen in die Festung
einrücken werden, theils weilen kein Subsistenz mehr
vor Mannschaften und Pferden zu finden, theils auch
weil sie wegen dess immer näher andringenden
Feindes sich draussen nicht weiter werden halten
können, so würden solche obige Anzahl zuwachsen
und also in Tönningen täglich zu unterhalten seijn
praeter propter..... 19,753 personen.
Die Cavallerie wird bei Einrückung in die Vestung ihre Pferde ins
gesammt todtschiessen oder stecken müssen.

Wann nun die Mahlung und Ausstheilung obgesagter 8,200 Tonnen
Rockens mit mehrer Menage und beserer Ordnung wie der bishero ge-
schehen, besorget würden und Gott die Mühlen und . . . bey bevorste-
henden Bombardement bewahret, würde man mit dem Brodte bis Medio
Juni (rathen?) können.

Was aber die andere Lebens Mitteln als Wein (. . ?) Brandtwein,
Butter, Speck, Kaese, Grütze, kleine Erbsen, Bohnen, Gewürtz, Toback,
Medicamenten betriff, damit ist es Anfangs Maji zu enden und ist bereits

*) Originalt (i chiffer) i Riks-Archivet.

an ihnen und andren Mangel wie dann auch an Bier des Tages nicht mehr als ein "plaug" auf die Person und an Brandtwein ein Löffel voll gereicht werden kan.

Ob eine ganze Amée mit Officierern und Gemeine und sonderlich die Teutschen Knechte mit blossen Wasser und Brodt sich die uebrige Zeit hin behelfen werden und ob nicht viehlmehr gefährliche Aufruhr und meuterey zu besorgen, solches giebt man Kriegsverständigen zu Beurtheil anheim. Von der gantzen Infanterie sind d. 1:te Aprilis nicht mehr dann 1,500 mann in Stande Dienste zu thun, die uebrigen liegen Alle krank und sterben selbiger des Tages wenigstens 20 und 30.

Es ist auch eben dies häufige Krancken und die Mortalitet die Ursach warum man dem Feinde kein terrain mehr disputiren kann, sondern es bloss in desselben gefallen stellen muss die ganze Schwedische Armée in Tönning einzuschliessen.

Über der Tönningischen Bürgerchaft ist die Krankheit auch schon eingerissen so dass Tage gewesen an welchen auss selbiger 10 bis 12 personen begraben worden. Wann ein ravitaillement geschehen soll muste es unter eine convoy von verschiedene Kriegsschiffen seyn; Allermassen ich mit meinen eigenen Augen in der embouchure von der Eider 2 Fregatten und kleinen armirte Schiffe gesehen zu welchen noch ein Kriegsschiff von 50 Stücken erster tages erwartet wird.

Die Tonnen in dem Eiderstrom sind von den Dähnen auf genommen daher es schwer halten dürfte die krümme Revier nach Tönningen aufzukommen. Zumahlen da der Commandant in Tönningen befürchtet wan die Festung erst eingeschlossen sein wird, den Feind auff beiden Seiten des Stromes werde batteries machen wodurch dan alles zuführ gar verhindert wird gestalt auch schon wirklich die Ordre gestellt ist, dass wenn eine superieure Schiffsmacht auff der Eijder ankommen sollte man Schiffe versenken und den Strohm also innavigable machen solle, so dass danmehro die Erhaltung der Festung Tönningen und der gantzen Schwedischen Armée von einen zulänglichen Succurs blosserdings dependiret.

Hamburg d. 5:te April 1713.

Giörtz.

(Namnet i chiffer).

Bilaga Litt. S.

Svenska armeens Krigsråds Protokoller i Tönningen från
d. 12 April till d. 18 Maj 1713 *).

Actum Tönningen den 12:te April 1713.

An heutigem dato ist durch Anleytung des Hertzoges Christian August Hochfürstl. Durchl. Schreiben von dem 7:ten April a. e. die sämbtliche Generalitet benebst denen Obristen und Chefs derer Regimenter zusammen getreten, umb die in besagtem Schreiben angeführte petita reifflich zu überlegen, und darüber nach äusserstem Verstande, besten Wissen und Gewiszen einen Schlusz und Bestätigung abzufaszen.

Presentes seyn gewesen:

Ihro Hochgräffliche Excellence der Herr Königl. Raht und Felt-Marschall
Graff Stenbock.

Die Herren General Majors
Graff Aschenberg und Pattkul,
Baron Marschalck und Graff Mellin.

Die Herren Obristen
Baron Mardefelt, Carl Wolfradt, Strömfelt, Jäger, Fersen, Schwanlodh,
Löwenstern, Falckenberg, Roose, Adlerfelt, Frölich, Schlippenbach,
Bernd Wolfradt.

Die Herren Obrist-Lieutenants
Cronstedt, Reichel und Lillie.

Die Herren Majors
Schwanfelt und Modée.

Worauf hochbesagten Herrn Königl. Raht und Feltmarschalls Hochgräffliche Excellence gedachte Generalitet und erwähntsämbtliche Herren Chefs folgender Gestalt anredete:

Wehrteste Brüder!

Das sonderbare Vergnügen, welches Ich darob empfunden, dasz ich die Ehre gehabt, Euch alsz Tapfere und experimentirte Krieges Männer unter meinem Commando zuschen, wird Euch sämbtlichen auszer allem Zweifel bekant seyn, wie auch, dasz ich bey allen begebenheiten zu unsers allergnädigsten Königes treuen diensten, seiner gerechten Waffen glücklichen Beforderung und zur vermehrung Ewrer eigenen gloire meinen letzten Bluts tropfen auf zu opfern, jeder Zeith willig und bereit gewesen,

*) Ur Danska Geheime Archivet.

gestalt ich auch bisz auf diese Stunde mein Leben mit und unter Euch zutheilen erbötigt bin: Daneben werdet Ihr lieben Brüder nicht in abrede seyn können, dasz ich Ewren vernünftigen und einhelligen Raht von dem ersten anfang, bisz auf diese stunde, zu meinem thun und lassen eingeholet, selbigen gebührend überleget und darauf mit Euch einen einhelligen Schlusz gemachet, wobey ich gar gerne gestehe, dasz durch euer aller tapferes verhalten, unerschrockenen Muht und unverdroszene Wachsamkeit, mittelst göttlichem beystande, ich, soweit es dem groszen Gott gefallen, über unsere Feinde bisz dato triumphiret habe, wofür bisz an meine Todesstunde mit aller schuldigen Dancksagung und obligation ich mich gegen Euch verpflichtet bezeugen werde. Wie aber eine jede Krieges macht des Glückes abwechselung mehr dan zu sehr unterworfen, besonders wan ein geringer unbewährter Hauffe wieder einen stärckern ohne zu erwartenden secours, vorzustellende retirade, behöriges Magazin, benötigten Geld Mitteln, zureichlicher ammunition, nöhtiger bekleydung und dergleichen zu streiten gezwungen ist; also, nachdehm Wir, leyder Gottes! und wie Euch selbstn bewust, nicht anders, dan gleichsam durch eine rauhe und grosze wildnüss in diese situation gerahten, habe Ich, welches Gott bekant, keine möglichkeit ausz sinnen können, unseren Zustand zu ändern, es sey dan, dasz man wieder alle Vernunft und Krieges raison, ohne den geringsten unseren Vortheil, den rest, welchen Wir nach der Wackenstädtchen action, durch Gottes gnade übrig behalten, der discretion der Feinde überlaszen, und ihrem Schwerdt aufopfern wollen, dabey Ich mir zwar Eure experience gnugsahm vorgestellet, deszgleichen aber auch des Feindes und unsere ungleiche anzahl, die späte Jahres Zeit, besagter Feinde und unseren damahligen Zustand in billige consideration gezogen; Es ist genug, dasz ich mit Euch, und ihr nebst mir, mit reinem Gewiszen vor Gott und einem jeden redtlichen Manne betheuren können, dasz Wir unsern äussersten Verstand zu rahte genommen, wasz immer muglich gethan, und gerne alle extremiteten gewaget hätten, wan nicht die gelegenheit unsz zu wieder gewesen, und des Feindes grosze force und Vortheyle, der Hunger und die Winters Zeit solches verbohten hätten; dieses alles aber ist des höchsten Gottes vorsehung, welcher nicht zugeben wollen, dasz wir innerhalb diesen Wällen, wie Euch bewust, unsere Sicherheit wieder willen zu suchen, genötiget worden; Wie lange nun solche dauren könne, und wasz vor apparence zum Entsatz und unserer befreung obhanden, darüber will Ich Euch, sämbtliche Brüder, umb euer reiffsinntiges berachten, soviel mehr ersuchet haben, je näher die Gefahr vor der Thür, und jenehr des gantzen Vaterlandes Wollfahrt, Eure und meine honneur auf einem fermem und justen Endtschlusz bernhet; Ich musz, welches Gott geklaget sey, mit fast blutendem Hertzen, auszer denen allgemeinen Zeitungen, die schmerzhaften, die Ich von den 6.ten und 7.ten Februarj a. c. ausz Bender von unseres allergnädigsten Königes zustande erhalten, Euch eröffnen. Der allerhöchste Gott weisz, wie es diese stunde mit seiner theuren Person beschaffen sey, welche der grosze Gott an Lieb und Seel bewahren wolle; Solcher gestalt scheint nun die Hoffnung, welche wir bisz diesen Tag auf die assistance der Türkischen Krieges macht gesetzet, und worinnen wir unsz bisz dato befestiget, allem

anschen nach, gänzlich verschwunden zu seyn, und wasz wir ausz Schweden zuhoffen haben, ist leichtlich darauz zuschlieszen, wasz nemblich in denen verwichenen dreyen Jahren, ohngeachtet des Königl. Senats ungesparten fleisesz, wegen des Vaterlandes kläglichem Zustande, ausz zu würcken gewesen; Wasz übrighens von denen Auszländischen Puissaneen zuerwarten, solches erhellet klärlich ausz des Königl:n Raht Graff Vellingks letzterem briffte, und deszen mit unterschiedenen wollgesintem Höffen geführten und dabey angefügten correspondencie. Solchem nach beklage, dasz Ich mit Euch die stunde erlebet, da, indehm wir insgesammt in der besten intention dahin getrachtet, unserem allergnädigsten Könige zu begegnen, durch der Feinde superiorité in solehe drangsahl, alsz anitzo, gerahten müszen, dennoeh müszet, liebe brüder, Ihr mit mir den Muht nicht sincken laszen, sondern reifflich bedacht seyn, wie in einem so zugestozenen Unglücke unsers allergnädigsten Königes und unsers jetzigen eingesperten Zustandes, wir noch erwegen mögen, auf wasz arth die Sache zu Ihr Königl. Maytt. und des Vaterlandes Wollfarth, auch der armée conservation bestens observiret werden könne, wobey billig zubetrachten das Vor- und Nachspiel; zu welchem ende Ich, umb mein Gewiszen zubefreyen, zu folge derer von Ihr fürstl:n durchlaucht und dero Ministern mir geschehenen Vorstellungen, eine so delicate sache, folgenden maszen, jedoch nicht unmaszgeblich, alsz der bereit bin, unter Euren allerseits erzeigten Heldenmuht, die gloire Ihrer Königl:n Mayt. Waffen, wo möglich, aufs auszerste zu behaupten, zu Eurer aller reifflichen und tapferen überlegung anheimb gestellet haben will; wielange nemblich hie unser brodtkorb innerhalb denen Pforten, wo gantz keine Zufuhr darzu kömbt, zureichen könne, da anitzo allbereits ein Mangel verspüret wird; Wan die Vestung mit Feuer solte geängstiget und die Mühlen ruiniert werden, ob dann die drangsahl nicht vergrößert werden mögte, zumahlen schon das tägliche sterben und die continuirende Kranckheiten unsere nicht geringste feinde seyn, wie auch das brodt bloz darumb, weil man nicht mahlen kan, fehlet, und letztlich, dasz die Vestung einem unmündigen frembden Herrn zugehörig. Ich bitte Euch derowegen, wehrtester brüder, alsz redtliche Cameraden, die mit mir bisz diese stunde die gute und böse Tage so trenlich vorlieb genommen, dasz ihr Euch itzo äuszern wollet, wasz bey gegenwärtigen umständen zu resolviren sey, damit wir unser Gewiszen befreyen und unsere honneur retten mögen. Ihr werdet mit mehrerem erschen, Brüder, wasz vor hoffnung Graff Vellingk gebet, dehme ungeachtet bin Ich bereit, bisz an mein letztes ende, meine Tage hie auff denen Wällen mit Euch zubeschlieszen, wan Ihr findet, dasz dadurch dem Könige einiger dienst geschehen, die gloire deszen Waffen vermehret, und solcher gestalt einiger maszen unser zum untergang inclinirendes Vaterland unterstützet werden könne; der Geheime Raht Baron Görtz hat mir gegenwertiges Schreiben von des Herrn Administratoris Hochfürstl. durchlaucht überbracht. Da nun durch unseres allergnädigsten Königes zugestozene höchst klägliche Unglück, wenig oder gar keine Hoffnung zum secours von dannen zuvermuthen stehet, die angelauffene correspondencen keine versicherung von dergleichen mitbringen, der Vorrath dieses orthes, so von aller communication gesperret,

höchstens nicht weiter zureichlich, als bis Junij Monat, wann auch alle evenements, durch Gottes beystand, können abgewand werden; So bleibet itzo die frage: ob man alhie die letzte extremité abwarten, und sich bisz auf den letzten Mann, wieder Ihro Hochfürstliche Durchl. des Herrn Administratoris remonstration wehren solle? oder ob man zur conservation der noch übrig gebliebenen Soldaten soll suchen, eine negotiation mit der Crohn Dennemarck, unter bearbeitung des Herrn Administratoris Hochfürstl. durchl., einzugehen? auf welchen fall fürnemblichst unsz reifflich zu erwegen gebühret, die gloire und die reputation Ihrer Königl:n Mayt. waffen, nicht weniger, wasz vor ein Nutzen durch die zuletzt abzuwartende extremité Ihro Königl. Maytt., dem Vaterlande, dem Hertzogthum Schleswig, der Vestung Tönningen und endlich dem gantzen Hauptweszen zu wachsen könne; Ich nehme also, wehrtester brüder, meine zuflucht zu eurem reiffsinigen überlegen, damit wir inszgesamt so viel nachdrücklicher diejenige resolution faszen mögen, die Ihr mit mir und Ich mit Euch, vor Gott und dem Könige am besten zu verantworten unsz getrauen, und Wir, einer vor alle, und alle vor einen, zubestätigen und zu souteniren gesonnen; Und bitte dienstlich einen Jeden, dasz Er der leytung seines eigenen Gewiszens und Verstandes, unter der Treue, womit Er seinem Könige und dem Vaterlande von natur und ausz unterthäniger pflicht verbunden, folge; Ich will, wann die Reyhe an mich kömmet, Gott zu hülfte nehmen, und mein votum so einrichten, wie Ich es gedenecke, vor Gottes Richter stuhl verthädigen zukönnen; Ich wünsche von grund der Seelen, dasz Gott der allerhöchste Euch und mich in dieser so delicaten Sache einen solchen Schlusz faszen laszen wolle, der da gereiche seinem heyl:n nahmen zu ehren, unserem gnädigsten Könige zum Vergnüen, dem Vaterlande zum Nützen, und zu unser aller honneur und reputation.

Nach dieser geendigten Rede ward sämbtlicher Generalitet und mehr erwehnten Herren Chefs derer Regimenten des Secretaire Cederholms Schreiben sub Lit. A de dato Bender vom 6:ten Februarij st. v. 1713, ingleichen des Ober-Krieges Commissarij Soldans brieff vom $\frac{7}{18}$ ejusdem Lit. B, daneben auch Ihrer Hochgräfflichen Excellence des Herrn Königl:ic Raht und General Gouverneur Graff Vellingks Schreiben de dato Hamburg den 7:ten April a. c. nebst der mit frembden Ministris geführten correspondence und angefügten Extract Schreiben sub Lit. C. D. E. F. G. H. I. K. et L., des Graffen von der Natte an den Baron Görtz abgelesener brieff de dato 7:ten April sub Lit. M., gleichmäszig hochgedachten Herrn Administratoris Hochfürstliche durchl. schreiben vom 7:ten April a. c. Lit. N. und itzterwehnten Geheimen Rahts Baron Görtz an oft hochbemelte des herrn Königl:n Raht und Felt Marschalls Hochgräffliche Excellence zugeschieckter brieff sub Lit. O. vorgelesen, darauff man, nach einem vorgängigen weitläufftigen discours und überlegung, ob, wie lange, und mit was nutzen man sich alhie aufhalten könte, zum votiren schritte, welche folgender gestalt gegeben worden.

Vota.

Major Modée saget: Dasz die Sache zwar über seinem horizon wäre, nichts desto weniger, wan durch die angetragene negotiation die Armée conserviret und beybehalten werden könnte, findet Er vors dienligste in sothane negotiation zu condescendiren.

Major Schwanfelt ist derselben Meynung, und setzet dieses hinzu, falsz dem Vaterlande durch die abzuwartende extremité geholfen werden kan, man selbige allerdings abwarten solle, da aber darzu keine apparence vorhanden, so ist derselbe der Meynung, die negotiation zur conservation der Armée und des Reiches Wollfarth anzunehmen.

Obrist Lieutenant Lillie ist gleichmäszig von derselben Meynung alsz die andern, hoffet aber, dasz auch dasjenige, so in negotiatione conveniret werden soll, auch werde gehalten werden.

Obrist Lieutenant Reichel meinet, dasz es am avantageusesten wäre, bey gegenwärtigen Umständen die angetragene negotiation zu acceptiren.

Obrist-Lieutenant Cronstedt stellet vor, dasz es doch in die länge zur extremité kommen werde, welche endtlich ärger werden dürfte, besonders da durch Ihro Königl:ke Maytt. zugestozenes unglück keine, oder gar zu späte hülffe, sowohl ausz Schweden, alsz auch von andern örtern zuhoffen; ist dannhero der Meynung, dasz es Ihro Königl:ke May:t und dem Vaterlande zuträglicher, in eine honorable negotiaton zu condescendiren.

Obrister Bernd Wolfradt stellet ebenfalz vor, dasz die jetzige conjuncturen nicht anders, alsz in eine negotiation zutreten, rathen, und wan eine honorable composition mit dem feinde zumachen, dasz solche nicht ausz zuschlagen.

Obrister Schlippenbach conformiret sich mit dem herrn Obrister Wolfradt und ist derselben Meynung.

Obrister Adlerfelt hat wieder obige Vota nichts einzuwenden, sondern conformiret sich denenselben in allem.

Obrister Roose: Weil ausz allen umständen erhellet, dasz keine apparence zum secours vorhanden, und noch res integra ist, eine negotiation vorzunehmen; So findet Er vor rathsam, dasz man in dem Nahmen Gottes zu denen Tractaten schreiten solle.

Obrister Falckenbergs Meynung ist, dasz alle apparence zum secours verschwunden, dasz man, umb mit honneur sich ausz der affaire zu helffen, die negotiation annehmen möge.

Obrister Schwanlodhs sentiment gehet dahin, nachdehm ausz des herrn Königl:n Rath Graff Vellingks Excellence brieffen, fast gar keiner, oder doch sehr später secours zuhoffen, dasz ausz denen vorhergehenden votis in die negotiation condescendiret werden möge.

Obrister Fersen ist von eben diesem sentiment.

Obrister Jäger: Weil ausz allen umständen gegenwertiger situation unseres jetzigen zustandes zu einigem oder doch sehr spätem secours keine apparence vorhanden, dasz, die Armée zu conserviren, man allerdings die angetragene negotition zu acceptiren, und es auf keine extremité ankommen zu laszen ursach habe.

Obrister Strömfelt ist von der Meynung, weil kein soutien vorhanden, ausz dieser affaire zu kommen, vielmehr durch die abzuwartende extremitet der Kern der übrigen Armée vergeblich aufgeopfert wird, dasz man dannhero die angetragene negotiation nicht auszschlagen solle, in dem die Vestung und dasz land darzu dem Hertzoge alsz nahen Vettern Ihre Königl:ie Mayt. zu grunde gehet.

Obrister Carl Wolfradt acceptiret ausz obigen raisonnements die negotiation.

Obrister Löwensterns votum kömbt gleichfals damit überein, dasz man die negotiation bey gegenwertigen der Sachen umständen nicht auszschlagen solle.

Obrister Frölich ist in allen stücken von selbiger Meynung.

Obrister Baron Mardefelt giebet sein sentiment, dasz zu des Königreiches und der armée conservation, bey jetzigen Coniuncturen nichts zuträglicheres sey als die negotiation anzunehmen.

Herrn General-Major Graff Mellins sentiment gehet dahin, weil keine apparence ist, dasz wir weder ausz Schweden noch von einigen puissancen secours zuhoffen, dasz man allerdingss zur negotiation schreiten musz, umb zu suchen, Ihre Königl:ie Maytt. den Kern dieser Troupen zu conserviren, indem sonst kein ander Mittel ist, unsz aus dieser affaire mit honneur zu ziehen.

Herr General Major Baron Marschalck condescendiret in die vorhergehende Vota.

Herr General Major Patkul ist ebenfalsz der Meynung, dasz in anleytung derer von Sr Hochgräffl:n Excellence dem Herrn Felt Marschall angeführten proposition und allegirten documenten, das angebohtene accomodement nicht zu rejettiren sey, sondern fast mehr anzunehmen.

Der Herr General Major Graff Aschenberg conformiret sich in allem obigen votis.

Ihre Hochgräfflichen Excellence votum.

Alldieweil Ihre Königl:n May:tt. Troupen durch annäherung eines viel stärkeren feindes ausz keiner anderen Ursachen vermittelst einen unanimen Schlusz sich vors erste in Husum, nach hin ins Eyderstädtche und letztlich in Tönningen geworffen, alsz blosz allein zu besagter trouppen conservation, in hoffnung, dasz durch die Türkische raptur unsers allergnädigsten Königes annäherung und consequenter der Russen separation von derer Allhirten erfolgen würde, Ihre Königl:n Mayt. den weg durch Pohlen desto sicherer und beszer mitlerzeit bahnen zukönnen, man auch bisz auff die ankunft des andern transport conserviret werden könte, indeszen aber Ihre Hochfürstl:n durchl. des Herrn Administratoris nachdenckliches Schreiben an die hand giebet, von wasz importance es sey, die letzte extremité abzuwarten, sowohl in egard des Königreichs Schweden, dieser Armée und des Hertzogthums Schleswigs benebst der festung Tönningen; die zweiffelhafftste hoffnung, so des Königl:n Raht Graff Vellingks, Graffen von der Natte, Envoyé Palmquist, des Residenten Graff Gyllenborgs, derer herren Plessen ihre Schreiben, weder einen so zeitigen, alsz benöthigten secours zuerhalten mitbringen; So finde allerdings vor

nöthig, dasz man ja nichtthro hochfürstl. durchl. und Baron Görtz anbiethen zur negotiation platterdinges abschlage, sondern umb zu zeigen, dasz wir keines wegēs die ursache seyn wollen, zu des Hertzogthums unschuldigen untergang, müszte man zuhören, wie weit dasz durch eine negotiation wir mit der thunligsten honneurthro Maytt. leuthe bestens conserviren könten, umb so viel mehr, alsz der abgang täglich vergrößert, und wir auff das letzte zu einer vielleicht widrigen und nicht gar zu vortheilhaften Capitulation zusehreiten, möcheten durch die extremitet genötiget werden; Die quæstio an? solcher gestalt abgethan, bleibt noch übrig, die Commissarien zu der negotiation zubenennen, den orth, die puncta und propositiones zu adjoustiren, so wir vors rahtsanste und zu conservirung der gloirethro Königl:n Maytt Waffen müglichst zu erhalten gedencen; beliebet also, brüder, Euch ausz zulassen, wen wir zu Commissarien constituiren sollen, und ob der Orth Ulsbüttel soll zur conference benennet werden.

Hierauf seyn einstimmig zu Commissarien denominiret: die Herren General Majors Pattkul und Graff Mellin, imgleichen die Herren Obristen Strömfelt und Schwanlodh, welchen der Auditeur Hahn adjungiret worden.

Ferner proponirtenthro Hochgräffliche Excellence, ob man dem H:n Geheimen Raht Baron Görtz schriftlich auf deszen brieffe antworten solte, welches die gesambte Herren Generals, Obristen und Chefs hochbesagter hochgräfflichen Excellence anheim gestellet.

Die Commissarien alsz Herren Generals und Obristen aber, ward beliebet, mit einer Instruction zu authorisiren, wie weit Sie zu thun und zulassen hätten, anhaltend sämbtlich, dasz bey dem Schlusze dieses, alle raisons, so Uns in gegenwertiger situation, wie ungerne auch, dennoch bewogen, ausz zweyen böszen das beste zuerwehlen. Des Hochgebohrnen Herrn Königl:n Raht und Felt-Marschalls Hochgräffliche Excellence erinnerten dabey, dasz weilenthro Excellence der Herr Graff Vellingk in seinem hie ad acta beygelegten Schreiben des Herrn Geheimen Raht Baron Görtz bericht, von dem zustande der Sachen in Tönnigen, des Andreas Sonneberg schriftlichen attest anfüget, dasz besagter Sonneberg auf mündtlich von mir erhaltene ordre versichert, dasz wir ein Jahr gnugsam brodt hätten, und dasz es nur an secours, Gelde und andern nohtwendigen lebensmitteln fehlte; So stellen hochbesagte Hochgräffl:n Excellence dem ersten in seinen wörden, nach belieben deduciret zuseyn, wie es der Herr Baron und Geheime Raht in der Eyl, doch ohne gnugsahme und gewisse gründe vorstellen können; den Andres Sonnenberg aber betreffend, so declariet des Herrn Königl:n Raht und Felt-Marschalls Hochgräffliche Excellence, dasz niemahlen ausz dehoselben Munde gegangen, Sonneberg zubefehligen, den Vorrath des Herrn Königl:n Raht Graff Vellingks Excellence zu hinterbringen, sondern dasz selbiger solches alsz ein Ertzlügner berichtet und unterschrieben, so viel mehr, alsz es in der that eine offenbahre lüge ist, da die Versicherung des geheimen Raht Baron von Görtz. der attest und eydliche aussage des Commandanten Obristen Wulffs ein gantz Contrarium zeuget, und die schriftliche rapporten gantz anders lauten; So ist demnach nöthig, dasz bisz Morgen das General Krieges Commissariat zur bestätigung unseres Vorraths und bevorstehenden Nohtleyden an lebens

Mitteln mit einer völligen deduction einkomme. Womit der Krieges Raht von einander schied, Morgen um 8 Uhr zusammen zukommen, die Article und Instructiones zu adjoustiren.

In fidem Protocolli subscripsit

Hahn.

Actum den 13:ten April 1713.

In continuatione des Kriges Rahts hat des Hochgebohrnen Herrn Königl:n Raht und Felt Marschalls Hochgräffl:e Excellence denen sämtlichen Herrn Generals, Obristen und Chefs derer Regimenten ein von Ihro Königl:n Mayt. de dato Bender den 17:ten Decembris 1712 an dieselbe insgesamt abgelaszenes Schreiben, so durch einen Lieutenant Janssen genant, heute allererst eingelauffen, aufgezeigt; Worauff gegenwertiger Krieges Raht höchstbesagtes schreiben in reifere überlegung zu nehmen, ihre consultationes bisz Morgen auszgestellet, und ist von einander gegangen.

In fidem Protocolli subscripsit

Hahn.

Actum den 14:ten April 1713.

Nachdem sich heute abermahl Ein Krieges Raht versamlet, haben Ihro Hochgräffliche Excellence der Herr Königl:e Raht und Felt Marschall vorgestellt, wie dasz ein Schreiben von dem Geheimen Raht Baron Görtz, benebst einem Dänischen pass vor die zu gegenwärtiger affaire diesseits denominirte Commissarien durch einen Sächsischen Trompeter eingekommen; Sothanes Schreiben, deszen Inhalt ausz beylage P. zu erschen, ward öffentlich verlesen, und nach weitläufftig geführten discours und raisonnements beschlossen, in absicht allerhöchstgedachter Königl:n Mayt. gestriges Tages eingekommenen briefes, den H:n General Kriegs Commissaire Malmberg an besagten Geheimen Raht Baron Görtz abzuschicken, mit dieser Instruction, selbigem von sothanem briefe part zugeben, und Ihme vorzustellen, dass Er bey Ihro Königl:n Mayt. von Dennemarck vor besagten H:n General Krieges Commissairen einen passport auszwürecken mögte, nach dem Königl:n Senat zureyszen, und deszen ordre einzuholen, (weilen mit Ihro Königl:n Maytt. eigener hohen Persohn zu correspondiren, die situation und gelegenheit ungewisz und zuweitläufftig), ob man bey sothanen Umständen sich in eine convention einlassen dürfte? Worauff der Krieges Raht ambermahl von einander gegangen.

In fidem Protocolli subscripsit

Hahn.

Actum den 16:ten April 1713.

Heute ist abermahls ein Krieges Raht zusammen gekommen, bey welchen sich auch der Herr Obrister Bassewitz und Major Palmstruck, in abwesen seines Obristen und Obrist-Lieutenants, eingefunden, da dann des Herrn Felt Marschalls Hochgräffliche Excellence berichtete, wie dasz der Geheime Raht Baron Görtz selbst anhero gekommen, und von seithen Ihro Maytt. von Dennemarck verlanget, der gantzen Generalitet cathgorische antwort, versicherende, dasz zu einwilligung eines passports vor jemand, selbigen nach Schweden zusenden, Ihro Maytt. der König von Dennemarck niemahlen einwilligen wird, sondern behält sich vor, freye Hände zuthun und zulaszen, wie es ihme nach Krieges raison gefällig, unsz anheimb stellend, wie weit dasz in diesem casu zur conservation der Armée Ihro Königl: Maytt. jüngst angekommener brieff unsz im wege liegen mag; Da nun hochgedachte Hochgräffliche Excellence relata referiret, so belieben Sie, brüders, ein solches bey sich reifflichen zuüberlegen, damit Wir ins gesambt in tieffstem gehorsam und dehuht Ihro Maytt. strenges Schreiben ansehen, wie es sich gebühret, und einem solchen endlichen schlusz machen, wie wir nach bestem wizen und Gewiszen es vor Gott, Ihro Königl:n Maytt, dem Vaterlande und der gantzen weld zu verantworten unsz getrauen, ich musz auch zum überflusz Euch nicht unverheelt halten, des Königl:n Senats Schreiben vom 9:ten Decembris verwichenen Jahres, so ich den 14:ten dieses allereist erhalten, worausz nicht allein zu erschen, wasz ich den 7:ten und 8:ten Novembris berichtet, sondern wasz mir zur antwort ertheilet worden; Diese: brieff ward ebenmäszig öffentlich verlesen, und ist der Inhalt desselben ausz beylage Lit. Q zuerschen; bleibet also quaestio, wasz man vor Cathgorische antwort geben solle, und wieweit, dasz Ihro Königl: Maytt. jüngst angekommenes Schreiben unsz hierin die hände binde?

Vor dem schlusz auf diese question ward Ihro Königl:n Maytt, an die gantze Generalitet und sämbtliche Chefs de dato den 17:ten Decembris 1712 abgelassenes Schreiben abermahl aufgelesen; Worauff der Geheime Rath Görtz eintrat und folgenden Vortrag that.

(Præmisso Titulo).

"Ich bin zu folge dem letzten von E. hochlöbl:n Krieges Conseill abgefazzten schlusz, nemblich mit Dännemarck in eine negotiation zu condescendiren, die pässe vor die diesseitig denominirte Herren Commissarien auszfertigen zulaszen, und wasz sonsten bey dieser affaire zu der Armée conservation und bestem zu observiren nöthig, bey Ihro Königl:n Maytt. von Dennemarck zu incaminiren zeithero bemühet gewesen; da ich nun sothane pässe auch erhalten, selbige anhero gesand, und dannhero gemeinet, dasz es bey dem train bleiben solte, hat mir der Herr Felt Marschall Graff Flemming angedeutet, dasz höchstgedachte Königl: Maytt. von Dennemarck selbigen in das Krieges Conseill fordern laszen, und ihme alda vorgestellet, dasz es nicht nöthig sey, mit der hiesigen Armée in einige negotiation zu treten, angemereket ausz einem nach Schweden vom 23:ten Februarij von hie geschriebenen und denen Dähnen intercipirten brieffe gnugsam unser miserabler zustand, und wie die

Armée kaum auf 6 wochen brodt hätte und sich nicht länger halten könnte, gnugsam zuersehen, die angekommene Deserteurs solches auch bekräftigten, und man sich also sonder *difficulté à discretion* würde ergeben müssen, wannhero es mir, benebst erwehntem Felt Marschall Graff Flemming, die Sache in den vorigen stand zusetzen, viel mühe gekostet. Von gegenwertiger seythe habe ich mir gleichmäszig, dasz es bey der einmahl gefaszten resolution verbleiben würde, vorgestellt, hingegen aber von Ew. Hochgräfflichen Excellence ein Schreiben erhalten, dasz nach einem von Ihro Königl:n Maytt. ausz Bender angekommenen brieffe, die Sache stutzig worden; Wan man aber auf das eigentliche fundament, und wasz allerhöchstbesagte Königl:e Maytt. einen dergestaltigen brieff zuschreiben, veranlaszet, gründlich untersucht; so ist selbiger occasione des mit dem feinde im Mecklenburgischen gemachten Stillstandes erfolgt, hiebey aber musz allerdings *distinguiret* werden, ob diese Sache alsz eine pure *publique militaire*, oder eine sowohl die *Milice* alsz auch das *publique* weszen concernirende *affaire* anzusehen sey; welches letztere allerdings zu statuiren; gegenwertige *negotiation* hingegen anzutreten, ist ein pures *militaires* weszen und involviret den *publiquen* Stat keines weges, vielmehr wurden ausz dem obtorto collo anhero gezogenem brieffe viele absurde consequenzen erfolgen, angemercket bey einer jeden Armée die 3 objecta sich ereigen, 1) offensive, 2) defensive zu agiren, und 3) die conservation der Armée war zunehmen, welches alles aber, wan man *pertinaciter* dem bloszen buchstaben und nicht der eigentl:n intention offerwehnten brieffes inhæriren wolte, wieder alle gesunde Vernunft in keine consideration zu ziehen wäre; Solchemnach ist blosz die frage. nachdehm die zweyen ersten objecta in betrachtung unsres geschwächten zustandes von selbstn hinfallen, wehre das *soutien* der Armée, da keine *apparence*, sowohl aus Schweden alsz andern Örthern zuerhalten, vielmehr der unfehlbare ruin der Vestung und des gantzen Hertzogthumbs durch eine abzuwartende extremité zuhoffen, herkommen solle, diese question aber läsetz sich ausz denen von verschiedenen Höffen eingelauffenen und gegenwärtigem Krieges Raht communicirten brieffen, in welchen alle *esperance*, *secondiret* zu werden, ausz ist, gar leichtlich debattiren, und giebet der alhie auf wenige Wochen an lebens mitteln verhandene Vorrath, die täglich *continuirende* Kranckheiten, des feindes dagegen sehr ungleiche anzahl und considerable Macht, der sachen einen klärlichen auschlag; bisz dato hat Ihro Hochfürstl:n durchl. mein herr ausz freundschaft zur bespeisung der hiesigen Armée den benötigten proviant ausz dehero Magazin reichen laszen, würde auch ferner, wan die ausz dem Orient gehoffte *assistance* existiret, oder darzu noch einige hoffnung wehre, man auch den letzten transport aus Schweden zuvermuhten hätte, und sich anderwertige *puissances* dieser Sache annehmen möchten, nicht nur das letzte Korn und den letzten heller ausz zugeben, sondern auch die äusserste extremité abzuwarten, sich nicht entziehen, alleine da durch die mit Ihro Königl:n Maytt. in der Türekey sich ereignete Catastrophe dieses Übel in zeiten zu remediren von keinem orthe einige hülffe zuhoffen, ist es ja wieder alle natürliche *raison*, ja es läuffet auch wieder die *charité chretienne*,

nicht nur zu seinem eigenen Unglücke selbst mittel zu suppeditiren, sondern sich darzu mit andern, da noch honorable wege ausz der Sache zukommen, verhanden, in das äusserste unglück zu stürzten; Man considerire, dasz des Hertzoges Hochfürstl. durchl. ein naher Vetter allerhöchstgedachter Königl:n Maytt. seyn, der Crohn Schweden auch an der conservation der Vestung Tönningen und des Hertzoghumb Schleswig ein vieles gelegen, und wie die Crohn Schweden deszhalb verschiedene kostbahre Kriege geführet, ja ob es zu verantworten sey, selbige ohne Ihre Königl:e Maytt., der Crohn Schweden und dieser Armée den geringsten nutzen zuschaffen, in einen totalen untergang zustürtzen. Dasz man übrigens E. Königl:n Senats ordre hierüber einholen will, solehes kan ich zwar schlechterdings nich improbiren, ich stelle aber vor, dasz die feinde mir solches rotunde abgeschlagen, und wan dieselbe ja endtlich darin consentiren möchten, sie sich dennoch freye hände, ihre operationes so nach wie vor zu continuiren, vorbehalten werden; In wehrender zeit wird der Armée zustand immer ärger und je mehr und mehr eelat, so, dasz, wan hochbesagten E. Königl:n Senats approbation nach einigen Wochen erfolgen würde, besagte feinde in eine negotiation sich einzulassen, keines weges resoluiren werden, noch solches auch zuthun, ursache haben; Moscau und Sachsen betreffend musz man dahin sehen, dasz selbige in diese convention zu consentiren, von Dennemarek nachdrücklich veranlaszet werden, und daneben bemühet seyn, eine considerable puissance zur bestätigung der nöhtigen guarantie dazu zunehmen. Dieses alles habe im nahmen oft höchstgedachten herrn Administrators Hochfürstl:n durchl. meines herrn, Ew. Excellence und gegenwertigem Krieges Conseil vorzustellen, nicht umbhin können, mit bitte, mir deszhalb eine Cathorische resolution zuertheilen. Wasz ich meines theils zum besten und conservation der Armée cooperiren kan, ist meine schuldigkeit, meine eigene inclination treibet mich darzu, und das interesse meines herrn erfordert solches."

Nach diesem Vortrag hat man von der sache discouriret, da dan ein jeder in tiefster würde Ihrer Königl:n Maytt. gestrenges und ernstliches Schreiben sich eine Richtschnur seyn laszen wollen, niemahlen mit dem feinde in solcher negotiation einzugehen, alsz wodureh Ihre Königl:e Maytt. bewogen, dergleichen correction, so man in unterthänigster devotion aufnimbt, auszfertigen zulassen, insgesambt betheurende, dasz keiner von allen, zu dem, wasz geschehen, niemahlen ein zuwilligen gedacht, oder auszer Ihre Königl:n Mayt. von Pohlen Stanislaï einständiges anhalten, sich eingelassen hätte, indehm besagte Ihre Königl:n Mayt. alle verantwortung bey Ihre Mayt., unserm allergnädigsten Könige, gnädigst auf sich genommen; Alsz aber hier ein gantz anderer Casus sich eräugget, maszen die Königl:e Armée durch Gottes Verhängnusz und der feinde überlegene superioritet in eine frembte Vestung gerathen, wodurch aller apparence nach, sowohl der Armée alsz des fürstenthumbs Holstein und der Vestung, ja des gantzen Schwedischen Reiches unauszbleiblicher untergang zubefahren, so, dasz Ihre Königl:n Maytt. gnädigster befehl, Sich mit dem feinde in keine negotiation einzulassen, nicht wohl hieher gezogen werden könne, da weltkündig, dasz jedem belägerten, so von

hunger gezwungen und ohne hoffnung alles succursess ist, umb den verlust einer frembden Vestung und consequenter der Armée und des gantzen Hauptwesens vorzukommen, lieber mit beybehaltung aller möglichsten honneur der Waffen zu capituliren, zulässig, alsz bey der letzten extremitet alles verlohren zusuchen; So seind sämbtliche uno ore et nemine excepto, einer vor alle und alle vor einen, durch folgende raisons das Vaterland zuretten, und die consequenzen ins künftige zumeyden, genöthiget, oberwehte Commissarien abzufertigen, und nach einem gültigen vertrag, unter Ihro fürstl:n des herrn Administratoris bearbeitung zuleustern (sic).

Zu welchem ende eine Instruction und Vollmacht vor die herren Commissarien, wie auch einige propositiones zu projectiren vor gult befunden worden.

In fidem Protoecoli subscripsit

lahn. m. p.

Endschlieszung der gantzen Generalitet.

Schlieslichen und nach genauer erwegung alles deszen, was oben vorgestellt und ventiliret ist, bestund der gantze General Krieges Raht, sowohl S:re Excellence der herr Königl:re Raht und General en Chef, alsz auch sämbtliche herren Generals, Obristen und Chefs von denen Regimentern, einhellig auf ein sothanes bedencken und endtlichen Schluß: Alsz ein Jedweder, seither dem ersten aufbruche von Stralsund, in Raht und That, nach seinem äussersten Verstande und Vermögen, wie ein Mann alle für einen, und Einer für alle, ausz schuldiger unterthänigen Treue, allen mir ersinlichen fleisz und unverdrozene mühe angewand hat, umb mit aller Mensch müglichen tapfer- und fürsichtigkeit bey allen zufällen alles und jedes ausz zurichten und zubewerkstelligen, wasz nach reiffer überlegung man zu Ihro Königl:n Maytt. diensten und der feinde abbruch, auch zu der Armée conservation und unserer eigenen gloire und Ruhm zugereichen befunden; So ist auch annoch beständigst aller und jeder einziger Vorsatz und Zweck, mit unerschrockenem hertzen, leib und blut ungesparet, das äusserste zu wagen, wodurch dem Könige und Vaterlande einige getreue dienste wieder dehero mächtige feinde geleistet werden können, und die Schwedische uhralte tapferkeit in ihrem gebührenden gloire und wülden beybehalten werde; zu welchem ende man auch alle auswege und mittel nicht unversucht gelaszten, sowohl mit dem feinde in offenem felde in handtgemenge zukommen, alsz auch unsere conduite durch sothane Kriges raison begleiten zulassen, wodureh die offenbahre proben tapferer manheit unter die direction einer fürsichtigen anführung bey der gantzen rechtgesintten Welt eine gneigte beurtheylung gewinnen können; Einhellign nichts höheres wünschende, alsz dasz zu bekräftigung ihrer Treue und unerschrockenen Vorsatzes solche begebenheiten sich creigen möchten, wobey dem Königreiche Schweden und allgemeinem Wesen nützliche und vortheilhafte dienste

durch rechtschaffene bravour erzeiget werden könne, in welcher unverfälschten begierde ein jedtwerder mit einer empfindlichen nachsinnung gegenwertigen der Sachen zustand behertziget, und bey der von Sr Excellencc dem herrn Königl:n Raht und General en Chef vorgestellten frage, Ob man alhie in der Vestung Tönnigen die äusserste Extremitet abwarten und sich bisz auf den letzten Mann defendiren, oder aber Ob man zur Conservation der übergebliebenen Soldatesque mit der Crohn Denemarcken einige negotiation eingehen solte? sothane raisons und umbstände befindet, welche bey einer rechtmäsigen überlegung der letzteren eine ohnfelbahre überwicht vor der ersteren beylegen; Indem 1. wan man den Endzweck ansieht, warum Ihre Königl:n Maytt. Trouppen ihre beschützung innerhalb denen wällen dieser Vestung genommen haben, so ist solches zu keinem andern ende geschehen, alsz nebst der Armée conservacion, dadurch die zeit zugewinnen, umb vermittelst Ihrer Königl:n Maytt. höchsterwünschten herannäherung ausz der Türekey und der Türkischen Macht diversion einig luft und endsatz zubekommen; alsz aber die höchst zubeclagende und gar zu gewisse Zeitungen wegen der unvermuthlichen Veränderung Ihrer Königl:n Mayt. affairen in Türekey, unsere Hofnung in einen schmerz vollen beklagen verwandelt, so gehen auch alle die mesures zunichte, welche man auf Ihre Königl:n Maytt. operationen bey der Ottomannischen Pforte gegründet gehabt, und ist also keine hülffe oder Endsatz vor diese armée daher zuvermuthen; 2. ist nicht zulängnen, dasz man gleichfals auf die Vertröstung, welche wegen derer auszländischen Mächten wollgesinnen für des Königreichs Schweden interesse gegeben worden, reflexion gemacht; in welcher absicht man gehoffet, dasz einer oder der andere sich interponiren, und unserer Sachen aufrechtshaltung mit nachdruck sich annehmen würde, wie aber auch durch S:e Excellencc des herrn Königl:n Rahts Graff Vellingks ertheilte und hiebey gefügte nachrichten von keinen des Teutsehen Reiches mitgliedern, auch nicht von Franckreich, Engeland oder Holland einige sicherheit, eines so zeitigen soutiens haben, alsz die noth und angelegenheit es erfordert, vergewiszert, sondern hingegen vielmehr ein gantz zweifelhaftes hoffen deszwegen gegeben wird, so kan man auch darauf nicht die geringste Rechnung machen; 3 die hoffnung, welche man sich etwan machen konte wegen einer zureichlichen hülffe und Entsetzung ausz Schweden, vermittelst einem zahlreichen und formidablen transport, bestehet auf so schlechtem grunde, dasz derjenige, welcher des Vaterlandes entblöszten und entmittelten zustand, wodurch alle gute Verfassungen zu ihrer prompten bewerkstellung, nach denen in verwichenen Jahren augenscheinlichen exempeln, mehrentheils und fast gänzlich fruchtlos geblieben sind, betrachtet, vernünftiglich abnehmen kan, dasz die unmöglichkeit selbsten eine solche hoffnung in bloszen vergeblichen Einbildungen stecken lasze, umb so viel mehr, alsz; 4. ausz des Königl:n Senats Schreiben Lit. Q gnugsam zuvermercken, dasz man ausz Schweden keine Manschaft entbehren kan, nachdemmahlen die annoch da befindliche milice so wenig ist, dasz selbige, das Reich selbst und die Grentzen wieder ein und anderen feindtl:n besorglichen anfall und Einbruch defendiren zukönnen, daheime nohtwendig erfordert wird; Solte dann diese Manschaft totaliter geschlagen oder ge-

fangen werden, und der feind nachgehendts freye hände haben, auff allen Seythen das Reich selbst anzugreifen, die Ruszen nemlich an der finischen seithe, Dennemarck aber von Norwegen und auf der Schonischen seythe einfallen, so würde dasz gantze Schwedische Reich in einer augenscheinlichen äussersten gefahr gesetzt, umb von Volck entblöset, sich gegen des feindes force defendiren zukönnen; Wan aber diese tüchtige, anitzo in drangsahl seynde Manschaft vermittelst einer abhandlung conserviret und nach Schweden transportiret werden könte, so hat man hoffnung, dasz die feinde bey aller und jeder occasion mit Gottes hülffe tapfern widerstand finden solten; 5. Den zustand alhie in der Vestung betreffend, hat es ein gar zuschlechtes aussehen, dasz man darob, in die längde dabey auszbarren zukönnen, sich rechnung machen solte, weilen der Vorrath von Getreyde zu brodt, nach glaubhaften eingegebenen Verschlage nicht länger, den höchstens und äusserst bisz Junij Monath zureichlich befunden wird, wie knap und sparsam auch darmit disponiret werden möge; 6. ist das Mahlen zum nohtdürftigen brodte, der gröszen unsicherheit unterworffen, ihndehme ohne, dasz der Mühlen so wenig seind, und bey stetigem gange nicht mehr abmahlen können, alsz wasz täglich verzehret wird, selbige gefahr lauffen, sowohl durch so vielen gebrauch, alsz auch feuersbrunst und mordbrennen, oder bey entstehender belägerung von Bomben, Kugeln und feuer einwerffens verderbet und ruiniret zu werden, wodurch dann das brod ohnfehlbar mangeln würde; 7. ist alhie von anderen Victualie parcelen ein gantz geringes, so, dasz bier und fleisch nach verlauff wenig wochen so viel mehr gantz und gar fehlen wird, alsz man schon davon einen groszen mangel verspüret; 8. musz von dem geringen alhie befindlichen vorrahte auch brodt und unterhalt denen, die ausserhalb der Vestung aufm lande ein quartiret seyn, gereicht werden, welche sonst drauszen nicht subsistiren können; ist also 9. gantz und gar keine zufuhr und beytrag vom lande und ausz dem Eyderstädschen anhero zuschaffen, oder Staat darauff zu machen; 10. Von der See-Kante und durch die Eyder hat man noch weniger einigen zufuhr nach diesem zu vernuhten, alsz die Eyder bereits von Dänischen fahrzeugen eingesperret und feindtl: Seyths mehr und mehr anstalten verfaszet werden, die zufuhr dadurch zu hindern, und bey zudringender extremité durch versenkung die Einfarth des Haffens gantz unmöglich zumachen; 11. wasz in Holland von Vivres und anderen parcelen, durch S:e Excellence des H:n Königl:n Raht Graff Vellingks veranstaltung auffgekauft, und hieber nach der Eyder befrachtet worden, ist theils von denen feindtl:n Capers aufgebracht, theils auch durch dergleichen unglück und hazard abgeschreckt, das geringste zu unser Entsetzung risquiren zu wollen; 12. dasz man einige auszschiffung von Getreyde und Victualien ausz Giötheborg, nach ein oder anderen ertheilten Vorschlag und Muhtmaszungen, alhie zu erwarten hätte, ist so viel ungereimbter, alsz nachdem Bahus lähn im grunde ruiniret, Wester-Giötland und Halland sehr mit genommen, der orth nebst denen darumb liegenden Vestungen Bohus, Marstrand und Elfsborg, zusambt denen daselbst an den Grentzen seynden trouppen, wie auch die Esquadre und nöhtige fahrzeuge zu der Scheeren reinbehaltung, nicht haben ohne zufuhr und hülffe von andern örthern, ihren nohtdürftigen und zureich-

lichen unterhalt, viel weniger daher etwas anzuschiffen zukönnen, so, dasz, wohin man auch seinen überschlag wendet, gleichwohl, nach aller vernunft, keine raison gefunden wird, sich mit einiger hoffnung flattiren zukönnen, weder zu einem reellen und zeitigen Entsatz, alsz etwaniger zufuhr benötigter lebensmittel; dahingegen 13. Wir leyder offenbarlich vor unsern augen täglich empfinden und inne werden, wie die Kranckheiten sowohl aufm lande und in den quartieren, alsz fürnemblich alhie in der Vestung gräulich um sich greiffen, welche ausz mangell der medicamenten, nötiger verpflegung undt stärckung für die arme Soldaten umb soviel weniger zuhemmen seyn, alsz fast mehr und beklagens würdig, vermöge derer Medicorum aussage und allen vernünftigen muhtmaszens zu befürchten stehet, dasz die Kranckheiten gäntzlich zu einer grassirenden Seüche bey gegenwärtigen Zustand rund um her sich vermehren und auszbrechen mögen, auch Ihre Königl:n Maytt. trouppen solcher gestalt platterdinges ruiniret und dem Tode in dem Rachen aufgeopfert werden; 14. dieser Zustand, da wir von hunger, Kranckheiten und dem feinde zugleich angefochten werden, wird von Tagen zu tagen durch Verzögerung in die längde, schwerer und elendiger, ja setzet unsz endlich in dem stande, nicht die geringste resistence thun zukönnen, so, dasz wir letztlich und bey abwartung der extremité unentweichlich gezwungen werden müszen, mit zernagendem Hertzen unsz nuserer feinde discretion platterdinges zu unterwerffen, welches dan gar wenig zu Ihrer Königl:n Maytt. Waffen gloire und dehero dienste oder Vergnüen gereichen würde; 15. ist diese Königle Armée der Kern und die vornehmste Stärcke von Ihrer Königl:n Maytt. Milice, auf welcher mügligsten conservation man umb soviel mehr sein absehen haben musz, alsz wan selbige totaliter zu grunde gehet, dadurch nicht nur Ihre Maytt. hohe und theure person alsz auch des gantzen Schwedischen Reiches sicherheit auszer hoffnung und reflexion gesetzt wird, jemahls aus Einheimischen Kräften gerettet und befreyet zu werden; 16. Solte bey abwartung der äussersten extremitet denen feinden dahingegen nicht ein geringer Vortheil dadurch zu wachsen, dasz viele, sonsten getreue Ihre Königl:n Maytt. Soldaten und dieners, ausz Noht und Zwang, vieler vorigen exempel nach, veranlaszet würden, dienste bey Ihrer Königl:n Maytt. feinden anzunehmen, und ihre anzahl mit einer solchen tapferen Manschafft vermehring formidabler und mächtiger zumachen, welches; 17. so viel mehr zubefahren alsz nichtes anders, denn eine elendige und langwierige Gefangenschaft für die übrige Mittel- und hülflose zu vermuthen sey; 18. Kömbt auch in consideration, dasz diese Vestung einen frembden herrn zugehörig, und alles, was man zu der leathe unterhaltung und unserer defension benötigt ist, ausz dessen Magazin und Ammunitions Vorrath, mit gravation der Crohn Schweden, suchen müsze, welche je länger, je höher sich besteiget; Es wehre aber 19. eine gantz andere Sache, wan die Vestung Ihrer Königl:n Maytt. zukähme, denn selbige alszdenn, ohne einige andere absicht von unsz bisz auf den letzten Mann defendiret werden müszte; dahingegen ist zubetrachten, 20. dasz in abwartung der extremitet wir endlich gezwungen seyn würden, wieder unsern willen, die Vestung selbst, zugleich mit uns in des feindes gewalt zu ergeben, welches eine schlechte danckbarkeit seyn würde, gegen

dem, dasz Wir darinnen wieder die menge und superiorité der feinde auf einige zeit unszern Schutz genossen, 21. wobey wir auch dieser unschuldigen bürgerschaft einen totalen ruin und untergang übern halse ziehen, danebenst 22. verursachen, dasz das gantze Schleswig Holsteinsche Hertzogthum von ihrem rechtmässigen Erbherrn Sr Hoheit Prinz Carl Friederich verlohren gehe, und in unserer feinde hände eigenthümlich gerahte, wobey wir soviel grözzerer Verantwortung unterworfen seyn wurden. alsz 23. des Bischoffs und Administratoris durchl. vermittelst einer nachdencklichen remonstration und Schreiben an Sr Excell:ce dem h:n Königl:n Raht und General en Chef, umb, zu der Vestung und Hertzogthums conservation, mit Dennemarck eine negotiation einzugehen, persuadiret und fürstellet, worzu auch 24. in behöriger betrachtung bey unsz komme, der Sr Excellence dem herrn Königl:chen Raht und General en Chef von vier verschiedenen Schwedischen Ministern alsz Friesendorf ausz Berlin, Cronström ausz Paris, Palmquist von Utrecht und Stiernhöök von Wien, communicirte Braunschwigische Schlusz von denen Puissancen im Nieder Sächsischen Craysze Lit. R., welche nebst dem Kayszer einhelliglichen die resolution gefaszet, dasz, obschon Wir wieder unsere feinde alle avantage erhielten, sie gleichwohl gesambter hand entweder durch güte oder mit bösem die Schwedische Kriegesmacht vom Teutschen boden delogiren, und Sie zwingen solten, wiederum nach Schweden zurücker zugehen, 25. bey der ungewisheit, welche wir von IHro Königl:n Maytt. zustande, seit her der unglücklichen begebenheit bey Bender haben, sind wir in dieser unserer sachen situation gantz und gar nicht in dem stande, weder mit Gewalt unsz durchzudringen, und zu folge des im Protocollo allegirten des herrn Cantzeley Raht Müllers brieff vom 6:ten Februarij nach Pohlen zukommen, noch auf einige manier mit unserer inniglichen zeile und unerschrockenem muhte wie auch leib und bluthe, unserem gnädigsten Könige zudienen und zuretten; Wan wir aber mit diesem fast wenigen, jedoch behertzten hauffen durch eine abhandlung unsz hierausz und nach Schweden zubringen vermögen; So vermuthen wir mit beszerer vigeur und glücklichern success durch gebührende bearbeytung in Schweden, nach Dantzig und Pohlen transportiret zuwerden, und IHro Königl:n Maytt. gnädigem willen und genügen, zu rettung dehero theuren person mit unserem letzten blutstropfen, alsz getreuen und redlichen männern gebühret, unterthänigst nachkommen zukönnen; Seynde weder IHro Königl:n Maytt. noch dem König Reiche Schweden im geringsten nicht damit gedienet, dasz wir unsz, zusambt der gantzen Armée vergeblich hier in der Vestung in IHro Königl:n Maytt. feinde hände aufopfern.

Also, zu folge dieser oberwehnten raisons, ohne denen motiven, welche der herr Geheime Raht Baron Görtz mündtlich coram protocollo verbracht, und da man gleichfalsz vorhero IHro Excellence dem herrn Königl:n Raht Graff Vellingk annuhten lassen, dasz Er alsz ein Senateur, welchem am allerbesten die ausländische apparences zu unserm succurs bekant seyn, in einer solchen angelegenen sache, gantz Schweden concernirend, in diesem fall seine meynung, wasz am rahtsamsten zu äuszern geruhen möchte, wohlerwehnte Sie Excellence aber, wie beygefügt des H:n Geheime Rahts Baron Görtzens brieff Lit. S. et T. besaget, absolut

sich weget, hierinnen alsz einer militairischen affaire zu rahten, wie denn auch solches der herr Geheime Raht Banér durch mehr erwehnten des herrn Königl:n Rahts Schreiben, Sr Excellence dem herrn Königl:n Raht und General en Chef communiciret, haben wir alsz getreue I. Königl:n Maytt. dieners, unserem besten verstande und gewissen nach, nicht anders finden können, alsz dasz wieder Ihro Königl:n Maytt. sambt des Schwedischen Reiches besten und nutzen streite, hingegen derer feinde vorthelle, wie oben gemeldet, merklich befordere, imfall wir alhie in der Vestung die äusserste extremité abwarten solten; Dehrowegen halten wir für rahtsam und beschlieszet ein Jeder hicmit einhellig, unsz mit Ihro Königl:n Maytt. von Dennemarek in einer negotiatiou einzulaszen und zwar auff das honorableste, wie es jemahls zu erhalten stehet, sowohl die Armée alsz das Hertzogthumb und die Vestung dadurch zu conserviren, welche alle sonsten zuletzt, da wir wegen alles zureichlichen soutiens ungewisz sind, in dem äussersten verderben unauszbleiblich gestürztet werden. Weszwegen die Instructiones, wie sub Lit. U. zuersehen, und Vollmacht Lit. W. vor die Herren Commissarien, alsz auch einige propositiones sub Lit. X. expediren zulaszen, vor nöhtig befinden.

Dasz dieser Schlusz unanimitet von unsz sämptlichen also gefaszet worden, solches wird mit Unserer nahmen unterschrifft bestätigt. So geschehen in Tönningen den 16 April 1713.

M. Stenbock m. p.

C. G. ASCHENBERG m. p. REINHOLT PATTKULL. A. P. MARDEFELT.

v. BASSEVITZ.

H. F. v. FERSSEN.

Continuation des Kriegs Rahts.

Actum Tönningen den 21:ten Aprilis 1713.

Die zur condescendirung einer negotiatiou zwischen dieser Armée und der Crohn Dennemarek, von gegenwärtigem Krieges Raht denominirte und abgeschickte herren Commissarij haben an heutigem dato in voller versamblung jetzgemeldten Krieges Raht referiret: Wie dasz dieselbe den 17:ten dieses, in Simonsberg zeitig angelanget, weder selbigen Tages aber, noch den 18:ten und 19:ten hujus mit denen von Dänischer Seythe ad hunc actum constituirten Commissarijs ichtwas vornehmen können, weil dieselbe vorgegeben, dasz von ihrem Könige Sie zwar deszhalb bereits bevollmächtiget, solche plenipotence aber von ihnen hinwieder zurücke gefodert wäre. Endlich den 20:ten dieses wäre die conference vor mittags angegangen, und wehre ausz den alda geführten protocoll und angefügten beylagen, wasz alda passiret, und wieweit man mit mehrerwehnten Königl:n Dänischen Commissariis in dieser affaire gekommen, zuersehen; Wobey oftwohlbesagte herren Commissarii gemeldet, dasz die Dänische Gevollmächtigte über die von unser Seiths eingegebene propositiones mündtlich zu raisonniren, undt einige Vorstellung anzunch-

men, sich gar nicht einlassen wollen, sondern, wie aus dem angefügten protocoll erhellet, nach einer a parte unter sich gehaltenen conference ihre antwort punctatim schriftlich eingereicht; So aber viel mehr angelegte unser-seytige herren Commissarij ad referendum genommen, gestalt Sie hiemit ihre relation abgestattet, wobey das bemeldte protocoll nebst allen beylagen verlesen ward, vide beylage N:o 1 eum adjunctis A. B. C. et D. In gegenwertiger session fanden sich personlich ein der herr obrister Bassewitz, so vor einigen Tagen zurückgekommen, imgleichen der Major Palmstruck, so auf Commando gewesen, diesen wurde das gantze protocoll von wort zu worte vorgelesen, da dan der obrister Bassewitz auszdrücklich meldete, man muste absolutement in die angetragene negotiation condescendiren, dann dem Könige an die conservation dieser Armée am meisten gelegen; welchem voto sich der Major Palmstruck conformirte.

Nach abgelegter Relation und geschehener publicirung mehrbemeldten protocollis Commissionis schickte der Geheime Raht Baron Goertz in wehrender session an des hochgebohrnen herrn Königl:n Rahts und Felt marschalls Hochgräffl:n Excellence ein abermahliges schreiben, dessen contenta ausz der beylage N:o 2 zuersehen. Sothaner brieff ward eben mäsizig publicé vorgelesen, und fand sich besagter Geheime Raht Baron Goertz hierauff bald hernach persönlich in gegenwertigem Krieges Conseille ein, producirte über die von denen Dänischen Plenipotentiariis an dieszeitige herren Comuissarien bereits auff die an selbige übergebene propositiones ertheilte schriftliche antwort, andere Articals, vid. N:o 3, so Ihre Königl:n Maytt. von Dennemarek eingewilliget; welche pro et contra durch verschiedene darüber geführte discourse ventiliret würden; Ehe man aber hierüber zu dem finalen schlusz schritte, redete hochgedachte hochgräffl:n Excellence die gesamte Generalitet, obristen und Chefs derer Regimenten nochmalts folgender gestalt an:

Lieben brüder! In Jhro Königl:n Mayt. diensten habe ich nuhmehro bisz in das 31:ste Jahr mit aller ruhmlichen Trene und reputacion meinen degen geführet, und musz ich gestehen, dasz alle diejenige, so ich zu commandiren die Ehre gehabt, solches mit gleicher honneur gethan. Mein hertz blutet mir, und kan ich vor wehmuht fast nicht ausz sprechen, wie heftig es mir in meiner Seelen kräncke, dasz unsz die wiedrigen evenements und die superiorité unserer feinde in eine dergestaltige deplorable situation gesetzt, dasz nun von feindtlicher Seythe begehret wird, das ober gewehr abzulegen, solches an den feind zuliefern, und ohne selbiges diese festung zu quittiren: Ich vor mein theil bin bereit, ehe alle äusserste extremiteten und darausz zu entstehende fata zu untergehen, und mich vor die honneur Ihre Königl:n Maytt. waffen sacrificiren zulassen, alsz wieder der Crohn Schweden und unserer Vorfahren von undenklichen Jahren her ständig conservirte gloire und weltkundige Tapferkeit, in dieses annuhten zu condescendiren:

So stelle ich Euch, Wehrteste Brüder! auch vor, dasz oftgedachter Geheime Raht Baron Goertz in seinem ietzo verlesenen Schreiben remonstrirret, dasz ich mit dem fürsten Mentzikow und dem felt marschall Flemming in eine conference treten möchte, umb seiner meijnung nach,

durch meine presence die remedirung dieses punctes desto leichter zu treffen; Wan aber Ihre Königl:n Maytt. mir durch einen de dato Bender d 17:ten Decembr. 1712 zugeschickten brieff ausdrücklich verbohten, mit dem feinde in keine mündtliche unterredung mich zu engagiren; alsz werdet Ihr, lieben brüder, Euch nach eurem besten wizen, Verstande und Gewiszen äuszern, wasz Eure finale declaration und Entschlusz ratione der angemuheten ablegung des Gewehrs sey, imgleichen ob Ihr vor rahtsam findet, dasz ich wieder allerhöchstes Königl:s Verboht mich durch eine zugehende conference, sonder gefahr einer schweren Verantwortung exponiren könne: Überleget dieses bey Euch wohl, und eröffnet mir eure meynung, wie Ihr es vor Gott, an dem gestrengen Gerichte, Ihre Königl:n Maytt., und in eurem selbst eigenem gewiszen zuerantworten, Euch getrauet.

Hierauff haben die gasampte generalitet, die obristen und Chefs unanimiti voto beschloszen, in die gänzliche ablegung des ober gewehrs und abgebung der Canonen an den feind keines weges zu condescendiren, sondern sich vielmehr bisz auf den letzten mann sacrificiren zulaszen, und alle etwa zustoszende extremiteten abzuwarten, gestalt dieselbe auch nicht vor rahtsam finden, dasz ofiterwehnte Hochgräffl:e Excellence, sich wieder allerhöchstbemeldter Königl:n Maytt. ausdrücklichen ordre exponiren, gegen alle Krieges methode alsz commandirender Chef dieser Armée ausz der vestung begeben, und in eine conference mit dem feinde deszhalb treten möchten. Es ward auch unanimiter beschloszen, die eingereichte Dänische articuls in so weit anzunehmen, umb zu sehen, ob ratione der pretendirten abgebung des ober gewehrs und Canonen ein expedient gefunden werden könne: gestalt man auch auff des Geheimen Raht Baron Goertzens eingeschickten brieff eine antwort zuertheilen beliebt. Zu welchem ende alle Generals und anwesende Obristen auf den morgenden tag umb 5 uhr frühe, zusammen zukommen, bestimmt wurden.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.
m. p.

Actum den 22:ten April 1713.

Heute haben sich dem gestrigen Schluszu folge die gesamte Generalité und anwesende Obristen abermahl versamlet, und ist die antwort auff mehr besagten Baron Goertzens Schreiben verfertigt, und in pleno consessu verlesen worden, vid: N:o 4. gestalt auch itzterwehnter Geheime Raht Baron Goertz einige articul, so die Dähnen in gelindern terminis an ihn nach hin auff die, durch die dieszeitige herren Commissarien eingeegebene propositiones eingereicht, produciret. Wannhero Ein Krieges Raht dieselbe reifflich zu überlegen und zu ventiliren beliebt, wohl voraus sehend, dasz falsz dem feinde die von unsz im Eyderstädschen auszerhalb der Vestung stehende Trouppen zu delogiren ein ernst seyn

solte, welches doch gar leicht geschehen kan, dieselbe die Vestung durch feuer ängstigen und die Mühlen ruiniren möchten, ohngeachtet niemand die letzte extremité abzuwarten scheuet, sondern wen dadurch dem Könige und dem Vaterlande einiger dienst geschehen könnte, so aber gar nicht abzusehen, auch sich mit allen freuden zu sacrificiren erböhtig, es einen sehr kläglichen ausgang mit unsz nehmen werde.

Wurden demnach die herren General Majors Pattkull und Mellin nebst allen Obristen benandt, den andern Tag zusammen zu kommen und solche affaire vor zunehmen; der herr General Major Marschalek aber ward an die postirungen im lande, weil man vernommen, dasz der feind in vollem mouvement wäre, versandt, umb alda alle mügliche an stalten zu machen.

Da nun ein gesambter Krieges Raht an keine Capitulation oder accord gedacht, alsz durch inständiges anhalten des herrn Geheimen Raht Baron Goertzens und durch anleytung des herrn Administratoris Hochfürstlichen durchlaucht Schreiben, wodurch der Vestung Tönningen und des Hertzogthumb Holsteins klärlicher untergang vorgestellet wird, wan nemlich die Armée, auszer hoffnung allerseitigen secourses von vres und Entsatzung, der letzten extremité sich unterwerffen sollen, ingemercket die einreizende Kranekheit, der Mühlen augenscheinliche gefahr durch des feindes fener, zugeschweigen ihrer unbrauchbarkeit bey sillem wetter, unsere allerstärkste feinde seyn werden, mit mehren umbstinden, so unumbgänglich, wie oberwehnt entstehen können, wieder unsz streiten: So hat man auch unanim vor guht befunden, den Geheimen Raht Goertz zuersuchen, dasz man allerseits gesonnen, alle extremité und untergang lieber abzuwarten, alsz das gewehr zu extradiren, und solcher gestalt Ihre Maytt. biszher siegenden waffen einige Verkleinerung zuzufügen, weszfals auch in denen ventilirten puncten man die Zahl des Gewehrs zu 7,000 ausgesetzt, da die Armée nach abgang der Todten und beändtlichen krancken sich in Reyhen und gliedern die anzahl nicht höher beträget; ward also der brieff durch den Trompeter an den herrn Baron Goertz adressiret.

In fidem Protocolli
subscript

Hahn.

m. p.

Actum den 23:ten April 1713.

In continuatione des Krieges Rahts wurden die gestriges Tages auf der Dähnen zuletzt eingegebene articul gemachte anmerkungen in pleno verlesen, und ward in diesem consessu ventiliret, nachdem oberwehnte antwort an den Hen Geheimen Raht Baron Goertz abgegangen, und man aller orthen vernimbt, dasz der feind sich immer mehr und mehr nahet, ob sothane anmerkungen an vielbemeldten Geheimen Raht abgeschicket werden solten, ehe und bevor dieselbe alsz Interponens sich weiter meldet.

Nach reifflicher überlegung dieser quæstion, da man gestern unanim die negotiation zu treiben an des Hertzogen Administratori durchl. hingehoben, auch declariret, dasz des Gewehrs, Canonen, Estandarten, fählein, Paucken p. p. beybehaltung, der sämptlichen Generalitet und Chefs am meisten daran gelegen. So ist nicht mehr, alsz billig, dasz man dem Geheimen Raht Baron Goertz, doch sub rosa ohn unterschrieben, alsz dem unterhändler dieser Sachen communiciren, vide No 5, wie weit Ein Krieges Raht die von ihm ohne unterschrifft meliorirt eingegebene puncta angesehen, und selbige anzunehmen, gesonnen; da nun der herr Obrister Bassewitz in gewissen affairen unter derer Nordischen alliirten zu verreisen, beurlaubet, so könne mehrbemeldter obrister selbiges mitnehmen, mit dem bedinge, dem herrn Geheimen Raht Goertz selbige zu überreichen, doch solcher gestalt, dasz, wan der Geheime Raht durch eingelauffene kundschaft von einem succurse vor unsz und der Vestung Tönnigen einige apparenee geben, oder aber sehen möchte, wasz solcher gestalt præcaviret worden, nicht eingewilliget werden wolte, dasz Er alszdann zur beybehaltung Ihro Königl:n Maytt. waffens gloire, eines jeden recht-schaffen hier anwesenden officiers wohl erworbene reputation, selbiges annulliren, cassiren, und damit es vor niemandes augenschein komme, gänzlich destruiren möge.

Es ist übrigens Ein Krieges Raht besorget, dasz der Geheime Raht Baron Goertz in die länge mit dem feinde eine besondere Capitulation der Vestung halber treffen, und die hand von der gantzen affaire abziehen werde, so ex voto unanimi singulorum zu notiren beliebt worden.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.

m. p.

Actum den 26:ten April 1713.

Abermahl ward Ein Krieges Raht zusammen geruffen, indem der herr Baron und Geheime Raht Goertz wieder alhie anlangete, und wie sein brief vom 24:ten hujus lautet, die gemachte resolution von sämptlicher Generalitet verlangt; Also werdet ihr brüder nicht allein durch deszen schreiben, sondern durch des Königl:n Raht Graff Vellingks auch denen dabey gefügten correspondenzen und andere allegata, wiszen zu jugiren, wasz vor unsz am verantwortlichsten zuthun stehet, da bereits der zustand, der lebensmittel halben, hie innerhalb denen wällen zur genüge bekant, und der feind in vollem begriff mit 10,000 zu pferde und 10,000 zu fusz unsere noch übergebliebene Cavallerie vom lande hinein zu treiben; welchen zu widerstehen, gleichfals wird die frage seyn, ob man solle die leuthe drauszen das äusserste wagen laszen, da man leicht voraus sehen kan den ausgang besonders da die leuthe ohne fourage und lebens mittel nacht und tag strappaziret werden, wie dan auch der abgang durch tägliche desertio varmehrret wird, und dem berichte

nach, die leuthe sehr miszvergnüget, auch auff selbige nicht viel zubauen seyn solle. Ihr wollet also getreulich nach bestem wiszen und gewiszen, auch äusserstem verstande die situation unsers itzigen zustandes ansehen, und also Eure Meynungen sagen, ein Jeder vor sich, wasz in dieser extremitet zuthun und zulassen sey. Hierauff ward wohlbesagten H:n Geheimen Raht Baron Goertzens brieff aufgelesen, vid: N:o 6, ferner des H:n Graff und Königl:n Rahts Vellingks schreiben vom 16:ten und 21:ten hujus, vide sub N:o 7 et 8, item Envoyé Palmquists relation an Ihro Königl:n Maytt., vid. N:o 9, wegen der unterredung mit dem Raets-pensionario.

Nach diesen verlesenen brieffen und von Dänischer Seithen abermahl eingelauffene articuln, wurden dieselbe in ein und andere puncten geändert, und ist man hierauff zum votiren geschritten.

Vota.

Major Modée und Major Ebert Johan v. Meyrer geben ihr sentiment, dasz nachdehm keine geldmittel zur bezahlung der Armée vorhanden, der Vorrath von brodt korn auch auff eine sehr kurtze zeit zureichlich, und übrigs keine apparence zum succurs vorhanden, dasz man es auf keine extremitet ankommen laszen, sondern die vorjetzo angetragene Capitulation annehmen solle.

Des H:n Obrist Lieutenants Carl Cronstedts schriftls Votum. Wievohl ich wünschen möchte, in gegenwertiger momenteusen affaire überhoben zu seyn, meine gedancken zueröffnen, nichts desto weniger, da es nicht zu ändern stehet, gehet mein sentiment unvorgreiflich folgender gestalt dahin:

1. Weil nach aller möglich geschehene untersuchung in der hiesigen Vestung nicht mehr, alsz auff einen Monats zeit korn und auff acht tage geld, die unter Officierer und Gemeine zubezahlen, den Mann à 2 sl. gerechnet, vorhanden.

2. Kaum auf einen tag vorraht an mehl anitzo befindlich, und wan die Mühlen durch eine bombardirung, feuer oder andere zufälle ruiniret werden, und bey stillem wetter nicht mahlen können, so gar leichtl. geschehen kan, aller Vorrath und apparence zu einiger subsistance ausz ist, daneben es unsz an frischem waszer fehlet, und solches blosz durch das regen wetter gesamlet werden musz, übrigs aber bereits vor ictzo vor geld kein fleisch, brodt und andere victualien fast mehr zubekommen.

3. Die Troupen von dem lande auch eingetrieben werden möchten, die albie schon grassirende Kranckheiten ohnefehlbar mehr und mehr zunehmen werden, und man also zur conservation der Armée wenig oder gar nichts wird arbeiten können.

4. Ausz allen Correspondenzen derer Ministres gar nicht zu schlieszen, dasz man einen zeitigen succurs von vivres oder einer See Macht zuhoffen, vielmehr die zeit so lange auszgestellt wird, dasz alles verlohren gehet, wodurch alszden die verlangte honneur gänzlich hinfallen wird.

5. Im fall einiger succurs ausz Schweden oder anderen puissancen ankommen solte, und in dem stande wehre, die daselbst liggende Däni-

sche Schiffe zu überwältigen, seyn doch dieselbe nicht capaces, denen feinden zuverhindern, den Eyderstrom in der Einfarth zuversencken, und unsz also die zufuhr zu hindern, wie bereits geschehen.

6. Ihro Königl:n Maytt. wille und befehl ist mit der hiesigen Armée nach Pohlen zu gehen, derselben zustand aber nicht so beschaffen, dasz solcher von hie erfüllet werden kan, vielmehr unsz Gott selbst gleichsam die anleytung giebet, diese allerhöchsterwehnte intention zu effectuiren, dadurch, dasz die feinde selber, nach Schweden transportiret zu werden, gelegenheit suppeditiren, alsz von wannen solches vor zunehmen, und dahin zukommen, andere puissancen nicht so leicht verwehren können, angemercket in Schweden die hiesige Armée wieder in den stand gebracht werden kan, und unsz also ein durchmarch nicht benommen werden mag, wie solches wohl von hie von dem feinde und anderen Puissancen verhindert worden.

So kan ich ausz allen obigen raisons nicht anders absehen, alsz dasz nach einer kurtzen zeit das Ende zu grösserer dishonneur alsz honneur, wie auch zum ohnfehlaren schaden Ihro Königl:n Maytt., und wieder dehero hohes Interesse ablaufen wird, und befinde dannenhero vor rahtsam, in zeiten durch eine honorable capitulation ausz der affaire zukommen, alsz nach hin, wan der Schaden nicht mehr zu repariren stehen wird, durch eine vergeblich abzuwartende extremité, sich der discretion der feinde und allen darausz folgenden höchst schädlichen suiten zu committiren, und dieses Hertzogthumbs und der Vestung totalen untergang zu befördern. Ich bin übrigen vor mein theil bereit, den besten bluths tropfen aufzuopfern, wan es zu Ihro Königl:n Maytt. diensten und der Armée conservation gereichen kan, es komme zu welcher extremité es immer wolle, undt es mir befohlen wird. Tönningen den 26:ten April 1713.

Carl Cronstedt.

Auff befehl Ihrer hochgräfl:n Excellence des herrn feltmarschals, unsere gedanken zueröfnen, über itzige conjunctures, und dabey nach bestem Verstande, auff gewissen, Eyd und pflicht zusagen, was mittel unsers dünckens am füglichsten bey so gestalten sachen anzugreifen, haben wir unterschriebene obristen unsz folgender maszen declariren sollen.

Dasz, nachdem sowohl ausz der stareken annäherung der feinde unszere draussen liegende Cavallerie sich gezwungen sehen musz, das landt zu quittiren, die noch übrigen pferde zu tödten, und sich einzuziehen in der Vestung, woselbst das brodt innerhalb gar wenigen wochen, das geld aber innerhalb 8 tagen, aus denen oben im protocoll angeführten raisons und allegaten ohnfehlbar geendiget ist, geschweige der Kranckheit und vielen anderen accidents, so das übel beschleunigen können, worausz dann nichts anders erfolgen kan, alsz in kurtzen ein totaler ruin und untergang der Armée. Also da unsz durch vermittelung des Hertzogs Administratoris Hochfürst:l:n durchl. ein moyen proponiret wird, den rest der Armée itzo zu sauviren, finden wir solches unumbgänglich zu Ihro Königl:n Maytt. dienste und des Vaterlandes Wollfarth einzugehen, in so

weit, alsz unsz gestattet werden die conditiones, so hier im protocoll heute angeführet, und pretendiret werden; wiedrigenfals, und ehe die gloire der Königl:n waffen durch der feinde hochmuht leyden solte, die Armée auch auff unsichern grund mit gantz ungewaffneter hand sich der feinde nicht nur, sondern des landes Einwohner discretion ergeben, wir lieber gesonnen seyn, des Königes honneur und unsere eigene pflicht sambt reputation mit dem letzten bluts tropfen zu versiegeln. Tönningen den 26:ten April 1713.

STRÖMFELT.

M. V. FALCKENBERGH.

F. ADLERFELT.

C. R. SCHLIPPENBACH.

B. C. WOLFRAD.

H. V. FRÖLICH.

CARL G. WOLFRAD.

J. D. SCHWANLODH.

FERSEN.

BRUNNER.

Diesem Voto hat auch der Hr: Obrister Bassewitz, Obrist-lieutenants Oppenbusch, Löwenhaupt und Lillie in allem beygestimmt.

Des H:n General Major Pattkulls Votum.

Nach demmahlen alle raisons und motiven, so unsz dahin gebracht, in eine negotiation mit dem feinde zutreten, weitläufig im protocoll eingeführet und deduciret, so will mich darauff allerdings beruffen und referiret haben, finde dehne zu folge, meinem geringen Verstande nach, bey so bewanten Sachen nicht rahtsam, die von seiten der feinde letzters gegebene propositiones zu der trouppen auszmarch allerdings zuverwerffen, und die negotiation zu abruppiren, so weit die angebohtene conditiones mit suffisente garantie muniret und stabiliret werden, zumahlen man nicht absehen kann, dasz unsere Conditiones, nach verlauff vielleicht weniger Tagen oder wochem auff einige manier und mittel zu verbeszern stehen, sondern das widerspiel und der totale ruin und untergang sowohl der Armée alsz Vestung klar für augen stehet, so wenig kan man auch aus allen Umständen schlieszen, dasz Ibro Königl:n Maytt. mehr damit kan gedienet werden, dasz hiesige Armée, so in Tönningen abimiret, alsz wan selbige nach Schweden transportiret wird, maszen dadurch höchstgedachte Ibro Königl:n Maytt. desseins können senteniret und auff dem letzten fall durch zusammenstosung dieser mit denen in Schweden stehenden trouppen nicht wenig dazu contribuiren kan, dasz mehr allerhöchstgedachte S:e Königle Maytt., wie auch das Reich Schweden alsz auffrecht stehend, und les armes à la main kan und musz consideriret werden.

Reinhold Pattkull.

Diesem Voto haben sich die herren General Majors Marschalck und Graff Mellin gänzlich conformiret. Zu dem H:n General Major Graff Aschenberg, welcher bettlägerig, wurden der Hr: General Major Graff

Mellin, Obrister Carl Wolfrath und Obrist-lieut. Cronstedt, umb deszelben Votum hierüber einzuholen, abgeschicket, welche referiret, wie dasz wohlgedachter herr General Major Graff Aschenberg, nachdem Er sich die ganzte detaille der Sachen und wasz der Hr Geheime Raht heute ultimarié vorgestellt, vortragen laszen, sich denen vorhergehenden Votis in allen conformiret, und von eben diesem sentiment ist.

Ihro Hochgräffl:n Excellences Votum.

Ob Ich zwar, wie bereits vielfältig von mir vorgestellt worden, vor die gloire Ihro Königl:n Maytt. waffen alsz Ewer itzo commandirender Chef mich mit allem freuden sacrificiren zulassen, auch bisz auff diese stunde ungeändert entschlossen und bereit bin, ich mir von Ewrer bisz dato erwiesenen Tapferkeit und Treue ein gleiches fästiglich versichern kan; indeszen durch alle diese extremiteten allerhögst gedachter Ihro Königl:n Maytt. und dem Vaterlande nicht das geringste geholfen wird; daneben mir aber alsz Königlichem Raht allerdings auch obliedet, nach bestem wizen und äusserstem Verstande, gewizens halber, dahin zusehen, wie des Vaterlandes frommen und beste hierin beobachtet, und also bey diesen Umständen unserer jetzigen situation nichts verabsäümet werden möge.

So finde ich vor rahtsam, weil es scheineth, dasz die drauszen stehende Cavallerie des feindes heran nahenden superieuren anzahl und force nicht resistiren könne, die leuthe auch die continuirlichen strappaden, tag und nacht ausz zuhalten, incapables, daneben es selbigen an vivres und fourage fehlet, und durch die häufige desertiones der abgang mehr und mehr zunimbt, dasz es unverantwortlich, und wieder alle Krieges raison lauffe, die leuthe sonder einige darausz zuhoffende avantage zu exponiren, und musz man vielmehr dahin sehen, wie sie zu Ihro Königl:n Maytt. ferneren beszern diensten conserviret werden mögen. Was übrigens die von dem H:n Geheimen Raht Baron Goertz anitzo abermahls von Dänischer seite zu treffung eines accomodements angetragene propositiones betrifft, erseheth Ihr brüder, ausz denen anitzo Euch vorgelesenen Correspondenzen, wie zu einigem secours, so in erhaltung benötigter vivres und einer zahlreichen Armée bestehet, keine so zeitige alsz benötigte apparence verhanden, man vielmehr bey anderweitigen Höffen, mit weitläufigen präliminaribus die merita causæ zu examiniren, unsz mit vergeblicher hoffnung speiset, zu ansrüstung der Gottenburgischen Esquadre, wie der herr Königle Raht Graff Vellingk berichtet, allererst anstalt gemacht wird, so dasz man von ihrem auszuge, wan selbiger gesehehen soll, nicht versichert sey, zugeschweigen, dasz damit anhero einzulauffen, kein mittel verhanden, weil die feinde meister vom dem Eyderstrom seyn, und wan ja eine stärkere macht alsz die ihrige, zur See ankommen solte, durch versenkung der Einfart, und wan sie sich der dämme bemächtiget, so ihnen von unsz nicht gewehret werden könte, solchen etwa anzukommenden succurs gar leichtlich zurück zuhalten, im stande seyn. Wasz an geld mitteln und Vorrath an brodt korn, wan der Commandant auff 5 monath davou seine Garnison zu conserviren, das benötigte quantum

einbehält, alhie verhanden, und auf wie lange man die leuthe zu unterhalten stat machen kan, zeugen gedachten Commendanten und unseres General Krieges Commissariats deszhalb eingegebene berichte zur gnüge. Überleget daneben, dasz die fürstliche Geheime Räthe Baron Goertz und Banér, imgleichen mehr erwehlt hiesiger Commandant dureh ihre eingeschickte und gegenwärtigem Krieges Raht angefügte antworten, vid: N:o 10, 11, 12, sich auszdrücklich erkläret, ausz dem Magazin fort nichts mehr zu reichen, alsz wasz nach abzug obbemelter 5 monathen provisional gemachten anstaltung vor die fürstliche soldatesque übrig, imgleichen kein geld zu zahlen, sich finale declariret, und außs feyerlichste protestiret. Ob man nun zwar auff den erfolgenden äussersten nothfall, als welcher kein gesetz hat, sich gemüsziget siehet, mit gewalt die Cassa des Hertzoges und das fürstliche Magazin anzugreifen, und dabey billig vorzustellen hat, dasz diejenigen glieder, so mit unsz in gleicher harmonie und einigkeit dem feinde resistiren sollen, dadurch aufstöszig gemacht werden, und dannenhero, da man nicht weisz, ob die von unser seithe vorgeschlagene conditiones acceptiret werden möchten, eventualiter darzu resolviret; So ist dennoch gar leicht zubeurtheilen, dasz dieser Vorrath gar nicht lange ausztragen kan, und das jetzige übel alsdann viel ärger werden wird; die kurtze Zeit, so wir dadurch gewinnen, bringet unsz den nutzen zu wege, dasz wir zuletzt ohne eintzig zuerhaltende Conditiones unsz schlechterdings a discretion ergeben, und die Vestung denen feinden zum höchsten ruin und schaden des gantzen Hertzogthums und der Crohn Schweden einrütten müszen.

Conclusum.

Solchen umbständen nach, und da man die unauszbleibliche gefahr und den totalen untergang der jetzigen Armée vor augen siehet, finden Wir unanimi voto, ohngeachtet des Envoyé Palmquists an IHro Königl:n Maytt. gemachten, und unsz ausz Hambourg communicirten Relation, angemereket Ihne unser Zustand gar nicht bekant, er sich auch dieser expressionen gegen der Staaden Pensionarium in deme mit ihme gehabt discours bloz zu dem ende gebrauchet, damit Er bemelte Staaden desto eher, sich dieser affaire mit nachdruck an zu nehmen, persuadiren möchte; übrighens aber alle deszen raisonnements unsz dennoch hülflosz laszen, und nichts positives zu unserem soutien bey sich führen, oft allerhöchsterwehnter Königl:n Maytt allergnädigsten intention gemasz, nemlich mit der Armée nach Pohlen zu gehen, kein näher expedient, alsz wan durch acceptirung dieser letzt eingereichten und von unsz in dem einen und andern puncte zu unser advantage geänderten und angemerekten articeln wir diese manschaft zu conserviren unsz angelegen seyn laszen, und dieselbe nicht rejettiren, angemereket durch eine desperate entschlieszung weder IHro Königl:n Maytt., dem Vaterlande, noch der Armée gehoffen, sondern unverantwortlicher weise die Vestung und das Hertzogthum vielleicht ohne eintzige hoffnung, daszselbe jemahls zu recuperiren, des feindes discretion überlaszen wird, dasz wir unsz des Hertzogs Administratores durchl. vermittelung gefallen laszen müszen, jedoch dergestalt, dasz

derselbe über die festhaltung alles desjenigen von Dänischer seite, so man in denen bey die letzt übergebene pueta befindlichen anmerkungen annotiret, eine gnugsame und gesicherte garantie von anderweitigen puissancen verschaffen, daneben die Versprochene zum transport benötigte Schiffe und fahrzeuge zuerhalten, sorge tragen, die darzu benötigte gelder avanciren, eine monahts gage vor dem ausmarche der Armée vor selbige ausz Zahlen, der Verzehrung halber auff dem lande, ehe die Troupen embarquirt werden, laut dem Cartell, Dennemarck vergnügen, die rançon gelder vorschieszen, vor die hinterlassende krancke undt kranckenwächter an ober- und unter officierer, feltscherer, Priesters und gemeine medica-menta und behörige geldmittel bisz zu ihrer völligen genesung besorgen, selbige nach erhaltener restitution nach Schweden, oder an ihre Regimenter transportirt werden zu können, anstatt machen, zu entgegen nehmung und unbeschädigter Verwahrung der nachbleibenden Canons, ober gewehr und mondirungs sorten, laut einer desz halb einzureichenden specification an den hiesigen Commendanten, ingleichen, dasz Er die Reuter-, dragoner-, und artillerie-pferde nach einer ohne Ihre Königl:n Maytt. schaden zu treffenden convention zu sich nehmen solle, eine ordre ertheilen, die in der Vestung Tömmingen verwarlich abgelegte Canons, ober gewehr und mondirungs sorten, laut erwehnter specification an die Crohn Schweden, wan es verlanget wird, so, dasz davon nicht das geringste abgehen soll, wieder extradiren zulassen, vermittelt einer desz halb einzugebenden schriftlichen asecuracion sich anheiszig machen, und letztlich, ehe die signatur der getroffenen Convention geschiehet, solches alles in der that prestiren, und mit gnugsamen versicherungen und documenten in allen stücken effectivé adimpliren möge.

In fidem Protocolli
subscriptit

Hahn.

m. p.

Actum den 30:ten April 1713.

In continuation des Krieges Rahts ward vorgängig der sämbtlichen Generalitet, Obristen und Chefs derer Regimenter vorgestellt, wie dasz, weil man nicht wiszen könte, ob feindtlicher Seite die von unsz ihuen vorgeschlagene conditiones angenommen werden möchte, Ihre Hochgräffl:n Excellence alle behörige precautions in omnem eventum zunehmen, an den hiesigen Stadt Raht zu anschaffung benötigter geld mittel ein brieff abgegangen, deszen Inhalt sub beyle N:o 13 zu ersehen, und dasz auf sothanen brieff eine antwort erfolget, welche auch in pleno verlesen wurde, vide beyle N:o 14. Nach diesem abgelesenen antwortschreiben redete hochgedachte des herrn Königl:n Raht und felt marschalls Hochgräffl:n Excellence wollbesagte Generalitet, obristen und Chefs von allen Regimentern, so zwar in dem vorigen termin dieses Conseilles nicht zugegen gewesen, anitzo aber presentes, folgender gestalt an:

Wehrteste Brüder und Cameraden.

Esz wird Euch allen das, bey dem im verwichenen herbst aufs landt Rügen angelangten transport, zugestoszene Unglück annoch in frischem andencken beywohnen, und in wasz äussersten armuht, da es unsz fast an allem fehlete, und ein jeder sein brodt auff dem rücken mitnehmen muste, wir ausz Stralsund ausz marchiret, nicht unbekant seyn. Auszer diesem unsern damahligen armseeligen Zustande musten wir bey Damgarten über einen dergestaltigen pass unsere march route fortsetzen, welcher wan die feinde selbigen gebührend zu defendiren, anstatt gemacht, und unsz solchen opiniatre disputiret, unsere gantze Armée zu selbiger Zeit bereits total zu ruiniren, capable war, allein auch über diesen gingen Wir durch Gottes beystand glücklich, und gelangten im Mecklenburgischen an; dem feinde darauff zu attaquiren, war eine unmöglichkeit, weil sich derselbe bey Sült und denen herumliegenden Morasten mit einer starken linie gar zu profitable versehen, so war auch das wenig mitgebrachte brodt auf, bey Ribnitz hingegen fast nichts zu bekommen, dergestalt, dasz die leuthe von hunger, Kälte und nässe gantz abgemattet waren. Wir setzten unsz hierauff zwischen Rostock und die Warne, in Meinung, die Armée einiger maszen zu refrachiren, wasz wir aber auch alda vor noht und armuht anzgestanden, wird einem jeden unter Euch, welche Regimente und Gemeine commandiren, bewust seyn. Man hatte damahls den anschlag, alle unsere Bagage nacher Wismar zuschicken, und sodan einen schleimigen march vor zunehmen, alleine die übeln wege und das continuirliche Regenwetter wolten unsz solches nicht gestatten. Bey diesen verworrenen umständen resolvirten wir in dem nahmen Gottes die Dänen, ehe sich selbige mit ihren alliirten conjungiret, anzugreifen, welches auch bey Gadebusch geschahe. Es ist zwar nicht ohne, dasz Ihr insgesambt und ein jeder absonderlich bey dieser considerablen action Eurer tapferkeit, unverzagten muhts und Treue vor Ithro Königl:n Maytt. besondere proben abgelegt, alleine, wan ihr bey Euch selbst die superieure anzahl der feinde, den vortheilhaften orth, woselbst ihre Armée rangiret stand, den schweren march, so unsere leuthe zuvor tag und nacht gethan, und wie sowohl menschen als pferde gantz abgemattet waren, gebührend überleget, wird niemand unter Euch in abrede seyn können, dasz nach aller Krieges raison wir den kurzern hätten ziehen müsen, und unsere erhaltene Victoire ein pures miracle Gottes und deszen wercke eintzig und allein gewesen. Wie die Armée nach dieser erwehnten Victoire beschaffen, und ob wir die feinde abermahlen anzugreifen, capable waren, solches wisset Ihr, wehrteste brüder, mehr alsz zuwohl, und wird Euch der damahlige miserable zustand der Regimente annoch vor augen schweben. Von dieser wieder den feind erhaltenen avantage liesz ich durch den H:n obristen Löwenstern an den herrn Königl:n Raht Graff Vellingk rapportiren, und erhohlte mich bey demselben rahts, wasz ferner anzufangen, indem den feind aufs neue zu attaquiren, die grözeste unmöglichkeit wäre, da ich dan von gedachten H:n Königl:n Raht und Graff Vellingk durch itztbemeldten H:n obristen Löwenstern eine antwort zurücke bekam, dasz ich ins Holsteinische rücken

möchte, umb alda die Armée zu recruitiren, vor selbige gute quartiere zuschaffen und defensivé zu agiren, der Czaar würde innerhalb 3 wochen abgehen, und mit seiner Armée, weil in dem Orient die situation unserer affaires höchst profitable stünde, und Ihro Königl: Maytt. im aufbruch wären, sich zurück ziehen müssen; die gantze Generalitet approbirte dieses conseil, und nahmen wir also unsern march nach Holstein, da wir dan bey Herrenfähr ohnweit Lübeck die Traue zu passiren, nicht ein geringeres alsz bey Damgarten risquirten, angemercket, wan die feinde unsz in den Rücken gefallen, es leicht mit unsz gar auszugewesen, alleine auch dieses halff unsz Gott innerhalb 2 tage und nächte glücklich überstehen. Nachdem wir in Holstein eingerücktet, und darinnen defensive gehen müsten, wiszet Ihr, brüder, wasz vor schlechte quartiere, da alles geflüchtet, und an den wenigsten örthern die leuthe in ihren Häusern waren, Ihr gehabt, und wie wir, da die feinde unsz mit aller macht verfolgten, ständig marchiren müssen, bisz wir bey Husum angelanget, und unsz auffm Mildstädter felde gesetzt, alwo wir 48 stunden en ordre de bataille rangiret gestanden, von dem feinde aber gar nicht angegriffen wurden. Ich hielte mit der Generalitet, ob man nach Jutland, oder wohin man gehen, oder auch, ob man den feind attaquiren solte, einen abermahligen Krieges Raht, welche, nach reiffer überlegung gar keine avantage funden, sich mit dem feinde zu engagiren, viel weniger nach Jutland zugehen, angemercket, wir alda gleichsam, alsz in einer falle, umb den halsz kommen müsten, und von denen bauren todt geschlagen würden, sondern dasz man sich in das Eyderstädtche bisz auff weitere assistance ziehen wolte. Solches ist auch geschehen; wasz wir darinnen vor wege angetroffen, wie es an fourage und vivres gefehlet, erachte ich unnöttig, weitläufftig vorzustellen, denn die erinnerung deszen mehr alsz zu viel am tage ist. Die Infanterie, so wir ins Eyderstädtche gebracht, war nicht über 5,000 mann; mit der Cavallerie ist daselbst des coupirten terrains halber nichts ausz zu richten. Ich lasze Euch solchem nach beurtheilen, ob man die gantze linie, das land wieder der feinde anfälle, unter hie und dar, der winters zeit halber, aufgeworffenen misthauffen, zubedecken, mit so weniger manschaft im stande gewesen. Es war also, unsz zu salviren, kein ander mittel übrig, alsz in gegenwertiger Vestung Schutz zusuchen. Weil man sich aber auch hierin kein zulänglichliches soutien gleich anfangs versprach, bearbeiteten wir unsz über die Eyder durchs Dittmarschen, umb den andern Transport bey Wismar zu erhalten, zugehen, allein das stets anhaltende sturmwetter hinderte auch diesen Vorsatz, und war es nicht ein geringes glück, dasz die damahls übergesetze manschaft nicht in der feinde hände gerahten, sondern unbeschädigt zurückgekommen. Solchem nach ist es numehro die Eilfte woche, dasz wir alhie in der Vestung liegen; in wehrender dieser Zeit kam unlängst der Gebeime Raht Baron Göertz anhero, und brachte von des herrn Hertzogs Administratoris hochfürstl:n durchl. mir ein Schreiben, in welchem höchstgedachten herrn Administratoris hochfürstl:e durchl. vorstellten, da einigen Entsatz zuerhalten, weder ausz Schweden noch andern orton einige hoffnung verhanden, die festung auch keinen pro-

viant, falsz man das Süder-Eyderstädtche zu behaupten incapable, erhalten könnte, ausz dem Orient daneben, durch das unserm allergnädigsten Könige zugestozene unglück, keine assistance zu vermuthen, ob nicht zu vermeidung eines sonst unvermeidlich grözzeren übels, die Armée zu conserviren, die Vestung und das Hertzogthumb von dem bevorstehenden totalen ruin zubefreyen, man in eine leidliche convention eintreten wolte. Dieses alles habe Ich Euch, wehrteste brüder und Cameraden sofort comuniciret, Ihr habt solchen brieff selbst verlesen gehöret, und hat gedachter Geheime Raht Baron Goertz über dieses in dem versamleten Krieges Raht darüber eine weitläufigte und auszfürliche rede gehalten. Esz ereignete sich dannenhero zu selbiger Zeit die quæstio, ob man mit dem feinde in eine negotiation sich einlaszen, oder die extremite abwarten solte? Hierauf schloz Ein Krieges Raht unanimi voto, ausz denen in dem protocoll befindlich reifflich überlegten ursachen, in eine handlung durch bearbeytung des herrn Administratoris hochfürstl:n durchl. mit dem Könige von Dennemarek zu condescendiren: Esz wurden zu solchem ende einige Commissarien ausz euren mitteln, sothane negotiation vor zu nehmen, benandt, wie dan auch dez halb benötigte propositiones verfasst wurden. Selbige hat der König von Dennemarek schlechterdinges rejettiret, und verlanget, dasz wir unsz alsz gefangene a discretion ergeben solten, worauf unser seits das äusserste zu wagen resolviret ward. Nachhin kahme der Geheime Raht Baron Goertz abermahl anhero, und reichete einige gelindere articuls ein, besage welchen unsz alle fählein, Estandarten und Paucken mit zu nehmen, ingleichen vor 400 mann ober-gewehr zu die Estandart und fahnen wachten, und die gantze Armée mit Seythen gewehr und völliger bagage nach Schweden transportiret zu werden, accordiret ward, wie solches der Inhalt besagter articuls mit mehrem zeuget. Man hat bey solche abermablige articuls ein und andere nöhtige anmerkungen angefüget, und selbige dem H:n Geheimen Raht Baron Goertz mitgegeben, worauff derselbe gegenwertigen brieff, vide beyl. 15, durch den fürstl:n Geheimen Secretaire Stambcken heute an mich abgeschicket, deszen inhalt Euch vorgelesen werden soll, und wird gedachter herr Secretaire übrigens selbst mündtlich vortragen, wasz ihm der H:r Geheime Raht E. K. Krieges Conseille anbey zu proponiren, committiret. Solchem nach ward der brieff nebst denen darin befindlichen beylagen publice verlesen.

Nach sothanan verlesenen brieffe stellte offerwehnter Geheime Secretaire vor, wie dasz der H:r Geheime Raht nochmalhs inständig ersuchen liesze, die angefangene negotiation nicht abzubrechen, sondern vielmehr durch eine billige declaration dieselbe, so wie sie anitzo ultimato angetragen würde, zu verhütung eines grözzeren übells zu acceptiren, und inhalts dem überreichten schreiben eine antwort an deszen principalen abzuschicken.

Ihro Hochgräf:l:n Excellence stellten also in pleno vor, dasz man entweder mit der annoch gesunden manschaft mann vor mann ausz der Vestung gehen, die feinde attaquiren und sich also vor die gloire Ihrer Königl:n Maytt. waffen sacrificiren laszen solte, oder dasz alhie alle extremité ab zu warten und man sich bisz auf den letzten mann zu wehren

entschlossen. Hierauff möchten die gesambte Generalité, Obristen und Chefs derer Regimenten, wasz ihr sentiment sey, sich äuszern, wie sie es vor Gott, dessen gestrengen Richterstuhl, Ihre Maytt., dem Vaterlande und in ihrem gewissen jeder zeit zu verantworten, sich getraueten.

Auff solchen Vortrag stellten mehr erwehnte Generalitet, Obristen und Chefs derer Regimenten weitläufig vor, dasz es impracticable wäre, etwas avantageuses wieder die feinde mit der geringen anzahl dieser armée vorzunehmen, vielmehr würde man dieselbe wieder alle raison de guerre unverantwortlicher weise sacrificiren, und wehre dadurch weder Ihre Königl:en Maytt. noch dem Vaterlande das geringste geholffen, vielmehr wan diese manschaft durch einen accord conserviret werden könnte, wehre man solchen vor einer fruchtlosen desperation an zu nehmen, gewiszens halber, allerdings verbunden.

Esz beschlozen übrighens die sämbtlichen herrn Generals, Obristen und Chefs derer Regimenten, die letzt von Dänischer Seyte offerirte conditiones eher anzunehmen, als zu einer solchen desperaten resolution zuschreiten, oder die extremitet ab zu warten.

Conclusum.

Ob zwar das terrain nicht impracticabler vor unsz alsz die feinde alhie ist, nichts desto weniger dieselbe unsz an der superioté weit überlegen, indem selbige mit 20,000 mann im Süder Eyderstädtchen stehen, wir hingegen an Infanterie — — — nur in allem unsz befinden, darzu die pferde gantz miserable und fast zu keinen diensten mehr tauglich, die letzte extremitet auch ab zu warten, ausz der raison nicht thunlich, weil keine apparence weder zu erhaltung einiger vivres oder einer armée verhanden, und also in kurzem ausz hunger sodan einen viel schlechtern accord wird eingehen müssen, dasz dannenhero man gar nicht vor rahtsam finde, den feind anzugreifen, oder die äuszerste noht abzuwarten, sondern es ist unanimi voto beliebt, das offerirte ultimatum anzunehmen, Ihre Hochgräffl:en Excellence zuersuchen, an den H:n Geheimen Raht Baron Goertz die verlangte antwort abgehen zulassen, und seynd dieselbe insgesambt mit den offerirten 400 mann zur Estandart und fahnen wacht zu frieden. Darauff hochgedacter des herrn felt marschalls hochgräffl:ie Excellence die antwort, wie ausz der beyl. N:o 16 erhellet, aufsetzen lieszen, und ging nach solcher durch gelesenen antwort ein Krieges Raht von einander.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahu.

m. p.

Actum den 6:ten Maij 1713.

Abermahls ward heute ein Krieges Raht zusammen beruffen, und seynd in selbigem benebst der Generalitet, denen Obristen und Chefs

derer Regimenter, imgleichen alle Regiments officierer von der gantzen Armée zu gegen gewesen; da dann des hochgebohrnen herrn Königl:n Raht und felt marschalls hochgräffl:n Excellence in pleno vortrug, wie dasz gestern durch den Dänischen obristen und General Adjoutanten Lowenörn ein Schreiben von denen Königl:n Dänischen Geheimen Rähten Wibe und Holstein, imgleichen von dem Geheimen Raht Baron von Goertz, und dem herrn Königl:n Raht Graff Vellingk an itzterwehnten Baron Göertz ein ebenmäsziger brieff eingelauffen, so insgesamt unter den beylagen sub numeris 17. 18 et 19 angefüget. Diese oberwehnte brieffe wurden publice verlesen, und discourirte man darüber eine geraume zeit, es ereigneten sich dannhero voritzo diese fragen: 1) Ob man erwehnten Geheimen Rähten Wibe und Holstein alleine antworten, oder nur bloz directé an IHro Königl:n Maytt. von Dennemark schreiben, und auff was arth 2) diese antwort eingerichtet werden solte: Ehe man aber über obige questiones zum votiren schritte, ward ein verschlag, wasz in dem fürstl:n magazin an Rogken, imgleichen an eingeflüchteten getreyde alhie verhanden, unter des obristen und Commendanten Wulffs hand, N:o 20, imgleichen des Königl:n General Krieges Commissariats designation, wasz in dem erwehnten fürstl:n magazin vermöge gehaltener visitation, gleicher gestalt verlesen, N:o 21, und stellte hochbesagte hochgräffl:e Excellence daneben in einer nachdrücklichen rede vor, des erwehnten Geheimen Raht Baron Göertzens sub N:o 22 und hoherwehnten herrn Königl:n Raht Graff Vellingks sub N:o 23 publicirte brieffe reiflich zu überlegen, und zwar wie der erstere unsz in dieser Vestung 2 bis 3 monath zu halten, und die bürgerschaft soleher gestalt ausz zutreiben, an die hand giebet, indeszen selbigem unser Zustand, und wie solches unmöglich, selbst bekant, und diesem nach billig zu muhtmaszen, dasz hierunter was verborgenes stecke, und oftbenanter Geheime Raht Baron Goertz den mit dieser armée zu treffenden accord bey den Dänen selbst diffieil maehen, ja gar dieses negotium ausz einem gewissen absehen contracarriren müsze; der andere aber den verlust gedachter Vestung viel höher hält, alsz wan die hiesige Königle trouppen gantzlich im feide massaciret würden. Diesen sich vor itzo hervorthuenden umständen nach, hielten IHro Hochgräffl:n Excellence vor höchstrahtsam, solches in genane erwegung zunehmen, und damit durch eine etwa einzugehende Capitulation diese Vestung dennoch nicht in der feinde hände gerahten, und vielleicht ohne einzige absicht, dieselbe jemahls zu recuperiren, zum totalen untergang des gantzen Hertzogthums und irreparablen schaden des Prince Carl Friedrichs durchl. wieder das hohe interesse IHro Königl:n Maytt. und der Crohn Schweden verlohren gehen möge, hierüber mit dem hieseyenden fürstl:n Geheimen Raht Baron Banér in ein Conseill zutreten, und Ihme solches alles nachdrücklich vor zustellen. Worauff unanimi voto beliebt ward, sowohl an IHro Königl:n Maytt. von Dennemark, alsz auch die herrn Geheimen Rähte Wibe und Holstein schreiben zulassen, und wurde, sothane brieffe zu überreichen, der herr obrister Baron Strömfelt deptiret, gestalt auch, diesem concluso zufolge, IHro Hochgräffl:n Excellence, diese antworts schreiben, wie N:o 24. & 25. zuerschen, abfaszen laszen, und wurden sie, che selbe

abgingen, in pleno verlesen, und vor guht befunden, wie dan Ein Krieges Raht, vermöge hocherwehten hochgräffl:n Excellences remonstration vor höchst nöhtig befunden, in dieser momentusen Sache mit denen fürstl:n Geheimen Rähten zusammen zutreten, umb vor die conservation dieser Vestung bey der, von seithen der Armée zutreffenden Capitulation, ihres orthes zulängliche und sattsahme præcautiones zunehmen, damit hiedurch gegenwertigen Krieges Conseille künfftig keine verantwortung, sowohl beythro Königl:n Maytt. zu Schweden, alsz auch höchsterwehten des Printz Carl Friedrichs durehl. zuwachsen, und die Vestung in völliger und ungekränckter possession ihres rechtmäsigen herrn verbleiben möge. Worauff E. Krieges Raht von einander gegangen.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.

m. p.

Actum den 8:ten Maij 1713.

In continuatione des Krieges Rahts proponirte Ihre Hochgräffl:n Excellence, wie dasz der Hr Obrister Strömfelt von Ihre Königl:n Maytt. von Dennemarck zurück gekommen, und sowohl eine antwort von höchst-bemeldter Königl:n Maytt. alsz auch ein schreiben von dem Geheimen Secretaire Stambecke, nebst einer pro memoria unter deselben hand ihme eingereichten document, so beyderseits sub numeris 26., 27. & 28. befindtlich, mitgebracht. Sothane brieffe und angeregtes pro memoria annectirtes documentum wurden in pleno verlesen, und stelle hocherwehte Hochgräffl:e Excellence Eines Krieges Rahts entschlieszung anheim, ob derselbe mit Ihre Königl:n Maytt. von Dennemarck in eine conference sich ein zulassen, von hie abreysen solte, in absicht, dasz der Hr Geheime Raht Baron Goertz in dem von oft bemeldten Geheimen Secretaire Stambecke auff deszen ausdrückl:n ordre aufgesetzten memoriale, wan ohne selbigem diese conference vorgenommen würde, solches wieder Ihre Königl:n Maytt. zu Schweden expresse ordre lieffe. Hierauff hat E. Krieges Raht nach reiffer überlegung unanimi voto, weil aus des H:n Geheimen Raht Baron Görtzens auf zusetzen committirten pro memoria klärlich erhellet, dasz die Dänen mit unsz allein in Tractaten einzugehen, und die Vestung sodan zu occupiren gesonnen, vor guht befunden, dasz Ihre Hochgräffl:n Excellence, umb durch dero presence vor die conversation (!) der Vestung ein mittel zu finden, nebenst dem herrn General Majors Pattkull und Graff Mellin, denen herrn obristen Carl Wolfrad, Strömfelt, Schwanlodh und Falckenberg besagte conference vor zunehmen, sich zu Ihre Königl:n Maytt. von Dennemareken verfügen möchte, gestalt auch E. Krieges Raht höchsterwehter hochgräffl:r Excellence und denen herrn Generals und obristen überlassen, die besten und profitablesten conditiones vor die Armée zubedingen, absonderlich und haubtsächlich aber dahin zusehen, dasz die Vestung beybehalten, und in dem besitz ihres rechtmäsigen herrn verbleiben möge, gestalt E. Krieges Raht der festen

hoffnung ist, dasz Ihre Königl: Maytt. unser allergnädigster herr, in betrachtung, dasz diese conference bloß zu des Hertzoges Carl Friedrichs durchl. landes und Vestung beybehaltung abgeziehet, solches nicht ungnädig deuten werde.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.
m. p.

Actum den 8:ten May 1713.

Eines Krieges Rahts beliebung und concluso zufolge, haben Ihre Hochgräfl: Excellene nebenst denen herrn General Majors Pattkul und Mellin, imgleichen denen herrn obristen Carl Wolfrad, Strömfelt, Schwanlodh und Falckenberg sich in Oldenswort, umb mit Ihrer Königl: Maytt. von Dennemarck in eine conference zutreten, eingefunden. Höchstbemelte Königl: Maytt. aber waren selbst nicht zugegen, sondern in ihrem nahmen langeten des Hertzogs von Württemberg hochfürstl: durchl. und die beyden herrn Geheimen Rähte Wibe und Holstein in des fürsten Mentzikows quartier, imgleichen der Sächsische General feltmarschall Graff von Flemming nach mittage an. Da dan hochbesagte Hochgräfl: Excellene mit höchsterwehnten durchl. und Excellences die angezielte conference vornahmen, und denenselben in beyseynderer moscowitischen fürsten Dolgoruky und Ripin in einer nachdrücklichen rede vorstellten, wie dasz Sie niemahls an einige negotiation gedacht, sondern des herrn Administratoris hochfürstl: durchl. durch ein deszfalsz an Ihn abgelaszenes und durch den Geheimen Raht Baron Goertz ihme eingereichtes schreiben darzu anleytung gegeben, gestalt denn auch hierauff von hiesiger Armée Commissarij auszbenandt, und denenselben gewisse propositiones zu dem ende, solche denen von Dänischer seythe hierzu gleichmäszig bevollmächtigten zu überlieffern, von Einem Krieges Raht ertheilet werden. Auf diese propositiones erfolgte eine dargestaltige antwort, mit weleher Ihre Hochgräfl: Excellene und die hiesige Generalitet gar nicht zufrieden waren, so, dasz diese affaire eine kurtze zeit gleichsam ruhete. Esz kam indeszen abermahl bemelter Geheimen Raht Baron Goertz nach Tönningen zurücker, producirte ein in gelinderen und näheren terminis abseiten der feinde aufgesetztes project, mit diesem anbieteten, darüber in einem oder anderen puncte sich zu erklären, und seine gadaencken zu eröffnen, gestalten Er hoffete, solches alles in gutem stande zu bringen, wie er denn auch verschiedene annotata von selbst zu linderung dieses abermahligen projects einreichte. Man äuszerte sich hiesiger seythe durch einige annotata und gabe solche oftbenannten Geheimen Raht mit, welcher zu Ihrer Königl: Maytt. von Dennemarek abging, nach deszen damahligen abreysze versicherte derselbe E. Krieges Raht schriftlich, wan die Armée mit 3 bisz 400 mann zu den Estandarten und fahn wachten das ober gewehr zubehalten, sich erklären möchte, dasz solches von Dänischer

seythe zu accordiren, Er durch seine vermittelung zu wege bringen wolte, welches die hiesige Generalitet, obristen und chefs durch eine antwort auf 400 mann bewilligten, diesem allen ohngeachtet, wäre im nahmen ofthöchstbemelter Königl:n Maytt. zu Dennemarek von denen herrn Geheimen Rähte Wibe und Holstein, vor einigen tagen ein brieff eingelauffen, alsz ob man hiesiger seithe das an den Geheimen Raht Baron Goertz eingehändigte ultimatum anzunehmen refusiret, und also die angetragene negotiation abrumpiret; da aber wie oberwehnt der Geheime Raht Baron Goertz kein ultimatum jemahls eingereicht, sondern bloz ein project, ohne einige unterschrift und gebührend anthorisiert, produciret, sich auch offeriret, sothanes project zur avantage der Königl:n Trouppen in einem und dem andern puncte, wobey die dieszeitige annotata gemachet worden, einzurichten, immittelst Ihre Hochgräffl:n Excellence mit des fürsten Mentzikows durchl. oder den General feltmarschall Flemming deszhalb zu correspondiren und zu tractiren keine gelegenheit gehabt, sondern durch anleytung des herrn Administratoris hochfürstl:n durchl. durch den Baron Goertz sich schlechterdings an den Königl:n Dänischen Hoff gehalten; die gantze sache aber obangeführter maszen bewandt, und also in den terminis alsz ein bereits offerirtes ultimatum gar nicht, viel weniger alsz unser seits abrumpiret, angesehen werden könte. So haben Ihre Hochgräffl:e Excellence nochmals inständigst urgiret, es bey der bereits promittirten und zugestandenen mitnehmung der Estandarten, fahnen, Paucken und Trommeln bewenden, und daneben die Vestung Tönningen, alsz in welche Er per stratagemata gekommen, in statu quo, ihrer possession nach, zulassen, vorstellende in absicht der superiorité der feindtlichen waffen, und da man in gegenwertige situation gerahten, von Ihme nicht wasz zu fordern, welches selbigem nun die gantze Generalitet bey Ihre Königl:n Maytt. zu Schweden in höchste verantwortung setzen könte, wie Er dann auch nach dieser seiner explication, den Geheimen Raht Baron Goertz, betreffen die Vestung Tönningen, und da Er jederzeit alsz mediateur in dieser sache gebraucht worden, zu schlieszung dieses negotij in die conference mit zunehmen, anhielte, welches ihme aber schlechterdinges, und wie Ihre Königl:e Maytt. von Dennemarek darzu keines weges rosolviren würde, refusiret ward. Man blieb übrigenz feindtl:er seythe bey ihrem sogenandten ultimato, wannenhero Ihre Hochgräffl:e Excellence Ihme, worinnen solches ultimatum eigentlich bestehen solte, schriftl. zu ertheilen, umb darüber in pleno mit der Generalitet, obristen und Chefs zu deliberiren, ansuchte, da Ihme dan beygehendes in vim ultimati No 29. gegeben ward. und stellten dieselbe vor, dasz diese negotiation mit der Vestung keine connexion hätte, und niemahls in einigen vortrag gerahten wäre, muste also die sache alsz eine a parte affaire consideriret werden. Ward demnach diese conference solchergestalt bisz dahin gehoben.

In fiden Protocolli
subscript

Hahn.

m. p.

Actum Tönningen den 9:ten, Maij 1713.

Am heutigen dato ward in Einem Krieges Raht, wasz gestern in Oldenswort passiret, und wieweit die sache gediehen, von Ihro Hochgräffl:n Excellence sowohl mündtlich vorgestellet, alsz auch wasz darüber in die feder abgefasset worden, publice verlesen, gestalt in diesem Krieges Raht der H:r Geheime Raht Baron Banner und der H:r obri-ster und Commandant Wulf zugegen waren; da dan besagter H:r Geheime Raht vorstellete, in consideration zuziehen, dasz die Vestung, wan die Armée eine Capitulation mit dem feinde treffen, und von hie aus ziehen solte, ohne dasz, der Vestung halber, einige præcautiones gemacht, und dieses negotium auch abgethan würde, in grosze gefahr stünde, unfehlbar in der feinde hände zugerahen, indehm die Königl:e Dänische und Czarische trouppen, seit der zeit, dasz die Schwedische Armée hie hereingekommen, im lande alsz feinde agiret haben. Esz möchte Ein Krieges Raht überlegen, wieviel Ihro Königl:e Maytt. zu Schweden an die conservation dieses orthes gelegen, und wasz der herr Königl:e Raht Graff Vellingk deszhalb vor ein sentiment gegeben; solchem nach remonstrirte wohlgedachter herr Geheime Raht dieses nochmahls zu consideriren, und auf ein mittel bedacht zuseyn, die Vestung bey der possession des hauses Gottorfs zu conserviren, und dasz ein fürstler ministre das interesse des landes und der Vestung zu observiren bey der negotiation wäre, oder Ihro Hochgräffl:n Excellence der herr Königl:e Raht und Felt marschall ein mittel zur sicherheit öftbemelter Vestung bey den tractaten finden könte. Hierauff antwortete in pleno Ihro Excellence der herr Felt marschall: Esz wird dem H:n Geheimen Raht und Baron bekant seyn, dasz man zwar bey eindringung der feinde ins Eyderstädtche, seine sicherheit in Tönningen habe nehmen müssen, bereits in den 3:ten bisz 4:ten monath, wovon anfangs der herr Baron und Geheime Raht zum öftersten vorgestellet, dasz man kaum 3 a 6 wochen subsistiren könte, ohngeachtet diesem allem hat man es bisz dato ausgehalten, theils durch dem fürstl:n theils durch baarem gelde, theils wasz von dem lande eingetrieben worden, da nun die feinde des Eyderstädtchen sich bemächtiget, die zufuhr zu waszer dargestalt eingesperret, dasz alle hoffnung dadurch, etwas zu erlangen, verschwunden, der vorraht bey der bürgerschaft solchergestalt verringert, dasz die officierer nicht vor geld das liebe brodt haben können, die fürstl:e Magazins nach genau geschehener visitation, wie auch zu folge des H:n obri-sten und Commandanten Wulfs eingegebene specification nichtes weiter zureichlich für den gemeinen mann, so Königl. alsz fürstl. alsz auf Ein monath und 5 tage, diese umbstände werden zweiffels ohne dem H:n Geheimen Raht und Baron, benebst dem H:n Geheimen Raht Baron Goertz bewegen haben, unsz vorzustellen, und durch des herrn Administratoris Hochfürstl. durchl. Schreiben unsz ein zu rahten, mit dem Könige von Dennemarek in eine negotiation einzugehen, Ihro Königl:n Maytt. zu Schweden trouppen an officierer und leuthe zu conserviren zusuchen, wie dann der H:r Baron Göertz sowohl ad protocollum alsz schriftlich vorgestellet, dasz man die fürstl:e magazins und Cassa keines

weges solte so entblößen, dasz der fürstlichen Garnison nicht auf einige monathe ihr reichlicher unterhalt benommen würde, wie solches mit mehrem ausz dem protocoll und den beylagen zu ersehen ist; da man nun Schwedischer seithe niemals ohne des Baron Göertzens vermittelung auf einige negotiation bedacht gewesen, oder darzu eingewilliget, wan man nicht vorausz gesehen den endtlichen ausgang, den Baron Göertz, die sache bestens zu menagiren, recommendiret, derselbe aber es dahin gebracht, dasz Ihro Königl: Maytt. von Dennemarek durch seine vorstellungen durch dehero Geheime Rächte Wibe und Holstein unsz jüngstens imponiret, innerhalb 24 stunden zu expliciren, und solcher gestalt den Geheimen Raht Baron Göertz von aller negotiation gantzlich ausgeschloszen, wie dan auch die gestrig gehaltene conference ein solches mit mehrerem bezeuget. Worausz zu ersehen, dasz Er nimmermehr hierzu admittiret werden wird, man anch von keiner reddition der Vestung Tönningen gesprochen, sondern wegen der Armée das ultimatum feindtl: seythe einzigst verlanget; der H:r Baron Göertz durch deszen erinnerungen unter des secretarij Stambken an den H:n obristen Strömfelt eingereichtes pro memoria, zeigt gnugsam, dasz Er in apprehension stehet, dasz man das auge von Dänischer seythe auf die erobring Tönningen habe, welches zu maintainiren, der H:r Baron und Geheime Raht persuadiret seyn kan, dasz Schwedischer seythe der letzte bluts tropfen ungespartet bleiben soll. Wan nur der H:r Baron und Geheime Raht, wie auch der H:r obrister und Commandant wegen der subsistence auf so lange zeit, alsz der Baron Göertz es verlanget, beliben die benötigte vorsorge zu tragen, dasz das winszeln der verhungerten officierer und abgemergelten gemeinen einiger maszen könnte gestillet werden, wiedrigenfals und da der H:r Geheime Raht und obrister darzu keine zulängliche auswege finden, Sie sich alszdan alhie äuszern wolten, ob es beszer, die letzte extremité in der vestung mit sambt der Armée abzuwarten, alsz die Armée durch negotiation müßligst nach vorigen Einraht salviren zusuchen, und ob die vestung bey abzuwartender extremité conserviret werden kan, wie dan von Dänischer seithe ich mit den gestrigen Deputatis dieses vernommen, dasz man Dänischer seithe allerdings nicht will hören, noch anders tractiren, alsz wie die letzt durch den Baron Göertz mitgebrachte propositiones im munde führen, worinnen von der festung nichts berühret worden, so dasz ich nicht abschen kan, auf was arth und weysze, da unsz nicht mehr, alsz nur 6 stunden zur eathgorischen declaration gelassen worden, wie Ich solte vermögen, mit Ihro Königl:n Maytt. von Dennemarek auf das neue mit der vestung zu tractiren, da ein solches gestern platterdings angesehen ward, alsz eine confusion, in absicht deszen, wasz bereits auf der bahne wäre. Wan der H:r Baron und Geheime Raht, wie auch der H:r obrister und Commandant sich auf diese vorstellungen geäuszert, und ein solches mit reiffen demonstrationibus in die wege so richten können, dasz das eine mit dem andern nicht gantzlich versetzt wird. So werde mit dem gesambten General Krieges Raht zu einem endlichen schlusz schreiten, so wie wir es gedeenken vor Gott und jedem redtlichen manne zu verantworten. Der herr Geheime Raht reservirte sich die andere völlig

punctatim zu beantworten, und meldet vor itzo, wasz die subsistence anlanget, so haben Ihre Excellence der herr Graff Stenboeck albereit von dem H:n obristen und Commendanten eine auszuführen specification von hiesigen zustande erhalten, worauff man sich beruffet, welches so lange zureichlich seyn kan, da Gott unsz vor andere incidence bewahren wird, und zwar auf 1 monath und 5 tage auf die übrige zeit aber wisze Er kein raht; auff die quæstio, ob es beszer &c., saget der Hr Geheime Raht, dasz ihme solche frage nicht angehe, und Er sich in dem Krieger Raht nicht melire. Wegen reddition der vestung beruffet sich der Hr Geheime Raht auf seine bereits gethane antwort.

Die herren General Majors Pattkul und Graff Mellin, wie auch der Hr obrister Marschalek stellen hiebey vor, dasz da dieselbe bey dem H:rn Geheimen Raht Baron Banner der subsistence halber, zusprechen deputiret gewesen, besagter Hr Geheime Raht sich ausdrücklich erkläret, dasz, wan die Armée ausz gegangen, Sie schon die vestung selbst maintainiren wolten; welches, der Hr Geheime Raht geredet zuhaben, gestanden, und zwar so viel ihnen möglich, angehend die subsistence. Hierauf meldeten die obrist Lieutenants Reichel und Mentzer, dasz sich nicht nur verschiedene officiers bey ihnen gemeldet, dasz sie vor hunger und ausz mangell des brodts crepiren müsten, daneben die meisten innerhalb etlichen tagen bereits kein brodt gegeszen, sondern dasz auch verschiedene von denen gemeinen gesprochen, wie sie sich ausz höchster noht, und da es an brodt und allem gebricht, entweder umbringen oder zu schelmen werden müszten. Solches hätten sie in gegenwärtigem conseil Ihre Hochgräffl:n Excellence und der gantzen Generalitet gebührend zu hinterbringen nicht umbhin können; da dann alle obristen und Chefs uno ore affirmirten, dasz dergleichen misere bey allen ihren Regimentern vorhanden, und die meisten officierer fast ausz hunger benebst denen gemeinen wegen mangell der pflege gestorben wären.

Man fand übrigens vor nöhtig, da derer feinde gestriges tages an unsz sub N:o 29. übergebenen ultimati zufolge, man sich binnen selbiger zeit und 2 uhr heute nach mittage deszhalb finaliter entschlieszen solte, den herrn General Major Mellin und den h:n obristen Löwenstern mit nachgesetzter schriftlichen declaration abzuschicken, vide N:o 30., und bestand übrigens nach reiffer überlegung dieser einhellige Schlusz:

Conclusum.

Weil 1) laut der eingegebenen und bey gegenwärtigem protocol angefügten specification des hiesigen obristen und Commendanten Wulfs, und der von Einem Königl:n General Krieger Commissariat eingereichten rapports an vivres wenig, oder fast gar nichts verhanden; 2) wann die mühlen ausz mangell des windes stille stehen, nicht mahlen können, oder durch feuer bey einer bombardirung ruiniret werden, man nicht auf 3 tage brodt zuschaffen capable, und sich aufs äuserste 8 tage in der vestung halten kan; 3) es an frischem waszer, welches von dem regenwetter allein aufzufangen und gesamlet werden musz, fehlet, dasz übrige waszer alhie saltzig und brackwaszer ist; 4) anitzo bereits an brodt und bier in der vestung ein solcher mangell, dasz in etlichen

tagen nichts vor geld zubekommen gewesen; 5) dannhero die bisz dato heftig grassirte kranckheiten von tage zu tage mehr und mehr zunehmen: 6) an medicamenten es daneben in der stadt-apothequen fehlet, alle fest kasten davon ledig, und also denen armen krancken, damit zuhelffen, alle behörige mittel fehlen; 7) durch absterben und tägliches desertiren die anzahl der trouppen mehr und mehr verringert wird; 8) die meisten officierer selbstn vor hunger crepiren und ein groszes theil derselben deszwegen kranck darnieder liegen und hingestorben; 9) wan diese noht länger dauern solte, endlich ein völliger aufstand bey denen gemeinen knechten, so bereits sehr schwürig seyn, unfehlbar zubesorgen; 10) kein secours, sowohl ausz Schweden alsz von andern orthn zuhoffen; 11) die feinde nach denen bereits eröffneten trenchées, fals kein accommodement erfolgen solte, die festung ohne zeit verlust anzugreifen und zu bombardiren fest gesetzt, auch darzu alle præparatoria in bereitschaft haben; 12) man ausz obig angeführten ursachen aber sich sodan alhie in der vestung 8 tage zuhalten, nicht capable, geschwiege 13): Nach des Geheimen Raht Baron Göertz voritzo gethanen vortrag 3 bisz 4 monaht diese Armée zu conserviren und die vestung zu maintainiren im stande ist; 14) solches alles des herrn Administratoris durchl. an Ihro hochgräffl:n Excellence abgegangenes schreiben und die darinnen, durch vermittelung deszelben, zu condeseendirung in eine negotiation angeführte motiven sowohl, alsz 15) der Geheime Raht Baron Göertz in einer den 16:ten April a. e. in gegenwärtigem Krieges Raht gehaltenen wefläufigten rede vorgestellt; 16) voritzo aber, man weisz nicht, ausz wasz für einem abschen nicht nur die obhanden gewesene negotiation durch die an den fürst Mentzikow laut der Geheimen Rähte Wibe und Holstein schreiben gethanen ihme niemahls committirten rapport zu contraerriren getrachtet; sondern 17) wieder seinen zu annehmung einer negotiation anfänglich gethanen antrag, und nach hin högst opiniatre remonstrirte unmöglichkeit in ermangelung einiges an vivres oder durch eine Armée zu vermuthenden succurses voritzo sich in der vestung 3 bisz 4 monaht zuhalten vorschläget; 18) hierausz aber klärlieh zu urtheilen, dasz darunter was verborgen stecken und 19) die angegebene diffidence zwischen ihme und dem Dänischen hoffe ein simulirtes weszen seyn musz, umb durch eine dergestaltige Intrigue, alsz ob die feinde ihn von der biszherigen negotiation, welche doeh durch selbige und Ihn ihren anfang genommen, sich unter einem pretext ausz der sache zu ziehen, und den feinde zu unserer desavantage einigen vortheil zu wege zubringen; 20) dannhero auch nicht unbillig zu muhtmaszen, dasz gedachter Geheime Raht unter der hand sich selbst bearbeite, die vestung nach unserm ausz marche in der feinde hände zuspielden, umb 21) den Hertzog Carl Friedrich alsz einem eventualen nachfolger der Crohn Schweden, und da er in derselben erzogen wird, desto eher von der possession des Hertzogthumbs Holstein Schleswigs abzudringen, und 22) dem Reiche Schweden die anitzo bedrängte Teutsche Provinccn desto eher zubefreyen und zu maintainiren, alle mittel und wege zuversuchen; 23) indeszen und wan die Königl:e Trouppen es darinnen auff die höchste extremité ankommen lieszen, falsz die feinde

die festung par force zu occupiren, fest gesetzt, solches nicht hindern können; 24) vielmehr besagter festung durch den auszug erwehnter Trouppen zu guhte kommet, dasz auf inständigkeit des herrn Administratoris hochfürstl:n durchl. durch vermittelung des Römischen Reiches dieselbe in statu quo gelassen, und künftig desto eher, weil gedachtes Römische Reich dadurch inquietiret und causa communis gemacht wird, restituiret werden musz, fals keine andere geheime ursache darunter verborgen; dieses aber 25) entweder gar nicht, oder doch wenigstens viel schwerer, wan die Armée darcin bliebe, es auf eine extremité ankommen liesze, und die feinde die festung jure belli occupirten, zuhoffen, der Geheime Raht Banér und Commendant Wulf, 26) keine mittel die Armée über den angegebenen wenigen vorraht, weiter zu unterhalten wiszen, ohngeachtet der erstere, mehrbesagte festung, angehend die subsistence, durch denen fürstl:n Geheimen Rähten vorsorge zu maintainiren sich erkläret; 27) durch die auff Ihro Hochgräffl:n Excellence in dehro vortrag gethane question; ob es beszer &. von ihme gegebene antwort, dasz Er sich in dem Krieges Raht nicht melire, da er doch von der conservation derselben, und der im gegentheil besorgenden verantwortung eine vorstellung gemacht, gnugsam an den tag gegeben, dasz durch der Trouppen verbleiben in der vestung derselben gar kein vorthail zu wachse, oder selbige wieder die superiorité der feinde beschützt sey, und also 28) sein bey der movirten question von der reddition der vestung von selbsten hinfält, 29) die feinde auch die affaire der vestung mit dieser negotiation gar nicht combiniret wiszen wollen, sondern alsz eine confusion dabey consideriren. Schlieszlichen aber zum 30) kein mittel übrig, ferner zu opiniatiren. So hat Ein Krieges Raht unanimiter beschloszen, ausz zweyn übeln das geringere zu erwehlen, und der feinde Ihr ultimato unsz zugesandte propositiones anzunehmen, daneben aber, da es nicht anders seyn und decliniret werden kan, die Insignia denen feinden zu laszen. Actum ut supra.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn
m. p.

Actum den 11:ten Maij 1713.

Am heutigen dato war abermahl E. Krieges Raht zusammen, da dann der Hr obrister Strömfelt, so von denen übrigen Commissarien ausz Ollenswort anhero geschicket worden, referiret, wie dasz die Dänische Commissarij auf die wegen admittirung Eines Holsteinischen ministri sich bey der negotiation in nichts einlaszen wollen, vorgebend, dasz dieses ein gantz separates und zu der capitulation keines wegcs gehöriges werck sey; wannenhero mehrerwehnte dieszeitige Commissarij die sache ad referendum genommen, gestalt solches Ihro Hochgräffl:n Excellence und dem gesambten Krieges Raht in pleno weitläufig referiret wurde. Hochgedachte hochgräffl:n Excellence lieszen 2 von dem 11:n Königl:n Raht Graff Vellingk an dieselbe abgclazene schreiben, vide

N:o 31. 32. benebst einer Inlage von dem Schwedischen bey dem frantzösischen Hoffe befindtlichen ministre Sparre, vid. N:o 33., publice verlesen, und stellten in einer nachdrücklichen rede für, wie höchst Ihre Königl:n Maytt., unserm allergnädigsten Könige und Herrn, und der Crohn Schweden an der conservation dieser vestung gelegen. Solchemnach möchte E. Krieges Raht, wasz dieselbe so bewanten umständen gemäsz, denen dieszeitigen Commissarien vor eine positive ordre, mit denen feinden sich einzulassen, geben wolten, nach reyfflicher überlegung äuszern. Worauff dan die sämbtliche Generals, obristen und Chefs uno ore beschlozen.

Demnach in der gestriges tages zwischen denen hiesigen auszubenannten Commissarien Ihre Königl:n Maytt. zu Dennemarek und dehero hohen Allirten bevollmächtigten in Oldenswort gehaltenen conference, belangend die finale ajoustrung der zeithero durch hohe vermittelung des hochfürstl:n Gottorfschen hauses, umb das unschuldige land von der biszdatigen schweren Krieges last zu befreyen, obhandenen negotiation zutreffen, man Königl:r Dänischer und dehero erwehnten Allirten seyten, ohngeachtet deszfals gnug gethaner remonstration, vorgestellten umständen und dedueirten unumbgänglichen nohtwendigkeit keinen minister von dem höchstbesagten hochfürstl:n Gottorfschen hause bey dieser convention admittiren wollen. solches anfangs erwehnte dieszeitige Commissarij aber ad referendum genommen, und durch den H:n obristen Strömfelt an des hochgebohrnen Herrn Königl:n Raht und feltmarsehalls Hochgräffl:n Excellence, umb darüber eine positive declaration und entschlieszung zuerhalten, gehorsambst gelangen laszen, hochbemelte Ihre Hochgräffl:n Excellence auch zu solchem ende der gesamten Generalitet, obristen und Chefs derer Regimenter solches in pleno zu reifflicher überlegung weitläufigt und nachdrücklich vorgestellt. So hat E. Krieges Raht unanimi voto, nemine excepto, beschlozen: 1. Weil man niemahls in einige negotiation, wan das hochfürstl:e Gottorfche haus diese Armée durch dehero vermittelung nicht darzu bewegen, eondescendiret; 2. Ihre Königl:e Maytt. von Dennemarek in diesem fall sich auch des Geheimen Raht Baron Göertz zeithero bedienet; 3. durch deszen bearbeitung Commissarij von beyden seiten benand; 4. Vor die dieszeitige zu sothaner negotiation denominirte bevollmächtigte besagter Geheime Raht Baron Göertz nicht nur Königl:e Dänische Passe selbst anhero gebracht, sondern auch mit denen hiesigen Commissarien an den bestimmten orth, nemlich nach Simonsberg von hie abgereiset; 5. Allerhöchstbemelte Königl:e Maytt. zu Dennemarek daneben die voritzo aufgesetzte Capitulations-puncta das ultimatum jeder zeit genannet, dabey beständig zu schlieszung dieser convention bisz anhero geblieben, solche aber an gegenwertige Generalitet durch mehr benannten Geheimen Raht Baron Göertz einhändigen laszen, hieraus aber gnugsam an tage ist, dasz derselbe alsz mediateur in dieser affaire gebraucht, und eo ipso von Dänischer seyten agnoseiret worden; 6. die Königl:n Geheimen Rätthe Wibe und Holstein par ordre du Roy in ihrem schreiben selbst anführen, dasz auf die von dem Geheimen Raht Baron Göertz von der avantageusen situation unserer affaires im Orient

und deshalb von dem H:n Königl:n Raht Graff Vellingk anhero geschickten brieffe hinterbrachten declaration, Ihre Königl:e Maytt. von sothanem ultimato recediret, und dannenhero die insignia verlanget, dieses aber weder alsz ein prætext, zugeschweigen alsz ein fundament die promittirte conditiones zu ändern allegiret werden könte, wan der Baron Göertz alsz ein purer Extraneus, und denen die affaire nicht committiret, solches bloz historicé erzehlet; 7. die gantze suite der zu unter zeichnenden Capitulation in einer so genauen connexion mit dem hause Gottorf verbunden, dasz der effect derselben, ohne dehero hohe appromittirte assistence, (a) die monahts gage an die Armée zubezahlen, (b) die stipulirte rançon gelder zu entrichten, (c) die verzehrungskosten, ehe die trouppen embarquirt werden, an Ihre Königl:n Maytt. zu Dennemareck zu vergnügen, (d) mit benötigten und zum transport bequemen schiffen und fahrzengen zu assistiren, (e) zur befrachtung und verproviantirung obig- zu erfordernden schiffe zulängliche geld mittel zu avanciren, (f) vor die hinterbleibende krancke benötigte medicamenta und gelder zu avanciren, und letztlich (g) die garantie von andern puissancen zu verschaffen, unmöglich erfolgen kan; 8. vielmehr, wan das Hochfürstle Gottorfsehe Hausz bey diesem accommodement ihr interesse zu observiren gehindert wird, und obbemeldt-appromittirte conditiones hinfallen, nohtwendig dieser schlusz folget, dasz die Schwedischen trouppen nicht ausz dem lande kommen, auf gleiche arth ohne geld und lebens mittel auch auszerhalb der vestung crepiren, und laut dem Cartell nach verlauff 6 wochen a dato der getroffenen convention, dan in solcher frist unser seits die rançon gelder nicht angeschafft werden können, der Dähnen gefangene bleiben müssen, dasz ausz allen obig angeführten raisons und da über dieses an der conservation der vestung und der lande des Hertzogs Carl Friedrichs durchl. Ihre Königl:n Maytt. und der Crohn Schweden ein vieles gelegen, solche aber beyderseits, wan abseiten des Hochfürstl:n Ministerij dabey gebührende præcautiones zunehmen, niemand admittiret wird, einer unvermeydlichen gefahr und ruin unterworfen, die Commissarij von diesem punct nicht mit einem buchstaben abweichen, sondern darauff fest bestehen, und falsz solches nicht accordiret werden will, finaliter declariren sollen, dasz die armée alle extrema wie selbige sich nur ereignen und immer zustozen können, auch wasz Gott und die zeit über selbige zu verlängen beschlozen, abzuwarten, willig und bereit ist, angemercket die gantze honnette weld diesen unsern Entschlusz approbiren, und hingegen offenbahr am tage liegen wird, wie man Königl:r Dänischer seiten nach dem ausznarcke ausz Tönningen dieser vestung sich zu bemeistern, diesen prætext erfunden. Solten aber die feindtl. gevollmächtigten dieses obige consentiren, werden die dieszeitige Commissarij insonderheit darauff sehen, dasz in denen Capitulations-articuln keine equivoque redens arten, so künfftig zu einigen chican gelegenheit geben können, gebraucht werden mögen, und dabey nach ihrem besten wiszen, äusserstem verstande und gewiszen sich bearbeiten, wasz zur avantage der Trouppen beobachtet und auszgerichtet werden kan, welches ihrer dexterité und prudence anheim gestellet wird; gestalt die gantze Generalitet einer vor

alle und alle vor einen, benebst denen obristen und Chefs derer Regimenter solches alles, alsz wan sie insgesamt dabey zugegen gewesen, selbst geschloszen und eingegangen, nicht nur pro rato und grato zuhalten, sondern auch künfftig, so oft es erfordert werden solte, viritim dafür zu repondiren (!), sich aufs kräftigste hicmit verbinden und gehalten seyn wollen, und dieses ohne argelist und gefehrde. Gestalt dieses conclusum oft vielerwehnten Commissarijs und pro Instrukcione dienen soll, wobey dan IHro Excellence ein schreiben an IHro Königl:n Maytt. von Dennemarek nomine der gantzen Generalitet mitgaben, vide N:o 34. Wormit erwehnter herr obrister anfangs expediret und zu rück ge- schicket ward.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.

m. p.

Actum den 14:ten Maij 1713.

In continuatione des Krieges Rahts ward ein von dem fürst Mentzikof an IHro Hochgräffl:n Excellence abgelaszenes schreiben, vide N:o 35., in presence der gesamten Generalitet, obristen und Chefs erbrochen und verlesen, besage welchem die versicherung gegeben ward, da-z der König von Dennemarek resolviret, eine schriftliche assecuration zugeben, dasz die stadt und vestung Tönningen, nach dem auszug der Königl:n Schwedischen trouppen von Ihme nicht bomdardiret, sondern daneben die gemachte trenchées und arbeit von unsern eigenen leuthen rasiret zu werden, zugeben wolle, welches nicht nur die andern zwey hohen nordischen Allirten mit consentiret, sondern auch daneben versicherten, dasz sie ebenmäszig deszfals einen versicherungs schein einlieffern, sondern auch nach dem auszmarche ausz Tönningen weder wieder die festung noch diese lande die geringste feindtseeligkeit vornehmen, und sodan diese lande, sobald nur die Trouppen zusammen gezogen werden können, quittiren wolten. Solchemnach beschlosz E. Kriegs Raht von dem anhalten der admittirung eines Holstein-Gottorfsehen miistres, weil der König von Dennemarek absoluté darinnen nicht condescendiren will, vielmehr das gantze negotium wiedrigenfals abrumpiren wolte, so bewanten umbständen nach, und da der Vestung halber eine versicherung erfolget, zu recediren, und denen Commissarijs die gestriges tages aufgesetzte neue vollmacht, vide N:o 36., zu ertheilen, umb die Capitulation zu schlieszen, und dabey alles, was zur avantage der Armée bedungen werden kan, zu observiren, gestalt mit sothaner vollmacht der Auditeur Hahn nach Oldenswort an die daselbst seynde dicszeitige Commissarios expediret ward.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.

m. p.

Actum den 17:ten Majj 1713.

An dem heutigen dato seyn die herren Commissarij, der Hochwohlgebohrne herr General Major Pattkul und der auch Hochwohlgebohrne herr Obrister Baron Strömfelt von Oldenswort zurück gekommen, welche, wasz bey denen und vor denen geschlossenen Capitulations puncten passiret, durch angefügtes protocoll, vide N:o 37., referiret. Hierauff producirten sie die Capitulation von denen Dänischen Commissarijs unterschreiben, [o: -schrieben] benebst einer ratification unter derer nordischen Alliirten Chefs eigener hand und Insiegel, und übergaben daneben in pleno Ihro fürstl:n durchl. des Prince Mentzikofs, alsz auch des feltmarschall Graff Flemmings assecuration, betreffend die vestung Tönningen und lande Holstein-Gottorf, vide N:o 38. 39. und ward also der Krieges Raht damit beschloszen. Actum ut supra.

In fidem Protocolli
subscripsit

Hahn.
m. p.

Demnach die zwischen denen hiesigen Trouppen und dem Könige von Dennemarck durch vermittelung des Herrn Administratoris zu Schleswig Holstein Hochfürstl. durchl., umb die vestung dadureh zu conserviren, zeithero obhänden gewesene negotiation, a dessein umb die zeit, und durch dieselbe einigen succurs entweder ansz Schweden oder von anderweitigen örthern immittelst zugewinnen, von dem 12:ten Aprilis bisz auff den 17:ten Majj dieses Jahres trainiret, und nicht ehender, dan itzo geschloszen, das darüber aufgesetzte Protocoll aber theils in einiger unser Endes unterschriebener gegenwarth, vom dem Auditeur Hahn geführet, theils auch unsz allen insgesampt von wort zu wort verschiedene mahlen vorgelesen worden. So haben wir hiemit und kraft dieses nicht nur selbiges, so, wie erwelut, vom 12:ten April a. e. bisz den 17:ten Majj von dato zu dato mit allen darinnen befindtlichen Conclusis, raisonnements und allegatis aufgesetzt, ratificiren, approbiren und in allen stücken nichts ausgenommen, vor authentique und richtig erkennen wollen, sondern agnosciren auch durch unsere nachgesetzte, wohlbedächtige und freywillige unterschrift, dasz solches von unsz männigl:n und einem jeden absonderlich dergestalt belichet, und nach dem wahren inhalt unserer sentiments eingerichtet, und aufrichtig in die feder abgefasset worden, gestalt wir solches sowohl vor unsz, die wir gegenwärtig, alsz auch, dasz diejenigen, so voritzo abwesend, darinnen in allen stücken und wasz oberwehnter maszen connotiret, consentiret, aufs bündigste attestiren. Zu mehrer urkund deszen, haben wir unsz eigenhändig unterschrieben und unserm pittschafte angefüget. Tönningen den 18 Majj 1713.

M. Stenbock.

C. E. ASCHENBERG.

REINHOLT PATTKULL.

A. P. MARDEFELT.

J. FERSSEN.

Bilaga, Litt. T.

Bref från General Scholten till Danska Geheime Råderne, dat. den 9, 10 och 17 Maj 1713 *).

Ewr. Excellences an mich abgelassenes hochgeehrtes Schreiben vom 2:ten dieses ist mir nebst dem Anschluss an dem Herrn General Graf Stenbock wohl geworden, welche ich demselben zugefertigt habe. Ich gebe mir sonstens die Ehre, Ewr. Excellences dienstlichst zu avisiren, wie dass, verwichenen Donnerstag, in der Nacht die Trenchéen vor der Vestung Tønning habe offnen lassen, wobei seithero nicht über 10 Mann, soviel und unaufhörlich der Feind auch herausgeschossen, blessiert worden. Ich bin in vier Tagen mit der Verfertigung der Redouten und Kessele der Vestung bis auf 8 à 900 Schritte nahe gekommen, und hätte ich bereits die Mortiers auführen lassen, wann nicht gestern und heute, durch einen Waffenstillstand daran wäre behindert worden. Man wird aber diesen Nachmittag, alsdann die Zeit expirirt, abwarten müssen, umb zu vernehmen, ob sich der Graf Stenbock accomodiren wolle oder nicht? Dann, wann selber, sich mit seinen Troupen zu unsere Prisonniers de guerre zu ergeben, sich nicht entschliessen sollte, werde ich alsobald mit der Bombardirung fortfahren, und zweiffe ich nechst Göttlicher Hülfe, nicht an einen glücklichen Success; Der deroselben hochgeneigtem Andenken mich dienstlichst empfehle, und mit der etc.

J. Scholten.

Harbleck vor Tønningen
de 9:te Maj 1713.

P. S. So eben komme ich von Oldensworth alwo die committirte Officiers, vom dem Grafen Stenbock, sich eingefunden, und vorgestellt, wie der Graf Stenbock sich in Ihrer Königl. Majestäten Willen submittirt, und sich mit seinen Troupen zu kriegsgefangene ergeben. Da dann auch durch allerseitige Commissarien alle neben puncta noch abgethan werden sollen, zu welchem Ende Sie diesen Morgen, und so eben dahingehen. Den 10:te Maj 1713.

Till desamma från densamme.

Ewr. Excellences an mich abgelassenes hochgeehrtes Schreiben vom 13:tes dieses habe so eben erhalten: Als kan nicht umbhin, in schuldigster Antwort zu berichten, wie dass die Capitulation zwischen Ihre Königl. Majestät verordnete Commissarien und die vom dem Grafen Sten-

*) Ur K. Danska Geheime Archivet.

bock gestern völlig geschlossen und unterschrieben, solchergestalt, dass der Graf Stenbock, nebst allen anderen Generals und Officiers, zusamt der gantzen Armée, Kriegsgefangene seyn sollen; Und werden künftigen Sonnabend sie anfangen, Regiments- oder Brigade weisse auszumarchiren, und so bald sie aus der Stadt gekommen, ihr Gewehre abgeben nebst deren Estandarten, Fahnen, Pänken und Trommeln, und alsdann ohne Gewehr nach der Orteren wo sie die Gefangenschaft halten sollen, bin convoyert werden. Und müssen die gefangenen Schweden bey ihrem Ausmarche unsere Approchen und linien schlichten. — Sieder meinem letzten Schreiben hat es noch etzliche Tage gewährt, ehe man, zur Endschaft hat kommen können, und 4 à 5 Tagen immer parat gestanden, mit unserer Bombardirung anzufangen; Allein solches ist durch ein -- und andere Sachen allemahl verhindert worden. Und habe ich die Approchen so nahe an der Stadt geführt, dass ich unmöglich fehlen könnte, allen effect damit zu thun, und ohnegeachtet der Feind continuirlich mit schwehren Canonen Nacht und Tag herausgeschossen, haben wir doch insgesamt, sowohl von Ihrer Königl. Maj:sts, als den Russischen Troupen nicht mehr als 9 blessirte gehabt. Ich gratulire Ewr. Excellences zu diese glorieuse Expedition, und kann ich wohl sagen, dass ich niemahlen von dergleichen Sachen gehört, dass eine victorieuce Armée sich kurtz darnach mit allen ihren Generals und Officiers zu Kriegsgefangene hat geben müssen. Ich wünsche dass der Höchste Ihrer Königl. Maj:sts gerechte Waffen zu dero höchsten gloire und respect weiter gesegnen wolle; Der ich in aller Ergebenheit etc.

J. Scholten.

Harbleck den 17 Maj 1713.

Bilaga, Litt. U.

Specification

Was sich bey dehren Königl. Schwedischen Troupen gesundt, kranck, item an Päuken, Estandarten, Fahnen und Gewehr befindet. Tönningen d. 18 Maij 1713 *).

	Gesunde.	Krancke.
Ihre Hoch Gräfl. Excellence.....	1	—
4 General-Majors	3	1
General-Adjutanten	4	—
Bey der Cantzeley.		
Secretarius.....	1	—
Cantzelisten	2	—
Beym Krieges-Commissariat.		
Ober Krieges-Commissarius.....	1	—
Krieges-Commissarien	6	—
Proviand-Schreibers	5	—
Schreibers.....	2	—
Beym Justitz-Staat.		
Ober Auditeur.....	1	—
Krieges-Fiscal.....	1	—
Auditeur	1	—
Annoch beym General-Stab.		
Stabs-Probst.....	1	—
Armée Doctor — 1; Stabs-Feldscher — 1;.....	2	—
General-Wagenmeister — 1; Volonteurs — 4;.....	5	—
Beym Artillerie-Staat.		
Obrist-Lieutenant	1	—
Regements-Quartier-Meister	1	—
Auditeur	1	—
Buchhalter.....	1	—
Adjutant	—	1
Regiments-Feldscher.....	1	—
Dessen Geselle	1	—
Regiments-Webel	1	—
Profos	1	—
Capitaines, worunter 1 Ober-Stallmeister.....	3	—
Lieutenants, Feindricks und 1 Unter-Stallmeister.....	7	8
Stückjunkere, Sergeanten, Fourirs, Munster Schreiber, Schafauer und Feuer Werker.....	25	12
Constabler, Lehr-Constabler, Handlanger, Unterfeuerwerker und Minirer.....	67	38
Kutscher	42	16
Zeug Wachter, Wagenmeister, Bau Meister, Handwerker.....	20	1
	Transport	
	208	77

*) Ur K. Dauska Geheime Archivet.

	Gesunde.	Krancke.
Transport	208	77
Beym Fortifications-Staat.		
Capitaines	2	—
Lieutenant	1	—
Conducteur	1	—
Bey dehren Regimenten, sowohl Cavallerie als Infanterie.		
Obristen	14	—
Obrist-Lieutenants	11	1
Majors	17	1
Rit-Meisters und Capitaines ..	146	23
Lieutenants, Cornets und Fenderichs.....	313	44
Unter-Officirs	380	140
Gemeine: Gesunde von der Caval. 4,203 } " " Infant. 2,489 }	6,692	—
Gemeine: Krancke von der Caval. 548 } " " Infant. 1,990 }	—	2,538
Auditeurs	10	3
Regim. Secret.	1	—
" Commissarien	2	—
" Feldscher	11	1
" Webels und Gewaldigers.....	7	3
" Schreibers	2	—
Munster-Schreibers.....	49	5
Paekers, Trompeters und Hoboisten.....	79	10
Tambours und Pipers.....	130	54
Feldscher-Gesellen	35	8
Fahn-Schmiede	39	2
Satlers	14	—
Tross-Knechte und Zelt-Knechte.....	73	10
Profosen	59	5
Summa	8,296	2,925

Noch befindet sich:

- 8 Par Pauken.
- 61 Estandarten.
- 67 Fahnen.
- 147 Trommeln.
- 185 Kurtz-Gewehr.
- 910 Piquen.
- 8,747 Carabiner und Musqueten.
- 4,485 Paar Pistolen.
- 14 3-ll metallene Stücke mit Laveten.
- 1 Do ohne Lavete.
- 6 3-ll Eyserne Stücke mit Laveten

Klinkoström.

Upplysningar och Anmärkningar

om

en för Sveriges Laghistoria vigtig urkund,

den förlorade

SÖDERKÖPINGS - RÄTTEN.

AF

GUSTAF EDVARD KLEMMING.

Uppläst vid inträdet i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Akademien den 16 Augusti 1865.

Mine Herrar!

Kallad att inträda i eder vittra krets, har jag först efter lång tvekan kunnat besluta mig till det steg jag nu tager. Den undantagsställning, hvori jag skulle befinna mig, såsom på en gång Akademiens tjenande och rådplägende ledamot, har förnämligast orsakat denna tvekan, hvilken blifvit öfvervunnen endast genom förhoppning, att jag sålunda skulle bättre kunna tjena Akademiens syften, vara till större gagn för dess samlingar.

Edra stadgar fordra af den inkallade arbetaren ett inträdestal. M. H. Jag är ingen ordets och frasens man. Uppväxt bland böcker och sedan länge ständigt omgifven af tallösa skrifter ur alla tiders och länders litteratur, har jag, i likhet med Salomo, som redan klagat, att ingen ända är på att dikta böcker, tidigt lärt mig inse vanskligheten af de ofantliga bokmassornas ökande, för så vidt ej författaren äger till sitt förfogande snillet och vetandets dyrbaraste skatter. Af böjelse till litterära yrken har jag dock icke kunnat förblifva overksam, och därför valt att sysselsätta mig med skrifter ur vår äldre bortglömda litteratur, hvaraf ännu något vore att lära. Följdrätt med nyssnämnda åsigt har jag härvid inskränkt mig till en korthet, som torde anses öfverdrifven och kanske äfven vore det, om ej, enligt Ehrensvärds bekanta ord, den ersattes af längden hos andra. Det är för denna till vana och behof öfvergångna knapphet jag utber mig edert öfverse-

ende, då jag nu anhåller, att få meddela några upplysningar och anmärkningar om en för vår laghistoria vigtig urkund: den förlorade Söderköpings-rätten.

Uppgifter om en fordom befintlig, särskild lag för den gamla staden Söderköping hafva från tvänne af 1600:talets lärde kommit till vår kunskap, utan att dock vara bestyrkta eller anses trovärdiga. Sålunda har Stjernhök efterlemnadt en, i Palmsköldska samlingarna förvarad anteckning, hvori han säger, att staden haft sin enskilda lag, efter hvilken dess magistrat dömt;*) i sitt bekanta arbete *De jure Sveconum et Gothorum vetusto*, s. 20, yttrar han derom endast: "ipse Sudercopenses (leges) vidi." Hadorph uppräknar, i dedikationen vid Bjärköarätten, bland de outgifna lagar, "som ännu förborgade liggia," äfven "Söderkiöpingz gamla Stadz-Rätt," och nämner densamma åter i företalet till Wisby Stadslag. Han uppger dock icke hvarifrån han hemtat sin kunskap i detta fall; källan dertill har förblifvit okänd, och någon handskrift af sjelfva rätten har efterverlden lika litet lyckats finna som Hadorph sjelf. Man har därför ej antagit tillvaron af en sådan, särskild stadsrätt; utan förklaradt uppgiften derom bero på förvexling med ett år 1387 skrifvet exemplar af den nyare stadslagen, hvilket, såsom utskrifvet för Söderköpings rådstuga, bär den samtida rubriken: **Her byrias sutherköpungs lagh-boch**, och därför oriktigt blifvit ansedt vara stadens enskilda lag, samt ännu är under detta namn upptaget i ett inventarium af 1808 öfver Söderköpings rådstuguarkiv.**)

Medgifvas måste ock, att, under sådana förhållanden, antagandet af en dylik förvexling var den sannolikaste, ja nästan enda möjliga, slutledning, som endast kunde jäfvas genom framvisandet af den verkliga äldre stads-rätten.

*) Broocman, Beskrifning öfver Östergöthland. I: 143.

**) Denna utmärkta handskrift tillhör nu Kongl. Bibliotheket, dit benäget lemnadt af Söderköpings stads fullmäktige.

Sådant har väl ej hittills kunnat ske; men att Hadorphs uppgift denna gång verkligen var riktig visa dock de nu samlade ringa kvarlevorna af den gamla rätten, hvilka här meddelas; enligt all sannolikhet var det ock just på kännedomen om dessa han grundade sin utsaga. De finnas nämligen upptecknade af J. Bure uti två af honom skrifna ordböcker, hvilka voro under Hadorphs vård uti Antiqvitetts-kollegiet. Den ena är Bures så kallade Götiska och Svenska Lexikon; den andra: hans med citater från andra urkunder förökade ordlista till den af honom tryckta texten af Konunga- och Höfdinga-Styrelsen. Båda dessa ordböcker äro för öfrigt endast oordnade utkast; de tillhöra nu, hopbundna i ett gemensamt band med gammalt märke F. a. 13, Kongl. Bibliotheket, der jag omkring år 1850 fästade uppmärksamhet vid fragmenten, men derefter länge ingenting bort åtgöra, då den högt förtjente utgifvarens af Sveriges gamla lagar bestämda försäkran, att hela uppgiften vore ett misstag,*) måste tagas för giltig, och frågan ej kunnat lösas utan tillgång till de under tiden i hans vård befintliga handskrifter.

Bure, den förste Riks-Arkivarien, Bibliothekarien och Antiqvarien, hade i sin vård eller ägo samt kände och begagnade eljest många gamla Svenska handskrifter, af hvilka flera under de nu förflutna 200 åren gått förlorade, såsom t. ex. Wermlands- och Smålands-lagarna, båda tillhörande Andreas Swart, Syndicus i Norrköping på 1630-talet. Sålunda hade han äfven tillgång till den 'erkegamle Södherköpingz Retter,' hvarur han uti nyss nämnda ordböcker anfört en mängd ord och meningar efter bokstafs-följden, vanligen med hänvisning till sida och rad i urkunden. Derigenom har det blifvit möjligt, att ordna de flesta fragmenten efter deras ursprungliga plats i handskriften och bilda en föreställning om denna. Hon synes hafva

*) Schlyter, Samling af Sveriges gamla lagar. 6: xxxviii; 8: xii.

bestått af 30 blad med 24 rader på hvarje sida och var utan tvifvel skrifven före medlet af 1300-talet. Denna slutledning synes vara tillräckligt berättigad, dels på grund af Bures utsago om dess egenskap af erkegammal och på det flitiga bruket af bokstafven þ, dels på den sannolikheten, att exemplaret varit det första och enda, enär man väl aldrig haft anledning utskrifva flera än det som ursprungligen författades för rådstugans eget bruk. Författad måste åter sjelfva stadsrätten vara tidigare än den nya allmänna stadslagen (från medlet af 1300-talet) och senare än Östgöotalagen (från sista åren af 1200-talet). Efter denna senare, lagen för det landskap Söderköping tillhör, kunna nemligen åtskilliga stycken af mera allmän beskaffenhet i stadsrätten otvunget fullständigas. Detta utvisar otvifvelaktigt, att Östgöotalagen legat till grund för deras redaktion och således är äldre än ifrågavarande stadsrätt, hvilket också är den naturliga ordningen. I afsigt att åskådligt framställa detta förhållande har jag i aftrycket supplerat sådana stycken ur Östgöotalagen på det sätt, att det ur denna lag hemtade är satt med lutande stil inom klammer. För öfrigt äro Bures anteckningar troget följda, oaktadt det mångenstädes är klart att han icke noga återgifvit stafsättet, vid hvilket han dock fäst större afseende än på den tiden var vanligt, alldenstund han flerstädes rättat sin afskrift. Hvad dock beträffar bokstäfverna långt f, struket a och o, (f, w och o') äro de tryckta som vanliga s, ä och ö; Bure har med dem icke iakttagit någon noggrannhet; hans några få gånger nyttjade å är, såsom omöjligt tillhörande handskriften, tryckt som a. Ett par rättelser och tillägg äro dessutom förvärfvade från en annan källa, nemligen en på Kongl. Bibliotheket befintlig handskrift: *Lexicon Antiquæ Lingvæ Scanzianæ Collectum a Laurent. Bure Anno 1650 eller Svea och Götha forna Måls Ord-Samna*. Deri finnas äfven citater ur Söderköpings-rätten, dock ty värr endast helt få, emedan

icke ens hälften (bokst. A—K) blifvit bevarad af detta arbete, som der till är ganska knapphändig. Hvad derur är hemtadt utmärkes i aftrycket med bokstäfverna LB.

Angående den gamla handskriftens öden är blott bekant hvad J. Bure antecknat i ett af sina samlingsband, kalladt Sumbla, neml. "D. Oluf Buræus hafuer Suderköpingz lagh." Så mycket är ock säkert, att hon icke medföljt andra gamla codices, hvilka från Bure öfverlemnades till Statens samlingar. Efterforskningar i Söderköpings rådhusarkiv hafva öfvertygat mig, att handskriften icke heller funnits der på åtminstone 100 år, och sannolikt icke sedan Bures tid. Borgmästaren i Söderköping C. J. Kindborg samlade nemligen med stor flit och lät till 1756 års riksdag renskrifva och inbinda alla staden rörande handlingar och privilegier, "hwilka (såsom antecknad är) till mästa delen beklagligen icke in originali, wid Rådstufwan äro till finnandes, utan lära af åtskilliga öden före denna Borgmästares tillträde wid tjänsten, plötsligen förkommit." Den äldsta deribland förekommande handling är af år 1562; intet ord nämnes om stadsrätten, hvilken således säkerligen då för tiden icke fanns i rådhusarkivet. Ehuru väl nu icke mycket hopp förefinnes, att den gamla handskriften hittills undgått förgängelsen, är det dock icke omöjligt att hon en dag kan uppspanas i fremmande land, dit flera af Bures handskrifter funnit väg och i vår tid helt oförmodadt åter framträdt i dagen.

Hvad nu beträffar sjelfva fragmenten af texten, anholder jag först få fästa uppmärksamhet på de stycken, hvilka visa sig tillhöra en stadsrätt, och ingalunda en lands- eller landskaps-lag. Sådana äro handskriftens

11:e s. r. 13 om burskap och utskylderna derfor: Nu hvilikin man här bumper ok byre wil warda &c.

14: 15: þaghan þät kumbär innan stapzins vafa &c.

12: 21, 13: 21, 33: 5, 36: 13, 37: 13, 18: rapstouo, rapstuuu.

34: 20, 22, 35: 2: byägdjaldet = utskyld till staden.

34: 11, 15, 37: 7: hvarest utan tvifvel bestämmes, att två borgmästare, eller andra förmän i hvarjehanda befattningar, skulle finnas "annär götskär ok annär þyskär," hvaraf tillika blir gifvet, att här handlas om en stad i Götaland.

Hvilken stad dessa stadganden gälla, är slutligen otvifvelaktigt genom namnets utsättande i följande ställen, neml.:
21: 12: frälse voro suderköpfungz män af thöm ledhunge-
num sum giörs langvägis.

27: 18: Hwilikin man sum fäste mö äller änkio sum garþ
älla iorþ aghär i Supärköpunge, af hanum ma ängin
kräviä bvrägiäld.

33: 19: ängin ma hus ella iord i Söderköpfungx uarþa giua
vtän han hauin friköpt sinum värþorum.

Vissa språkformer öfverensstämma ock med de i Östgöta-lagen förekommande, såsom naquar (35 fl.) för nokor och fiäpartiugh (45: 24 fl.) för fiuratighi, hvilka eljest ingenstädes anträffas.

Ett ännu närmare samband med Östgöta-lagen ådagaläggas genom det ofvan nämnda förhållandet, att flera stadganden äro ordagrant hemtade ur eller redigerade efter denna lag, neml.:

43: Nu än taks i handum &c ur Vapa mal 32: 3, 4.

44: 9: Jä þät inne sum stulit är &c ur Vapa mal 32: 4.

46: Nu skiptas män &c ur Bygda balk 46. — Nu spanä
mapär &c ur Vapa mal 38.

52: 16: thz a giptämapren sökia &c ur Vapa mal 10.

53: Nu än han uarpär lyttär &c ur Vapa mal 15: 4. —
Nu hugxs minste fingär &c Ib: 18.

54: Nu slar man annan &c ur Vapa mal 23.

57: 10, 17 och följande: Nu ältir man &c ur Epsöre 5. —
Nu ma egh biscups soknare &c ur Kristnu balk 27, hvilket sista ställe är särskildt märkligt därför, att de ur stadsrätten anförda orden, oaktdadt endast 19. kunnat hop-

fogas till ett sammanhängande helt stadgande, lånadt ur Östgöta-lagen; ett förhållande möjliggjortt blott derigenom, att Bure så noggrant angifvit deras inbördes ställning.

Om vi således än icke hade Bures på flera hundra ställen upprepade hänvisning till Söderköpings-rätten, vore dock frågan alldeles utredd och klar, ty alla de nu uppgifna sak-, språk- och redaktions-förhållandena öfverensstämma så fullkomligt med hvarandra och hänvisa så öfvertygande på ett gemensamt ursprung, att icke ringaste rum lemnas för tvekan, huruvida ett misstag eller bedrägeri här skulle kunna vara begånget.

Oaktadt den ringa vidden af de bevarade fragmenten möta oss här flera ord, former och samfogningar, hvilka icke förekomma i andra lagar. Det må tillåtas mig fästa uppmärksamhet på följande.

s. 1: foolharpär, om jord = fullhård, odlingsfast, ej vattensjuk jord.

2 och flerestädes e för ej.

– okilät, ett alldeles okänt ord med betydelse af opåtaladt; möjligt är dock att det kan vara förvrängdt af okvipat eller oillät, hvilka ha samma bemärkelse.

7: 11, 13: wan mal, en för uttalet lättare form af vaþmal, hvilket ord förekommer endast i Östgötalagen.

7: 22: falu öle = falt öl, öl till salu,

11: 13 fl. byre = borgare; förekommer eljest blott i Medeltids Bibeln och det gamla Legendariet (codex Bureanus).

12: 7: siäghälboen = segelfärdig.

13: 2: afde = hafde.

13: 10: siä för sighia.

13: 15: epingxvätte; synes hafva samma bemärkelse som Isl. eið-vætti, edeligt vittnesbörd.

15: gatubrom, dat. pl. af gatubro, förmodligen stenläggningen på gatan.

- 15: 23: gildävak, förmodligen giltig upphuggen vak eller ränna framför huset.
- 18: 19: köpsate = såte, ense om köpet.
- 21: 6: uplöpis-skip. Öfver detta ord ha vi, såsom synes, en förklaring af Bure, som har läst hela texten, och således bör ha vitsord. Eljest vore man benägen att anse ordet innebära en motsatts till:
- 28: 3: utlöpis-skip, hvilket troligen betecknar större, utom skärs gående skepp; uplöpis-fartygen skulle då vara de mindre, som kunde gå upp i grundare vatten.
- 29: 23: tramnä-salt = salt från Traven, hvilket jag tror här snarare vara åsyftadt än Drammen, alldenstund de följande namnen synas vara anförda i geografisk ordning från söder till norr.
- — vinlanz faru salt = salt från Venden, hemfördt af Vendenfarare.
- 24: ripärä salt = Riber-salt, från Ribe.
- 30: 1: noret salt = Norskt salt.
- 34: 22: bryggzyzonä, en accusativ-form af ett bryggysa, utan tvifvel bryggghus, bryggeri. Meningen torde vara: Då (under sådana förhållanden) fritage gården bryggeriet från stadsutskylden och bagarehuset (fritage) bagaren.
- 35: 2: väfkunu = väfverska.
- 36: 23: laghasykn = lagsökning; den äldsta form af detta ord.
- 37: 7 o. 38: 7: pybiskan, fornform för tysk. närmande sig fornhögtyskans diutisc.
- 39: 7: mat ok miät ok vikt = mått, mål och vikt; den äldsta formen af detta nu brukliga uttryck, hvilket således har gamla anor.
- 47: 1: pattomen anföres af Bure under nomin. pat, och utmärker någon lokalitet vid Söderköping, i likhet med ån och viken, hvilka omnämnas i samma rad.
- 12: guz pänning, "kallas i Söderköp. Rett den penning, som gafs i Gudz nampn tå man gick till siös" (LB),

och synes således här vara användt i annan mening än fästepenning vid köp, hvilken bemärkelse ordet har i Bjärköa-rätten.

47: 18, 50: 18: fruktman eller fryktman, den som fraktar ett fartyg, enligt Bure.

49: 19: isä mällum, tiden mellan isarne; ett karakteristiskt uttryck för vår nordiska naturs sommar.

50: 22: faluborde = salu-disk.

56: 24, 57: 9, 13: ezwöre, fornform för det ännu brukliga edsöre. Bure anmärker härvid: "Hadhe iagh icke läsit denne boken så hadhe iagh ä (alltid) hollit wara komit af öre."

Utan sidtal: siofört skip = skepp som håller sjön; analogt med vapenför. Isl. sió-fœrt skip.

— — viar, ett högst sällsynt, Isländskt ord via = vandra omkring; här användt i activ form, och således, i sammansättningen med väder, betydande: om vädret låter dem vandra ikring; kringdrifver vädret dem. Förmodligen är detta den enda gång ordet finnes i Svensk skrift.

Vi se af dessa längder, att flera rätt märkliga både sociala och linguistiska förhållanden hos våra förfäder hade kunnat inhemtas af den gamla Söderköpings-rätten, och måste därför så mycket mera beklaga förlusten deraf.

Då slutligen, genom tillvaron af dessa fragment, det blir oförnekligt, att Söderköping haft sin egen lag, så torde det ej vara allt för djerft, om man anser Norrköpings förlorade "bok oc stadz rät," som K. Albrecht omnämner i sitt för denna stad utfärdade öppna bref af år 1384, äfven hafva varit en verklig, särskild stadslag. Brevfets ord lyda: "Kunde thz oc swa henda at i thesso thera stadz mark kunde nokor schada tyra thz mogho the räta epter thy som thera bok oc stadz rät tilsigher." Man vore benägen att hysa samma åsigt angående en af Antiquarien Aschaneus, i hans utgifna beskrifning om Sigtuna, omtalad

"Sigtune Stadz lagbook på Pergament skrifuin med romersk Styll, then äldsta, som ransakat wardt af Stormechtige Rijkens Regerende Arffurste Hertig Carll, 1598 vthi Stocholm ther alle Lagläsare i Städerna gjorde sin eedh och lagböckerne præsenterade," om ej sagesmannen tillade: "then the ähnu [1612] ther fööra och bruka," hvilket väl knappast varit möjligt så långt efter allmänna stadslagens utfärdande. Ingenting hindrar dock att Sigtuna haft en äldre egen lag, om den nu anförda måste anses som ett exemplar af den vanliga stadslagen med särskilda tillägg; och man synes numera ej vara oberättigad till det antagande, att flera af våra gamla städer, i likhet med de Danska, Nor-ka och Tyska fränderna, haft sina särskilda lagar. Ja, ett motsatt förhållande synes vara mindre sannolikt, redan af den obestriddiga grund, att städernas korporationer, gillen och skrån, hade egna lagböcker. Måhända skall framtiden, genom nya upptäckter, sprida mera ljus äfven i denna fråga.

De samlade fragmenten följa här uti det skick, hvar-till jag kunnat ordna och sammanföra dem.

Rad.

Handskriftens 1:a sida.

Hvar som köpe jord eller säl, þa skal hon wingas: nu
 än hon klandas fori hanum, þa tala han til vinsins och
 vinin til salans. Nu sigär salin negh jak badh tik aldre
 til vinsorz. þa havi vinin wald at witnä til salans medh
 9 attä mannum at han war baþe laghavin ok bönävin
 ? tala köpin til vinanna sina
 11 sannäre havvar swrit
 12 han sum kopt hawär stemner hinum sum vingäþe
 19 hauär
 20 razstouo
 23 þa samu iorþ
 ? jord sum foolharþär är
 ? bidher hemult halda iord
 ? hemolzmanna vildr (*Ovisst om på denna sida.*)
 ? säghia þwärune

Handskriftens 2:a sida.

1 haua
 2 havär
 8 samu män
 ? þa skils hanum til gangä a sama gozit
 ? ma e säliäs ma e fori göra e i dobl ok e i dryk e i
 hog ok änginne sinne folsko (*?sammanhängande?*)
 ? Jär þät swa
 ? okilät ok oklandat

Handskriftens 3:e sida.

2 diruis
 3 samu jord
 4 havär

Rad.

9 diruis
10 samu jord

Handskriftens 4:e sida.

12 kräuiä
13 havär
19 samu jord
21 virdning (värdöre: Bure)

Handskriftens 5:e sida.

2 bönavin ok laghavin
10 häfhd
12 hawär
13 virdning
17 ärfhde
19 pläx
23 Nu wil vinen e uipärganga vizorþeno; þa a þän uizorþ
sum köpte

Handskriftens 6:e sida.

6 sannaren swor
9 havär
10 fulla
12 fulla hawär af þy köpeno
17 havär
18 havär
23 otiwa medh frelsum attä mannum ok friþvitum
25 oþiwa

Handskriftens 7:e sida.

11 Tätta är strätis köp, hudhär, bokskin, wan mal, osta,
smör &c at han köptet a sträte,
13 wan mal
18 oþywa
19 hawär
22 medh falu öle

Rad. *Handskriftens 8:e sida.*

- 9 hiär
16 borghaninne
23 huilkinna handa

Handskriftens 9:e sida.

- 7 razmannumen
16 handsamadhr (*den som bliver fast tagen: Bure*)
? kallä han frälsan man prääl böte ok prää markr som
för liughare ok piuufh

Handskriftens 10:e sida.

- 13 razmannumen
19 se

Handskriftens 11:e sida.

- 1 änginnä handa
3 pörf
8 se
12 se
13 Nu hvilikin man här kumbär ok byre wil warda, han
skal' giua enä half* mark til byvägiälz halva foghata-
num ok halua bynum, swa sum af aldär havär uarit,
ok sipan bynum enä örtogh af hwarie mark silfs. Hwlikin
man borto är vm tu aar, ok gjör bynum ängin rät, han
hete ängin bure merä: vtän han haui san forfal, swa
sum är syukdombär älla** fengilse

Handskriftens 12:e sida.

- 7 siäghälboen (*som redha är sighla: Bure*)
12 hiärländsk eller vtländsk (LB har: 11:e raden)
21 rapstouo

* Rättadt efter LB. J. Bure har: halmark.

** äda LB.

Rad. *Handskriftens 13:e sida.*

- 2 afde (*hadhe*: Bure)
- 5 Trätte tve män vm epä swäre, stande a epätakans epe
at han skal swa swäriä
- 9 kumbär epätakin a bysins þing, 2:o ok swa thän epän
vil siä, 3:o kumbär e thän epän skal föra: uari fallin.
kumbär han ok orkar e han sin edh föra, vari ok fallin.
kumber e han sum epen skal siä vari hin laghwarþär
sum epen skal ganga Hvar sum rykker bok u epäta-
kans handum ällär hindrä hans eþingxvätte, böte þreä
markär
- 16 medh frelsum attä mannum
- 17 ok friþvitum
- 21 rapstouo

Handskriftens 14:e sida.

- 15 þaghan þät kumbär innan staþzins vafa, ok
- 16 þät kumbär i byämannänä ägho, havi ängin vald ät
klandät

Handskriftens 15:e sida.

- 2 vtan havi konungxens öpit bref
- ? Hvilikin man sum e vil ward veta sinum gatubrom ok
fordervas þär nakat i geldi ater* half gilt ok þrea
öra firi brovitet
- 23 Hvilikin man sum e hawär gildävak firi sinum durum
böte treä öra Warne hwar sik fangär þär nakrä handä
skapa i wari ogilt

Handskriftens 16:e sida.

- 7 stäkamätz
- 8 biära
- 14 aptne
- 15 aptne

geldi ater LB. *J. Bure* anför icke ordet geldi och delar atar till a tär.

- Rad.
 21 afde
 22 värdenum
 24 matskap (*matschopij* tillskrifvet af Stjernhjelm.)
 ? väku

Handskriftens 17:e sida.

- 6 þwäru hand
 13 fiurum sinnum vm arit
 18 b[on]den tagi först sijn hus[a]lego, der gör han
 för[uä]mi

Handskriftens 18:e sida.

- 2 soläsätär
 3 vilkuri
 5 Taki ful pant ok läti han vinga sik up a en dagh
 7 Jär pantrin better fulle thöm ater sum aghär
 9 Göme sik hwar man ät han göri ängum förnäme, vtän
 han tiki pant firi husalegho ällä falan dryk, vtan han
 se sakär at þrim markum
 13 Hwa sum andrum giuär skuld firi twasalu böte firi
 þrea markär
 19 köpsate
 24 kötmangäre

Handskriftens 19:e sida.

- ? doghande män (*bofaste män som icke äre kötmång-
 lare: Bure*)
 ? örtugh firi nöt ok fiura peninga firi far

Handskriftens 20:e sida.

- 2 bysättia
 4 änge bönder dirvins
 6 köpskat (*det som säls: Bure*)
 12 biäranzträ

Sid. *Handskriftens 21:a sida.*

6 leþung upløpis skip (*örlighskip för uplop, af*
Söderköping ett skip medh tiughu man (båtmän?): Bure)
 10 þaghar
 12 frälse voro suderköp[un]gz män af thöm ledhunge-
 num sum giörs langwägis

Handskriftens 22:a sida.

1 þa skal han borghän sätia ok e moghä häþan koma,
 före än han hauär hanum rät giort
 12 afde

Handskriftens 23:e sida.

10 hvilikrä handa

Handskriftens 24:e sida.

7 annär kust förmännene
 9 rapmännene

Handskriftens 26:e sida.

22 Ens mans vaku muzo ok plato ok kiättilodh svärd och
 23 skiold vapa

Handskriftens 27:e sida.

6 hvilikrä handa
 14 sokn
 15 af bynum läggias
 18 Hwilikin man sum fäste mö äller änkio sum garþ älla
 iorþ aghär i Supärköpunge, af hanum ma ängin kräviä
 bvrägiäld (buragiäld LB.)

Handskriftens 28:e sida.

3 þaghar utløpis skip warþä nämnd i skiären
 15 förmännene
 18 förmännena

Handskriftens 29:e sida.

Sid.		
4	änginnä handa	
12	razmännene	
18	bysins	
23	tramnä salt	vinlanz faru salt
24	ripärä salt	

Handskriftens 30:e sida.

1	noret salt
---	------------

Handskriftens 31:a sida.

18	han skal hanum um tisdaghen stämnä enät þing ok vm opensdaghen a han vitnä.
22	skiärskutat

Handskriftens 32:a sida.

1	a mote ganga	
4	äpte hwärio sino vitne	
5	siax män	
6	siäx man	laghfult
9	otakadhe edha	
11	sannären haver	
13	gifuer* skuld firi* halsbänd, ät* han hiolt þa hin dödh fik	
18	medh thöm skälum at hanum gangär ofse iuir ällär eldar ällär vatn	
19	skiärskutat	

Handskriftens 33:e sida.

1	laghfult
5	rapstuw
8	vil giua
11	arväne sätia pär sit goz at pante firi
16	arväne (eller ärvane)

* gifr, fire, at LB.

Rad.

19 ängin ma hus ella iord i Söderköpunx uafja giua
 ? vtän han hauin friköpt sinum värþöruin

Handskriftens 34:e sida.

1 spitälskä
 2 forseoman
 3 spitalän spitaläns
 6 almuso
 7 spitalän
 9 almuso
 11 annär götskär ok annär þyskär
 13 þaghar forman
 15 göskan ok annan tyskan
 18 þär vghn ok ärin är
 20 byägjälde
 22 þa frälsä garþen bryggzyzsonä firi byjä giäldet ok
 bakara huset bakarän (LB har sid. 24)
 ? oc fylske ther af sick sialfum oc sina kläde (endast hos
 LB under Fylska = smitta)

Handskriftens 35:e sida.

2 timbromän väfkunu byägjälde
 3 þaghar
 8 kjäre sik at hanum þrughäsum han þrugha
 11 fribiupä
 12 naquarä gärningä
 13 naquar af radhe
 14 naquare skadha
 17 forbupit
 18 naquare skadha
 21 forbupit naquare skadha
 23 fiurätighi

Handskriftens 36:e sida.

4 sum rätär hauär varit vm aldär
 12 skiuuär ällä skiutär ällä rykkir

Rad.

- 13 rapstuuu
 15 anzswara
 19 gangi giäldit in til hans
 23 laghasykn
 24 syn (för sön: Bure)

Handskriftens 37:e sida.

- 7 göskan ok annan pyþiskan
 13 rapstuuu
 18 rapstuuu
 22 inzigla

Handskriftens 38:e sida.

- 7 pyþiskan

Handskriftens 39:e sida.

- 7 mat ok miät ok vikt
 16 fatökä mannä þörft
 17 þiufuär
 19 þiufhuären
 22 þiufuen þiufhtenä

Handskriftens 40:e sida.

- 2 þiuft
 4 fri þiufs namneno
 9 epatakä (Ovisst.)
 24 lösn ällä liflatz (lifalaz?)

Handskriftens 41:a sida.

- 5 þiufhuären
 11 snattäre ok e fuldär þiuuär
 16 kasnä warghär (ÖGL. Ep. 31.)

Handskriftens 42:a sida.

- 5 läpio (ÖGL. Ep. 32.)

Rad.

Handskriftens 43:e sida.

- [*Nu ün taks i handum hanum älla lepis a händär hanum sandär piufnapär ok gitär egh let af handum sik älla*]
 14 tax i husum hans sum han radhär lasum (ÖGL. Va. 32: 3.)
 21 Nu hauär han humä ä hwar þät kumit är [*þa skal han þit fara ok beþas laglika at ransaka han a egh*
 23 *hanum*] ranzak [*synia: þa skal tua män til taka sin*
 24 *hwar þera: þän skal säghia sum*] ranzak [*bedhis huat hanum &c.*] (ÖGL. Va. 32: 4.)

Handskriftens 44:e sida.

- 2 ranzak
 6 þa skal þöm ranzaka, ok seä hwat the haua in,
 8 lösgjurþer ok barfötter- (VGL. II. þ. 30.)
 9 Jä þät inne sum stulit är þa skudhe än vindögga är a väg swa mykyt at þyliko matte in kastä at þa a bonden wizord at väria sik mädh siex manna eþe, Nu är e vindögga a väg þa a han e vizorþ aghen alle þe vizorþ e är i hanþum takit (ÖGL. Va. 32: 4.)

Handskriftens 45:e sida.

- 1 þiufren
 24 fiäpartiugh

Handskriftens 46:e sida.

- 4 snattär owrmaghi
 6 Nu skiptas män giäwm vipär nu klandas firi þöm þigh-at havär, kallas vara þiufstulit [*þa skal han uita mäþ eþe tuüggia manna ok tolf äftir. at hanum uar giüt ok han uär egh þär þiuuär at.*] þo matte man þiggiä
 11 at e vare vin þär at (ÖGL. B. 46.)
 13 hiär
 19 hiär

Rad.

?? Nu spanä mapär hion manz giär fulla bospänd tax
 päť e i handum, pa iär päť epär siäx manna (ÖGL.
 Va. 38.) (*Ovisst om på denna sida.*)

Handskriftens 47:e sida.

1 niper i anä älläs a pattomen älläs ok a vikenne (*i Sö-
 derköping tillägger Bure*)
 12 guzpänning (*gafs när någhon gik til siös: Bure*)
 13 drikka lipköp (Jfr. BR. 6: 1, 2.)
 18 fruktmanin (*den som frachtar*) skiphärren (*sum ut-
 leggher: Bure*)
 ?? leghär skiphärre lepsaga (*Ovisst om på denna sida.*)
 (StadsL. Sk. 14.)

Handskriftens 48:e sida.

9 ämgut
 13 äkkare
 19 sen

Handskriftens 49:e sida.

6 härnisk
 10 opse
 15 opsä
 16 opsä
 19 isä mällum (*ifrå våren til hösten isen läggs: Bure*)

Handskriftens 50:e sida.

12 laghlyst
 14 laghlyst
 15 laghlyst
 17 iäk laghlyste
 18 fryktman
 20 fynd
 22 faluborde
 24 fynd

Rad. *Handskriftens 51:a sida.*

3 fynd

7 fynd

16 þiggia

23 gior (*giord*: Bure)

Handskriftens 52:a sida.

7 bardagh

(*det som förwares til hustrunes nytta åt barnen*: Bure)

16 thz a giptämapren sökia ok bonden skal ut böta, þa

18 bot skal giptämapren intaka ok til omynd læggia. þa

19 bot taki han up sum omynd takär (ÖGL. Va. 10.)

Handskriftens 53:e sida.

[*Nu än han uarþär lyttär i anlite sua at*] hvatte hyl

1 hattär ällä huua (ÖGL. Va. 15: 4.)

[*Nu hugxs minste fingär af mäþ uapa þa böte firi fingär öre. ok annan firi lyti ok half mark firi*] läkis giäf

7 [*Nu uarþa all*] fingär fiugur [*af huggin mäþ uapa: þät üru tolf öra firi sar: ok tolf firi lyte. ok half mark*

8 *at läkis giäf. Varþär*] þumul fingär [*af huggin mäþ uapa. þät üru tolf öra. þy at*] han är half hand [*ok*

12 *toLF öra firi lyti. ok half mark firi*] läkis giäf (ÖGL. Va. 18.)

18 fiäþartiugh

22 [*Nu slar man annan mäþ*] hornum ällä hiältum, stangum ällä stafrum brister huld ok hudh þät är ful skenä (ÖGL. Va. 19.)

Handskriftens 54:e sida.

4 fiäþartiugh

[*Nu slar man annan mäþ stang älla stafre*] bristär

6 huld innan ok haldär hudh vtän þät kallär swartäslagh (ÖGL. Va. 23.)

9 misfyrmir man frälsum manne, skiutär ällä skiuuär

Rad.

- 19 blopläte
24 konungz soknare

Handskriftens 55:e sida.

- 3 hvatte hyl hattär ällä huua

Handskriftens 56:e sida.

- 3 fiäpartiugh
8 fiäpartiugh
24 ezwöre

Handskriftens 57:e sida.

- 1 ridher man hem at androm thes viliandes at han vil
bondanom skadha göra
9 ezwöre
10 [Nu] ältir [man annan af þingstæmmu. älla andre
stæmmu. þær sum eþ skal ganga. älla af annarre
stæmmu. älla af lagha tilmælum. þær brytär han sum]
13 hálte ezwöret [än þo at þær kombär ängin akoma a.
15 þy at] ängin borþe sakta ällä sökia firi hözlum (ÖGL.
Ep. 5.)
16 [Nu ma egh] bispups soknare [bondans kunu sak giua
firi hor. utan bondin giui hænni sialwär sak. i kirkiu.
19 älla i annare] samnædhum [þa än han giwär hænne
20 sak firi] samfund [þa skal han antuiggia dylia mäþ
tolf manna eþe. älla böte biskuþe þre markär. Nu än
24 han takär annan man innè mäþ hænne i] horsiäng [ok
windär þöm til horsakinna. mäþ

Handskriftens 58:e sida.

- lagha witnum ok lagha domum: þa skal egh böta bi-
2 skuþe firi sak] henna [firi þy at hon hauär allu þy for-
wærkat sum hon atte i bo hans. ok han a egh suara
4,5 firi] hana [utan han taki] hana [siþan atär in til sin.
ok sua än hon löþär bort mäþ andrum manne. fran
7 bondanum ok går hor. þa skal han egh böta firi] hana

Rad.

[*biskups sak. þy at hon haviir allu þy forværkæt sum hon atte i bo bondans. Nu än hon löpär bort firir*]
 10 *ouistä skyld ok [egh firir] osiþa skuld [þa a bondin sökia ok swara firir hana alt þær til biskupär hawär þem skilt at. Nu än bondin giwär andrum manne sak*
 15 *mäþ stämdu þingi firir kunu sina. sighär] hona [haua giort hor undi sik. þa a þän bondin sum äftir käre*
 18 *egh böta biskuþe. huat häldär hin som han kärþe] til falz ällä värs [firir horsiangina. Nu ma egh biskups soknare bondans dottur. älla hans systur. älla hans fränkunu hor sak giua. älla firir] äzskospiäl [röpa]*
 (ÖGL. Kr. 27.)

Handskriftens 59:e sida.

7 rast at lande, viku at vatne (ÖGL. Dr. 11.)

Utan uppgifven sida.

siofört (*siöstark skip: Bure*)

þränger þöm til, merä kasta þa skal þöm mäþ silftal
 atergiäldä sum þät atto

at þe bärin ängän abyrtþ a han

viar väpär þöm til annar staz än þer vildo
 stadhsins, vndra, älläs (*mykit brukat: Bure*)

Utredning

af

frågan om national-belöning

åt

CARL von LINNÉ

vid 1760—62 årens riksdag.

Af

OLOF IMMANUEL FÅHRÆUS.

Af Författaren inlemnad till Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, som beslutat skriftens intagande i Akademiens Handlingar.

Utredning af frågan om national-belöning åt Carl von Linné vid 1760—62 årens riksdag.

Den mening har nog allmänt varit hyllad, att Rikets Ständer vid 1760—62 årens riksdag åt Linné anslogo en belöning för hans upptäckt af konsten att befordra perlbildningen hos musslor. Ett historiskt stöd för antagandet deraf gaf en af Linnés förtrognaste, den berömde Haller. Vid offentliggörandet af Linnés till honom affåtna bref d. 13 Sept. 1748, som nu mera finnes upptaget i flera upplagor af Linnés brefvexling i vetenskapliga ämnen, och hvaruti han förmäler sig i afseende å perlbildningen hafva kommit naturen på spåren, så att han kunde hos hvarje perlmussla genom yttre medel frambringa perlor, beledsagar neml. Haller detta meddelande med en så lydande not: "För denna upptäckt blef den frejdade författaren på ett "lysande sätt belönad af Rikets Ständer".¹⁾

Anledning till tvifvel om tillförlitligheten af denna uppgift förekommer dock vid jemförelse med de från Kongl. Tryckeriet utgifna Riksdags-tidningar, som under den 21 Juni 1762 redogöra för Sekreta Utskottets tillgörande i saken sålunda: "Sedan inför Sekrete Utskottet Archiatern "och Riddaren Linnæus upgifvit then wetenskapen att kunna "ympa pärlor i musslor, har Sekrete Utskottet thenna konst "undersökt och thensamma riktig befunnit, samt till werk-

¹⁾ "For this discovery the illustrious author was splendidly rewarded by the States of the Kingdom. *Haller*". Smith, Selection of the correspondence of Linnæus etc. 1821.

”ställande häraf öfverlemnad till en af thess ledamöter, som ”är i tilstånd och sig förbundit, at på egen bekostnad och ”för egen räkning göra ofvannämnde konst för riket nyttig.”

I Linnés dagbok är denna tilldragelse ock i korthet ”antydd i följande ordalag: ”1762. Vid denna riksdag hade ”man sport, att Linné kunne konsten att göra perlor. Han ”ditkallas, uptäcker hela konsten och får 18,000 daler ”kopparmynt därföre af Handelsman Bagge i Götheborg ”samt af Hans Maj:t tilstånd att transportera sin tjenst ”på någon sin Eleve”.¹⁾

Då mellertid veterligt är, att vid riksdagen 1760—62 förslag var å bane om belöning åt Linné omedelbart af Staten, kan det icke finnas opåkalladt, att närmare undersöka, huru denna sak blef inledd och hvad behandling den erhöll.

Linnés uppträdande i den vetenskapliga frågan om möjligheten att genom yttre medel befordra musslornas perlproduktion skedde på en tid, då perlfisket i allmänhet, och enkannerligen i Sverige, tillerkändes ej ringa vigt såsom näringskälla. Det var ock derföre vid riksdagarne särskildt uppdraget åt Kammar-Ekonomi-Utskottet, att handlägga de ärenden, som rörde perlfiskerierne.

Till detta Utskott hade vid början af år 1761 Chemiæ Professorn Gadd ingifvit ett anonymt förslag till perlfiskeriernas befrämjande och dervid jemväl, under tysthetsförbehåll, angifvit ett sätt, som han förmente vara tjenligt att befordra perlproduktionen.

Sannolikt med anledning häraf, och då Utskottet hade sig bekant, att Linné var i besittning af någon hemlig konst att å musslor inympa perlor, anmodades denne genom Utskottets Ordförande, Öfversten Friherre Funck, att meddela sina tankar om medlen att befordra perlfisket. Det skrift-

¹⁾ Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig sjelf etc. 1823, p. 60.

liga svar häruppå, som Linné d. 6 Febr. 1761 till bemäldes Friherre aflät, och hvarigenom han, bland annat, gaf tillkänna, att han genom mödosamma forskningar funnit claven till perlornas generation och vore i stånd att, enligt naturens eget sätt att procedera, hos musslorna frambringa perlor, slutades sålunda: "som jag icke sett, att perlfiskeriet hos oss med besynnerlig aktning drifvits, hade jag "ärnat communicera konsten med någon utländsk magt, "emot vedergällning, till någon min under-balances lindrande. Men om mitt eget kära fädernesland skulle åstunda "konsten af mig, kunde jag äga dubbel fägnad, som jag är "säker, det Riksbens Höglofl. Ständer häldre förunte mig "någon tillbörlig vedergällning än en främmande, som jag "icke toge den med mig utur landet; och tyckes det ej "obilligt förtjena något, som kunde gagna det allmänna "mycket; hälst som jag kan heligt försäkra, at jag ännu "aldrig upptäckt denna konsten för någon dödlig."

Då Linné sedermera, enligt anmodan af Utskottets särskildt för detta mål utsedda deputerade, vid personligt företräde, d. 27 Juli 1761, omständligt meddelade sin kunskap i ämnet, anförde han ock, i sammanhang dermed, hurusom ifrågavarande rön hos utlänningarne kunnat tillskynda honom betydande förmåner, om han det för dem velat uppenbara, men att han helst velat härmed rikta fäderneslandet, förmodande likväl, att så väl derföre, som ock för hans öfriga använda möda vid natural-historiens upphjelpande till dess dåvarande höjd samt derpå nedlagda kostnad genom många nyttiga verks utgifvande och kostsamma naturalie-samlingar, såsom andra af det allmänna förtjente män, blifva ihågkommen.

Härtill kan lämpligen fogas hvad Linné, vid förnyadt sammanträde med Kammar-Ekonomi-Utskottets Deputerade nästföljande dag d. 28 Juli 1761, ytterligare anført angående hans åtgärder till naturaliserande här i landet af utländska nyttiga växter. I fortsättning af hvad angående

sjelfva konsten att frambringa perlor förekom, innehåller Deputerades protokoll följande:

”Sedan på sätt, som förmäldt är, Deputerade fått nog ljus i denna sak, berättade Archiatern om hvad vidare i natural-historien och serdeles växtriket af honom vore præsteradt. Det nordiska klimatet klagade han dock vore till mycken olägenhet härutinnan, och att derföre växterna härstädes fordra långt varsammare ans än i de södrare verdens delar, der naturen till det mästa uträttar, hvad konst och akksamhet måste hos oss tillvägabrunga. Icke dess mindre har han efter handen tillvant åtskillige sällsynta och ibland them några i medicinen helt oundgängliga örter att växa i Academiska trädgården i Upsala, som ock nu mera vunnit all stadga; anseende han den Chinesiska Rhabarbern för en af de yppersta, hvilken, i anseende till den stränga uppsyn, Chineserne, som theraf äro egare, hafva på de resande och Caravanerne, att ej någon färsk rot af det slaget må utföras, uppå ett rätt besynnerligt och lyckligt sätt kunnat hit till Sverige införskaffas. Denna art Rhabarber har aldrig tillforene i Europa varit känd och Mr. Geoffroy, som skrivit bäst uti materia medica, har icke en gång af alla auctorer kunnat få redig kundskap om den örten, som gifver Rhabarber. Le Brun, i sin orientalska resa, lærer vara den ende, som sett Rhabarbern och den afritat, men ingen har i anledning deraf derpå kunnat bygga eller tro, att en sådan växt gifves, innan den nu kommit i Archiaterns händer. Och som Archiatern är i correspondence med de mest namnkunnige naturforskare i alla länder, jemväl med Kejsersl. Lif-Medicus i Ryssland Gotter, har denne för par år sedan, såsom något besynnerligt vid handen gifvit, thet i en trädgård i Moscau skulle finnas en ört, af sällsynt utseende, den han sjelf icke kände, men lemnade derpå till Archiatern beskrifning, för att underrätta sig om namnet, samt till hvad släckte i växtriket den borde räknas.

"Archiatern skall ej så snart fått denna tidning, förr än
 "han med sorgfällighet börjat tänka på dess utredande, och
 "i jemförelse med Le Bruns förenämnde derpå gifna rit-
 "ning, då ändtligen funnit berörde växt är Ostindisk Rha-
 "barber; ehuru han intet väl kunnat finna sig i den om-
 "ständighet, på hvad sätt den till Moscau inkommit. Hvar-
 "efter Archiatern, utan att göra Gotter tillräckligen besked
 "härom, skall skrivit honom till, med anmodan att, till
 "desto mer visshets erhållande, öfversända sjelfva roten;
 "hvilket ock skedt, samt blifvit, som den nu verkligen be-
 "finnes, i Upsala-trädgården med god framgång planterad.
 "För öfrigt gafs tillkänna, att den Tartariska Rhabarber är
 "mycket allmännare och genom Archiaterns bestyrande re-
 "dan för 12 år tillbaka i riket inbragt, att den blir temme-
 "lig god, enär den får tid att mogna och blir resineuse,
 "men att likväl Apothekarne therpå icke hafva så noga af-
 "seende, emedan den yngre Rhabarbern fås till bättre pris.
 "Den Ostindiska skall framför all annan ega företräde, och
 "vara värd att utvidga samt anlägga till större plantager,
 "som, utom eget behof, jemväl kunde tillskynda riket vacker
 "vinst igenom exporter till utlänningen, hvilken ännu intet
 "theraf är egare; börandes likväl, vid så fatta omständig-
 "heter, all noga försigtighet brukas, att den ej göres för
 "allmän och thymedelst förlorar sitt värde."

"Jalappa, en likaledes i medicinen ganska outhärlig
 "ört, skall äfven Archiatern ega och drifva till en arms
 "tjocklek, som derföre, jemte ännu flera nyttiga växter, af
 "honom föreslogs, att till publici bästa förmeras."

Uti det d. 8 Juli 1761 utfärdade protokollsutdrag,
 hvarigenom Linné kallades till sammanträde med Deputerade
 i omförmälda sak, hade Deputerade förklarad, att de, efter
 afhörande af hans grundliga berättelse i ämnet, med de
 dervid yppande rön och omständigheter, ansåge "sig för-
 "bundne i bästa måtto anmäla hos Rikets Höglofl. Stän-
 "der saken till örnaste befördran och sjelfve upfinnaren till

"den anständiga belöning, som rikets härpå beroende för-
"mån verkligen förtjenar"; och då vid sammanträdet d. 27
Juli Linné uttalade sin förhoppning att, "såsom andra af
"publicum förtjente män, blifva ihågkommen", försäkrade
Deputerade, att de hade detta "i ömaste åtanka", och allt-
så vore betänkte att "honom till någon anständig belöning
"vederbörligen anmäla".

Enligt förrberörde protokoll för sammanträdet d. 28
Juli togo Deputerade ock Linnés dervid meddelade "upp-
"gifter i behörigt öfvervägande, samt, i anseende till rikets
"förmodligen härunder beroende förmån, beslöto uti det till
"Höglofl. Secrete Utskottet afgående betänkande om perl-
"fiskets upphjelpande att intaga och vederbörligen anmäla".

Ärendet hänskjöts kort derefter till Sekreta Utskottet
medelst följande betänkande, som hedrande vitnar derom,
att Deputerades försäkringar, att hafva Linnés förtjenster i
öm åtanka, icke voro ord utan mening.

"Deputerades af Cammar-Oeconomie och
"Commerce Deput. Cammar-Oecon. Ut-
"skotts Betänkande om perlfiskeriernas
"upphjelpande i riket."

"Vid thet Cammar-Oeconomie och Commerce-Deputa-
"tions Cammar-Oeconomie Utskott, enligt thess instruction,
"till skärskådande förehaft Kgl. Cammar-Collegii till thenna
"riksdag ingifna relation, så väl som ett thess ytterligare
"inkomne memorial under d. 25 Febr. innevarande år, an-
"gående perlfiskeriernas i riket nu befintliga tillstånd, har
"Utskottet kommit i erfarenhet, huruledes the tid efter
"annan vidtagne anstalter till perlfiskeriernas upphjelpande
"haft ganska liten verkan, och att i synnerhet then sednast
"af Kronan gjorde kostnad på Inspectoren Hedenberg och
"thess föregifne perlplantering i Abo och Björneborgs län
" varit utan nytta, såsom ock thess konst opålitlig; och har
"i anledning här af samt den kundskap Archiatern och

"Riddaren Linnæus veterl. äger i alla the naturkunnigheten
 "tillhörige (ämnen) (!), Utskottet funnit för rådligast häröfver
 "honom att höra och dess tankar inhemta, som han ock uti bref
 "af d. 6 sistl. Febr. till en af Deputations ledamöter Öfver-
 "sten och Riddaren Baron Funck efterkommit, med berättelse
 "thet han under sitt vistande i Luleå Lappmark och
 "Purkejaur blifvit öfvertygad, att det derstädes varande,
 "och ett af de mest betydande perlefisken i riket, på sätt
 "som det nu för tiden drifves, icke eller skall vara af
 "någon betydelse och Kronan till vinning, utan skola en
 "myckenhet musslor fåfångt förderfvas, i ovisshet om perla
 "theruti gifves eller ej. Theremot påstår Archiatern sig
 "ega den vetenskap att med allt för ringa kostnad kunna
 "inprägnera alla slags musslor, ända till och med ostron,
 "så att de inom 6 år afgifva äkta perlor af en ärts stor-
 "lek, och efter 12 år sådane, som äro värde ifrån 3 till
 "600 Dr Kmt stycket; de bästa skola dock erhållas af de
 "så kallade perlusslor. Lättheten att inprägnera bevisar
 "han af det, att 3 karlar kunna på en dag bestyra om
 "hela operation med 100 musslor; och skall figuren på
 "perlan, äfven som dess mer eller mindre mogenhet, en-
 "dast dependera af handlaget. Archiatern förmäler tillika,
 "thet han redan för flere år tillbaka funnit clav till denna
 "konsten, och att han jemväl vore i stånd, när så påfor-
 "dras skulle, lägga försöket i ljus dag; han har dock hållit
 "betänkligt göra konsten allmän eller med någon commu-
 "nicera, fast mindre för utländsk magt uppenbara, ehuru
 "förmodligen sådant kunnat lända honom till mycken för-
 "mån, utan, enligt sin medborgerliga pligt och skyldighet,
 "velat thensamma fäderneslandet nu aldraförst erbjudas, i
 "förtröstan att, som den för publicum säkert kan blifva
 "riktande, derföre så väl som andre nyttiga rön i natural-
 "historien med understöd och vedergällning blifva lugnad."

"Detta med hvad mera har Utskottet pröfvat dess
 "uppmärksamhet värdigt och trott förtjena ömaste åtgärd.

"Och emedan sakens natur och beskaffenhet fordrar, att
 "om theraf fullkomlig nytta allmänheten tillflyta skall, then
 "i alla måtto bör hållas tyst och hemlig, har Utskottet
 "funnit rådligt allenast några få af sina ledamöter, neml.
 "Öfversten och Ridd. Baron Funck, Ryttmästaren Printzen-
 "schiöld, Secreteraren Olivecreutz, Probstén Mag. Mathesius,
 "Rådsmannen Stenhagen och Talmannen för det hederv.
 "Bondeståndet Olof Håkansson, såsom Deputerade, detta
 "ärende under nogaste tysthet samt förbindelse på ära och
 "tro, och hvarvid nämnde Secreterare åtagit sig föra pen-
 "nan, till utarbetande att öfverlemnna. Till följe häraf haf-
 "va the jemväl trädt tillsammans och genast vid första
 "öfverläggningen stadnat i det slut att muntligen höra Ar-
 "chiatern öfver thess uppgift, såsom the ock igenom ett
 "under d. 3 nästveke Juli utfärdadt extractum protocollii
 "honom anmodat att till den ändan sig här infinna, hvil-
 "ket bem:te Archiater äfven hörsammat, samt uti 2:ne ser-
 "skilte företräden d. 27 och 28 i nämnde månad icke alle-
 "nast tydeligen bewist möjligheten att imprægnera musslor,
 "utan ock verkeligen företett åtskilliga perlor ännu synbare,
 "hvilka på det sättet oemotsägeligen blifvit producerade af
 "den godhet, som andra naturella äkta perlor. Deputerade
 "hafva icke trott sig sjelfve fyllest, utan till yttermera visso
 "af en pålitlig Juvelerare låtit dem genomskäras, hvilken
 "efter all thervid brukad granlagenhet och möjligaste un-
 "dersökning, men tillika helt okunnig om ändamålet eller
 "hvarifrån desse perlor hade sitt ursprung, them för all-
 "deles goda ansett, thymedelst Deputerade all önskelig
 "öfvertygelse om then yppade konstens visshet (bekommit).
 "så att nu endast ankomme uppå de mått och utvägar,
 "som till sakens lättaste verkställande och hemligt hållan-
 "de nödvändigt böra vidtagas."

"Utom förenämnde uppgift har Archiatern jemväl vid
 "handen gifvit, thet han med mycken möda och besvär in-
 "förskaffat åtskilliga medicinal-växter, hvilka igenom hans

"omsorg och oförtrutna möda vid vårt nordiska klimat blif-
 "vit vande och härefter kunna hafva bestånd, räknandes
 "han den Ostindiska Rhabarbern för en af de yppersta
 "och mest betydande, så väl för dess ogemena nytta i
 "läkarekonsten, som i anseende dertill, att den icke på flere
 "ställen i Europa veterligen är växande än uti Academiska
 "trädgården i Upsala, dit Archiatern den på ett nog be-
 "synnerligt sätt inbragt och therstädes så ansatt att den
 "väl trifves och efter handen theraf större plantager kunna
 "inrättas, och utom eget behof en myckenhet Rhabarber,
 "till rikets vinst, med tiden hos utlänningen debiteras; och
 "med ej mindre fördel förmente Archiatern en annan i
 "medicinen mycket bruklig växt, Jalappa kallad, then han
 "uppdrifvit till en arms tjocklek, böra utvidgas; hvilket
 "han ock fördenskund till verkställande, men tillika med
 "den granlaga vård, att ej växterna blifva för allmänna,
 "välment föreslog."

"Vid så fatte omständigheter och emedan alla thesse
 "ärender tyckas nog hufvudsakligen bidraga till rikets san-
 "skyldiga väl och bästa i framtiden; men therjemte inne-
 "bära ett högst oungänsligt hemligt hållande, se sig De-
 "puterade föranlåtne them hos Höglofl. Secreta Utskottet
 "härmedelst vederbörligen anmäla, jemte vänligaste ammo-
 "dan att tillåta någre af thess resp. ledamöter med Depu-
 "terade, hvilka om förevarande ämnen redan ega tillräck-
 "ligt ljus och kunskap, träda tillsammans, för att rådgöra
 "om then vidare erforderliga åtgärd; och beträffande Archiat.
 "Linnæi belöning, så hafva Deputerade intagit, med hvad
 "nit och trohet han alltid gått det allmänna tillhanda, dra-
 "gande sig jemväl till minnes, thet han till nationens he-
 "der uppodlat sin vetenskap till dess så inom som utom
 "riket varande lustre samt therpå användt både flit och
 "kostnad medelst nyttiga verks utgifvande af trycket och
 "vackra samlingar af naturalier; och med allt det är tillika
 "bekant, att han, såsom andre konstegande, icke tillförene

"begärt eller åtnjutit någon vedergällning. I anseende hvar-
 "till, som ock the flere Archiatern tillbudne hederliga vil-
 "kor af utlänningarne, i fall han sina påfund för them ve-
 "lat uppenbara, Deputerade, enligt theras vid perlekonstens
 "upptäckande lemnade löfte, äro förbundne ofta nämnde
 "Archiater och Riddare hos Höglofl. Sekreta Utskottet till
 "erhållande af ett mot thess förtjenst och ämnets värde
 "någorlunda svarande understöd i bästa måtto att anmäla,
 "men, i händelse han thermed icke blefve hugnad, åligger
 "Deputerade jemväl efter theras afgifne försäkran denna
 "vetenskap och konst hos sig i evig tystnad behålla. Stock-
 "holm d. 14 Aug. 1761."

"Uppå Deputerades vägnar"

"Funck. Mathesius. Stenhagen. Olof Håkansson."

Då detta betänkande d. 15 Augusti 1761 hos Sekreta Utskottet förekom, uppdrog Utskottet åt fyra af dess ledamöter, nemligen Bergsrådet Rudbeck, Ryttmästaren Jennings, Doktor Gadolin och Handelsmannen Bagge, att med Deputerade af Kammar-Ekonomi-Utskottet sammanträda och, efter med dem hafda öfverläggningar, yttrande i ämnet till Sekreta Utskottet afgifva.

Kammar-Ekonomi-Utskottets Deputerade, sålunda förstärkte, sammanträdde för ärendets ytterligare behandling d. 22 September och 23 November 1761, och sedan de Deputerade från Sekreta Utskottet fått del af allt hvad i frågan förut förekommit och de, likasom Kammar-Ekonomi-Utskottets Deputerade, funnit sig öfvertygade om uppfinningens värde¹⁾, beslutades att till Sekreta Utskottet af-

¹⁾ Vid sammanträdet d. 22 September förmälde sig "Prosten Mathesius, "såsom med Linnæus närmare bekant, hafva inhemtat, det Archiatern "icke prætenderade någon oskäligen summa, utan torde ankomma på "5 å 6000 plåtar."

gifva ett gemensamt betänkande, som under d. 24 November expedierades, ¹⁾ och var af följande lydelse:

"Deputerades öfver pärlefiskerierne ytter-
"ligare Betänkande angående Archiat.
"och Ridd. Linnæi pärle-imprægnation."

"Sedan Höglofl. Secreta Utskättet behagat förordna
"visse thess ledamöter att tillika med Deputerade af Cam-
"mar-Oeconomie och Commerce-Deputations Cammar-Oeco-
"nomie-Utskätt ännu vidare granska och efterse then af
"Archiatern och Riddaren Linnæus uppfundne konsten samt
"the redan gjorde försök att genom musslors imprægne-
"rande frambringa ächta pärlor; hafva the samteliga d. 22
"nästvekne Sept. så vä lsom d. 23 innevarande månad trädt
"tillhopa, och då med möjligaste achtsamhet både under-
"sökt then till pärlornas danelse uppgifna teorien, som
"ock i nogaste ögnasichte tagit the för handen varande pär-
"lor, hvilka af Archiatern producerade blifvit; och kunna
"Deputerade i anledning af hvad the sjelfve sedt och me-
"delst anställte försök af tillförlåtelige Jouvelerare på desse
"slags pärlor blifvit utrönt, ej annat än til alla delar in-
"stämma med thet som tilförne uti et d. 14 nästvekne
"Aug. till Högl. Secreta Utskättet afgifvit betänkande re-
"dan förmält är, at konsten verkligen äger grund och viss-

¹⁾ Då Ad. Afzelius (i "Egenhändigas anteckningar af Carl Linnæus om sig sjelf etc." p. 340) förmäler om den åt Linné tillstyrkta belöning, tillägger han: "dertill tyekes dåvarande Biskop Meunander i Åbo "hafva mycket bidragit med sitt omständliga Memorial af d. 29 "Januari 1762." Denna förmodan kan dock så mycket mindre vara grundad, som, under behandlingen af ifrågavarande sak, bemälde Biskops namn hvarken i ofvannämnde Utskotts-Deputations eller i Sekreta Utskottets protokoller förekommer, och memorialet dessutom är dateradt långt efter expedierandet af Deputerades sista betänkande i ämnet och till och med sedan ärendet hos Sekreta Utskottet blef föredraget; hvadan det torde böra antagas, att berörde handling varit ett enskildt meddeladt memorandum, afsedt att upplysande verka på öfvertygelserna i sista instansen.

"het så at den icke allenast är practicable, utan ock, i fall
 "Riksens Höglofl. Ständer för godt funno vidtaga the mått
 "och utvägar, at under en granlaga tysthet inrätta et pärle-
 "fiskeri med musslors imprægnerande, tyckes efter alt ut-
 "seende Riket thäraf mycken båtnad och vinning kunna
 "tillskyndas. Men utom alt det är påfundet så ganska be-
 "synnerligt och mycket betydande i Natural-historien, at
 "ock för sig sjelf samt i sådant afseende det förtjenar all
 "upmärksamhet och upmuntran; hvarföre, som och i an-
 "ledning af Archiaterns gjorde förbehåll samt Deputerades
 "till honom vid konstens yppande lemnade försäkran om
 "föreskrift till undfående af någon anständig belöning, sva-
 "rande så emot denna uppgifts värde som the flera vackra
 "betydande rön och många utgifna arbeten, hvarmed han
 "riktat natural-historien til rikets heder och bästa, utan at
 "tilförene blifva hugnad med något werkeligit wedermäle
 "af et tacksamt fädernesland, Deputerade ej undgå kunna
 "honom än ytterligare i ömaste måtto thärtil anmäla, så-
 "som the ock i anledning af thess egit så ohngefärliga ut-
 "låtande til hans belöning nu våga at föreslå en summa
 "af 12,000 dlr samt; hvilken omständighet Deputerade för-
 "denskuld önskade aldräförst af Höglofl. Secreta Utskåttet
 "afgjöras och fastställas måtte, så at han om en sådan
 "gratifications åtnjutande och utbekommande kunde blifva
 "försäkrad; hvarefter, och så vida sjelfva saken förmodeligen
 "pröfvas förtjena verkställighet, Höglofl. Secreta Utskåttet
 "lärer nödigt achta öfverlemna till Deputerades vidare och
 "enskylda åtgärd, samt them vederbörligen befullmäktiga at
 "besörja om alt det som till ändamålets säkraste vinnande
 "tjena kan; hälst och i synnerhet omständigheterne och
 "ärendets beskaffenhet oumgängl. fordra, at så framt full-
 "komlig nytta skall erhållas, ganska fåå personer thärom
 "kundskap böra äga. Men i händelse Höglofl. Secreta Ut-
 "skåttet icke vore hogadt samtycka til den här utsatte be-
 "löningen eller till äfventyrs icke kunde beviljas, hvaraf

"tillika följer att detta påfund icke kan opgifvas til publici
 "gagn och nytta, hemställer Deputerade, om icke Archia-
 "tern då måtte varda tillåtit med thenna sin konst förfara
 "på sätt som han för sig nyttigast finner, samt then efter
 "behag antingen för utländske at uppenbara, eller eljest
 "allmänt och kunnog gjöra, ehuruval i begge desse fallen
 "nog många betänkligheter torde förekomma, och thärige-
 "nom antingen ächta pärlor efter handen falla i wahnprijs
 "eller och Sverige sättas uti altför kånbar mistning och
 "mycket lidande emot den utlänning, som konsten ofelbart
 "då idkade med andra nationers förfång. Stockholm d. 24
 "Nov. 1761."

"På Deputerades vägnar."

"C. Funck. Gadolin. Lexel. Olof Håkansson."

Sekretä Utskottet företog ärendet till öfverläggning
 d. 28 Januari 1762. Dervid uppträdde i första rummet
 Biskopen Hallenius såsom Linnés förespråkare. Han utlät
 sig, "det han vore så mycket mer öfvertygad om at denna
 "konst hade sin riktighet uti verkställigheten, som Linnæus
 "gjort försök med musslor i Upsala å och deruti fullkom-
 "ligen reusserat; och följaktligen skulle Kronan, om man
 "kunde utfinna tjenliga medel att practisera densamma, så
 "at hemligheten deraf ej blefve divulgerad, hafva igenom
 "nog ringa antal perlors försäljande den summan, som till
 "Linnæi belöning är föreslagen, fullkomligen ersatt. Men
 "utom detta hade Archiatern Linnæus igenom dess decou-
 "verter i naturalhistorien, hvarmed han icke allenast hedrat
 "nationen, utan ock förvärfvat sig sjelf et odödeligt äre-
 "minne, gjort sig af den nu föreslagne belöningen så för-
 "tjent, at Hr Biskopen för sin del ej annat kunde än styr-
 "ka till bifall uti hvad Deputerade derom anfört."

Äfven Ryttmästaren Jennings, ehuru han förmälde sig
 såsom deputerad i detta mål hafva börjat uppdraget "med
 "all prævention emot möjligheten af denna konst", förkla-

rade dock, "att han så väl af den theoretiska kunskap
 "Linnæus härom gifvit Deputerade, som ock af de försök
 "af Linnæus häruti blifvit gjorda, fått fullkomlig öfverty-
 "gelse, att konsten äger sin riktighet och är ganska lätt
 "att practisera. Han för sin del vore derföre af den tan-
 "ken, att Archiatern Linnæus förtjente den föreslagna be-
 "löningen, icke just så mycket för den nytta Kronan deraf
 "kunde vänta sig, emedan dess practiserande ej utan flere
 "personers användande (vore möjligt?), hvarvid icke är att
 "förmoda, det den kan hållas tyst, då åter genom dess
 "uppenbarande rarheten af perlor och följaktligen deras
 "värde skulle förfalla, utan fast mera derföre, at detta på-
 "fund är et det största incrementum, som naturalhistorien
 "i detta seculo fått, och hvarföre uppfinnaren så väl der-
 "före som för den nytta och upplysning han tillförene
 "skaffat allmänheten i denna vetenskap, gjort sig af heder
 "och belöning väl förtjent."

I denna mening instämde jemväl de öfrige Sekreta
 Utskottets ledamöter, som varit öfver detta mål deputerade.

Utskottet fann dock för godt att uppskjuta ärendet,
 "till dess man finge se, hurudan penninge-tillgången fram-
 "deles kunde blifva."

Med frågans afgörande fick derefter anstå till d. 16
 påföljande Juni, dervid, utan någon vidare discussion, be-
 slutet affattades i följande ordalag:

"Vid öfvervägande häraf fann väl Secreta Utskottet,
 "att det för riket skulle blifva föga betydande fördel, men
 "väl kunna tillfoga skada åt enskilde, om denna konst
 "skulle för publici räkning ställas i verket, såvida dervid
 "fördrades flere personers sysselsättande, i fall så stort an-
 "tal perlor skulle frambringas, at det kunde blifva någon
 "betydande object, och så snart det skulle ske, blefve ock-
 "så hemligheten af konsten omöjlig att bevara, men när
 "den blefve upptäckt, kunde följden ej annan vara än at
 "perlor skulle aldeles förfalla i vahnpris, hvaraf hände, at

"all den förväntade Kronans fördel försvunne och at alt det värde i äckta perlor, som nu i riket finnes, blefve et för-
 "loradt Capital, till skada så väl för det allmänna, som de
 "private personer, hvilka slike pretiosa äga. Men som Se-
 "crete Utskottet likväl hölt billigt vara, at en man, som
 "icke allenast igenom detta påfund, utan ock igenom sina
 "många lärda arbeten gjordt sig öfver hela världen namn-
 "kunnig såsom den ypperste och vittraste uti naturkunnig-
 "heten och alla dess delar, förtjente at af riket på något
 "sätt hugnas till vedermäle af det värde riket sätter på
 "hans förtjenst och till uppmuntran för andra att söka
 "träda uti hans fotspår; så beslöt Secrete Utskottet at ige-
 "nom utdrag af protokollet tillstyrka Rikets Ständer at
 "hugna Archiatern Linnæus med en belöning af 6,000 dal.
 "S:mt samt tillstånd för honom att få afstå sin syssla an-
 "tingen till sin son eller någon annan, som dertill vore
 "förtjent; dock detta på de vilkor, at denna konst at im-
 "prægnera perlor icke må af honom för någon, utan Kgl.
 "Maj:ts och Rikets Ständers samtycke, kunnog göras."

"Sedan detta var afgjordt, ärböd sig Secr. Utskottets
 "ledamot Handelsman Bagge, at i fall konsten för honom
 "blefve upptäckt ¹⁾ med tillstånd att densamma i värket
 "ställa, ville han icke allenast betala till Archiatern Linnæus
 "den nu faststälta summan, utan ock uppå ed dela med
 "Kronan hälften af den avance, som honom igenom perlors
 "frambringande kunde tillflyta."

"Secr. Utskottet fann så mycket mera skäl att härtill
 "samtycka, som Linnæus derigenom utan statens gravation
 "finge en skälig belöning, och någon viust deraf framdeles
 "torde Kronan tillflyta af en konst, som i annat fall blefve
 "aldeles onyttig; och fogades i följe häraf austalt, at Bagge
 "måtte få all nödig underrättelse om denna vetenskap, så

¹⁾ Perl fiskeri-Deputationens protokoller utvisa, att Handelsman Bagge, ehuru en af Secr. Utskottets Deputerade, icke deltagit i nämnde Deputations förhandlingar i frågan.

”snart han till Archiatern Linnæus förenämnde stipulerade ”summa utgifvit; hvarjemte äfven beslöts, att hemställandet till Rikets Ständer endast kommer att sträcka sig till ”det som rörer Linnæi succession.”

Uti det protokolls-utdrag, som d. 17 Juni 1762 angående denna fråga till Rikets Ständer afläts, tillkännagaf Sekreta Utskottet, att, för att af ifrågavarande konst att frambringa perlor ”vinna påsyftad nytta” och att ”bevara ”hemligheten deraf”, Utskottet ”öfverlemnadt verkställandet ”åt en af sine ledamöter, hvilken både vore i tillstånd och ”äfven sig förpligtat att på egen bekostnad och för egen ”räkning göra ofvannämnde konst för riket indrätigt”, och att i detta ämne honom komme att tillställas ”en fullständig beskrifning, hvaraf duplicatet bland Secrete Utskottets ”handlingar behörigen skulle förvaras.”

Derjemte och under förmälan, att Archiatern Linnæus ”förklarar sig väl nöjd och tillfreds¹⁾), om honom tillstånd ”lemnades att framdeles få afstå sin innehafvande beställning till någon som vore skicklig densamma att förrätta ”och hvilken han i sådan afsigt uppammat”, tillstyrkte Sekreta Utskottet ”att denna utväg vidtaga, emedan den ”lände till besparing af penninge-utgift”, samt dessutom hvarken vore ovanlig eller mot författningarne stridande.

Sistberörda framställning anmälde Rikets Ständer under d. 21 Juni s. å. till Kongl. Maj:ts nådiga bifall; hvarjemte Sekreta Utskottet genom underdånig skrifvelse, som justerades d. 28 i samma månad, till Kongl. Maj:t inberättade hvad angående konsten att å musslor inympa perlor hufvudsakligen förekommit, med anhållan, att Kongl. Maj:t ville ”under Dess eget höga namn autorisera Handedsmannen P. Bagge, att sjelf i sin lifstid, och sedan, ”efter dess död, dess arfvingar, fritt och obehindradt, samt ”utan intrång af andra, idka och utöfva denna konst; så-

¹⁾ Härom förmäla protokollerna icke ett ord.

"ledes som han och de det för riket och sig kunna bäst och "gagneligast finna"; och blef i öfverensstämmelse härmed Kongl. Maj:ts nådiga privilegium d. 7 Sept. 1762 för Bagge utfärdadt.

Vid, äfven den flygtigaste, granskning af Sekreta Utskottets förfarande i denna sak uppenbarar det sig lätt, huru föga samljud det är mellan beslutets försats och dess slutföljd. Sorgfälligt är tankegången beslöjad med ordalag, så afpassade, att de skola bevara skenet af beskyddarens ädelmod; dock framskymtar en, för hvarje fall afgjord, obenägenhet mot saken. Att det medel, som var i fråga, för befrämjande af perlfisket, i och för sig, fanns icke värdt en uppoffring från det allmännas sida, deremot må ej vara något att erinra, änskönt de anförda bevekelsegrunderna hafva föga gemensamt med national-ekonomiska grundsatser; men Kammar-Ekonomi-Utskottets Deputerade hade välbetänkt grundat sin hemställan om belöning åt Linné, icke uteslutande på den uppfunna konsten att frambringa perlor, utan äfven, och, såsom det synes, hufvudsakligen, på hans vetenskapliga förtjenster i allmänhet. Att härvid sätta föremålet i ett klarare ljus kan ej något vara verksammare än ett af Linné sjelf författadt memorial, som, under afvaktan af belöningsfrågans afgörande, till Sekreta Utskottet inlemnades och var af följande lydelse:

"Memorial."

"Wettenskaper hafva i alla florerande Riken varit de "Regerandes ömmaste ögnemärke, som de skillja folk ifrån "Barbarer och gjöra att ett litet förstendöme i Europa lyser mer än det största Keyserdöme i Orient. I vårt k. "fädernesland står det endast och allena hos Riksens Högloflige Ständer att wettenskaper uplifva och upmuntra, "hvilket sker, då de, som sökt updrifva wettenskaper till

"någon höjd, därför finna speciell upmuntran, hvilken sedermera en hvar täflar at göra sig wärdig. Men där ingen upmuntran är, där blifwer ock ingen æmulation och där falla wettenskaperne."

"Riksens Höglof. Ständer hafwa i detta afseende täckts hugnat åtskillige af dem som lefwat i vår tid. Ty fördristar jag mig härmed andraga mine ringa meriter, i den förtröstan, at om jag gjort mig någon speciell hugnad wärdig, jag ej allena torde blifwa förgiäten."

"Wid min syssla nu öfver 20 åhr, har jag åsidosatt all praxis medica, all egen hushållning och egna bekvämligheter, at jag måtte med alla krafter göra min tjenst redeliga och ej bränna twänne jern på en gång."

"*Diæten* har jag förökt med så många rön och observationer, at jag twiflar om någon annor gjort däruti större samblingar. Mine åhörare Riksens ungdom lära det bewittnat. Jag tänker dem utgifwa till nationens nöje och nytta."

"*Systema morborum*, som jag på Latin utgifwit, torde blifwa för Tabellverket et oumgängeligt hjälpmedel, då det på modersmålet öfversättes."

"*Fäderneslandets Historia Naturalis*, som för min tid låg uti ett tjockt mörker, har jag med mer än troligt arbete hopsamlat till 1,300 differente växter och 2,300 särskilde slags *djur*, så at intet rike i werlden äger så fullständig Flora och Fauna som nu Sverige."

"Till Academiæ-trädgården har jag inskaffat så många 1000:de aldrig tilförne i Sverige sedde växter, och dem alla utan wedergällning. Där ibland är *Jalappa*, som brukas i alla purgerande piller och hos oss lätt kan cultiveras. Den *Tatariska Rhabarberen* har jag gjort allmän i fäderneslandet, och den dyrbara *Chinesiska Rhabarberen*, som så mycket consumeras i apotheken och aldrig varit i Europeiska trädgårdar, har jag nyl. fått; hon tol vårt

"climate och borde med sorgfällighet planteras såsom en clenode och rikets produkt."

"Hela wettenskapen af *Historia Naturalis* har jag upbyggt af ny grund till all den höjd hon nu är nåt; jag wet icke om någon vågar sig fram denna tiden i denna wettenskapen, utan at hålla mig wid handen. Men för än jag så långt kunnat kommit, har jag måst resa både in och utom fäderneslandet, jag har måst hafwa mina elever till de aflägsnaste orter på jordklotet, fast jag haft för dem intet understöd af publico, om jag ej kunnat utbedja mig ett litet stipendium academicum. Jag har måst correspondera med alla curiosa öfwer hela werlden. Jag har måst skaffa mig de dyrbaraste böcker, att först wetta hwad redan wore upptäckt. Således har jag änteligen fått sedt mera af Skaparens dråpelige wärk än någon som nu lefwer äller för mig lefwat; alt har jag med oändeligt observerande ställt i naturlig systematisk ordning och således brackt wettenskapen till den höjd hon nu äger."

"Jag har utgifwit flere wärk än någon som nu lefwer, wid pass 40 särskilte böcker, alla skrefue på egne rön, hwilka fodrat all omtanka. Många hafwa tyckt, at endast Species Plantarum eller Systema Naturæ varit tillräckelige arbeten för en mans lefnad. Mången torde swigta wid att endast afcopiera de wärk jag redan utgifwit. Men som det ej kommer an på huru många wärk en skrifwit, utan huru han dem förfärdigat, så har jag därvid ej annat att andraga, än att mine mäste wärk äro afcopierade och uplagde i Tyskland, Holland, Frankrike, Italien etc., hwilket icke skedt, om de ej haft afgång och funnits ega det man ej sett i andra. Mine egne editioner har våra inländske bokförare uplagt till nationell winst, och som jag ej haft rygg at på egit förlag dem utgifwa, hafwa uppläggarena njutit min swett till godo."

"Jag har genom allt detta wunnit, att utlänningar besökt våra academier; at mine disciplar så inom som utom

"lands wunnit fördelaktigare poster och professioner, än jag
 "hugnar mig af. At jag blifwit inviterad med största of-
 "ferter till de orter jag ej kunnat komma. Men det wissa-
 "ste för mig har varit en utsläpad kropp. Jag är stadd
 "på en wäg, som slutar sig sjelf. Tjenste-åhr och meriter
 "kunna intet sätta mig i bättre omständigheter. Hade jag
 "så användt min möda på egen hushållning, som på wetten-
 "skaper, hade de minas utkomst och min omsorg blifwit
 "drägeligare."

"Wettenskaper äro Riksens Ständers egne pupiller;
 "har jag varit trogen amma för en af dem, så kan jag
 "hoppas, att så ömma som mäktige förmyndare ej låta
 "mig gå bort ur werlden utan någon hugnad."

"Carl Linnæus."

Känslan af eget värde må anses till någon del hafva
 förestafvat denna skrifvelse, men när var denna känsla
 mera befogad?

Sekreta Utskottet erkände ock billigheten deraf, att
 en man, som "genom sina många lärda arbeten gjort sig
 "öfver hela werlden namnkunnig såsom den ypperste och
 "vittraste uti naturkunnigheten, förtjente att af riket på
 "något sätt huggas"; men man frestas att anse detta er-
 kännande för en ironi, då dermed jemföres den slutliga
 utgången af saken. Ty hvad blef egentligen denna utgång?
 — Utskottet lät bero dervid, att en enskild man tillhand-
 lade sig hemligheten för en summa motsvarande hälften
 af hvad Kammar-Ekonomi-Utskottets Deputerade såsom
 belöning föreslagit, eller, såsom det heter i protokollet,
 Utskottet fann "skäl att härtill samtycka." Men för en
 afhandling om hemlighetens öfverlåtelse till enskild man
 hade Linné ingalunda behof af Sekretä Utskottets bemed-
 ling än mindre af dess "samtycke". Utskottet gick dock
 ännu längre i sitt sällsamma sätt att tillämpa erkänslans
 fordringar, då det lät denne enskilde tillförsäkra Kronan

hälften af den vinst, som honom genom perlors frambringande kunde tillflyta. Långt ifrån alltså att förunna Linné ett enda öre såsom national-belöning, ville man låta det allmänna, utan vederlag, ockra på hans lärdom. Ty uppenbart är, att om hälftenbruks-aftalet icke kommit i fråga, köparen kunnat för hemligheten gifva en högre lösepenning. Dock, ehuru Utskottets protokoll förespeglar, att deraf "någon vinst framdeles torde Kronan tillflyta", är frågan om halfva afkastningen i förslaget till privilegium alldeles öfverhalkad. — Var det glömska, förlitande på köparens hedersord, eller klarnad insigt af det grannlaga?

Den bestämda belöningen af 6,000 Dal. S:mt skulle för öfrigt, enligt Utskottets egna ord, icke vara ett vederlag för den utforskade hemligheten att frambringa perlor, utan "ett vedermäle af det värde riket satte på hans förtjänst och till uppmuntran för andra att söka träda uti "hans fotspår"; men Utskottet fann sig i denna del icke dess mindre qvitt med Linné, så snart representanten från Göteborg, såsom æquivalent för perlproduktions-konsten, erbjöd den fastställda summan. Belöningen, såsom sådan, blef alltså tillintetgjord, ty Utskottets förfarande kunde icke afse att öfverflytta nationens förbindelse i detta hänseende på Hr Bagge.

Tillåtelsen för Linné att afstå Professors-sysslan åt sin son, eller någon annan, som dertill vore förtjent, kan i sjelfva verket ej heller tillerkännas egenskapen af en national-belöning. Med kännedom om Linnés brinnande kärlek för sin vetenskap och om hans guldrena hjertelag, ej blott i det enskilda, men i allt, hvad fäderneslandet rörde, kunde man icke bättre betrygga det allmännas interesse att erhålla en så värdig efterträdare som möjligt på den oupphinneliges lärostol, än att lägga valet i hans händer. Såsom utmärkelse var medgifvandet ock värdelöst. Riksdagsprotokollerna för den tiden bära vittne om Sekreta Utskottets frikostighet på ynnestbevis af detta slag, utan hän-

sigt till föremåleus förtjenster, blott namnen funnos i partiets rullor.

Då alltså Hr Bagges lösepenning icke kunde för Linné gälla såsom en national-belöning och otvifvelaktigt är, att återbesättandet af Linnés Professors-syssla utfallit på samma sätt, ehvad Linné genom särskildt konungabref berättigats att bestämma valet eller ej, så följer här af ovedersägligen, att framställningen om någon national-belöning åt Linné hos Sekreta Utskottet fick en utgång, som i sjelfva verket var liktydig med ett afslag; och ett sådant besked gafs till en af de störste män, som någonsin verkat för ljusets sak, "totius Europæ oraculum, ornamentum regni Svecici" (såsom Baltimore rättvisligen kallade honom), då han vände sig till "vetenskapernes ömme och mäktige förmyndare", med den förhoppning, att de "icke skulle låta honom gå "bort ur verlden utan någon hugnad."

Protokoll,

hållna vid öppnandet af

Konung CARL XII:s likkista

den 31 Augusti 1859

och

Konung GUSTAF III:s likkista

den 23 Maj 1866.

1.

Protokoll, vid öppnande af framlidne Hans Maj:t Konung CARL XII:s likkista, hållet i Carolinska grafchoret uti Riddarholmskyrkan i Stockholm den 31 Augusti 1859.

Sedan Kongl. Maj:t den 26:te i denna månad, vid underdånig föredragning i Statsrådet, bifallit en af Professoren m. m. Doktor Anders Fryxell hos Riks-Marskalks-Embetet gjord, men af detta Embete till Kongl. Maj:ts nådiga afgörande i underdånighet anmäld ansökning, att Konung Carls XII:s sarkofag och likkista måtte få öppnas och hans banesår af sakkunnige vetenskapsmän blifva noga undersökt och bedömdt, till vinnande af närmare upplysning om hans dödssätt; hade innevarande dag blifvit af Kongl. Maj:t bestämd för nämnde undersökning, och till densammas förrättande, enligt nådig föreskrift tillkallats:

Professoren i Anatomi och Fysiologi vid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet, m. m., Medicinæ Doktorn och Chirurgiæ Magistern Herr Anders Adolf Retzius.

Öfver-Chirurgen vid Serafimerordens Lazarett, Professoren i Chirurgi vid ofvannämnde Institut, m. m., Medicinæ Doktorn och Chirurgiæ Magistern Herr Carl Gustaf Santesson; samt

Hans Maj:t Konungens Förste Lifmedicus, m. m., Medicinæ Doktorn och Chirurgiæ Magistern Herr Dan Vincent Lundberg.

Vid förrättningen, hvilken Hans Maj:t Konungen jemte Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland behagade bivista, voro nedanskrifne Herrar och Män, enligt nådig kallelse, tillstädes:

Hans Excellens Justitiæ Statsministern Herr Friherre L. De Geer.

Hans Excellens Statsministern för Utrikes Ärendena Herr Friherre L. Manderström.

Hans Excellens Riks-Marskalken Herr Grefve M. A. Lewenhaupt.

Statsrådet, Chefen för Kongl. Finans-Departementet, Herr J. A. Gripenstedt.

Statsrådet, Chefen för Kongl. Civil-Departementet, Herr L. Th. Almqvist.

Statsrådet, Chefen för Kongl. Sjöförsvars-Departementet, Herr C. M. Ehnemark.

Statsrådet Herr H. G. Lagerstråle.

Statsrådet, Chefen för Kongl. Landtförsvars-Departementet, Herr J. M. Björnstjerna.

Statsrådet Herr C. J. Malmsten.

Riksarkivarien m. m. Herr Doktor J. J. Nordström.

Riksantiqvaren m. m. Herr B. E. Hildebrand.

Professoren m. m. Herr Doktor A. Fryxell.

Professoren vid Akademien för de Fria Konsterna, m. m., Herr F. W. Scholander.

Såsom uppvaktande hos Hans Maj:t Konungen och Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland voro jemväl närvarande:

Adjutanten hos Hans Maj:t Konungen: Kapitenen vid Kongl. Maj:ts Flotta Herr C. A. Sundin och Majoren vid Kongl. Göta Artilleri-Regemente Herr C. G. Lagercrantz samt Ordonnans-Officeren hos Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland, Kaptenlöjtnanten vid Kongl. Maj:ts Flotta Herr A. I. Afzelius.

Protokollet fördes af undertecknad, t. f. Protokollsekreterare i Kongl. Ecclesiastik-Departementet.

Professoren Fryxell hade, till närmare utveckling af de skäl, som framkallat hans anhållan om ifrågavarande undersökning, aflemnat följande skriftliga uppsats, som nu upplästes:

”Konung Carl XII:s dödssätt har länge varit föremål för olika gissningar och uppgifter. Orsaken torde finnas bland annat äfven i ofullständigheten af den kunskap man egt om det dödande sårets beskaffenhet. Man har nemligen hittills ej lyckats finna spår efter någon härom gjord samtidig och vetenskaplig undersökning. En sådan ansågs måhända då för tiden obehöflig, emedan allmänna tänkesättet tog för afgjort, att Konungen fallit för en fiendtlig kula från den belägrade fästningen. Men i strid mot detta antagande uppkom snart nog den ena gissningen, den ena berättelsen efter den andra; stundom med sådant anspråk på sanning, att äfven utmärkte häfdatecknare blifvit förda till mycket olika åsigter. År 1746 företogs väl en undersökning af det kungliga liket, men icke med någon för historisk utredning tillräcklig fullständighet. Oaktadt ett senare, i många fall lyckadt försök, att härutinnan befria Svenska nationen från misstanken om ett konungamord, återstå dock obesvarade flera för sanningens utrönande viktiga frågor: t. ex. om det dödande skottet kom från högra eller venstra sidan; i hvad riktning det gick genom hufvudet; af hvad form och beskaffenhet sjelfva kastkroppen var: huruvida, enligt en gissning, tvenne kulor följts åt; och huruvida, enligt en annan gissning, någon del af skottet stadnat i hufvudet, hvilken, funnen, kunde lemna upplysning i ämnet. Det är i dessa och andra för frågans utredan-

de angelägna punkter, som man hoppats komma till klarhet genom den nya undersökning af Konung Carl XII:s lik, hvilken, enligt Kongl. Maj:ts nådiga förordnande, nu kommer att ega rum."

Protokollet vid den ofvan omnämnde undersökningen af år 1746, sådant detsamma blifvit i tryck offentliggjordt, upplästes och skulle här jemväl intagas, så lydande:

"1746 den 12 Julii, kl. emellan 5 och 6 om morgonen, gingo undertecknade neder uti den så kallade Carolinska eller Pfalziska Grafven vid Gråmunke- eller Riddarholms-kyrkan här uti Stockholm, och läto öppna Högstsalig Hans Maj:ts Konung Carl den XII:s Kista, då vi befunno densamma inuti tillika med kroppen uti följande stånd och ordning. En matelas eller hyende af hvitt lärft upfyldt med aromatiska krydder öfverhölgde Konungens hufvud; derunder och närmast til ansiktet en duk. Hufvudet var bart och utan mössa, men i det stället omgifvit med en Lagerkrants. Håret var aldeles oförändrat, af en hel ljusbrun färg, långt som et lillfinger, rakt uppstruket på bägge sidor, men ljessan och öfre delen skallotte. Å högra sidan straxt nedan för tinningen fannts en plåsterlapp så starkt fästad, att man med möda den kunde uplyfta och afdraga, då därunder syntes och kändes en aflång öpnings på tvären lutande neder bak åt hufvudet, lång 7 linier, bred tvänne; å vänstra sidan under en annan plåsterlapp af lika storlek var hela tinningen bortrifven och kanterna af benen så skapade, at skottet derigenom nödvändigt måst hafva utgått. I öfrigt var ansigtet nog förfallet, munnen något öpen, och någre tänder synlige. Under hufvudet voro flera hvita lärftshyenden upfylda med ofvannämnde krydder. På sidorna och på armarna lågo långa hvita påsar, på lika sätt fyllda. Armarne langs utåt kroppen, och händern emot hvarannan lagde med hvita skinnhandskar be-

täckte. Skjortan af gröfre Slissing, Svepningen af Hol-
ländskt lärft.

C. Hårleman. Cl. Ekeblad. And. Joh. von Höpken."

Härefter lyftades likkistan ur sarkofagen, nedsattes på grafchorets golf och öppnades, hvarvid det kungliga likets ställning och svepningens anordning befunnos i enlighet med den beskrifning, som i ofvan intagna handling af den 12 Juli 1746 meddelas. ') Den anbefalda förnyade besigtningen och undersökningen blef nu företagen, och upprättades deröfver det instrument, som finnes detta protokoll bilagdt.

Efter slutad undersökning inlades åter hvad som för närmare granskning varit ur hufvudskålens inre uttaget, den undanvikna hudbetäckningen öfver de undersökta yttre skadorna trycktes tillbaka i sitt förra läge och sammanfästades medelst påsatta linnehäftor. Allt öfrigt i likkistan ordnades i sitt förra skick, hvarvid på venstra sidan invid fötterna anträffades, i svepningen nedlagd, en liten, broderad påse af blått siden, i hvilken fanns förvaradt ett med blått silke upptill omknutet ben, som, enligt nu lemnad upplysning, utgjorde ett genom suppuration afskildt (exfolieradt) fotlags-ben (os metatarsi), hvars öfre eller tarsal-ända (basis) saknades; och förmodades detsamma vara ett af de småben, som uttogos ur Konungens venstra fot efter den blyssyr han erhöill under belägringen af staden Pultava. — Kistan tillslöts och nedsattes åter i sarkofagen.

In fidem
F. A. Dahlgren.

’) Lagerkransen hade varit bunden på stältråd, som genom fugten i grafven förrostat och till en del fallit i stycken.

På nådigste befallning af Hans Maj:t Konung Carl XV förrättades uti Carolinska grafchoret i Riddarholmskyrkan, Onsdagen den 31 Augusti 1859, klockan 9 f. m., af undertecknade besigtning och undersökning af framlidne Hans Maj:t Konung Carl XII:s hufvudskada, hvarvid befanns som följer:

Yttre besigtning af hufvudet.

Hjessan omgifven af en vissnad lagerkrans. Bakre delen af hufvudet och trakten öfver öronen täckt af ett tunnt, ljusbrunt, här och der gråsprängt hår, af 1 till 1½ decimaltums längd. Den öfriga delen af hufvudsvålen kal. Ansigtet insjunket, särdeles under kindknotorna. Den nedre, broskiga delen af näsan till sidorna hopfallen och nedsjunken under ytan af näsbenet. Ögonlocksranderna något åtskiljda; mellan desamma synas trådar af linneskaf (*charpie*), sannolikt vid balsameringen inskjutet till förekommande af ögonlockens insjunkning, hvilket ock lyckats. Öfverläppen till följd af hoptorkning något upplyftad, hvarigenom de fyra skärtänderna (*dentes incisivi*) och en del af båda hörntänderna (*dentes canini*) äro synliga. Underläppen mera framstående, fullständigt täckande tänderna i underkäken. Huden öfver denna är på båda sidor något uppskjuten af den kring halsen lindade duken. Uti pannan märkes midten af densamma något intryckt på en trekantig yta, hvars bas motsvarar näsroten och större delen af båda ögonbrynsbågarna; dess spets infaller ungefärligen vid början af härfästet i pannans midtlinea, — beroende denna intryckning på de nedanför närmare beskrifna fracturerna å hufvudskålen. — Betäckningarne öfver allt tilltorkade, pergamentlika. Hudfärgen öfver pannan och den kala hjessan ljust grågul; öfver ansigtet mörkare, smutsigt gråbrun, fläckig.

I *högra* tinningtrakten, 1 decimaltum framom yttre örats öfre del, synes i betäckningarna en nära cirkelrund

öppning, täckt med en rund plåsterlapp, — plåstret utbredd på avfvisidan af en bit svart sammet. Uti omgifningen af denna öppning är huden tunnare och af en mörkare färg. Hålets diameter knappt 0,5 decimaltum. Genom detsamma kan ett lillfinger fritt införas uti hjernskålshålan.

Venstra tinningtrakten visar i betäckningarna en stor, något oval öppning, belägen i främre och nedre delen af tinninggropen (*fossa temporalis*), 0,25 decimaltum utanför ögonlockens yttre commissur. Den var täckt med en plåsterlapp af enahanda utseende och beskaffenhet som den ofvan omförmälda. Öppningens längre diameter, 1,7; dess mindre 1,3 decimaltum. Kanterna af mörk färg, hårda och invikna, hvarföre de också voro tjockare än omkring öppningen på högra sidan. Hålet under plåsterlappen tillstoppadt med en sammanviken, hoprullad, till en del med sönderfallna kryddor fylld linnelapp, hvilken till största delen låg inpressad uti hjernskålshålan.

Inre besigtning af hufvudet.

Sedan de hoptorkade betäckningarne omkring hålet i *högra* tinningtrakten blifvit lösdissekerade och tillbakavikna, syntes i hufvudskålen en öppning, hvars längsta sträckning gick snedt från yttre örats öfre gräns till ytterkanten af ögonhålan (*orbita*) och utgjorde 2,4 decimaltum. Öppningens största höjd (bredd), som infaller ungefär på midten, är 1,6 decimaltum. Dess öfre kant i tinninggropen kändes lössprängd, rörlig och något intryckt. Med det genom öppningen införda fingret kändes bakre delen af tinningbenet, ofvanom yttre hörselgången, sönderbruten (fracturerad); sträckande sig denna fractur öfver basen af tinningbenets pyramid (*pars petrosa*) nedåt och bakåt mot *fossa sigmoidea* öfver *sinus transversus*, så att hela detta parti kändes rörligt. Öppningens nedre kant är jemnhög med hjernskålens botten (*basis cranii*); dess kanter öfverallt ojemna.

De öppningens öfre och främre kant vidhängande, större bensplitrorna rörliga och riktade något inåt, hvaremot den bakre och nedre kanten, som går genom öfre delen af vårt-utskottet (*pars mastoidea*) och basen af pyramiden, är starkt tryckt utåt. Brottet i benet är här snedt, så att hufvudskålens yttre lamell (*lamina externa*) är bruten utanför och längre bakåt än den inre (*lamina interna*), till följe hvaraf denna senare är mera framskjutande, och mellansubstansen (*diploë*) i större sträcka synbar.

Skadan på denna, *högra*, sida af hufvudskålen intager sålunda hela den nedre och en stor del af den öfre hälften af tinninggropen (*fossa temporalis*), sträckande sig vidare framåt genom yttre kanten af ögongropsranden (*margo orbitalis*), der utskotten af så väl *os frontis* som *os zygomaticum* äro fracterade, — och bakåt genom tinningbenets såväl pyramid som vårt-utskott.

Efter det betäckningarna omkring hålet i *venstra* tinningen blifvit öppnade och undanvikna, visar sig uti hufvudskålen en öppning, som baktill börjar 0,8 decimaltum ofvanom yttre hörselgången, derifrån sträcker sig med sin längsta riktning framåt, der den går i ett med ögongropen (*orbita*), hvars yttre benkant (*margo orbitalis*) helt och hållet saknas. Största höjden (bredden) af öppningen är 2,2 decimaltum, och fortsätter sig densamma nedåt genom taket i ögonhålan (*orbita*) och mellersta gropen af hjernskålens botten (*fossa media cerebri*), som är helt och hållet söndersprängd. Öfverkäkshålan (*sinus maxillaris*) är öppnad på sådant sätt, att botten i ögonhålan (*orbita*) blifvit söndersplittrad i flera mindre bitar. Från öppningens öfre och främre rand vid ögonbrynsbågen går en fractur genom pannbenet i riktningen mot stället för stora fontanellen; den yttre och öfre randen är upplyftad, hvaremot den inre och undre är insänkt. Från denna fracturs öfre gräns går en annan, bågsvängd, nedåt mot öfra ögonbrynsbågen på högra sidan, slutande i dennes fria rand vid *foramen supraorbitale*.

Äfven denna fracturs yttre rand är uppstående öfver den inre, hvarigenom sålunda uppkommer den ofvanför vid yttre besigtningen anmärkta trekantiga fördjupningen i pannans midt.

Vid undersökning med fingret genom så väl den venstra som högra öppningen på hufvudskålen kännes hela den främre hälften af hjernskålens botten, från och med öfre och innersta delen af näskavitets skelett framtill, till och med kroppen af kilbenet (*corpus ossis sphænoidei*) baktill, söndersprängd i en mängd smärre bitar.

Hjernskålens kavitet innehöll dels större och smärre sammanvikna och hoprullade linnelappar, jemte till största delen söndersmulade lemningar af vid balsameringen begagnade aromatiska kryddor, dels rester af hårda hjernhinnan och en till konsistensen vaxlik, till färgen på ytan hvitgrå, inuti brunaktig substans, hvilken i genomskärningsytan visade tunnare, hvitgrå genomgångar, hvarigenom det hela fick ett skifvigt utseende. Denna substans låg i botten af de båda bakre hjerngroparna (*fossæ cerebelli*) och bildade uti hvardera af dem en efter gropens insida formad kaka, hvars största tjocklek på midten utgjorde vid pass 0,4 decimaltum, och hvilken kaka tillkommit genom intorkning och hopskrumpning af sjelfva den bloddränkta hjernmassan med tillhörande fina hinnor. Uti dessa lemningar funnos inblandade en mängd större och smärre lösslagna bitar af hufvudskålsbenen, bland hvilka med lätthet igenkändes: ett stycke, utgörande största delen af *corpus ossis sphænoidei*; tvenne tillhörande *alæ majores* af samma ben; flera stycken af tinningbenens fjälldelar (*partes squamosæ*) och pannbenets *laminæ orbitales* o. s. v. Det inre af hufvudskålen, hvilket genom de stora öppningarna i tinningtrakterna ganska väl kunde öfverses, sedan allt löst blifvit uttaget och undersökt, visade ej spår efter någon kvarblifven främmande kropp.

På grund af ofvanstående få vi undertecknade härmedelst förklara och tillika såsom svar på antydda frågor meddela följande:

1:o. Skadan har varit ögonblickligen dödande och tillkommit genom skjutvapen.

2:o. Skottet har *gått in* på *venstra* sidan vid yttre kanten af ögonhålans benring (*margo orbitalis*); derifrån, med i det närmaste horisontal riktning, passerat genom hjernhålans främre hälft, utefter dennas botten *snedt bakåt* till trakten framom *högra örat* och der *gått ut*. Skulle någon skottkanalens afvikning från horisontalplanet möjligen hafva egt rum, synes denna, att döma af skadorna i hufvudskålsbenen, hafva bestått uti en lutning *mot utgångsstället*; sålunda antydande att skottet afskjutits från en punkt, högre än den plats, på hvilken Konungen befann sig då han träffades af detsamma.

3:o. Hvad angår formen och beskaffenheten af den dödande kastkroppen, så kan derom intet med bestämdhet sägas. Sannolikast synes dock, att denna varit en muskött- eller kartesch-kula; möjligen, ehuru mindre sannolikt (att döma af formen på hålet i betäckningarna å högra sidan), ett skrotstycke eller en bombskärfva. I sistnämnda båda fallen har dock den sårande kroppen haft minst lika stor utsträckning som genomskärningen af endera utaf nämnda kulor.

4:o. Har kastkroppen varit en kula eller ett skrotstycke, så måste skottet hafva blifvit aflossadt från så långt håll, att densamma, redan då den träffade Konungens hufvud, något mattats, d. v. s. dess primitiva hastighet minskats; ehuru farten ännu var tillräckligen stark att drifva projektilen tvärt igenom hufvudet.

5:o. Hvarje stöd för den förmodan, att tvenne kulor följts åt och åstadkommit skadan, saknas.

6:o. Ingen del af skottet fanns vid den af oss gjorda besigtning qvarstadnad inom hufvudskålen.

7:o. Att uppgifterna uti besigtning-instrumentet af den 12 Juli 1746 om så väl skadornas i hufvudskålsbenen dimensioner, som skottets riktning, äro dels ofullständiga, dels oriktiga, — hvilket tydligen berott derpå, att undersökningen verkstälts utan att hudbetäckningarne förut blifvit öppnade, så som nu skett, och hvarigenom det endast blifvit möjligt att fullständigt öfverse skadan i hela dess utsträckning och riktigt bedöma beskaffenheten af densamma.

A. Retzius. Carl Santesson. Vincent Lundberg.

2.

Protokoll, hållet vid öppnandet af
Konung GUSTAF DEN TREDJES lik-
kista i Riddarholmskyrkan den 23:dje
Maj 1866.

Närvarande vid detta tillfälle voro:

Hans Maj:t Konungen.

Hennes Maj:t Drottningen.

Hans Excellence Riks Marskalken Herr Grefve G.
A. Sparre.

Hans Excellence Statsministern för Utrikes ärender
Herr Grefve C. R. L. Manderström.

Öfverste Kammarherren och Chefen för Hans Maj:ts
Hofstat i Norge Herr S. H. E. Lövenskiöld.

Hoffröken hos Hennes Maj:t Drottningen Hedvig
Lewenhaupt.

Kammarherren hos Hennes Maj:t Drottningen Hr
Friherre Fr. von Essen.

Adjutanten hos Hans Maj:t Konungen Hr Grefve
O. Thott.

Ordonance Officeraren hos Hans Maj:t Konungen
Hr Löjtnanten G. A. Bråkenhjelm

samt

Undertecknad, som af Hans Excellence Riks Mar-
skalken blifvit anmodad att föra protokoll.

Emedan hos Hans Maj:t Konungen blifvit genom Riks
Marskalken anmäldt, att locket på Konung Gustaf den

Tredjes likkista befunnits ligga löst öfver kistan, hade Hans Maj:t befallt att undersökning skulle ske, för att utröna huruvida något yttre våld härtill varit orsak.

Vid lockets aflyftande befanns, att de jernskrufvar, som skolat fästa detsamma, varit för korta, så att de endast med spetsen obetydligt inträngt i kistans kant, till följd hvaraf locket fasthållits endast genom de i kistans brädd insatta trätapparne och således genom dessas hop-torkning lätt kunnat lossna. Något spår af yttre våld kunde icke förmärkas.

Det Kongl. liket låg i serafimerdrägt, omedelbart på kistans botten, hvilken var betäckt med hvitt tyg, hvarunder konserverande kryddor tycktes hafva varit nedlagda. Sådana kändes äfven inneslutna i kudden under hufvudet.

Öfver liket, som tydligen icke varit balsameradt, fanns ingen annan betäckning än sjelfva dräkten. Den dertill hörande manteln var nedvikt vid sidorna. På nedra extremiteterna, som voro klädda i silkesstrumpor, men för öfrigt lågo obetäckta, voro alla köttiga delar förtärda; på fötterna skor med svarta bandrosor.

Hufvudet föga angripet. Huden öfver pannan och öfra delen af kinderna, af hvitgul färg, var fasttorkad intill benet; näsan tunn, men icke nedfallen; nedra delen af kinderna och hakan hade en kalklik, pulveriserad hvit betäckning, begränsad af en mörkare rand från örat fram emot näsan; munnen obetydligt öppnad, dock så att några friska, men mörknade tänder voro synliga; håret fint, af brun färg, yfvigt öfver hjessan, vid sidorna rulladt i lockar och med puder beströdt. Anletsdragen fullt igenkänliga. Händerna, betäckta af hvita handskar, den högra hvilande på skärmen af en låg svart hatt prydd med hvita strutsfjädrar, den venstra utsträckt vid sidan, hvilande öfver svärdet.

Öfver bröstet lågo Serafimer-, Svärds-, Nordstjerne- och Vasa-Ordens kommandörskedjor samt stora Svensk-

sunds medaljen, hängande i en guldkedja af fint och särdeles vackert arbete.

Sedan Deras Majestäter och öfriga närvarande tagit allt i närmare betraktande, gafs befallning att locket skulle åter påläggas och med starkare skrufvar fästas vid kistan. Stockholm som ofvan.

In fidem

Bror Em. Hildebrand.

Härvid närvarande:

G. A. Sparre. L. Manderström.

Sedan Hennes Maj:t Enkedrottningen, D.D. K.K. H.H. Hertigen och Hertiginnan af Östergötland samt Hertigen af Dalarne äfven besett Konung Gustaf III:s lik, blef locket denna dag med fasta skrufvar å nyo fästadt vid kistan.

Stockholm den 29 Maj 1866.

G. A. Sparre.

Förslag till Inskrifter och Minnespenningar,

*hvilka Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien uppgifvit
eller granskat och gillat åren 1856—1865.*

Inskrifter *).

1857.

N:o 1.

På H. K. H. Arffurstens palats vid Gustaf Adolfs
torg i Stockholm.

SOPHIA ALBERTINA

ÆDIFICAVIT.

N:o 2.

På en minnesvård öfver Just. Borgmästaren i Norrköping, K. N. O. Pehr Johan Lagergren, upprest på hans graf af Norrköpings stad.

PEHR JOHAN LAGERGREN.

Född 1797. Död 1856.

Justitie Borgmästare i Norrköping.
Kommendör af Kongl. Nordstjerne Orden.
Stadens ombud vid fyra riksmöten.
Borgareståndets Talman 1853.

*) Af de inskrifter, som varit underställda Akademiens pröfning, upptagas blott ett urval.

Upplyst, Svensksinnad, renhjärtad,
Föresyn i allmänna värf, i enskilda dygder,
Vann han
Medborgares förtroende och kärlek,
Efterlevandes saknad.

Norrköpings stad
Tacksam för tjugearig utmärkt omvårdnad
Reste minnesvården.

N:o 3.

På Ramsele nybyggda kyrka i Ångermanland.

Under
Konung OSCAR I:s regering
Byggd af Ramsele församling
1855—1857.

1858.

N:o 1.

På en taffla i det hus, som blifvit uppfördt öfver de
s. k. Mora stenar på Mora Kungsäng i Upland.

På detta fält
Valdes och hyllades fordom
Sveriges Konungar.

N:o 2.

På fotställningen till Hr Professoren m. m. Friherre
J. Jakob Berzelii bildstod i Stockholm.

BERZELIUS.

1859.

N:o 1.

På en obelisk, upprest på länsresidensets gård i Luleå, till minne af Hans Kongl. Höghet Kronprinsens besök.

Till
Minne
Af
Hans Kongl. Höghet
Kronprinsen-Regenten
CARLS
Besök
1858.

Norrbottens tacksamma folk
Reste stenen.

N:o 2.

På Lunds domkyrkas, under ledning af Hr Professoren C. G. Brunius, ombyggda södra korsarm.

Denna gafvel och närmaste sidomurar med hithörande takhvalf ombyggdes 1856—1859, då bilderna af kyrkans skyddshelgon hitflyttades från den samtidigt nedtagna sydöstra stödjepelaren.

N:o 3.

På ett bisättningshus, uppfördt å Stockholms begravningsplats utanför Norrtull.

De, som redeliga för sig vandrat hafva,
komma till frid och hvilas uti deras kamrar.
Esaïæ Kapitel 57, versen 2.

N:o 4.

På en minnesvård, uppsatt på Hedemora stads kyrkogård öfver Lagmannen m. m. Nils Callerholms graf.

NILS CALLERHOLM

Lagman Ridd. af K. Nordstj. O.

F. d. 10 Februari 1780.

D. d. 9 Januari 1858.

Domares och medborgares
Föresyn.

Tacksamma lärjungar
Reste minnesvården.

N:o 5.

På avantcorpsen af National Musei byggnaden i Stockholm.

ANTIQUITATIS LITTERARUM ARTIUM MONUMENTIS.

N:o 6.

På en byggnad, uppförd öfver den s. k. kungskällaren å Utmelands egor i Mora socken i Dalarne.

Då Gustaf Eriksson Wasa fridlös vandrade i Dalarne bygd, att mana dess män till kamp för fosterlandets frihet, räddades han på detta ställe af en Dalqvinnas rådighet undan förtryckarens utsända spejare.

1860.

N:o 1.

På en huggen monolith, till minne af Konung Oscar, upprest vid Bo i Nerike af f. d. Post-Direktören Friherre Hugo Hamilton.

Under runan † på en ormslinga:

Åt Konung Oscar den gode af tacksamma undersåtar.

N:o 2.

Öfver målningar i huset, som blifvit uppfördt öfver den s. k. kungskällaren å Utmelands egor i Mora socken i Dalarne.

A. *Öfver en Tafla, målad af Edc. Berg, framställande utsigt af Ornäs gård.*

Då Gustaf Eriksson Wasa, i hopp att finna beredvilliga sinnen och armar till fäderneslandets räddning, förklädd vandrade från bygd till bygd i Dalarne, kom han Andersmesstiden 1520 till Arendt Perssons gård *Ornäs*. Den förrädiske ungdomsvännen, låtsande deltagande för fäderneslandets öde och Gustafs räddningsplaner, lemnade honom herberge i den ännu i dag kvarstående loftsbyggnaden; men begaf sig, under förevändning att utforska granarnes tankar, till Danska Fogden, att anmäla den fruktade flyktingen, på hvars hufvud ett högt pris var satt. Arendt Perssons hustru, den ädla Barbro Stigs dotter, anade mannens afsigt, väckte om natten sin gäst och gaf honom medel att fly den öfverhängande faran.

B. *Öfver en Tafla, målad af Johan Fredrik Höckert, framställande Gustaf Wasas nedstigande i källaren.*

Som ett jagadt villebråd, på stigar och vägar, i skog och mark, förföljd af Danskarnes vänner och tjenare,

kom Gustaf dagarne före Julen 1520 till Mora, sökande skydd hos den redlige Tomt Mats Larsson på Tomtgården i *Utmelands* by. Danska spejare infunno sig snart att gripa sitt rof; men Mats Larssons rådiga hustru, sysslände med julbrygden, anvisade främlingen att nedstiga i källaren och satte vörtkaret öfver golfuckan, sålunda bevarande fäderneslandets blifvande räddare från upptäckt af de i stugan inträdande, förgäfves ransakande fienderna.

C. *Öfver en Tafla, visande en utsigt af byn Sälen i Lima socken, målad af Hans Maj:t Konungen.*

Efter fåfänga försök att mana Dalkarlarne till kamp för friheten, drog Gustaf upp åt Norska gränsen, i afsigt att lemna sitt fädernesland, det han icke mera såg någon utväg att rädda. Men under tiden kommo andra flyktingar med nya underrättelser om Konung Christians grymma förfarande både i hufvudstaden och landsorterna. Då ändrade Dalkarlarne sinne och utsände skidlöpare att uppsöka och återkalla Gustaf, som af dem anträffades i byn *Sälen* i Lima socken. Han återvände med glädje, antogs af det i Mora församlade folket till Höfvidsman och drog ut att förjaga tyrannen och dess anhängare. Det räddade fäderneslandet uppsatte befriaren på konungathronen, den han befästade mot yttre och inre fiender. Den fridlöse flyktingen blef sålunda grundläggare af Sveriges nya samhällsskick och stamfader för ett af Europas ädlaste konungahus.

D. *På en särskild plats inom byggnaden.*

Gustaf Wasas adertonde efterträdare på Svenska thronen, Konung CARL XV, prydde med konstnärlig hand denna vård, uppförd af Svenska folkets tacksamhet åt *Befriarens* minne tre hundra år efter hans död.

N:o 3.

Öfver dörren till en vid Trolleån i Skåne uppförd
ny kyrka.

Uppförd
Under Konung CARL XV:s regering
Af
Friherre Nils Trolle
År 1860.

1861.

N:o 1.

På en ringklocka för Ramnäs kyrka i Vestmanland.

a) På ena sidan:

Gjuten i Stockholm af Johan Meijer 1675.
Skänkt till Lilla Rytterns kyrka
Af Riksrådet Fältmarskalken m. m.
Friherre Christer Horn.
Inköpt till Ramnäs kyrka 1819.

b) På andra sidan:

År 1861

Då C. J. Borelius var Kyrkoherde
J. P. Holmin Comminister
J. P. Andersson i Kyrkobyn
Och Erik Andersson i Säter Kyrkovärdar
I Ramnäs församling
Omgjuten i Sundsvall
Af N. P. Linderberg.

c) Kring öfra kanten:

Gloria in excelsis Deo et in terra pax.

d) Kring nedra kanten:

Laudate Dominum in cymbalis in cymbalis bene sonantibus.

N:o 2.

På en minnesvård öfver General Löjtnanten, Friherre Georg Carl von Döbelns graf på Johannis kyrkogård i Stockholm.

Friherre

GEORG CARL VON DÖBELN

General Lieutenant

K. m. st. k. af K. S. O. R. af K. S. O. st. k. 1:a kl.

Född d. 29 April 1758.

Död d. 16 Febr. 1820.

Striderna vid Porosalmi Sikajocki
Ny-Carleby Lappo och Jutas
Vitna om hans hjertmod
Vid fäderneslandets försvar.

Minnesvården restes

Af

Vapenbröder

Och

Fosterlandsvänner.

N:o 3.

Under ett porträtt af Friherre Wilhelm Fredrik Tersmeden, uppsatt i Jernkontorets hus af Bruks Societeten.

Friherre

WILHELM FREDRIK TERSMEDEN

Fullmäktig i Jernkontoret

1829—1856.

Bruks Societetens erkänsla
Lät teckna bilden
1859.

1862.

På en minnesvård, rest på Torpa kyrkogård i Östergötland, öfver Ryttnästaren Adam Bonapart Schmiterlöws graf.

a) På ena sidan:

Ryttnästaren

ADAM BONAPART SCHMITERLÖF

Född den 24 Nov. 1799.

Död den 20 Dec. 1861.

Han lefde bland talrika vänner
Tacksamma socknebor
Och vårdade underhafvande
I njutning af snillets mästerverk
Och en skön natur
Hvilken han under trettiofyra år
Odlade och prydde
Vid sin egendom Näs.

b) På andra sidan:

Syskon och syskonbarn reste minnesvården.

1863.

N:o 1.

På det nya lärohuset för Linköpings högre elementarläroverk.

A^o MDCCCLXIV.

INITIUM SAPIENTIAE TIMOR DOMINI.

N:o 2.

På ett nytt orgelverk i Södertelge stads kyrka.

Lofver Gud i Hans helgedom.

Psalm. 150. v. 1.

N:o 3.

På Gustaf Wasas minnesvård, upprest i Vesterås.

Till minne af den 24 Juni 1527.

1865.

N:o 1.

På fotställningen till Engelbrekts bildstod, rest i Örebro.

Åt

ENGELBREKT ENGELBREKTSSON

Den trofaste försvararen

Af

Sveriges frihet

Restes

Denna minnesstod

Af

Sveriges konung och folk

År 1865.

N:o 2.

På en minnesvård, rest i Umeå å den plats, der Generalen Friherre Georg Carl von Döbeln d. 8 Oct. 1809 tog afsked af de hemförlofvade sista förenade Svenska och Finska trupperna.

Sista förenade
Svensk-Finska krigshären
Upplöstes och hemförlofvades
Här
Den 8 Oktober 1809
Af
Friherre
GE ORG CARL VON DÖBELN.

De tappres minne det lefver.

Minnespenningar.

1856.

N:o 1.

Belöningspenning af Carlstads Fabriks- och Handtverks-Förening.

Åtsidan. En grupp af handtverksredskap och fabriker med ett Minervahufvud öfverst. Omskrift: CARLSTADS FABRIKS OCH HANDTVERKS FÖRENING.

— I afskärningen: 1856.

Frånsidan. En eklöfskrans, med inskrift inom kranzen: FÖR SKICKLIGHET OCH VÅLFÖRHÅLLANDE ÅT (med tomt rum, för att ingravera den belönades namn).

N:o 2.

Öfver Assessoren, R. N. O. Pehr Lagerhjelm, af Svenska Bruks Societeten.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: PEHR LAGERHJELM.

Frånsidan. En eklöfskrans med inskrift: FÖR 50 ÅRS NIT OM JERNHANDTERINGEN. — I afskärningen: AF SVENSKA BRUKS SOCIETETEN 1856.

N:o 3.

Öfver Kongl. Förste Archiatern, Landshöfdingen Urban Hiärne, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: URB. HIÄRNE PR. ARCHIAT. REG. SV.

Frånsidan. Solguden, med strålsken kring hjessan, sittande på ett berg, i hvars sida man ser ett framspringande vatten samt en gruföppning med vindspel och stegar. Omskrift: DIMOVET UMBRAM CONDITA LUSTRAT. — I afskärningen: MEDICUS POETA MINERALOGUS OB. MDCCXXIV.

1857.

N:o 1.

Öfver F. d. Statsrådet, K. Landtbruks Akademiens Direktör, R. o. K. af K. Maj:ts Orden Gabriel Poppius.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: GABR. POPPIUS F. D. STATS RÅD K. LANDTBR. AKAD. DIR.

Frånsidan. Triptolemus, stödd vid sin plog. På afstånd ses Pan, hjordarnes vårdare, omgifven af får, sittande, med sin pipa, på en kulle. Omskrift: VIDGAD OD-

LING FÖRÄDLADE NÄRINGAR. — I afskärningen:
AF K. LANDTB. AKAD. 1856.

N:o 2.

Öfver Kongl. Förste Archiatern, Professoren vid Upsala Universitet, K. m. st. k. af K. Wasa-Orden m. m. Doktor Pehr von Afzelius, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: PETR. v. AFZELIUS PR. ARCHIAT. REG. MED. PROF. UPS. — Vid nedra kanten: NAT. 1760. DEN. 1843.

Frånsidan. En Æsculapii prest, offrande vid ett altare, kring hvilket en orm slingrar sig. Omskrift: ABIIT VATES ORACULA MANENT. — I afskärningen: SOCIO MERITISS. REG. AC. SC. SVEC. MDCCCLVII.

N:o 3.

Öfver Presidenten i K. Kammar Rätten, K. m. st. k. af K. N. O. Jakob August von Hartmansdorff, af Ridderskapet och Adeln.

Åtsidan. AUG. von HARTMANSDORFF F. 1792. D. 1856.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: ENHÄLLIGT TILLERKÄND AF VÄNNER OCH MOTSTÅNDARE. — I afskärningen: AKTNINGSGÄRD AF SV. RIDD. O. ADEL 1856 *).

*) Akademien medgaf senare, med anledning af Riddarhus Utskottets hemställan, att inskriften inom kransen måtte blifva: ENHÄLLIGT TILLERKÄND AF SVEA RIKES RIDDERSKAP OCH ADEL 1856, och inskriften i afskärningen utgå.

N:o 4.

Belöningspenning af Hallands Läns Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Hallands vapensköld under hertiglig krona, hvilande på ett underlag, omgifvet af sädeskärfvar och landbruksredskap. Omskrift: HALLANDS LÄNS KONGL. HUSHÅLLNING SÄLLSKAP.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: GÄRD AF MEDBORGARES AKTNING TILL (med tomt rum för att ingravera den belönades namn m. m.).

N:o 5.

Annan belöningspenning af samma K. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan lika med nästföregående.

Frånsidan. Blott inskriften: FÖRSTA PRISBELÖNING ÅT (med tomt rum för ingravering af namnet).

N:o 6.

Öfver Riksrådet, Friherre Johan Gyllenstierna, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstkilden, med omskrift: JOH. GYLLENSTIERNA L. B. R. SV. SEN.

Frånsidan. En man med konglig hjälm, pansarklädd, stående vid styret på ett nordiskt drakskepp, kämpande mot böljorna, blickar upp mot en på fästet klart strålande stjärna, omgifven af mindre stjernor. Omskrift: CERTA FULGENT REGIO DUCI. — I afskrifningen: ARDUA MOLIENS OBIIT MDCLXXX.

N:o 7.

Öfver Ingeniören vid K. Landtmäteri Kontoret m. m.
Johan August Wahlberg, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: JOH. AUG.
WAHLBERG RER. NAT. VESTIG. SVEC. — Vid nedra
kanten: NAT. 1810. DEN. 1856.

Frånsidan. Afrika, betecknad, som på de antika myn-
ten, genom en elefant, stående vid ett palmträd. Omskrift:
NOMEN DEDIT ET MORTEM. — I afskärningen: PE-
REGRINATORI CELEBRI SOCIO ANTE DEFUNCTO QUAM ELECTO R.
ACAD. SC. SVEC. MDCCCLVIII.

N:o 8.

Belöningsmedalj af Malmö Industri Förening.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens hufvud, med om-
skrift: OSCAR SVERIGES NORGES GÖTH. OCH VEND.
KONUNG.

Frånsidan. En kvinna, sittande bland sinnebilder af
industrien, hvilande venstra handen på ett lejon, som håller
Svenska skölden, med högra handen framräckande en ek-
löfskrans. Vid hennes fot en sköld med ett griphufvud.
Omskrift: BELÖNING FÖR UTMÄRKTA SVENSKA
SLÖJDALSTER. — I afskärningen: MALMÖ 1857.

1858.

N:o 1.

Öfver Jur. Professoren vid Lunds Universitet, R. N. O.
Doktor Johan Holmbergsson af fordna lärjungar.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: JOH. HOLM-
BERGSSON JUR. D. ET. PROF. LUND. — Vid nedra
kanten: NAT. MDCCXLIV. DEN. MDCCCXLII.

Frånsidan. En bok med tre kronor på permen (Sve-
riges Lag), liggande på en fyrkantig fotställning. Omskrift:
INTERPRETI SAGACISSIMO. — I afskärningen: PIETAS
DISCIPULORUM MDCCCLIV.

N:o 2.

Belöningspenning för arbetare vid Höganäs sten-
kolsgrufva i Skåne, af Verkets Styrelse.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med om-
skrift: OSCAR SVERIGES NORRIGES G. O. V. KO-
NUNG.

Frånsidan. En arbetare med sin hacka i verksamhet
uti ett grufschakt, upplyst af en lampa. Omskrift: FÖR
ARBETSSKICKLIGHET OCH HEDRANDE UPPFÖ-
RANDE. — I afskärningen: AF HÖGANÄS STENKOLSVERK.

N:o 3.

Öfver Presidenten, K. m. st. k. Pehr Westerstrand,
af Ordenssällskapet Par Bricole.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: PEHR WE-
STERSTRAND STORMÄSTARE. — Vid nedra kanten:
FÖDD 1785. DÖD 1857.

Frånsidan. En brinnande lampa, med omskrift: GLÄ-
DER OCH VÄGLEDER. — I afskärningen: TACKSAM
MINNESGÄRD FÖR TJUGUFEMÅRIG STYRELSE AF SÄLLSKAPET P. B.

N:o 4.

Öfver Assessoren i K. Bergs Collegium Emanuel
Svedenborg, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: EMANUEL
SVEDENBORG.

Frånsidan. En man i antik toga, med brinnande fackla i hand, färdig att nedstiga i en klippgrotta, nedgången till Orcus (de dödas rike). Omskrift: QUAERENTI DEFUIT ORBIS. (Ovid.). — I afskärningen: ARCANA VELO SUBLATO ADSPEXIT VATES MDCCLXXII.

N:o 5.

Öfver Brukspatron, K. W. Ö. och R. N. O. Wilhelm Hisinger, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: WILH. HISINGER COMM. ET. EQV. AUR. — Vid nedra kanten: NAT. 1766. OB. 1852.

Frånsidan. En bergvägg med afsvarfvade kanter af siluriska formationen. På en lägre afsats ligga stuffer med petrifikater, till det mesta blottade. Omskrift, till en del ur Plinius: PRIMITIAS NATURAE IN LUCEM REVOCAVIT. — I afskärningen: SOCIO MUNIF. DE STUDIO GEOLOGIAE OPT. MERITO REG. ACAD. SC. SVEC. MDCCCLIX.

1859.

N:o 1.

Hans Kongl. Höghet Hertigens af Östergötland presentmedalj.

Åtsidan. Hans Kongl. Höghets bröstbild, med omskrift: OSCAR PRINC. HER. SVEC. ET NORVEG. DUX OSTROGOT.

Frånsidan. En krans af hälften lager, hälften ek, med inskrift inom kransen: IN SUI MEMORIAM.

N:o 2.

Belöningspenning i Svenska Officerarnes Mål-
skjutnings Förbund.

Åtsidan. Hans Kongl. Höghet Kronprinsens bröstbild,
med omskrift: CARL SVERIGES OCH NORRIGES
KRONPRINS.

Frånsidan. Kring kanten: OFFICERARNES MÅL-
SKJUTNINGS FÖRBUND I STOCKHOLM (med tomt
rum i midten, för att ingravera den belönades namn).

N:o 3.

Samma belöningsmedalj med Latinska inskrifter.

Åtsidan af en äldre öfver Hans Kongl. Höghet Kron-
prinsen slagen minnespenning.

Frånsidan. PRAEMIUM CERTAMINIS MILITARIS
TULIT (med tomt rum i midten, för ingraverande af den
belönades namn).

N:o 4.

Kastpenning vid Hans Maj:t Konung Oscars be-
grafning.

Åtsidan. Konungens bröstbild, lagerkransad, med om-
skrift: OSCAR SVERIGES NORRIGES G. O. V. KO-
NUNG.

Frånsidan. Nya Carolinska grafchoret vid Riddar-
holmskyrkan. Omskrift: NYTT RUM I SVENSKA MIN-
NETS TEMPEL. — I afskrifningen: UPPLÅTET D. 8 AUG.

N:o 5.

Jetton, bestämd att utdelas vid K. Krigs Vetenskaps Akademiens sammankomster.

Åtsidan. Inom en lagerkrans: MOD OCH KUNSKAPER.

Frånsidan. En strålande stjärna öfver två korslagda svärd. Öfverskrift: FÄDERNESLANDETS FÖRSVAR.

— Vid nedra kanten: K. KR. WET. AK.

N:o 6.

Öfver Kemie Professoren vid Upsala Universitet, R. W. O. Thorbern Olof Bergman, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: THORB. BERGMAN CHEM. PROF. UPS. EQV. AUR.

Frånsidan. En liggande sphinx. Omskrift: VICTA CADIT. (Staius). — I afskärningen: ARTIS CHEM. REFORMATOR OB. MDCCLXXXIV.

N:o 7.

Öfver Professoren, Intendenten vid Vetenskaps Akademiens Zoologiska Museum, Johan Wilhelm Dalman.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: J. W. DALMAN PROF. MUS. ZOOL. PRAEF. — Vid nedra kanten: N.

1781. O. 1828.

Frånsidan. En lagerkrans, med omskrift: SOCIO MUNIF. STUD. ENTOMOLOG. ET PALAEONTOL. PROMOTORI. — I afskärningen: R. ACAD. SC. SVEC. 1860.

N:o 8.

Belöningspenning, bestämd att utdelas åt vårdare af barn, utlemnade från Allmänna Barnhuset i Stockholm, af dess Direktion.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XV SVERIGES OCH NORRIGES KONUNG.

Frånsidan. Inom en krans af eklöf och rosor: FÖR ÖMSINT VÅRD OM VÄRNLÖSA BARN.

1860.

N:o 1.

Belöningspenning, att utdelas i Officerarnes målskjutningsförbund i Stockholm.

Åtsidan af en äldre minnespenning öfver Hans Maj:t Konungen.

Frånsidan med Svensk inskrift, sådan den blifvit gillad år 1859, N:o 2.

N:o 2.

Belöningsmedalj, att utdelas vid Nionde Allmänna Svenska Landtbruksmötet i Göteborg.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XV SVERIGES OCH NORRIGES KONUNG.

Frånsidan. En eklöfskrans, med inskrift: NIONDE ALLMÄNNA SVENSKA LANDTBRUKSMÖTETS BELÖNINGSG MEDALJ. Der nedanför: GÖTEBORG 1860.

N:o 3.

Kastpenning vid Hans Maj:t Konungens kröning.
 Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XV SVERIGES NORR. G. O. V. KONUNG KRÖNT ÅR 1860.

Frånsidan. Inom en lagerkrans Konungens valspråk:
 LAND SKALL MED LAG BYGGAS.

N:o 4.

Minnespenning, att utdelas till Norges Storthings Deputerade, som bevistat D.D. Majestäters Konungens och Drottningens kröning i Stockholm.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild i kröningsdräkt, med krona. Omskrift: CARL XV SVERIGES NORRIGES G. O. V. KONUNG.

Frånsidan. Inom en olivkrans: TILL MINNE AF KRÖNINGSFESTEN I STOCKHOLM D. 3 MAJ 1860.

N:o 5.

Belöningspenning, att utdelas af Gotlands Skarpskytte och Jägare Gille.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild. Omskrift: CARL XV SVERIGES NORR. G. O. V. KONUNG.

Frånsidan. Två jägare på en klippstrand, den ena stående, laddar sitt gevär, den andra, hvilande med ett knä på marken, sigtar ut åt hafvet. Mellan jägarne en stång med Svenska fanan. Omskrift: VI JAGA FÖR LANDET OCH KUNGEN. (Tegnér). — I afskärningen: GOTLANDS SKARPSKYTTE OCH JÄGARE GILLE.

N:o 6.

Belöningspenning, att utdelas af Calmar Läns Södra K. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XV SVERIGES NORRIGES G. O. V. KONUNG.

Frånsidan. Vid kanten: AF CALMAR LÄNS SÖDRA KONGL. HUSHÅLLNINGS SÄLLSKAP.

N:o 7.

Minnespenning öfver Hans Maj:t Konung Carl XIV Johan, af Carl Johans Förbundet.

Åtsidan. Hans Maj:t Konung Carl Johans bröstbild, med omskrift: CARL XIV JOHAN. — Vid nedra kanten: SEGERSÄLL FREDSÄLL ÅRSÄLL.

Frånsidan. Inom en lagerkrans: MINNE AF HJELTEKONUNGENS LANDSTIGNING PÅ SVENSK JORD DEN 20 OCTOBER 1810. — Omkring kransen: CARL JOHANS FÖRBUNDET EGNAD E GÄRDEN DEN 20 OCTOBER 1860.

N:o 8.

Belöningspenning, att utdelas af Örebro Fabriks och Handtverks Förening.

Åtsidan. En grupp af fabriks- och handtverksredskap, hvaröfver ses stadens vapen, med omskrift: ÖREBRO FABRIKS OCH HANDTVERKS FÖRENING. — Nederst: 1860.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: FÖR SKICKLIGHET OCH VÄLFÖRHÅLLANDE ÅT (med tomt rum, för att ingravera den belönades namn.

N:o 9.

Hennes Maj:t Enkedrottning Josephinas belöningspenning, att utdelas för lång och trogen tjänst.

Åtsidan. Hennes Maj:ts bröstbild, med omskrift: JOSEPHINA ENKE DROTNING AF SVERIGE OCH NORRIGE.

Frånsidan tom för ingraverande af namn m. m.

N:o 10.

Öfver Öfverdirektören Carl Bernhard Wadström, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: CARL BERN. WADSTRÖM DIRECT. SUPR.

Frånsidan. En neger, sistande under ett palmträd, läser i en bok, belyst af den uppgående solens strålar. Vid sidan ligga brutna fjettrar. Omskrift: LIBERTAS MERITIS EST MIHI FACTA TUIS. (Ovid.) — I afskärningen: JURIS HUMANI ARDENS DEFENSOR OB. MDCCXCIX.

N:o 11.

Öfver H. Exc. f. d. Justitie Stats Ministern, Presidenten i K. Svea Hofrätt, R. o. K. af K. Maj:ts Orden, Grefve Gustaf Adolf Sparre, af Sv. Ridderskapet och Adeln.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: GREFVE GUSTAF ADOLF SPARRE.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: HÖGSINT INSIGTSFULL RÄTTRÄDIG. Omkring kransen: ANDRA GÅNGEN LANDTMARSKALK 1859—1860. — Under kransen vid nedra kanten: RIDDESK. OCH ADELNS ERKÄNSLA.

N:o 12.

Öfver Professoren, R. N. O. m. m., Med. D:r Nils Gabriel Sefström, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstkilden, med omskrift: N. G. SEFSTRÖM M. D. PROF. DIRECT. SCHOL. METALL. FALUN. — Nederst: N. 1787. O. 1845.

Frånsidan. Vulkan, sittande vid sitt städ, blickar upp till Minerva, som står vid sidan, med handen visande på hans arbete. Omskrift: QUEM DOCUIT MULTAQUE INSIGNEM REDDIDIT ARTE. (Virgil.). — I afskärningen: SOCIO DE ARTE CHEM. ET RE METALL. OPT. MERITO. REG. ACAD. SC. SVEC. 1861.

N:o 13.

Hennes Maj:t Drottningens belöningsmedaljer, af två olika storlekar.

Åtsidan. Bröstkilden, med omskrift: LUDOVICA REGINA SVECIAE ET NORVEGIAE.

Frånsidan. INGENIO ET ARTI.

N:o 14.

Öfver D.D. M.M. Konungens och Drottningens kröning i Stockholm, af Rikets Ständer.

Åtsidan. D.D. M.M. Konungens och Drottningens bröstbilder, med kronor och i kröningsdrägt. Omskrift: CAROLUS XV ET LUDOVICA REX ET REGINA SVEC. NORVEG. GOTH. ET VAND.

Frånsidan. Svea med nordstjernan öfver hufvudet, skölden och lejonet vid sidan, och Konungen i kröningsdrägt, båda stående, gifva hvarandra handen. Omskrift: JUNCTA SALUS NOSTRA EST. (Ovid.). — I afskärningen

gen: IN MEMOR. FESTI CORONAT. DIE III MAII MDCCCLX CELEBRATI ORDD. REGNI SVEC. C. F.

N:o 15.

Öfver Brukspatron, K. m. st. k. af K. W. O. m. m. Friherre Pehr Adolf Tamm, af delegarne i Söderfors bruksbolag.

Åtsidan. Brösbilden, med omskrift: FRIHERRE PEHR ADOLF TAMM.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: GÄRD AF SÖDERFORS DELÄGARES ERKÄNSLA FÖR VERKETS UTMÄRKTA STYRELSE UNDER FYRATIOTVÅ ÅR.

1861.

N:o 1.

Belöningspenning, att utdelas af Malmö Industri Förening.

Åtsidan. En grupp af handtverksindustriens sinnebilder omkring en afskuren kolonn, på hvilken sitter Minervas uggla. Omskrift: AF MALMÖ INDUSTRI FÖRENING. — Nederst: 1860.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: FÖR YRKES-SKICKLIGHET SKOLFLIT OCH VÄLFÖRHÅLLANDE.

N:o 2.

Belöningspenning, att utdelas af Christianstads Läns Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Hans Maj:t Konungens bröstbild, med omskrift: CARL XV SVERIGES NORR. GÖTH. O. VEND. KONUNG.

Frånsidan. Omkring en eklöfskrans: CHRISTIANSTADS LÄNS KONGL. HUSHÅLLNINGS SÄLLSKAP. — Inom kransen: TILL (med tomt rum, för att ingravera den belönades namn).

N:o 3.

Belöningspenning, att utdelas af Calmar Läns Norra Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Omkring en eklöfskrans: AF CALMAR LÄNS NORRA HUSHÅLLNINGS SÄLLSKAP.

Frånsidan. En eklöfskrans. I öfrigt slät, för att ingravera den belönades namn.

N:o 4.

Belöningspenning, att utdelas af Linköpings Fabriks och Handtverks Förening.

Åtsidan. Linköpings stads vapen, med omskrift: LINKÖPINGS STADS FABRIKS OCH HANDTVERKS FÖRENING.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: FÖR UTMÄRKT SKICKLIGT GESÄLLPROF ÅT (med tomt rum för namnets ingraverande).

N:o 5.

Öfver f. d. Presidenten, R. o. K. af K. Maj:ts Orden, Friherre Erik Gabriel von Rosén, af K. Musikaliska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: ER. G. A. ROSÉN L. B. DICAST. HOLM. A. H. PRAESES R. R. O. O. EQV. ETC. — Vid nedra kanten: NAT. D. II MAII MDCCCLXXV.

Frånsidan. En lagerkrans, med inskrift inom kransen: PRAESIDI POST V LUSTRA ABEUNTI. — I afskärningen: PIETAS R. ACAD. MUSIC. D. II MAII MDCCCLXI.

N:o 6.

Öfver Stats Sekreteraren, K. N. O. Carl Gustaf af Leopold, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstmilden, med omskrift: CAROLUS GUST. A LEOPOLD.

Frånsidan. Skalden, i antik drägt, sittande på en upphöjd thron, med en skriftrulle i hand. Vid sidorna stå Skaldekunsten och Vältaligheten (Svenska Akademiens sinnebilder), fästade en lagerkrans på hans hufvud. Omskrift: GRANDE DECUS COLUMENQUE NOSTRUM. (Horat.). — I afskärningen: NESTOR PINDI SVECANI OB. MDCCXXXIX.

1862.

N:o 1.

Öfver Professoren vid Upsala Universitet, R. N. O., Dr Göran Wahlenberg, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstmilden, med omskrift: G. WAHLENBERG M. D. HIST. NAT. PROF. UPS. — Vid nedra kanten: NAT. 1780. DEN. 1851.

Frånsidan. Blomstergudinnan, stående, betraktar en till någon del upprullad kartritning, på hvilken ses konturer af höga berg. Omskrift: DILATAVIT REGNA MEA ET DELINEAVIT. — I afskärningen: SOCIO BOTAN. ILLUSTRI R. ACAD. SCIENT. SVEC. MDCCCLXII.

N:o 2.

Belöningspenning, att utdelas vid K. Krigs Akademien på Carlberg.

Åtsidan. Kring kanten: KONGL. KRIGS AKADEMIEN.

Frånsidan. Inom en lagerkrans: FÖR FLIT OCH SKICKLIGHET.

N:o 3.

Belöningspenning, att utdelas af Skaraborgs Läns K. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. En eklöfskrans, med Länets vapensköld fästad på nedra delen. Omskrift: AF SKARABORGS LÄNS KONGL. HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP. — Inom kran- sen: FÖR GAGNANDE VERKSAMHET (under ett tomt rum, der den belönades namn ingraveras).

Frånsidan. En skördemaskin i verksamhet, dragen af tvenne hästar. Der nedanför: KUNSKAP OCH ARBETE.

N:o 4.

Belöningspenning, att utdelas åt lärjungar i Svenska Slöjdföreningens i Stockholm Söndags- och Afton- skola.

Åtsidan. En grupp af industriens sinnebilder, i hvars midt står en stympad pelare, uppbärande Minervas uggla. Omskrift: INSIGT OCH FLIT.

Frånsidan. Omskrift: SLÖJDSKOLAN I STOCKHOLM (kring en slät plan, för ingraverande af den belönades namn).

N:o 5.

Belöningspenning, att utdelas af Calmar Läns Norra Kongl. Hushållnings Sällskap vid utställning af kreatur och landtmannaredskap.

Åtsidan. Inom en eklöfskrans: CALMAR LÄNS NORRA HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP.

Frånsidan. Sinnebilder af industri, ladugårdsskötsel och jordbruk. — I afskrifningen: FLIT OCH FÖRKOFTRAN FOSTERLÄNSK VINNING.

N:o 6.

Minnespenning, att, vid öppnandet af vestra jernvägsstambanan mellan Stockholm och Göteborg, utdelas till de tjenstemän, som verksamt deltagit i arbetet å banan.

Åtsidan. H. Maj:t Konungens bröstbild med omskrift: CARL XV SVERIGES NORGES GÖTHES OCH WENDES KONUNG.

Frånsidan. Ett rökande lokomotiv på en jernväg. Omskrift: FÖR VERKSAMT BITRÄDE VID STATENS JERNVÄGS BYGGNADER. — I afskrifningen, inom en eklöfskrans, en merkuriistaf och en spade korslagda samt derunder ett vattenpass. Vid sidorna: D. 3 NOV. 1862.

N:o 7.

Öfver General Konsuln, K. W. O. Jakob Letterstedt, af K. Vetenskaps Akademien. (Medaljen utdelas till utmärkta författare och öfversättare, som erhålla belöningar ur en af Hr Letterstedt för sådant ändamål gifven fond.)

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: JAC. LETTERSTEDT CONSUL GEN. COMM. DE R. O. WAS.

Frånsidan. En qvinna i antik drägt (K. Vetenskaps Akademien) sitter, omgifven af vetenskapernas sinnebilder och håller en lagerkrans i hvardera handen, den ena framräckt, den andra hvilande i knät. Vid hennes fot ligger det Svenska lejonet med tassen på den trekrönta globen. Omskrift: FAUTORI ET CULTORI AEQUI DEBENTUR HONORES. — I afskärningen: SOCIO MUNIFICO LITERAR. PROMOTORI REG. ACAD. SCIENT. SVEC. MDCCCLXI.

N:o 8.

Öfver Phys. Professoren vid Upsala Universitet, R. N. O. Fredrik Rudberg, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Brösbilden, med omskrift: FRIDER. RUDBERG PHYS. PROF. UPSAL. — Vid nedra kanten: NAT. 1800. DEN. 1839.

Frånsidan. En uppflygande örn, med blicken vänd mot den strålände solen. Omskrift, till en del ur Cicero: LUCEM ADSPECTANS AËRA SECAT. — I afskärningen: SOCIO PHYSICO ILLUSTRARI ACAD. SCIENT. SVEC. MDCCCLXIII.

N:o 9.

Öfver Kongl. Bibliothekarien Carl Christofer Gjörwell, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Brösbilden, med omskrift: C. C. GJÖRWELL BIBLOTH. REG. SVEC.

Frånsidan. En springbrunn, som ur många mynnigar framkastar vatten. Omskrift: ALIIS INSERVIENS. (Gjörwells valspråk). — I afskärningen, ur Cicero: MODESTUS ET INTEGER OBIIT MDCCCLXI.

N:o 10.

Öfver Byggmästaren Axel Alm, af Ledamöter i Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm, med anledning af Jakobs kyrkas reparation.

Åtsidan. En afbildning af Jakobs kyrka. I afskärningen: BYGGD UNDER KONUNG JOHAN III:S FÖRSKÖNAD UNDER KON. CARL XV:S REGERING.

Frånsidan. En grupp af byggnadskonstens sinnebilder och redskap jemte ett upprulladt blad, på hvilket ses kyrkans grundplan. Öfverskrift: TILL BYGGMÄSTAREN AXEL ALM. — I afskärningen: AF JAKOBS OCH JOHANNIS FÖRSAML. LEDAMÖTER 1862.

1863.

N:o 1.

Belöningspenning, att utdelas af Upsala stads Fabriks och Handtverks Förening.

Åtsidan. Upsala stads vapensköld, omgifven af konst- och handtverkssinnebilder. Omskrift: UPSALA STADS FABRIKS OCH HANDTVERKS FÖRENING. — Nederst: 1862.

Frånsidan. En eklöfskrans, med omskrift: FÖR FLIT OCH ARBETS SKICKLIGHET (med tomt rum inom kransen, för att ingravera den belönades namn). -- Nederst, inom en ornerad ram: BED OCH ARBETA.

N:o 2.

Öfver f. d. Chefen för Statens Jernvägsbyggnader, Öfversten, K. m. st. k. af K. W. O., R. N. O. m. m., Friherre Nils Ericson, af Statens Jernvägstjenstemän.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: NILS ERICSON
CHEF FÖR STATENS JERNVÄGSBYGGNADER 1855
—1862.

Frånsidan. En sittande qvinna, framvisande Sveriges
jernvägskarta, omgifven af jernvägsemblemer och verktyg.
I bakgrunden en del af en jernväg med dess tillbehör. Öfver-
skrift: FÖRBINDELSE. — I afskärningen: AF STATENS
JERNVÄGSTJENSTEMÅN DEN 1 JANUARI 1863.

N:o 3.

Belöningspenning, att utdelas af Östergötlands
Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Länets vapen under hertiglig krona, omgifvet
af landtbrukets sinnebilder. Omskrift: ÖSTERGÖTLANDS
K. HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP. — Nederst: 1863.

Frånsidan. En eklöfskrans, utan inskrift.

N:o 4.

Belöningspenning, att utdelas af Linköpings Läns
och Stifts Trädgårds Förening.

Åtsidan. Länets vapen, omgifvet af sinnebilder, syf-
tande på trädgårdsodling. Omskrift: LINKÖPINGSSÄLLSKAP
OCH STIFTS TRÄDGÅRDS FÖRENING.

Frånsidan. En blomsterkrans, utan inskrift.

N:o 5.

Öfver Riksrådet m. m. Grefve Carl Gustaf Tessin,
af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstbilden, med omskrift: CAR. G. TESSIN
COMES R. SVEC. SENAT.

Frånsidan. De tre Gracerna. Omskrift: PROSPERA ET ADVERSA ILLUSTRANT. — I afskrifningen: LITERAR. ET ARTIUM PATRON. ET CULTOR OB. MDCCLXX.

N:o 6.

Belöningspenning för trogen tjänst, att utdelas af H. Maj:t Drottningen.

Åtsidan. En förut graverad åtsida, med Hennes Maj:ts bild och namn.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: REGINA MEMOR MERITI.

N:o 7.

Öfver Professoren och Intendenten vid Zoologiska Riksmuseum Bengt Fredrik Fries, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstkilden, med omskrift: B. FR. FRIES PROF. ET PRAEF. MUS. ZOOL. HOLM. — Vid nedra kanten: N. 1799. D. 1839.

Frånsidan. En fiskare i sin båt på hafvet, sysslade med att intaga sitt fyllda nät. Omskrift, ur Ovidius och Cicero: QUIDQUID ALTUM TEXERAT AEQUOR PROFERT IN LUCEM. — I afskrifningen: SOCIO ZOOLOG. MERITISS. R. ACAD. SCIENT. SVEC. MDCCCLXIV.

1864.

N:o 1.

Belöningspenning, att utdelas af Göteborgs Jagt Sällskap.

Åtsidan. Göteborgs stads vapensköld, omgifven af jagtredskap. Omskrift: AF GÖTEBORGS JAGT SÄLLSKAP.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: FÖR UTMÄRKT JAGTVÅRD.

N:o 2.

Belöningspenning, att utdelas af samma Jagt Sällskap.

Åtsidan. Lika med den föregående.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: FÖR ROFDJURS FÅNGST.

N:o 3.

Belöningspenning, att utdelas vid K. Krigs Akademien på Carlberg.

Åtsidan. Inom en lagerkrans: FÖR PRAKTISK SKICKLIGHET.

Frånsidan. Samma som på Krigs Akademiens äldre jetoner.

N:o 4.

Belöningspenning, att utdelas vid målskjutning af Stockholms stads Frivilliga Skarpskytte Förening.

Åtsidan. En krans af eklöf, med inblandad lager. Omskrift: STOCKHOLMS STADS FRIVILLIGA SKARPSKYTTE FÖRENING. — Inom kransen: MÅLSKJUTNINGS PRIS.

Frånsidan tom.

N:o 5.

Öfver Riksrådet Grefve Sven Lagerberg, af Svenska Akademien.

Åtsidan. Bröstdilden, med omskrift: COMES SV. LAGERBERG R. SV. SENATOR.

Frånsidan. En krigare, i den Carolinska drägten, nedlägger sina vapen vid foten af Konung Carl XII:s sarkofag. Omskrift, ur Horatius: BELLI SPECTATA DOMIQUE VIRTUS. — I afskrifningen: NAT. MDCLXXII. DEN. MDCCXLVI.

1865.

N:o 1.

Öfver Assessoren, R. N. O. Pehr Lagerhjelm, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstdilden, med omskrift: P. LAGERHJELM R. COLL. METALL. ASSESSOR. — Vid nedrakanten: NAT. 1787. DEN. 1856.

Frånsidan. En flammande masugn. Omskrift: COMMODIS PATRIAE ARDENS INSERVIT. — I afskrifningen: SOCIO DE RE METALL. BENE MERITO R. ACAD. SC. SVEC. MDCCCLXV.

N:o 2.

Belöningspenning, att utdelas af Göteborgs och Bohusläns Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Bohusläns vapen, med omskrift: GÖTEBORGS OCH BOHIUS LÄNS KONGL. HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP.

Frånsidan. En eklöfskrans, med tomt rum för ingravande af den belönades namn.

N:o 3.

Belöningspenning, att utdelas vid det elfte Svenska Landtbruksmötets industri utställning i Malmö.

Åtsidan. En förut begagnad stamp med H. Maj: Konungens bröstbild och namn.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: BELÖNINGSDALJ VID INDUSTRI UTSTÄLLNINGEN I MALMÖ 1865.

N:o 4.

Belöningspenning, att utdelas af H. Kongl. Höghet Hertigen af Östergötland.

Åtsidan. H. Kongl. Höghets bröstbild, med omskrift: OSCAR SVER. O. NORG. ARF FURSTE HERT. AF ÖSTERG.

Frånsidan tom, för att ingravera den belönades namn.

N:o 5.

Belöningspenning, att utdelas vid prisskjutning inom Stockholms stads Frivilliga Skarpskytte Förening.

Åtsidan, densamma som förut blifvit gillad (se år 1864, N:o 4).

Frånsidan. Två skarpskyttar, den ena på knä, med fäldt gevär tagande sigte på något föremål, den andre, kommenderande, stående med Svenska fanan i handen vid en kanon. Derunder, ur Tegnér's "Skytten": SÅKER HAND OCH SÅKERT ÖGA! INGEN VET HVAD VILLEBRÅD VI FÅ.

N:o 6.

Belöningspenning, att utdelas af Calmar Läns Södra Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Industrien, en qvinna i antik drägt, omgifven af sinnebilder, betecknande jordbruk, slöjd, boskapsskötsel m. m. Omskrift: AF CALMAR LÄNS SÖDRA HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP.

Frånsidan. En eklöfskrans, med omskrift: AKT-NINGSGÄRD ÅT FÖRTJENSTEN.

N:o 7.

Belöningspenning, att utdelas af Vestmanlands Läns Kongl. Hushållnings Sällskap.

Åtsidan. Länets vapen å en ornerad sköld, under hertiglig krona. Omskrift: VESTMANLANDS LÄNS HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP.

Frånsidan. Inom en eklöfskrans: BELÖNINGSSMEDALJ.

N:o 8.

Belöningspenning, att utdelas af Skånska Hushålls Föreningen.

Åtsidan. Skånes vapen i en ornerad sköld under hertiglig krona. Omskrift: SKÅNSKA HUSHÅLLS FÖRENINGEN.

Frånsidan. En eklöfskrans.

N:o 9.

Öfver Professoren vid Upsala Universitet, slutligen Stats Sekreteraren m. m. Johan Upmarck, adlad Rosenadler.

Åtsidan. Bröståbilden, med omskrift: JOH. UPMARCK-ROSENADLER PROF. UPSAL.

Frånsidan. En man i antik drägt stående, med en talares åtbörd. Omskrift, ur Horatius: FUNDIT OPES

LATHI DIVITE LINGUA. — I afskärningen: ORATOR FERVIDUS ET DISERTUS OB. MDCCXLIII.

N:o 10.

Öfver Biskopen, K. m. st. k. af K. N. O. D:r Carl Adolf Agardh, af K. Vetenskaps Akademien.

Åtsidan. Bröstkilden, med omskrift: C. A. AGARDH BOT. PROF. LUND. D. EPISC. CAROLST. — Vid nedra kanten: N. 1785. OB. 1859.

Frånsidan. En Najad, sittande på vågen, binder en krans af alger. Omskrift: MIRAS DISPONIT FUNDI SEGETES. — I afskärningen: SOCIO ALGOLOGO CELEBERRIMO R. ACAD. SCIENT. SVEC. MDCCCLXVI.

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens

samt

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets
Akademiens

Ledamöter och Tjenstemän.

Åren 1753—1782; 1786—1867.

För hvarje Ledamot och Tjensteman angifves när han blifvit invald, utnämnd eller förordnad, samt när han genom döden, öfverflyttning till annan klass eller befattning, afskedstagning eller af annan orsak afgått. Under tiden skedda förändringar anmärkas inom klammer.

1.

KONGL. SVENSKA VITTERHETS AKADEMIEN.

Stiftad af Drottning Lovisa Ulrika den 20 Mars 1753.

Beskyddarinna.

H. Maj:t Drottning LOVISA ULRIKA.

A. Inländske Ledamöter.

1. H. Exc. Frih. [Grefve] Anders Johan von Höpken 24 Juli 1753 — ¹⁾
2. H. Exc. Grefve Klas Ekeblad 24 Juli 1753 † 1771 Oct. 9.
3. H. Exc. Frih. [Grefve] Karl Fredrik Scheffer 24 Juli 1753 — *
4. Frih. [H. Exc. Grefve] Karl Rudenschöld 24 Juli 1753 † 1783 Juni 9.
5. Olof von Dalin 24 Juli 1753 † 1763 Aug. 12.
6. H. Exc. Grefve Gustaf Bonde 24 Juli 1754 † 1764 Dec. 5.
7. Karl Reinhold Berch 24 Juli 1754 † 1777 Dec. 11.
8. Johan Ihre 24 Juli 1755 † 1780 Dec. 1.
9. Sven Bring [Lagerbring] 24 Juli 1755 — *
10. Joachim Vilhelm Liljestråle 25 Jan. 1773 — *
11. Frih. Axel Gabriel Lejonhufvud 25 Jan. 1773 — *
12. Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg 25 Jan. 1773 — *
13. Anders af Botin 25 Jan. 1773 — *

) Stjernan betecknar att personen ingått som Ledamot i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

14.	Johan Elers	25 Jan. 1773 — *
15.	Erik af Sotberg	25 Jan. 1773 † 1781 Dec. 30.
16.	Frih. Kristofer Manderström	25 Aug. 1773 — *
17.	Sten Abraham Piper.....	25 Aug. 1773 — *
18.	Anders Schönberg	25 Aug. 1773 — *
19.	Berge Frondin.....	25 Aug. 1773 † 1783 Maj 25.
20.	Daniel Melanderhjelm.....	27 Nov. 1780 — *
21.	Frih. Karl Gustaf Schultz von
Ascheraden.....	30 Apr. 1782 — *
22.	Nils von Rosenstein.....	30 Apr. 1782 — *

B. Utländske Ledamöter.

1.	Charles Jean François Henault
(Paris).....	24 Juli 1755 † 1770 Nov. 24.
2.	Jean le Rond D'Alembert (Paris)	24 Juli 1755 † 1783 Oct. 29.
3.	François Marie Arouet de Voltaire
(Paris—Ferney).....	26 Apr. 1774 † 1778 Maj 30.

C. Akademiens Sekreterare.

1.	Olof von Dalin.....	24 Juli 1753 † 1763 Aug. 12.
2.	Erik af Sotberg.....	25 Jan. 1773 † 1781 Dec. 30.
3.	Nils von Rosenstein.....	30 Apr. 1782 — *
-

2.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQTITETS AKADEMIEN.

Stiftad af Konung Gustaf III d. 20 Mars 1786.

Beskyddare.

H. Maj:t KONUNGEN.

A. Heders Ledamöter.

a) Förste Heders Ledamöter.

H. K. H. Kronprinsen OSCAR.....	2 Maj 1822 — 1844 Mars 8.
H. K. H. Kronprinsen CARL.....	5 Maj 1846 — 1859 Juli 8.
H. K. H. Hertigen af Upland GU- STAF	5 Maj 1846 † 1852 Sept. 24.
H. K. H. Hertigen af Östergötland OSCAR	26 Apr. 1853.
H. K. H. Hertigen af Dalarne AUGUST	26 Apr. 1853.

b) Heders Ledamöter (14 rum).

- H. Exc. Grefve Anders Johan von
Höpken 20 Mars 1786 † 1789 Maj 9.
- H. Exc. Grefve Karl Fredrik Scheffer 20 Mars 1786 † 1786 Aug. 27.
- Frih. Axel Gabriel Lejonhufvud ... 20 Mars 1786 † 1789 Juni 19.

4. Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg 20 Mars 1786 † 1808 Mars 30.
5. Sten Abraham Piper 20 Mars 1786 † 1813 Juni 12.
6. Frih. Karl Gustaf Schultz von
Ascheraden ¹⁾ 20 Mars 1786 † 1798 Mars.
7. H. Exe. Frih. [Grefve] Fredrik
Sparre 20 Mars 1786 † 1803 Jan. 30.
8. Grefve Karl Vilhelm von Düben . 20 Mars 1786 † 1790 Dec. 29.
9. [H. Exe.] Frih. Malte Ramel 20 Mars 1786 † 1824 Jan. 31.
10. Frih. Karl Fredrik Adelerantz ... 20 Mars 1786 † 1796 Mars 5.
11. Uno von Troil 20 Mars 1786 † 1803 Juli 27.
12. Frih. Gustaf Ribbing ²⁾ 20 Mars 1786 † 1811 Juni 9.
13. Mathias Benzelstjerna 23 Maj 1786 † 1791 Mars 11.
14. H. Exe. Grefve Johan Gabriel
Oxenstierna 23 Maj 1786 † 1818 Juli 29.
15. Olof Celsius 15 Jan. 1788 † 1794 Febr. 15.
16. [H. Exe.] Grefve Nils Philip Gyl-
denstolpe 15 Febr. 1791 † 1810 Febr. 20.
17. Elis Schröderheim 15 Febr. 1791 † 1795 Aug. 30.
18. Ulrik Celsing 24 Jan. 1792 † 1805 Nov. 25.
19. [H. Exe. Grefve] Lars von Enge-
ström 12 Febr. 1793 † 1826 Aug. 19.
20. Karl Fredrik Fredenheim ³⁾ 30 Juli 1795 † 1803 Mars 6.
21. Joachim Vilhelm Liljestråle ³⁾ ... 10 Jan. 1797 † 1807 Jan. 31.
22. Olof Wallqvist 18 Mars 1800 † 1800 Apr. 30.
23. [Frih.] Fredrik Vilhelm von
Ehrenheim 18 Mars 1800 † 1828 Aug. 2.
24. Jakob Axelsson Lindblom 23 Juni 1801 † 1819 Febr. 15.
25. Frih. [H. Exe. Grefve] Mathias
Rosenblad 21 Maj 1805 † 1847 Sept. 4.
26. [Frih.] Kristofer Bogislaus Zibeth 21 Maj 1805 † 1809 Maj 16.
27. Johan Adam Tingstadius 21 Maj 1805 † 1827 Dec. 10.
28. [Frih.] Abraham Niklas Edelerantz 14 Juni 1808 † 1821 Mars 15.

¹⁾ Den siste bland Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Ledamöter.

²⁾ Den siste bland de af Konungen på stiftelsedagen utnämnda Ledamöter.

³⁾ Förnt Arbetande Ledamot.

29. Nils Vilhelm Mareks von Württemberg 14 Juni 1808 † 1817 Dec. 10.
30. Frih. [H. Exe. Grefve] Klas Adolf Fleming 24 Apr. 1810 † 1831 Maj 12.
31. Frih. [H. Exe. Grefve] Gustaf af Wetterstedt 24 Apr. 1810 † 1837 Maj 15.
32. Karl von Rosenstein 1 Maj 1810 † 1836 Dec. 2.
33. Isak Reinhold Blom 3 Dec. 1811 † 1826 Maj 6.
34. Pehr Tham 30 Juni 1818 † 1820 Aug. 5.
35. Frih. [H. Exe. Grefve] Anders Fredrik Sköldebrand 30 Juni 1818 † 1834 Aug. 23.
36. Frih Adolf Ludvig Stjerneld 23 Jan. 1821 † 1835 Juli 31.
37. Marcus Wallenberg 23 Jan. 1821 † 1833 Sept. 22.
38. [Frih.] Konstantin Mouradgea D'Ohsson 15 Febr. 1825 † 1851 Dec. 25.
39. Gustaf Vilhelm af Tibell 21 Febr. 1826 † 1832 Mars 8.
40. H. Exe. Grefve Adolf Göran Mörner 21 Febr. 1826 † 1838 Jan. 30.
41. Johan Olof Wallin 30 Maj 1826 † 1839 Juni 30.
42. John Jennings 20 Nov. 1827 † 1828 Apr. 4.
43. [Frih.] Jöns Jakob Berzelius 10 Nov. 1829 † 1848 Aug. 7.
44. Vilhelm Faxe 10 Nov. 1829 † 1854 Sept. 22.
45. Karl Fredrik af Wingård 9 Febr. 1830 † 1851 Sept. 19.
46. Hans Järta 2 Maj 1832 † 1847 Apr. 6.
47. H. Exe. Grefve Magnus Brahe... 25 Febr. 1834 † 1844 Sept. 16.
48. [Frih.] Bernhard von Beskow 11 Nov. 1834.
49. „Nils Gustaf Palin ¹⁾ 11 Juli 1837 † 1842 Mars 16.
50. H. Exe. Grefve Jakob Gustaf De la Gardie 15 Maj 1838 † 1842 Apr. 26.
51. H. Exe. Grefve Gustaf Karl Fredrik Löwenhjelm 15 Maj 1838 † 1856 Juli 29.
52. Esaias Tegnér ¹⁾ 13 Nov. 1838 † 1846 Nov. 2.
53. Nils Magnus af Tannström ¹⁾ 25 Sept. 1839 † 1842 Maj 27.

¹⁾ Förut Arbetande Ledamot.

54. [H. Exc. Frih.] Albrekt Elof Ihre 22 Nov. 1842.
55. [Frih.] Karl David Skogman 22 Nov. 1842 † 1856 Febr. 20.
56. Lars Olof Fägersten..... 3 Dec. 1844 † 1847 Dec. 10.
57. Frih. [H. Exc.] Grefve Kristofer
Rutger Ludvig Manderström.... 16 Nov. 1847.
58. Michael Silvius von Hohenhausen 16 Nov. 1847 † 1849 Juni 19.
59. [H. Exc.] Grefve Gustaf Adolf
Sparre 15 Febr. 1848.
60. Johan David Valerius 15 Febr. 1848 † 1852 Aug. 4.
61. Gustaf Daniel Lorichs..... 22 Juli 1851 † 1855 Oct. 21.
62. Samuel Grubbe ¹⁾..... 4 Jan. 1853 † 1853 Nov. 6.
63. Henrik Reuterdahl ¹⁾ 4 Jan. 1853.
64. Hans Olof Holmström 22 Febr. 1853 † 1855 Aug. 27.
65. H. Exc. Grefve Gustaf Trolle
Bonde 5 Apr. 1853 † 1855 Jan. 3.
66. Gustaf af Nordin..... 5 Apr. 1853.
67. Lars Anton Anjou 20 Nov. 1855.
68. Elias Fries..... 20 Nov. 1855.
69. Grefve Henning Ludvig Hugo
Hamilton ¹⁾..... 4 Maj 1858.
70. Israel Hwasser..... 1 Juni 1858 † 1860 Maj 11.
71. Karl Fredrik Meinander 1 Juni 1858.
72. H. Exc. Frih. Louis De Geer 7 Juni 1859.
73. Kristian Erik Fahlerantz 1 Apr. 1862 † 1866 Aug. 6.
74. Gustaf Vilhelm Gumælius 1 Apr. 1862.

B. Arbetande Ledamöter (20 rum).

1. Sven Lagerbring 20 Mars 1786 † 1787 Dec. 5.
2. Joachim Vilhelm Liljestråle ²⁾..... 20 Mars 1786 — 1797 Jan. 10.
3. Anders af Botin 20 Mars 1786 † 1790 Sept. 22.
4. Johan Elers..... 20 Mars 1786 † 1813 Nov. 20.

¹⁾ Förut Arbetande Ledamot.

²⁾ Öfverflyttad till Heders Ledamöternas klass.

5.	Frih. Kristofer Manderström	20 Mars 1786 † 1788	Sept. 1.
6.	Anders Schönberg	20 Mars 1786 † 1811	Apr. 6.
7.	Daniel Melanderhjelm	20 Mars 1786 † 1810	Jan. 8.
8.	Nils von Rosenstein ¹⁾	20 Mars 1786 † 1824	Aug. 7.
9.	Bengt Ferner	20 Mars 1786 † 1802	Oct. 20.
10.	Jakob von Eugeström	20 Mars 1786 † 1802	Nov. 23.
11.	Samuel Sernsköld	20 Mars 1786 † 1797	Maj 24.
12.	Karl Johan Strand	20 Mars 1786 † 1795	Mars 25.
13.	[Frih.] Gudmund Göran Adlerbeth	20 Mars 1786 † 1818	Oct. 7.
14.	Johan Floderus	20 Mars 1786 † 1789	Apr. 28.
15.	Johan Henrik Lidén	20 Mars 1786 † 1793	Apr. 23.
16.	Adolf Fredrik Ristell ²⁾	20 Mars 1786 — 1812	Jan. 7.
17.	Johan Murberg ³⁾	20 Mars 1786 † 1805	Mars 27.
18.	Karl Gustaf Nordin	23 Maj 1786 † 1812	Mars 14.
19.	Jonas Hallenberg	23 Maj 1786 † 1834	Oct. 30.
20.	Jakob Fredrik Neikter	23 Maj 1786 † 1803	Maj 4.
21.	Henrik Gabriel Porthan	15 Jan. 1788 † 1804	Mars 16.
22.	Johan Hartman Eberhardt	11 Nov. 1788 † 1796	Jan. 4.
23.	Anders Wilde	15 Juli 1789 † 1795	Febr. 20
24.	Frih. Schering Rosenhane	30 Nov. 1790 † 1812	Nov. 6.
25.	Jakob Tengström ⁴⁾	12 Febr. 1793 — 1810	Juni 19.
26.	Erik Michael Fant	12 Febr. 1793 † 1817	Oct. 24.
27.	Samuel Älf	12 Febr. 1793 † 1799	Juni 19.
28.	Karl Fredrik Fredenheim ⁵⁾	12 Febr. 1793 — 1795	Juli 30.

¹⁾ Den siste bland Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Ledamöter.

²⁾ Ristell utslöts från Akademiens Ledamöter, enligt Kongl. Maj:ts befallning, anmäld i Akademien sist anförda dag.

³⁾ Den siste bland de af Konungen på stiftelsedagen utnämnda Ledamöter.

⁴⁾ Öfverflyttad till Utländska Ledamöternas klass. Akademien beslöt derjemte att Tengströms och Calonii rum i Arbetande Ledamöternas klass icke förr än efter 3 års förlopp skulle återbesättas. Derved dröjde till d. 20 Jan. 1818.

⁵⁾ Öfverflyttad till Heders Ledamöternas klass. Akademien hade begärt och d. 17 Dec 1792 erhållit Kongl. Maj:ts bifall, att för tillfället Arbetande Ledamöternas antal måtte få ökas från 20 till 24 och antalet i Utländska klassen deremot minskas från 16 till 12. På grund häraf invaldes d. 12 Febr. 1793 fyra Arbetande Ledamöter. Klassens öfvertalighet ökades ännu mera derigenom att Flintenberg år 1793 och Tihleman år 1795 utnämndes till Akademiens Sekreterare, utan att förut hafva varit Ledamöter. Återgång till det i Stadgarne bestämda antalet bereddades småningom dels genom att lemna bortgångna Ledamöters plats obesatt, dels genom Arbetande Ledamöters öfverflyttande till annan klass.

29.	Johan Björnstjerna	28 Maj	1793 †	1797 Apr.	14.
30.	Johan David Flintenberg	7 Dec.	1793 †	1819 Maj	13.
31.	Georg Frans Tihleman	29 Mars	1795 †	1802 Dec.	30.
32.	Erik Sköldebrand	24 Jan.	1797 †	1814 Juni	27.
33.	Mathias Calonius ¹⁾	18 Sept.	1799 —	1810 Juni	19.
34.	Carl Gustaf [af] Leopold	21 Dec.	1802 †	1829 Nov.	9.
35.	Louis Masreliez	1 Febr.	1803 †	1810 Mars	19.
36.	Kristofer Dahl	17 Maj	1803 †	1809 Sept.	4.
37.	Erik Bergstedt	28 Juni	1803 †	1829 Mars	1.
38.	Johan David Åkerblad ²⁾	1 Nov.	1803 †	1819 Febr.	7.
39.	Gustaf Regnér	21 Maj	1805 †	1819 Mars	22.
40.	Mathias Norberg	21 Nov.	1809 †	1826 Jan.	11.
41.	Nils Fredrik Biberg	6 Mars	1810 †	1827 Mars	25.
42.	Karl Birger Rutström	1 Maj	1810 †	1826 Apr.	13.
43.	Anders Blad	3 Dec.	1811 †	1834 Sept.	14.
44.	Nils Gustaf Palin ³⁾	11 Febr.	1812 —	1837 Juli	11.
45.	Pehr Fabian Aurivillius	16 Juni	1812 †	1829 Nov.	14.
46.	Lars Grandel	2 Jan.	1813 †	1836 Maj	31.
47.	[Frih.] Karl Gustaf von Brinkman	8 Febr.	1814 †	1847 Dec.	25.
48.	Anders Hultén	8 Mars	1814 †	1831 Apr.	19.
49.	Pehr Adam Wallmark	16 Dec.	1817 †	1858 Mars	19.
50.	[Frih.] Jakob Adlerbeth	20 Jan.	1818 †	1844 Sept.	2.
51.	Pehr Thyseius	20 Jan.	1818 †	1838 Sept.	5.
52.	Olof Sundel	18 Maj	1819 †	1829 Febr.	28.
53.	Johan Lundblad	18 Maj	1819 †	1820 Juni	18.
54.	Frans Michael Franzén	16 Aug.	1820 †	1847 Aug.	14.
55.	Samuel Lorens Ödmann	16 Aug.	1820 †	1829 Oct.	2.
56.	Esaias Tegnér ³⁾	23 Jan.	1821 —	1838 Nov.	13.
57.	Erik Gustaf Geijer	2 Nov.	1824 †	1847 Apr.	23.
58.	Johan Gustaf Liljegren	21 Febr.	1826 †	1837 Juni	2.
59.	Nils Magnus af Tannström ³⁾ ..	9 Maj	1826 —	1839 Sept.	25.
60.	Johan Henrik Schröder	2 Maj	1827 †	1857 Sept.	8.

¹⁾ Öfverflyttad till Utländska Ledamöternas klass.

²⁾ Åkerblad invaldes, emån klassen redan var fulltalig.

³⁾ Öfverflyttad till Heders Ledamöternas klass.

61. Anders Otto Lindfors 1 Apr. 1829 † 1841 Mars 8.
 62. Leonard Fredrik Rääf ¹⁾ 1 Apr. 1829.
 63. Samuel Grubbe ²⁾ 10 Nov. 1829 — 1853 Jan. 4.
 64. Johan Haqvini Wallman ¹⁾ 24 Nov. 1829 † 1853 Juni 25.
 65. Pehr Sjöbring ¹⁾ 12 Jan. 1830 † 1842 Jan. 12.
 66. Karl Johan Lundvall 31 Maj 1831 † 1858 Mars 14.
 67. Anders Magnus Strimholm 11 Nov. 1834 † 1862 Jan. 17.
 68. Anders Fryxell 25 Nov. 1834.
 69. Fredrik Westin 11 Oct. 1836 † 1862 Maj 13.
 70. Bror Emil Hildebrand 30 Juni 1837.
 71. Karl Johan Schlyter 3 Oct. 1837.
 72. Henrik Reuterdahl ²⁾ 30 Oct. 1838 — 1853 Jan. 4.
 73. Pehr Erik Bergfalk 27 Nov. 1838.
 74. Karl Thomas Järta 29 Oct. 1839 † 1841 Nov. 8.
 75. Sven Nilsson 27 Apr. 1841.
 76. Arvid August Afzelius 4 Jan. 1842.
 77. Karl Johan Tornberg ¹⁾ 1 Mars 1842.
 78. Vilhelm Fredrik Palmblad 19 Nov. 1844 † 1852 Sept. 2.
 79. Johan Jakob Nordström 2 Juni 1847.
 80. Grefve Henning Ludvig Hugo
 Hamilton ²⁾ 16 Nov. 1847 — 1858 Maj 4.
 81. Johan Erik Rydqvist 15 Febr. 1848.
 82. Pehr Daniel Amadeus Atterbom 22 Febr. 1853 † 1855 Juli 21.
 83. Karl Georg Brunius 5 Apr. 1853.
 84. Robert Maurits Bowallius 5 Apr. 1853.
 85. Josef Wallin 29 Nov. 1853 † 1863 Nov. 11.
 86. Fredrik Ferdinand Carlson 20 Nov. 1855.
 87. Gustaf Reinhold Rabe 8 Dec. 1857.
 88. Karl Gustaf Styffe 1 Juni 1858.
 89. Vilhelm Erik Svedelius 1 Juni 1858.
 90. Gustaf Eduard Klemming 1 Juni 1858.
 91. Karl Säve ¹⁾ 1 Apr. 1862.

¹⁾ Föret Korresponderande Ledamot.

²⁾ Öfverflyttad till Heders Ledamöternas klass.

92. Abraham Cronholm 11 Nov. 1862.
 93. Karl Gustaf Malmström 23 Febr. 1864.

Utländske Ledamöter.

a) Utländsk Heders Ledamot.

H. K. H. Prins [H. M:t Konung]

JOHAN af Sachsen 17 Mars 1835.

b) Utländske Ledamöter (16 rum).

1. François Joachim Pierre, Comte de Bernis (Paris)..... 20 Mars 1786 † 1794 Nov. 1.
2. Louis Jules Barbon Mancini Marzani, Duc de Nivernais (Paris) 20 Mars 1786 † 1798 Febr. 25.
3. Frih. Ewald Friederich von Hertzborg (Berlin) 20 Mars 1786 † 1795 Maj 27.
4. Peter Fredrik Suhm (Köpenhamn) 20 Mars 1786 † 1798 Sept. 7.
5. Peter Simon Pallas¹⁾ (Petersburg) 20 Mars 1786 † 1811 Sept. 8.
6. Fru Julie, Hertiginna af Giovane, född Friherrinna af Mudersbach²⁾ (Neapel—Wien) 9 Apr. 1793 † 1805 Aug.
7. Grefve Andreas Peter Bernsdorff (Köpenhamn) 30 Apr. 1793 † 1797 Juni 21.
8. Olof Gerhard Tychsen (Rostock) 28 Maj 1793 † 1815 Dec. 30.
9. Johan Georg Peter Möller (Greifswald) 28 Maj 1793 † 1807 Maj 9.
10. Kristian Gottlob Heyne (Göttingen) 21 Febr. 1797 † 1812 Juli 12.
11. Friederich Schiller (Jena—Weimar) 21 Febr. 1797 † 1805 Maj 9.
12. Jakob Tengström³⁾ (Åbo) 19 Juni 1810 † 1832 Dec. 26.
13. Mathias Calonius³⁾ (Åbo) 19 Juni 1810 † 1817 Sept. 13.

¹⁾ Den siste bland de af Konungen på stiftelsedagen utnämnda Ledamöter.

²⁾ Af Hertigen Regenten utnämnd till Ledamot, hvarom Akademien under rättades d. 9 Apr. 1793.

³⁾ Förut Arbetande Ledamot.

14. Jean Pierre Guillaume Catteau-Calleville (Paris—Stockholm) .. 5 Febr. 1811 † 1819 Maj 9.
15. Antoine Jean Baptiste Robert Auguet Baron de Montyon (Paris—London) .. 16 Febr. 1813 † 1820 Dec. 29.
16. Fredrik Münter (Köpenhamn)..... 16 Febr. 1813 † 1830 Apr. 9.
17. Baron Peter van Suchtelen (Petersburg—Stockholm)..... 6 Febr. 1816 † 1836 Jan. 18.
18. Viscount Strangford (London) .. 15 Dec. 1818 † 1855 Maj 29.
19. Arnold Herman Ludvig Heeren (Göttingen)..... 23 Jan. 1821 † 1842 Mars 7.
20. Rasmus Nyerup (Köpenhamn) ... 23 Jan. 1821 † 1829 Juni 28.
21. Kristian Martin Fræhn (Petersburg) 23 Jan. 1821 † 1851 Aug. 28.
22. Angelo Mai (Milano—Rom) 26 Febr. 1822 † 1854 Sept. 8.
23. William Marsden (London)..... 13 Aug. 1823 † 1836 Oct. 6.
24. Rasmus Kristian Rask (Köpenhamn) 21 Dec. 1825 † 1832 Nov. 14.
25. Peter Erasmus Müller (Köpenhamn) 31 Jan. 1826 † 1834 Sept. 16.
26. Heinrich Karl Ernst von Köhler (Petersburg) 31 Jan. 1826 † 1838 Febr. 3.
27. Jean Charles Leonarde Simonde de Sismondi (Genève) 31 Jan. 1826 † 1842 Juni 25.
28. Frédéric Ancillon (Berlin) 12 Dec. 1826 † 1837 Apr. 19.
29. Jean François Champollion-Figeac le jeune (Paris)..... 12 Dec. 1826 † 1832 Mars 4.
30. Erik Kristian Werlauff ¹⁾ (Köpenhamn) 9 Febr. 1830.
31. Pierre Étienne du Ponceau (Philadelphia) 15 Mars 1831 † 1844 Apr. 1.
32. Johan Fredrik Wallenius (Helsingfors) 5 Mars 1833 † 1836 Jan. 12.
33. Theodore Edme Mionnet (Paris) 19 Maj 1835 † 1842 Maj 5.
34. François Pierre Guillaume Guizot (Paris) 3 Oct. 1837.

¹⁾ Förut Korresponderande Ledamot.

35. Klemens Wenzel Nepomuk Lothar,
Fürst von Metternich-Winne-
burg (Wien) 26 Oct. 1841 † 1859 Juni 11.
36. Abel François Villemain (Paris) 26 Oct. 1841.
37. Jakob Ludvig Grimm (Kassel—
Berlin) 22 Nov. 1842 † 1863 Sept. 20.
38. Laurits Engelstoft (Köpenhamn) 22 Nov. 1842 † 1851 Mars 14.
39. Karl Ritter (Berlin) 22 Nov. 1842 † 1859 Sept. 29.
40. Vilhelm Eduard Wilda (Halle—
Breslau—Kiel) 22 Nov. 1842 † 1856 Aug. 9.
41. Giuseppe Mezzofanti (Rom) 19 Mars 1844 † 1849 Mars 14.
42. Johan Martin Lappenberg¹⁾ (Ham-
burg) 19 Mars 1844 † 1865 Nov. 28.
43. Friederich Kristofer Dahlmann
(Bonn) 25 Nov. 1845 † 1860 Dec. 5.
44. Kristian Molbech¹⁾ (Köpenhamn) 5 Apr. 1853 † 1857 Juni 13.
45. Georg Heinrich Pertz (Berlin) ... 5 Apr. 1853.
46. Vilhelm Karl Grimm (Berlin) ... 5 Apr. 1853 † 1859 Dec. 16.
47. Kristian Jürgensen Thomsen¹⁾
(Köpenhamn) 1 Juni 1858 † 1865 Maj 21.
48. Thomas Babington Macaulay (Lon-
don) 1 Juni 1858 † 1859 Dec. 28.
49. Frans Leopold Ranke (Berlin) ... 1 Juni 1858.
50. G. C. Friederich Lisch¹⁾ (Schwerin) 1 Apr. 1862.
51. Nils Mathias Petersen¹⁾ (Köpen-
hamn) 1 Apr. 1862 † 1862 Maj 11.
52. Kasper Fredrik Wegener¹⁾ (Kö-
penhamn) 1 Apr. 1862.
53. Georg Stephens (Köpenhamn) ... 27 Nov. 1866.
54. Karl Richard Lepsius (Berlin) ... 27 Nov. 1866.

¹⁾ Förut Korresponderande Ledamot.

C. Korresponderande Ledamöter.

a) Korresponderande Ledamöter inom Sverige och Norge.

1.	Jakob Gråberg af Hemsö.....	11 Dec. 1810 † 1847 Nov. 29.
2.	Johan Haqvini Wallman ¹⁾	18 Oct. 1826 — 1829 Nov. 24.
3.	Leonard Fredrik Rääf ¹⁾	2 Jan. 1827 — 1829 Apr. 1.
4.	Alexander Seton	16 Jan. 1827 † 1828 Oct. 1.
5.	Pehr Sjöbring ¹⁾	5 Febr. 1828 — 1830 Jan. 12.
6.	Nils Johan Ekdahl	5 Febr. 1828.
7.	Sören Brun Bugge	15 Oct. 1828.
8.	Sven Peter Bexell	6 Oct. 1829 † 1864 Maj 5.
9.	Abraham Ahlqvist	3 Nov. 1829 † 1844 Juli 9.
10.	Gregers Fougner Lundh	19 Jan. 1830 † 1836 Juli 11.
11.	Magnus Bruzelius.....	26 Jan. 1830 † 1855 Jan. 29.
12.	Lars Cedergren	19 Apr. 1831 † 1863 Dec. 23.
13.	Kristofer Andreas Holmboe	6 Febr. 1838.
14.	Karl Johan Tornberg ¹⁾	11 Febr. 1840 — 1842 Mars 1.
15.	Nils Isak Löfgren	19 Mars 1844.
16.	Axel Emanuel Holmberg	19 Mars 1844 † 1861 Juni 6.
17.	Bengt Erland Fogelberg	19 Juni 1844 † 1854 Dec. 22.
18.	Otto Kristian Ekman	25 Nov. 1845 † 1866 Aug. 5.
19.	Levin Kristian Wiede	2 Febr. 1847.
20.	Johan Fredrik Lundh.....	16 Febr. 1847 † 1860 Dec. 9.
21.	Richard Dybeck ²⁾	2 Maj 1848.
22.	Moses Söderström	2 Maj 1848 † 1857 Dec. 21.
23.	Johan Eneqvist	30 Maj 1848 † 1856 Dec. 10.
24.	Anders Lignell	13 Juni 1850 † 1863 Apr. 13.
25.	Jakob Rudolf Keyser	13 Juni 1850 † 1864 Oct. 8.
26.	Kristian Kristofer Andreas Lange	13 Juni 1850 † 1861 Maj 10.
27.	Anders Hedner	2 Nov. 1852.
28.	Johan Forsander	5 Apr. 1853 † 1866 Juli 8
29.	Johan Hedenborg.....	12 Dec. 1854 † 1865 Aug. 21.

¹⁾ Invald Arbetande Ledamot.

²⁾ Med anledning af egen begäran, i Akademien anmäld d. 2 Juni 1862, utsluten ur Ledamots-förteckningen i Stats Kalendern.

30.	Anders Uppström	17 Apr. 1855 † 1865 Jan. 21.
31.	Jonas Allvin	26 Jan. 1858 † 1866 Apr. 12.
32.	Klaus Jakob Schive	16 Nov. 1858.
33.	Karl Säve ¹⁾	4 Jan. 1859 — 1862 Apr. 1.
34.	Johan Vilhelm Bergman	2 Maj 1859.
35.	Pehr Gustaf Alander	10 Dec. 1861.
36.	Karl Fredrik Wiberg	10 Dec. 1861.
37.	Pehr Arvid Säve	2 Juli 1862.
38.	Frih. Nils Gabriel Djurklou	2 Juli 1862.
39.	Vilhelm Gustaf Wetter	3 Febr. 1863.
40.	Nils Gustaf Bruzelius	14 Febr. 1865.
41.	Johan Ernst Rietz	14 Febr. 1865.
42.	Johan August Zacharias Wittlock	27 Mars 1866.
43.	Nicolay Nicolaysen	16 Oct. 1866.
44.	Klas Johan Ljungström	22 Jan. 1867.
45.	Karl Johan Bergman	19 Mars 1867.

b) Utländske Korresponderande Ledamöter.

1.	Claude Emanuel Joseph Pierre de Pastoret (Paris)	17 Apr. 1787 † 1840 Sept. 28.
2.	François Philippe Gourdin ²⁾ (Rouen)	4 Jan. 1791 † 1825 Juli 11.
3.	Chev. Lautard (Paris)	27 Apr. 1819 † ?
4.	Chaumettes des Faussés (Paris— Göteborg)	6 Febr. 1821 † 1841 Oct. 4.
5.	Kristian Jürgensen Thomsen ³⁾ (Köpenhamn)	12 Dec. 1826 — 1858 Juni 1.
6.	Karl Kristian Rafn (Köpenhamn)	12 Dec. 1826 † 1864 Oct. 20.
7.	Erik Kristian Werlauff ³⁾ (Köpen- hamn)	6 Febr. 1827 — 1830 Febr. 9.
8.	Finn Magnusen (Köpenhamn)	6 Febr. 1827 † 1847 Dec. 24.

¹⁾ Invald Arbetande Ledamot.

²⁾ Akademien beslöt d. 17 Juli 1805, att Mr. Gourdin skulle uteslutas ur Ledamots-förteckningen i Kalenderu "emedan han på lång tid ej låtit höra af sig och det dessutom vore ovisst om han ännu lefde".

³⁾ Invald Ledamot i Utländska klassen.

9. Janus Laurits Andreas Kolderup-
Rosenvinge (Köpenhamn)..... 6 Febr. 1827 † 1850 Aug. 4.
10. Johan Gustaf Gottlieb Büsching
(Breslau) 6 Febr. 1827 † 1829 Maj 4.
11. Friederich Karl Herman Kruse
(Halle—Dorpat) 6 Febr. 1827 † 1866 Aug. 23.
12. Joseph von Hammer, Baron von
Purgstall (Wien) 6 Febr. 1827 † 1856 Nov. 23.
13. Jean Pierre Abel Remusat (Paris) 6 Febr. 1827 † 1832 Juni 4.
14. Friederich Heinrich von der Hagen
(Berlin) 6 Febr. 1827 † 1856 Juli 11.
15. Jean Labouderie¹⁾ (Paris) 12 Sept. 1827 † 1849 Maj 2.
16. Jean d'Anastasy (Alexandria)..... 2 Febr. 1830 † 1860 Aug. 6.
17. Nicolas Carlisle (London)..... 18 Jan. 1831 † 1846 el. 1847.
18. John Adamson (New Castle) 18 Jan. 1831 † 1856 Sept. 27.
19. Ludvig Tieck (Dresden) 8 Dec. 1835 † 1853 Apr. 28.
20. Adam Oehenschläger (Köpenhamn) 8 Dec. 1835 † 1850 Jan. 20.
21. Friederich von Raumer (Berlin)... 8 Dec. 1835.
22. Marc-Antoine Jullien de Paris
(Paris) 8 Dec. 1835 † 1848 Nov. 4.
23. Johan Martin Lappenberg¹⁾ (Ham-
burg) 17 Aug. 1836 — 1844 Mars 19.
24. Frih. Kristian Karl Josias von
Bunsen (Berlin—Rom—London) 2 Jan. 1839 † 1860 Nov. 28.
25. Kristian Molbech¹⁾ (Köpenhamn) 2 Jan. 1839 — 1853 Apr. 5.
26. Sebastian Ciampi (Florenz)..... 15 Jan. 1839 † 1847 Dec. 14.
27. Grefve Carlo Ottavio Castiglioni
(Milano) 22 Jan. 1839 † 1849 Apr. 10.
28. Carlo Bonueci (Neapel)..... 22 Jan. 1839.
29. Frédéric Auguste Ferdinand Tho-
mas, Baron de Reiffenberg
(Bruxelles) 23 Apr. 1839 † 1850 Apr. 18.

¹⁾ Invald Ledamot i Utländska klassen.

30. Karl Eduard Förstemann (Halle) 12 Nov. 1839 † 1847 Jan. 25.
31. G.C. Friederich Lisch¹⁾ (Schwerin) 18 Juni 1841 — 1862 Apr. 1.
32. Manuel Francisco de Barros y
Souza, Vicomte de Santarem
(Lisabon—Paris) 31 Oct. 1843 † 1856 Jan. 17.
33. Grefve Eustache Tischkewitsch
(Wilna)..... 31 Oct. 1843.
34. Faso Pietrasanta Duca di Serra
del Falco (Neapel) 31 Oct. 1843 † 1863?
35. August Boeckh (Berlin) 31 Oct. 1843.
36. Jakob von Reichel (Petersburg) 5 Mars 1844 † 1856 Nov. 11.
37. Grefve Francesco Fabi Montani
(Rom) 28 Maj 1844.
38. Gabriel Laureani (Rom) 28 Maj 1844 † ?
39. A. Kestner (Hannover—Rom) ... 28 Maj 1844 † 1853 Mars 5.
40. Bernard Koehne (Petersburg)..... 28 Maj 1844.
41. Joseph Bosworth (Oxford) 19 Juni 1844.
42. Francesco Maria Avellino (Neapel) 14 Aug. 1844 † 1850 Jan. 9.
43. Pietro Bianchi (Neapel) 14 Aug. 1844 † 1850 Jan.
44. Friederich von Erdmann (Kasan—
Gross-Nowgorod) 19 Sept. 1844.
45. Victor Cousin (Paris)..... 19 Sept. 1844 † 1867 Jan. 14.
46. François Auguste Alexis Mignet
(Paris) 19 Sept. 1844.
47. Jean Jaques Antoine Ampère (Paris) 19 Sept. 1844 † 1864 Mars 27.
48. Nils Mathias Petersen¹⁾ (Köpen-
hamn) 1 Apr. 1845 — 1862 Apr. 1.
49. Eduard Gerhard (Berlin) 14 Oct. 1845.
50. Frédéric Troyon (Lausanne)..... 12 Aug. 1846 † 1866 Oct. 30.
51. Arcisse de Caumont (Caën) 2 Juni 1847.
52. Isidore Löwenstern (Wien) 14 Nov. 1848 † 1856 Maj.
53. Kasper Fredrik Wegener¹⁾ (Kö-
penhamn)..... 13 Juni 1850 — 1862 Apr. 1.

¹⁾ Invald Ledamot i Utländska klassen.

54. Johan Ludvig Runeberg (Borgå) 2 Dec. 1851.
 55. Charles Piot (Bruxelles) 2 Dec. 1851.
 56. J. Sabatier (Petersburg) 3 Febr. 1852.
 57. Frédéric Jacques Soret (Genève) 17 Oct. 1854 † 1865 Dec. 18.
 58. Jens Jakob Asmussen Worsaae
 (Köpenhamn)..... 17 Oct. 1854.
 59. John Yonge Akerman (London) 17 Oct. 1854.
 60. Karl Ludvig Müller (Köpenhamn) 15 Apr. 1856.
 61. Antonio Delgado (Madrid) 21 Oct. 1856.
 62. Pascal Gayangos (Madrid) 21 Oct. 1856.
 63. Rizo Rangabé (Athen) 14 Apr. 1857.
 64. Konrad Gislason (Köpenhamn) ... 14 Apr. 1857.
 65. Gustaf Fredrik von Böningh (Reval) 13 Oct. 1857 † 1866 Maj 26.
 66. Don Pedro Sabau y Larroya
 (Madrid) 1 Juni 1858.
 67. Vicomte A. De Flaux (Paris)..... 16 Oct. 1860.
 68. Ernst Kunik (Petersburg)..... 26 Mars 1861.
 69. Henry Christy (London) 15 Dec. 1863 † 1865 Maj 4.
 70. Grefve Paul Riant (Paris) 12 Dec. 1865.
 71. Diego Bonghi (Neapel) 12 Dec. 1865.
 72. Kristian Fredrik Herbst (Köpen-
 hamn) 16 Oct. 1866.
 73. Peter Godt Thorsen (Köpenhamn) 16 Oct. 1866.
 74. Karl Ferdinand Allen (Köpenhamn) 16 Oct. 1866.

Akademiens Sekreterare,

(som tillika är Arbetande Ledamot samt Riksantiquarie och
 Garde des Médailles).

1. Nils von Rosenstein ¹⁾ 20 Mars 1786 — 1786 Maj 7.
 2. [Frih.] Gudmund Göran Adlerbeth ²⁾ 7 Maj 1786 — 1793 Dec. 7.

¹⁾ Rosenstein öfvergick som Sekreterare från den äldre Vitterhets Akademi-
 en och nedlade denna befattning först d. 7 Maj 1786.

²⁾ Adlerbeth var förut Sekreterare i Kongl. Antiquitets Archivet och Riks-
 antiquarie, med hvilka embeten sekreterarebefattningen i den nya Aka-
 demien, vid dess stiftelse, blifvit förenad.

3. Johan David Flintenberg 7 Dec. 1793 — 1795 Mars 29.
4. Georg Frans Tihleman..... 29 Mars 1795 † 1802 Dec. 30.
5. Jonas Hallenberg 8 Febr. 1803 — 1819 Apr. 22.
6. Karl Birger Rutström 30 Mars 1820 † 1826 Apr. 13.
7. Johan Gustaf Liljegren 5 Juli 1827 † 1837 Juni 2.
8. Bror Emil Hildebrand..... 30 Juni 1837.

Akademiens vice Sekreterare, ¹⁾

(”med säte i Akademien, dock utan stämman”).

- Gabriel Axel Lindblom 5 Febr. 1788 † 1827 Mars 2.

Akademiens Amanuens, ²⁾

(som kan vara Arbetande Ledamot).

1. Fredrik Konrad Broman ³⁾ 20 Mars 1786 — 1792 Juli 4.
2. Olof Sundel ⁴⁾ 7 Dec. 1792 — 1822 Sept. 12.

¹⁾ Vice sekreteraretjensten inrättades särskildt för Konungens Handsekreterare G. A. Lindblom, som dock icke uppbar lön på Akademiens stat. Lindblom bestridde sekreteraresysslan i Adlerbeths frånvaro under sommar- och höstmånaderna åren 1788—1793. Senare lemnade han huvudstaden och bosatte sig i Östergötland.

²⁾ Vid Akademiens stiftelse öfverflyttades amanuensstjensten i Kongl. Antiquitets Archivet till Akademien. Genom Kongl. Br. af den 6 Juni 1797 förordnades, att Akademiens Amanuens skulle tillika vara Sekreterare vid Kongl. Museum (för konstsaker), men detta förordnande upphäfdes genom Kongl. Br. d. 11 Dec. 1830 och upphörde med då varande Amanuensens död d. 17 Dec. 1851. — Den 10 Febr. 1852 lemnade Kongl. Maj:t bifall till Akademiens anhållan, att amanuensstjensten måtte tills vidare blifva obesatt och lönen af Akademien få användas till arvoden åt yngre vetenskapsmän, som kunde finnas skickliga och villiga att biträda vid samlingarnes ordnande och öfriga arbeten. Genom Kongl. Br. af d. 4 Juni 1858 blef af Kongl. Maj:t en Amanuens tillförordnad, med benämningen Förste Amanuens.

³⁾ Broman, förut Amanuens i K. Antiquitets Archivet, erhöi d. 5 Maj 1789 tillåtelse att bevista Akademiens enskilda sammanträden och att, i Sekreterarens och vice Sekreterarens frånvaro, föra protokollet; men sådant biträde påkallades aldrig. Hans amanuensbefattning ansågs hafva upphört, då han d. 4 Juli 1792 utnämndes till Rikshistoriograf; men icke desto mindre fick han fortfarande uppbära amanuenslönen till sin död d. 2 Juni 1800.

⁴⁾ Sundel bestridde Sekreterarens göromål vid Akademiens sammankomster längre eller kortare tid under åren 1795, 1802, 1803, 1805, 1808, 1810, 1811, 1816 och från d. 18 Mars 1817 till d. 18 April 1820, samt tidtals äfven öfriga med sekreteraretjensten förenade åligganden.

3. Johan Gustaf Liljegren ¹⁾ 12 Sept. 1822 — 1827 Juli 5.
4. Nils Gustaf Silfversparre 5 Juli 1827 † 1851 Dec. 17.
5. Gustaf Eduard Klemming t. f. ... 4 Juni 1858.

Akademiens e. ord. Amanuenser. ²⁾

1. Johan Henrik Schröder ³⁾ 9 Maj 1826 — 1827 Maj 2.
2. Bror Emil Hildebrand ⁴⁾ 2 Apr. 1833 — 1837 Juni 30.
3. Karl Gustaf Styffe 8 Aug. 1843 — 1856 Dec. 31.
4. Arvid Erik Elis Drake 10 Sept. 1850 — 1855 Dec. 31.
5. Pehr Johan Vilhelm Pettersson ... 19 Oct. 1852 † 1854 Juli 12.
6. Gustaf Eduard Klemming 6 Febr. 1855 — 1858 Juni 4.
7. Karl Fredrik Hellman 9 Dec. 1856 † 1861 Aug. 10.
8. Hans Olof Hildebrand Hildebrand ⁵⁾ 21 Juni 1865.

Akademiens Tecknare.

1. Louis Masreliez ⁶⁾ 2 Jan. 1789 — 1803 Febr. 1.
2. Samuel Herman von Stahl 23 Jan. 1827 † 1833 Juli 17.
3. Karl Fredrik Lindberg ⁷⁾ 19 Mars 1867.

¹⁾ Liljegren förordnades, efter Rutströms död, genom Kongl. Br. af d. 5 Juli 1826 att under ett års tid förestå sekreteraretjensten och dermed förenade befattningar.

²⁾ Utom de antagna e. o. Amanuenserne hafva följande personer varit af Akademien förordnade att tidtals biträda vid Samlingarnes offentliga föreläsande: Johan Alfred Wennberg (1856, 1857), Richard Bergström (1861), Victor Gottfrid Granlund (1861—1865), samt jemväl i öfriga arbeten Gustaf Oscar Augustin Montelius från och med år 1863.

³⁾ Schröder kom aldrig att i denna befattning tjenstgöra.

⁴⁾ B. E. Hildebrand, som genom Kongl. Br. af d. 7. Nov. 1832 blifvit förordnad att biträda med Kongl. Myntkabinettets ordnande, antogs till Andre Amanuens, med tillåtelse att bevista Akademiens sammanträden, och uppdrag att i Sekreterarens frånvaro föra protokollet. Förordnades vid Liljegrens död att tills vidare bestrida sekreteraretjensten.

⁵⁾ H. O. H. Hildebrand har någon gång, när hinder för Sekreteraren inträffat, haft uppdrag att vid Akademiens sammankomster föra protokollet.

⁶⁾ Masreliez antogs med rättighet att ega säte i Akademiens enskilda sammankomster. År 1803 blef han Arbetande Ledamot.

⁷⁾ Lindberg har sedan år 1848 åt Akademien utfört teckningar af fornsaker och medeltids-sigill, samt af de sednare gravering på sten.

Akademiens Ledamot i Kongl. Direktionen öfver Stockholms stads Undervisningsverk. ¹⁾

1. Frih. Jakob Adlerbeth 23 Febr. 1819 † 1844 Sept. 2.
2. Anders Magnus Strinnholm 2 Jan. 1845 — 1855 Sept. 26.
3. Bror Emil Hildebrand..... 26 Sept. 1855.

Antiqvitets Intendent. ²⁾

1. Pehr Arvid Säve 4 Juni 1861 — 1865 Juni 30.
2. Frih. Nils Gabriel Djurklou 15 Juli 1865.

¹⁾ Genom Kongl. Br. af d. 29 Jan. 1819 förordnades att Akademien skall bland sina Ledamöter utse en Ledamot i nämnda Direktion.

²⁾ Sedan Rikets Ständer anvisat medel till arfvode och resekostnader m. m. för en Antiqvitets Intendent, erhöll Akademien genom Kongl Br. af d. 29 December 1860 föreskrift att till denna tjänstebefattning utse och förordna lämplig person.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01049 6681

